

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KUR’AN KURSLARINDA YETİŞKİNLERE YÖNELİK MANEVİ
DESTEK HİZMETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fatma Gül den ÖZDEN

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bedrettin KESGİN

HAZİRAN 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KUR’AN KURSLARINDA YETİŞKİNLERE YÖNELİK MANEVİ
DESTEK HİZMETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fatma Gülden ÖZDEN (137203039)

Enstitü Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET
Enstitü Bilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Bu tez 02/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (<i>Danışman</i>)	Doç. Dr. Bedrettin KESGİN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. A. Rıza ABAY	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi İsmail AKYÜZ	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Kur'an Kurslarında Yetişkinlere Yönelik Manevi Destek Hizmetleri

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam vii + 122 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve .../.../2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen..... intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %.....'tır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Fatma Gülden ÖZDEN

Öğrenci Numarası : 137203039

Ana Bilim Dalı : Sosyal Hizmet

Programı : Sosyal Hizmet

Türü : () Proje (x) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan Arş. Gör.

Danışman

(Adı Soyadı, İmzası, Tarih)

Doç. Dr. Bedrettin KESGİN

.../.../2019

ÖNSÖZ

İnsanın yaşamıyla manevi dünyasının içiçeliği yaşantının şekillenmesinde din kaynaklı manevi değerlerin rolünü ortaya koymaktadır. İncanın beslediği hayata anlam yükleme, kişinin yaşam biçimini yönlendirmektedir. Kişinin din anlayışının geliştirilmesi ve İnsani özelliklerinin açığa çıkarılması hayatının gayesini gerçekleştirmesini sağlayacaktır. Yaşamda karşılaşılan problemleri çözmek için yaşamın her boyutuna manevi değerlerin desteğinin yayılması elzemdir. Bu çalışmada Kur'an kurslarının insanlık hususiyetlerini geliştirme fonksiyonları, ferdi ve ictimai boyutta huzura katkısı, gelişim dönemlerinden yetişkinlik dönemiyle sınırlandırılarak tesbiti yapılmaya çalışılmıştır.

Böyle bir çalışmanın yürütülmesinde ve ortaya çıkmasında kuşkusuz pek çok kişinin emeği vardır. Öncelikle bu tezi yazabilme potansiyelini besleyen çok kıymetli babam Abdulkadir Yıldırım ve annem Lütfiye Yıldırım olmak üzere, yedi yıl öğrenim gördüğüm Fazilet Kız Kur'an Kursu'nda üzerimizde hakkı olan İbrahim Tanrıkulu, Mahmut Bayram ve isimleri hatırımda manevi iklimleriyle yer etmiş hocalarımı yad etmenin mutluluğuyla teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu bağlamda konu seçiminden tamamlanmasına kadar her aşamasında yardımlarını esirgemeyen, kafa karışıklıklarında yapıcı eleştiri ve önerileriyle beni yönlendirerek destekleyen, çalışmamın tamamlanmasında katkıda bulunan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Bedrettin Kesgin'e özellikle şükranlarımı arz etmek isterim.

Ayrıca araştırma süresince fedakarlıklarıyla manevi destek sunan Eşim Sadullah Bey'e ve çocuklarım Muhammed, Faruk, Yusuf, Yahya ve özellikle küçük oğlum Mahmut Salih'e yürekten teşekkür ediyorum.

Öte yandan gösterdikleri ilgiden dolayı bu çalışma verilerini elde etmeme katkı sağlayan mülakata içtenlikle katılan kurs hocalarına ve yetişkin kadın öğrencilere müteşekkirim.

Fatma Gülden ÖZDEN

İÇİNDEKİLER

BEYAN BELGESİ.....	i
ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: DİN VE DİNİN ANLAMI

1.1. Din Kavramı ve Sosyal Sorunlarla Başa Çıkmada Dinin Önemi	5
1.1.1. Sosyal Sorunlarla Başa Çıkmada Dinin Önemi	9
1.1.2. Başa Çıkmada Kader ve Ahiret İnancının İşlevi.....	10
1.1.3. Ahiret İnancının İnsana Etkileri	11
1.1.4. Kaza ve Kadere İmanın İnsan Yaşamına Yansıması	12
1.1.5. Başa Çıkmada Kader İnancının Tevekkül, Şükür, Sabır Unsurlarıyla Bütünleşmesinin Önemi	12
1.1.6. Dini Başa Çıkmada Sabır	13
1.1.7. Dini Başa Çıkmada Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi	14
1.1.8. Dinin Toplumsal Fonksiyonları.....	15
1.1.9. Dinin Toplumsal Barışa Katkıları	16
1.2. Din Eğitimi ve Mahiyeti.....	17
1.2.1. Din Eğitiminin Gayesi.....	18
1.2.2. Kur'an'ın Eğitim Anlayışı	19
1.2.3. Değerlerin Din Eğitimindeki Önemi	19
1.2.4. Din Eğitiminin Gerekliği.....	21
1.2.5. Din Eğitimi ve Vicdan İlişkisi.....	22
1.2.6. Din Eğitiminin Kur'an Kursları ve Manevi Destek Bağlamında Değerlendirilmesi	22
1.3. Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursları ve Manevi Destek Hizmetleri	24
1.3.1. Kur'an Kurslarının Tarihi	24
1.3.2. Hz. Peygamber'den Sonraki Dönemde Kur'an Eğitim- Öğretimi	27
1.3.3. Tarihten Günümüze Kur'an Eğitimi.....	28
1.3.4. Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kurslarının Amacı İşlevi ve Rolü..	31
1.4. Din- Maneviyat İlişkisi.....	33
1.4.1. Manevi Desteğin Önemi ve Dindarlık İlişkisi	36
1.4.2. Maneviyatın İnsana Olumlu Katkıları.....	39
1.4.3. Manevi Destek Hizmetlerinin Esasları.....	42

BÖLÜM 2: KUR’AN KURSLARININ MANEVİ DESTEK FONKSİYONU VE YETİŞKİNLER

2.1. Kur’an Kurslarının Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Rolü	43
2.1.1. Kur’an ve Sünnet Kaynaklı Rehberliğin İnsana Etkileri	47
2.1.2. Kur’an Kurslarındaki Eğitimin Manevi Destek Bağlamında Katkıları	49
2.1.3. Kur’an Kurslarının İlahi Vahyin Kılavuzluğunda İnsan Kişiliğini Kuvvetlendirme Desteği	51
2.1.4. Kur’an Kurslarının İnsanın İnanç Boyutuna Katkıları.....	53
2.1.5. Dua ve Tövbenin İnsana Etkileri	54
2.1.6. Kur’an Kurslarının İnsanın Amelî Boyutuna Katkıları	57
2.1.7. Kur’an Kurslarının İnsanın Ahlakî Boyutuna Katkıları	61
2.1.8. Sosyal Hayatın Düzenlenmesi ile İlgili Manevi Değerlerin Yansımaları	62
2.2. Yetişkinlik Dönemi	67
2.2.1. İlk Yetişkinlik Dönemi Özellikleri ve Din.....	68
2.2.2. Orta Yetişkinlik Dönemi Özellikleri ve Din.....	71
2.2.3. Son Yetişkinlik Dönemi Özellikleri ve Din.....	73
2.3. Yetişkinin Din Eğitimi Talebi.....	76

BÖLÜM 3: KUR’AN KURSLARINDAKİ EĞİTİMİN MANEVİ DESTEK DEĞERLENDİRMESİ BAĞLAMINDA KURSIYER GÖRÜŞLERİ

3.1. Kur’an Kursunun Yetişkinlerin Manevi Kabiliyetlerini Geliştirmesi ve Sorunlarla Başa Çıkmada Olumlu Katkıları.....	79
3.2. Kur’an Kursunun Aile İçi Huzur ve Barışa Katkı Sağlaması	89
3.3. Kur’an Kursunun Yetişkinlerin Sosyalleşmesine Yönelik Katkıları	95
SONUÇ	103
KAYNAKÇA.....	111
ÖZGEÇMİŞ	122

KISALTMALAR

H.z.: Hazreti

ICF: İşlevsellik, Yetersizlik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması

KKÖ : Kur'an Kursu Öğreticisi

NAWS: Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme

vd.: ve Diğerleri

vb.: ve Benzeri

ty.: Tarih Yok

yy.: Yayın Yeri Yok

ÖZET

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı: Kur'an Kurslarında Yetişkinlere Yönelik Manevi Destek Hizmetleri

Tezin Yazarı: Fatma Gülten ÖZDEN **Danışman:** Doç.Dr. Bedrettin KESGİN

Kabul Tarihi: 02.07.2019

Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 122 (tez)

Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

Bilim Dalı: Sosyal Hizmet

Dini doğru bir şekilde öğrenip yaşama, hayatı anlamlandırma ve manevi değerlerin kazanımına yönelik dinin özüne uygun eğitim öğretimiyle Kur'an kursları yetişkin kadınların doğru ve sağlam bilgi ihtiyacını gideren, öğrencilerin verimlilik ve performanslarını artıracabilecekleri düşünce ve davranışlar kazanmalarını sağlayan yaygın bir din eğitimi kurumudur.

Bu minvalde Kur'an kurslarının manevi destek hizmetlerinde üstlendiği rollerin neler olduğu konusunun araştırıldığı bu çalışmada; Cumhurbaşkanlığına bağlı bir kamu kuruluşu olan, Diyanet İşleri Başkanlığı yönetimi altında faaliyet gösteren Kur'an kurslarının yetişkin kadınların bireysel, aile ve toplumsal hayatını kapsayacak din eğitim ve öğretimi manevi destek hizmetleri bağlamında izah edilmeye çalışıldı. İstanbul ili Kayışdağı Merkez Camii Kur'an Kursu, Mimar Sinan Camii Kur'an Kursunu içerecek şekilde yetişkin kadınlarla yapılan mülakat araştırmasında yetişkin kadın öğrencilerin Kur'an kursu aracılığıyla manevi ihtiyaçlarını karşılayabildikleri sonucuna varılmıştır. Kur'an kurslarının yetişkin kadın öğrencilere sağladığı eğitim-öğretim ve mekânsal birliktelik sayesinde onların dini, psikolojik ve sosyal problemlerinin çözümünde anlamlı katkılar sunabileceği Kur'an kursu öğreticileri ve yetişkin kadın öğrencilerle yapılan mülakatın sonucunda görülmüştür. Bu anlamda Kur'an kursları daha fonksiyonel hale getirilerek doğasında barındırdığı manevi destek hizmetlerine de ciddi katkılar sağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Kursu, Yaygın Eğitim, Yetişkin Eğitimi, Kadın Kursiyer, Diyanet

SUMMARY

Yalova University, Institute of Social Sciences Master Thesis Summary

Thesis Title: Spiritual Support Services for Adults at Quran Courses.	
Thesis Author: Fatma Gülden ÖZDEN Advisor: Assoc. Prof. Bedrettin KESGİN	
Date of Acceptance: 02.07.2019 Total Number of Page: vii (pretext) + 122 (main)	
Department: Social Services	Field of Study: Social Services
Quran Courses by their education system, which is appropriate to the essence of religion, focus on teaching and living the religion correctly, giving meaning to life and acquiring spiritual values. Quran Courses which are institutions for teaching religion in the field of non-formal education satisfy the need of adult women for right and appropriate religious knowledge. They also help the students to acquire the ideas and behaviors that increase their productivity and performance. This study explores the roles of Quran Courses in the field of spiritual support services. Also, it clarifies the religious education in Quran Courses, which operate under the management of Presidency of Religious Affairs which is a public establishment related to the Presidency of the Republic of Turkey, that encompasses the life of adult women and their role in family and society in the context of spiritual support services. After conducting research interviews with adult women attending a Quran Course in Kayışdağı Central Mosque and a Quran Course in Mimar Sinan Mosque at the city of Istanbul, it was concluded that adult women students had satisfied there spiritual needs by attending these courses. It was clear from the interviews with the instructors and adult women students in the Quran Courses that Quran Courses had contributed to solving the students' religious, psychological and social problems by the education system applied in these establishments and gathering students in one place. In this sense, functionlizing Quran Courses more would have big effects on spiritual support services which are part and parcel of these establishments.	
Key Words: Quran Course, Non-formal Education, Adult Education, Female Trainee, Presidency of Religious Affairs	

GİRİŞ

İnsan dünyaya gelmesiyle birlikte geleceğe hazırlanma sürecine girer. Kur'an insan hayatını; dünya ve ahiret hayatı boyutunun bütüncül çerçevesinde değerlendirir. Kur'an İnsanın ahiretteki konumunu belirlemesinin yeri olarak dünya hayatını gösterirken ahirete iyi amellerle hazırlanılmasının önemini vurgular. İnsanın hazırlanması dinin tayin ettiği hedefler doğrultusunda çalışmasıdır. Kişi inancının oluşturduğu doğrulara göre hayatını tanzim eder. Yaratılıştan kendisine bahsedilen fitri özellikleri hem kendisine hem topluma faydalı olacak şekilde açığa çıkarabilmesi yaratanını ve yaratılış gayesini bilmesi ile mümkündür. Böylece kişi manevi özelliklerini işlevselleştirerek doğruya, iyiye, güzele ulaşır. Manevi değerlerin geliştirilebilmesi İslam esaslarının kalpten amele geçip hayatı sarması ile mümkündür. İnanç ve inancın ibadet ve ahlaki erdemler boyutunda amele dökülmesi din eğitiminin konusunu hedefini oluşturur. Bu hedefe ulaşılması insanın dünya ve ahiret mutluluğu için gereklidir.

Kur'an-ı Kerim İslam eğitiminin kaynağıdır. İslam eğitim tarihinde Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesi eğitimde çıkış noktası olarak yer almıştır. Türkiye'de Kur'an öğrenilmesi konusunda ihtiyacın karşılanması, İslâm'ın temel ilkeleri ile ilgili bilgilerin inananlara iletilmesi Kur'an kursları aracılığı ile gerçekleşmekle birlikte, Kur'an kurslarının işlevi bunlarla sınırlı değildir. Manevi destek hizmetlerinin sağlanması hususunda bilinç oluşturulmasında Kur'an kurslarının önemli rolü olması sebebiyle bu şekilde bir çalışma hazırlanmıştır.

Eğitim faaliyetlerinden belli bir plan ve amaç doğrultusunda olan örgün eğitim sistemine hiç katılamamış veya bu eğitime katılmış bulunan kişilere, ilgi ve ihtiyaç hissettikleri alanlarda yapılan eğitim şekli yaygın eğitimidir. Tezimin konusunu ilgilendiren Kur'an kurslarında yaygın din eğitimi faaliyetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından yürütülmektedir.

DİB'na bağlı Kur'an kursları; Türkiye'nin köylerinden kentlerine ulaştığı hizmet ağıyla Kur'an ve sünnet temelinde doğru ve yanlış ayırımının yapılabilmesine, iyiliğe ve güzelliğe yönelik katkıda bulunmaktadır. Bu katkının sağlanmasında din görevlileri önemli ölçüde rol almaktadır. Tezin konusu olan yetişkin kadınlara yönelik verilen doğru bilgilerin, onların manevi dünyalarını zenginleştirerek manevi değerlerin güçlenmesi, dini-manevi toplumsal değerlerin yetişkinlere aktarılması, ferdi ve toplumsal iyilik, millî bağların güçlenmesi, toplumun birlik ve beraberliği anlamında önem arz etmektedir. Kur'an kursu öğreticileri kursa katılanlarla yakın iletişim içerisinde olup, onların hem dinî hem ailevi ve hem de toplumsal sorunlarına çözüm araması, olumsuzlukların giderilmesi anlamında büyük bir destektir. Yetişkinler kanalıyla ulaşılan aile ve toplumda adalet, merhamet, sevgi-saygı, hoşgörü, yardımlaşma, barış ve huzurun tesisi konusunda Kur'an kursu öğreticileri önemli bir yeri doldurmaktadır.

Yetişkinlik dönemini din eğitimi ve manevi destek ilişkisi bağlamında değerlendirdiğimizde; inanılan dinin esaslarının içselleştirilip, hayatın tecrübeleriyle doğrularak yaşanması açısından önemli bir dönemdir. Önemli işlerin yapıldığı yetişkinlik

dönemi, iyilik ve kötülüklerin yapılan işlere yansması anlamında, toplumsal iyilik ve toplumsal kötülük durumunun boyutlarını da belirler. Bu açıdan baktığımızda yetişkinlerin duygu ve eğilimlerini başboşluktan bilinçli doğruya yönlendirme hedefini güden Kur'an kursları toplumumuzda yetişkinlere yönelik manevi destek bağlamında bireysel ve toplumsal faydayı sağlama gibi önemli işleve sahip olduğu görülmektedir.

Çalışmanın birinci bölümü din, din eğitimi ve dini başa çıkma konusu inanç, ibadet, ahlak, manevi değerler gibi pek çok konu ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Bireysel ve toplumsal fonksiyonları çerçevesinde dinin insana katkısı değerlendirilmiştir. Aynı zamanda dinin üzerine bina edilen manevi değerlerin önemi vurgulanarak maneviyat, manevi destek, insana katkıları merkezinden anlatılmıştır. Ayrıca Kur'an Kurslarının tarihçesi ile birlikte manevi destek boyutunun işlevselliği konu edinilmiştir.

İkinci bölümde ise manevi desteğin bilgi temelli rehberlik ve danışmanlık boyutu Kur'an Kurslarının Eğitim- Öğretim müfredatının Kur'an ve Sünnet kaynaklı Kâmil insan tablosu oluşturması, çerçevesinde ele alınmıştır.

Yetişkinlik safhaları, dönemin genel gelişim ve eğitim boyutu dini gelişim ile birlikte açıklanmıştır. Yetişkinler eğitimi ve din eğitiminin önemine değinilmiştir.

Son bölümde ise Kur'an Kursundaki yetişkin kadın öğrencilerin yaş ve öğrenim durumları ile ilgili bilgilere yer verildikten sonra bu öğrencilerin Kur'an Kursundaki kendilerine sunulan eğitim ve mekânsal hizmetin hayatlarına nasıl nüfus ettiği, etkileri kişisel ve toplumsal anlamda katkıları ile ilgili düşünceleri öğrenciler ve hocalarıyla yapılan mülakatla araştırılmıştır.

Çalışmanın Konusu

İnsanın ruh, sezgi, maneviyat gibi yönlerinin ihmal edilmemesi anlam ihtiyacının karşılanmasında önemli bir husustur. Bu anlamda çalışma da manevi değerlerin kaynağı olan din ve manevi destek ilişkisi din ve din eğitimi konuları bağlamında ele alınarak, Kur'an kursları özelinde yetişkin kadınların manevi ihtiyaçlarının giderilmesine, manevi doyumun sağlanmasına yönelik fonksiyonları açıklanmıştır. Bu noktadan yola çıkarak araştırmanın konusu "Kur'an kurslarında yetişkinlere yönelik manevi destek hizmetleri" olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada literatür taraması yapılarak tezler, makaleler ve kitaplar incelenmiştir. Daha sonra Ataşehir ilçesiyle sınırlı Kur'an kurslarında Kur'an kursu Öğreticileri ve Yetişkin kadın öğrencilerle yüz yüze görüşme uygulaması yapılmıştır. Çalışmada nitel yöntemle yapılan görüşmeler incelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Tezde Cumhurbaşkanlığına bağlı bir kamu kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı yönetimi altında faaliyet gösteren Kur'an kurslarının yetişkin kadınların bireysel, ailevi ve toplumsal hayatını kapsayacak din eğitim ve öğretimini manevi destek hizmetleri bağlamında izah etmeye çalıştık. Bu nedenle yetişkin kadınlara manevi destek sağlayan, sosyalleşme mekânı olan Kur'an kurslarının, öğrenciler ve öğretmenleri tarafından nasıl değerlendirildiği, manevi destek fonksiyonlarının neler olduğu, konuya ilişkin geliştirilecek hangi önerilerin olabileceğinin tespit edilmesi önemli bir ihtiyaç olduğu düşüncesinden hareketle bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Manevi destek hizmetlerinin sağlanması konusunda bilinç oluşturulmasında Kur'an kurslarının rolü önemlidir. Ancak ilgili çalışmaların ağırlıklı olarak bir kısmı teorik, bir kısmı da nicel yaklaşımla ve konuyu din eğitimi boyutuyla inceleyen çalışmalardan oluşmaktadır. Bu çalışmalarda Kur'an kurslarının yetişkin kadınların manevi dünyasında meydana getirdiği olumlu değişim bu değişimi sağlayan manevi destek boyutuna doğrudan atıfta bulunulmadığı görülmüştür. Halbuki Kur'an kurslarının rehberlik ve danışmanlığı da kapsayacak şekilde verdiği dini eğitim yetişkin kadınların manevi güçlerinin farkındalığını oluşturarak manevi gelişim sağlamakta ve kadınların manevi potansiyellerini kullanmasına katkı sağlamaktadır. Kur'an kurslarındaki eğitim ve sunduğu sosyalleşme ortamlarıyla, yetişkin kadınların kendisi, başkaları ve Allah'la iyi ilişkiler içinde olmasına, bedensel ve ruhsal bir bütünlüğe katkı sağlamaktadır. Çalışmanın araştırma konusu ile bu hususu ilişkili hale getiren ise manevi destek hizmetlerinin geliştirilmesinde manevi potansiyelin etkisi olmasıdır. Manevi boşlukların giderilmesi ile manevi huzur sağlanmış olacak aynı zamanda toplumsal düzeyde manevi açıdan gelişime katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren İstanbul ili Ataşehir ilçesinde bulunan Kayışdağı Merkez camii Kur'an Kursu, Mimar Sinan Camii Kur'an Kurslarında 2016-2018 Eğitim Öğretim Yılı içerisinde gerçekleştirilmesiyle sınırlıdır.

Çalışma; Kur'an kursu öğretmenleri ve Kur'an kursu yetişkin kadın öğrencilerle gerçekleştirilen yüz yüze görüşme teknikleri ve yapılan literatür taraması yöntemlerinden bir arada istifade edilmesi ve bunların değerlendirilmesiyle sınırlıdır. Çalışmaya yalnızca gönüllü katılımın sağlanmış olması çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Bu sınırlılıklara rağmen çalışmayla elde edilen verilerin belli oranda ülke geneline yansıtılabilme imkânı vereceği düşünülmektedir.

BÖLÜM 1: DİN VE DİNİN ANLAMI

Psikoloji sözlüğüne göre “İnsan davranışına yön, yaşama anlam veren kutsal veya doğaüstü bir (veya birden çok) güç ve yaratıcı kavramına dayanan bir inançlar, semboller ve törenler sistemidir (Budak, 2000: 16)” şeklinde tanımlanan din, bu başlık altında, İslam dini bağlamında çeşitli alt başlıklarla desteklenerek insanın manevi hayatını içeren açılımları yapılmaya çalışılmıştır. Şöyle ki; dinin tanımı, insan ve onun benlik yapısındaki etkileri, tutum ve davranışsal dışavurumları ve bu etkilerin oluşumunda din eğitiminin yeri izah edilmeye çalışılmıştır. Yaygın din eğitimi kurumu olan Kur'an kurslarının tarihçesi, amacı, işlevinden bahsedilmiştir. Din, Din Eğitimi, Kur'an kursları eğitim-öğretimi ve manevi destek hizmetleri bütüncül çerçevede ele alınmaya çalışılmıştır.

1.1. Din Kavramı ve Sosyal Sorunlarla Başa Çıkmada Dinin Önemi

Din kavramı, “de-ye-ne” kelimesinden türemiş olup, sözlükte ceza/mükafat, hüküm/kaza, ibadet, şeriat, vera, takva, ihsan, tevhit gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise “din” akıl sahibi kimselere gaye ve hedeflerini göstererek yeryüzündeki yaşayışlarını düzenleyen, Allah’a ne şekilde ibadet edileceğini bildiren, onları kendi iradeleriyle bizzat hayırlı ve güzel işlere sevk eden, Allah tarafından konulmuş ve peygamberler aracılığıyla da insanlara ulaştırılan ilahi bir nizamdır” (Kılavuz, 1984:30, Karagöz, 2007:121).

Kur'an'a göre din, insanın beden ve ruhtan müteşekkil yaratılmasıyla (Hicr 15/29) birlikte emanetlerin (işlenmesi halinde sevap, terkinde ise ikab olan ibadet ve davranışlar, akıl ve düşünce kabiliyeti) yüklenmesi ve insanların bu sorumluluğu kabul etmesi ile başlar (Ahzab 33/72). Tasdik etmek ve sadık kalmak demek olan İslam'da iman, Allah'a ve O'nun kulu ve peygamberi olan Hz. Muhammed vasıtası ile din olarak gönderdiği her şeye inanmak, kalp ile tasdik dil ile ikrar etmektir. Allah katında tasdik edilmesi istenen yegâne din İslam'dır (Al-i İmran 3/19).

İnsanın tabiatında var olan Allah'ı tanıma eğilimi, ruh temizliği ve ruhsal yeteneklerini doğru yönde geliştirebilme kapasitesi olarak nitelenen fitrat, din duygusunun da kaynağıdır. Allahu Teala insanı yaratırken onun zihnini inanma yeteneği ve kulluk edebilme kabiliyetiyle donatmıştır (Yılmaz, 2003:83).

İman ve amelden müteşekkil bir yol ve bir müessese olan din Tanrı ve kul arasındaki ilişkiyle sınırlı olmayan insanın diğer insanlarla ilişkilerini de düzenleyen ve onlarla olan davranışlarının temelini oluşturan kurallar bütünüdür (Sezen, 1988:12, Günay, 2010:4).

Din İnsanın yaşam planının yüce bir güce bağlı olduğu inancı ve bu inancın gereği doğrultusunda yaşama prensibi oluşturacak zihni ve ahlaki tutum olarak tanımlanır (Doğan, 1979: 77-78).

İslâm, insanı meydana getiren unsurlardan cisim, akıl ve ruhun hepsine hitap eder ve bunların arasını açmaz. Onları birbirlerine olan bağlılıklarıyla ele alır ve onların birlikte yol almasında esas olacak düsturu bu esaslara göre çizer (Kutub, 1977:34). İslam fitrata aykırı olmayan bilakis insanın fitratının bozulmasına sebep olan tehditleri önlemeye çalışan, ferdin ve toplumun gelişmesine, ilerlemesine katkı sağlayan ilkelere haizdir.

Allah fitrat dini olan İslam'ı tebliğ vazifesiyle Peygamberler göndererek fitrattan uzaklaşan insanlığı tevhit çizgisine çekmek istemiştir. İnsanın Allah'a inanıp teslim olması, varoluşa anlam kazandırarak aklın kabul ettiği bir dünya görüşü ve yaşam tarzı sunmasıdır. Bu insanı sonsuz bir varlık olduğu zeminine yerleştirmektedir (Yılmaz, 2003:83-84).

Din insana sonradan öğretilen dıştan baskıların bir ürünü değildir. Dinin kaynağı yaratılışın özündedir. İlahi mesaja cevap vermekle kişi kendini tanır, kurtuluş ve mutluluğu yakalar (Hökelekli, 2007:19).

İman kabullenmek, boyun eğmek gibi çeşitli anlamlara gelmekle birlikte "itminan" yani "güvenmek" manasını da içermektedir. İman kişiyi bütün kolektif kabilevi bağlar ve sınırlandırmalardan kurtararak, yaratıcıyla hür ve samimi bir bağ kurmasını sağlamaktadır. Allah'a iman edip O'na teslim olan kişi O'nun güvencesi altına girmiş ve kendine güven duygusunu da temin etmiş olmaktadır (Özbaydar, 1970:6). Mü'min, insanların canlarına ve mallarına zarar vermeyeceğinden emin oldukları kimsedir, (Tirmizi, İman, 12) hadisi iman eden insanın Allah'a olan güvenini yaşamına yansıtarak hem kendi içsel huzurunu hem de toplumun nezdindeki güvenirliliğini sağlayabileceği hususuna işaret etmektedir.

"Allah size imanı sevdirmiş ve onu gönüllerinize sindirmiştir. Küfrü, fısı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte doğru yolda olanlar bunlardır" (Hucurat 49/7). "Kim muhsin olarak yüzünü Allah'a döndürürse (Allah'a hakkıyla kulluk ederse)", (Bakara 2/112) "...adaleti, iyiliği, akrabaya yardımı tercih eder, çirkin işleri, fenalığı ve azgınlığı terk ederse kendisine iyilik etmiş olur" (Nahl 16/90 İsrâ17/7). Ayetlerin işaret ettiği üzere imanla birlikte kulluk da bulunmanın insandaki tezahürlerine baktığımızda fert ve topluma yansıyan iyilik durumunu görmekteyiz.

Allah'a ve ahirete iman esasına dayalı inanca sahip olan kişi, hayatına imanının öngördüğü şekilde çeki düzen verir. Onun elinden ve dilinden hiç kimse zarar vermeyecek şekilde yaşar, sever, sevilir. Zayıf, güçsüz, fakir, durumda olan insanların yardımına koşar onları korur, gözetir. Dolayısıyla inananlardan meydana gelen toplumda birlik, beraberlik, dayanışma, yardımlaşma ve huzur olur (Bulut, 1998:34).

İnsanın yüce bir varlığa bağlanmaması onun boşluk, anlamsızlık ve belirsizlik duyguları içinde bocalamasına sebebiyet vermektedir. Bu tarz toplumlarda kimse kimsenin sıkıntısıyla ilgilenmek istememekte, böyle kişiler çevresine yabancılaşma ve yalnızlık içerisine düşmektedirler. Pek çok kişi bunalımdan kurtulmak için alkol uyuşturucu vb. bağımlılıklarla yalnızlıklarını gidermeye çalışmaktadırlar. Yalnızlık ve gelecek kaygıları içinde olan insan belirsizliği gidermek, doğru bilgiye ulaşmak ister. Bu ihtiyacını gidermek için inanç ve ibadete ihtiyaç duyabilir. Çünkü tapınmak psikolojik manevi bir ihtiyaçtır (Tarhan, 2010:228).

Din, mutlak varlık ile kurulmuş olan bir bağ olup ölümsüzlük alanına yerleştirdiği insana, insani değer ve eğitim için kuşatıcı bir hedef sağlar. Din aşkın ve yaratıcı varlığa iradi olarak şuurla bağlanıp teslim olmaktır. Bu açıdan bakıldığında din, varoluşa mana kazandırır (Bolay, 1999:31).

Bireyin en önemli ihtiyaçlarından biri kendisine uygun bir hayat felsefesi oluşturmak ve uygun dini, ahlaki ve sosyal değerler sistemini geliştirmektir. Din, insana kendi dünyasını en iyi şekilde tanıma, anlama ve buna bağlı olarak bir yaşam felsefesi oluşturması için ona birtakım bilgiler sunar (Mardin, 1982:24). Onlara öğüt vererek kendi kişilik ve benliklerini oluşturup yapılandırmalarını sağlar. Böylece sevginin hâkim olduğu, kendisi ve çevreleriyle barışık, üretken bireyler olmalarını hedefler (Karacoşkun, 2008:143). İman, gerçekliğin bütün yönlerini kuşattığı gibi insan kişiliğinin de bütün yönleriyle ilgilidir. İnsan kişiliğinin rasyonel yönüyle olduğu kadar, duygularıyla, iradesi ve ahlaki özellikleriyle tam bir bütünlük içerisinde imanın davetine olumlu cevap vermesiyle ona sahip olur. Kişiliğin küçük de olsa bir bölümünün karşı çıkması imanı yok kılar (Neml 27/14). Dolayısıyla iman bütün kişiliğe derinlik, yön ve birlik kazandırır (Hökelekli, 2003:268).

İnsan ruhu, Allahtan geldiği gibi yine Allah'a döneceği için sonsuz olmuştur. Ruha Allah'a giden yolları açan ve bu yolculuk için gerekli kuralları koyan dindir. Bu yolu takip eden kimse "erdem" e ulaşır. "O, hanginizin daha güzel iş ve davranışta bulunduğunuzu denemek için yaşamı ve ölümü yaratandır" (Mülk, 67/2). Bu yarış kazanmak sağlam ve güçlü bir kişilik sayesinde (Hökelekli, 2007:18).

Din getirdiği ilahi kuralları ile insanın yaşamının şekillenmesi ile ilgilenir. Din bir ahlak ve terbiye sistemi olarak ferdin; kendisiyle barışık, var olan potansiyellerinin farkındalığıyla onları geliştirmeye çalışan bir fert olmasını amaçlar. İnsanın değişme, gelişme ve olgunlaşmaya müsait olan kabiliyetini din yönlendirmek ister (İsra 17/19, Fecr 89/27, Zilzal 100/7-8).

İnsanların birçoğunun bunalımlar ve olumsuz çatışmalar sonrasında kendi kimliğine ulaşabildiğine dair araştırmalar mevcuttur. Çözüm arayan kimlik problemleri ve bütünleşmiş kişiliğe sahip olma arzusu kişiyi dinden faydalanmaya sevk edebilir. Din kişiye bu anlamda tutarlı bir kimlik modelini ve yaşama tarzını teklif etme suretiyle katkıda bulunabilir. Dinin en önemli işlevinin, tamamen bütünleşmiş, kararlı ve sağlam bir insan şahsiyeti oluşturmak olduğu söylenebilir (Fazlur Rahman, 1987:90-91).

Barış anlamına gelen İslam'ın temel gayesi; insana kainattaki yerini fark ettirip, konumuna uyumlu olarak yaşamasını sağlamaktır. Barış; düşmanlık, anlaşmazlık, kin ve çatışmadan uzak, insan haklarına saygılı olunması halidir. Kur'an'ın evrensel mesajlarını iyi öğrenen her müslüman kendisi, Rabbi ve birlikte yaşadığı toplumu ile barışık olur. Barışın tesis edildiği toplumlarda sosyal hayatta huzur ve güven hakimdir (Yılmaz, 2003:16-17).

İslam, yüce bir varlığa sığınma, teslim olma, kendi acizliğini, korkularını, bunalımlarını bu teslimiyetle birlikte sonsuz bir güce dayanarak aşım madden ve manen yükselmesi anlamını içermektedir.

İslam özelinde din; insanın Allah'ı bilmesi, kendini tanıması ve hayata anlam yüklemesi, bu anlam doğrultusunda, hemcinsleri ve diğer varlıklarla ilişkilerini düzenlemesi tarzında bir hayat için gerekli bütün ilahi kuralları içerdiğinden, insanın mutluluğuna yönelik bütün materyalleri bünyesinde bulundurmaktadır.

Pargament, dini başa çıkmayı; stresle, dini açıdan baş edebilme, olarak, tanımlamıştır. O'na göre, “kişinin karşılaştığı problemin çözümünde din ne anlama gelir?” ve “bireye nasıl yardımcı olur?” gibi sorulara verilecek cevaplar, dini başa çıkma konusunun temellerini oluşturur (Koç, 2003:394).

Zayıf yaratılan insanın yükünü Allah din ile hafifletir. Dini teklifler, vazifeler ve değerleri insanı dünya ve ahiret hayatında çıkmaza girmekten, altından kalkamayacağı durumlara düşmekten kurtarır (Nisa 4/28).

Yüce bir varlığa İnanma ihtiyacı ve isteğinin en ilkel kavimlerde dahi olduğunu görmekteyiz. Din eski toplumlar da en güçlü sosyal kurum olmakla birlikte bugün de laik toplumlar da dahil olmak üzere din toplumsal hayatta, kişilerarası ilişkilerde ve kişinin ruhsal hayatında önemli ve etkili fonksiyonları olan bir kurum olmaya devam etmektedir. Din kişi için hala güçlü bir inanç kaynağıdır. Kişi din sayesinde huzur, güven ve manevi doyum duyabilmekte olup, bu da kişinin ruh sağlığı, hayata bağlılığı ve olumsuz olaylar karşısında başa çıkma da ve dengesini koruma da önemli bir dayanaktır (Baloğlu, 2006:88).

Din kişinin uyum problemlerinin çözümüne destek olabilir. İnsanlar manevi arınma, sıkıntı durumunda Allah'ın yardımı ve korumasını elde edebilme gibi taleplerle dua, ibadet ve zikirlerle sık sık başvurmaktadır. Bu durum insana kendini toparlama ve iyiye yönelme güç ve imkanını sağlayabilir (Hökelekli, 2018:114).

Dünya hayatında insan olaylarla birlikte mutluluk, rahatlık duyabileceği gibi üzüntü ve sıkıntıda duyması mümkündür. İnsan yaşamını kontrol edilebilir şekilde hayatını sürdürürken kontrol dışı olaylarla da karşılaşabilir. Farklı duygu, düşünce ve tutumlar sergileyebilen insanı diri tutan şey “anlam”dır. Anlamın özü bağlantı ve ilişkidir (Ayten, 2010: 52). Hayatının kontrolünde sıkıntıya düşen insan belirsizlik hisseder ve güvende olmadığını düşünür. Kontrolü ve anlamı tehdit eden sıkıntılı zor dönemde başa çıkma sürecine başvurur. Dini inanç ve değerleri bu süreçte insanı hayata bağlayan ve hayatın yaşamaya değer olduğu duygusunu veren kapsamlı bir anlam sistemi olarak en büyük destektir (Işık, 2016:45). Acı ve üzüntü veren olumsuz yaşam olayları karşısında din, insanları manevi olarak destekler ve teselli eder. Dinin böyle durumlardaki rolü acıları yok etmek veya hissedilmez kılmak değildir. Kişi dini inançlar ve değerler sayesinde mutluluk veren olayları da üzüntü veren olayları da anlamlandırır (Işık, 2016:46).

Doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi gerek bireysel gerek toplumsal pek çok olay da insanın hayatının her alanını kuşatan din, olayları anlamlandırma ve problem çözme sürecini farklı şekilde değerlendirerek kişinin başa çıkmasını sağlamakta veya ruh sağlığını koruyacak şekilde sorunu kabullenmesine yardımcı olmaktadır. Sorunla ilgili kişinin “neden” sorusuna tatmin edici cevaplar vererek açıklamalar getirmektedir (Bahadır, 2002:55). Demir'in çalışmasında; ergenlerin %68,3'ünün bir sıkıntıyla veya üzücü bir olayla karşılaştıklarında takındıkları tavır Allah sabredenlerle beraberdir deyip sabretmek ve dua etmek olarak tespit edilmiştir. Ayrıca karşılaşılan menfi olaylar karşısında kişi dini bağlılıklara pratiklere yönelebilmektedir (Coşkunsever, 2018:304-305).

Sıkıntı insanı kendi özüne doğru sevk edebilir. Kişi suçluluk duygusu halinde, ölüm karşısında, yüzüstü bırakılmışlık anında yeniden kendine dönerek kendini yakalayabilir ve Allah’a başvurabilir. Sıkıntı sebebiyle Allaha başvurma bir kaçma ve kendini koyverme hareketi olmayıp bilakis korku, üzüntü, ümitsizlik, güvensizlik gibi olumsuz duyguların aşılabilmesi maksadıyla gerçekleşen, gerçek dini bir tutumdur. Bunun tam tersi olarak sıkıntı durumunda Allah’tan uzaklaşmak da aynı derecede söz konusu olabilir (Hökelekli, 2018:115).

“Sizi karada ve denizde gezdiren O’dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgarla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah’a halis kılarak andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız diye Allah’a yalvarırlar” (Yunus 10/22).

1.1.1. Sosyal Sorunlarla Başa Çıkma Dinin Önemi

Araştırmalar sonucunda dini değerlerin artması ve dindarlık düzeyinin yükselmesi ile yaşama karşı memnuniyet, tatminkâr olma, mutluluk ve pozitif duygular arasında olumlu ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Yine inanç duygusu ve maneviyatın kişinin öfke ve sinirini kontrol edebilmesinde güçlü bir etkiye sahip olduğu, ahlaki davranışları teşvik etmesi, hayatı anlamlandırması ve amaç katması sayesinde bu duygunun stres ve depresyona karşı koruyuculuk vazifesi gördüğü ortaya konmuştur. Ayrıca dindar insanlarda alkol ve madde kullanımı gibi tehlikelere düşmesinin daha az olduğu görülmüştür. Bu insanların kendilerini yanlışlara düşmekten korudukları gibi çevrelerinin de korunmasına yardımcı oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca dini ve manevi çöküntünün ruhsal rahatsızlıkları artırabildiği, dolayısıyla da manevi çöküntüye karşı önlem alınmasının fiziksel ve ruhsal sağlık açısından önemli olduğu görülmüştür (Yapıcı, 2007:51).

İnsanın özünde var olan Allah’a yönelme ihtiyacı insanın baş edemeyeceğini düşündüğü zor durumlarda da kendini gösterir. Sıkıntıyı aşma karşısında kendi çaresizliğini anlayan insan Allah’a sığınarak ona yalvarır. Din-ruh sağlığı ilişkisi kişinin olumsuz durumlar karşısında kendi fitri dinamiklerini canlandırmak suretiyle kendini korumaya alması şeklinde kendini göstermektedir.

Zorlayıcı bir olayla karşılaşan kişi dini yönelimi nispetinde olaya anlam yükleyerek başa çıkma çabasına girer. Dini ve manevi kaynaklar kullanılarak anlamı yakalayabilen insan dayanma gücünün kaynağını keşfeder ve sabır, tevekkül, ahiret inancı gibi unsurlar devreye girerek başa çıkma etkililiğini artırır. Bu durum kişinin zorluklar karşısında güçlenmesine, hayat memnuniyetinin artmasına sebep olur. Böyle bir durumda ruhsal huzur ve dinginlik mevzubahis olacağından fiziksel sağlamlılığı da beraberinde getirecektir.

1.1.2. Başa Çıkmada Kader ve Ahiret İnancının İşlevi

Dünya hayatının sonsuza kadar sürmeyeceği, geçici ve ölümlü olduğu er ya da geç ölüm gerçeğiyle insanın mutlaka karşılaşacağı ve öteki dünyaya göçeceği ve Allah'a döndürülüp hesap vereceği Kur'an'da net bir şekilde ifade bulurken pek çok ayette ahiretin ebediliği sonsuz bir hayat olduğu (Beyyine 98/6-8) da vurgulanmaktadır.

“Her canlı ölümü tadacaktır. Bir deneme olarak sizi hayırla da şerle de imtihan ederiz. Ve siz ancak bize döndürüleceksiniz (Enbiya 21/353). Hiçbir kimse yok ki, ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın...” (Al-i İmran 3/145). Ölümün kaçınılmaz gerçek olduğu ama Allah'ın kontrolünde gerçekleştiği inancında olan kişi, ölümü dert edinip kaygı ve korkular içerisinde girerek ruh sağlığını tehlikeye sokmayacaktır.

Allah'ın birliği ilkesini merkeze alan tevhitçi bakış açısı gerçekliğin bütün boyutlarının ilahi bir merkezle bağlantısını zorunlu kılar. Dünya ve ahiret ve bunlarla alakalı hayat-ölüm gibi bütün olgular ayrılmaz bir bütünün parçalarını oluşturur (Hökelekli, 2007:214).

İnsan ruh ve bedenden oluşan bir bütün olduğu gibi dünya ve ahiret de ayrılmaz bir bütündür. İslam dini, din ve dünya arasında kesin bir ayırım yapmaz dolayısıyla esasları dünya ve ölüm sonrası düzenlemeyi kapsar. Bundan dolayı müslüman ikisini de bir denge ve bütünlük içerisinde kabul ederek hayatını bu minvalde ayarlamak zorundadır (Hökelekli, 2007:214).

Dini inançlar ve değerler üzüntü veren olayları da mutluluk veren olayları da anlamlandırarak insanı zor duruma katlanabilir hatta zor durumuna olumlu anlamlar yükleyebilir hale getirerek destek sağlarlar. Hiçbir sistem veya felsefi görüş insanı çaresiz bırakan olayların neden niçin ve nasıllarını açıklamada din kadar güçlü etkiye sahip değildir. İnsan zihninin dinin yardımı olmadan hayatın bir gerçeği olan ölümü anlamlandırması ve çözümleyebilmesi mümkün değildir. Bilimin yapabileceği izah ancak ölümün nasıl gerçekleştiği bilgisi ve ölümün nedeni gibi tıbbi açıklamalardır (Işık, 2016:46).

Ahiret inancı, kişi de bugün yapılanların yarın bir karşılığı olacağı ve o güne hazırlanılması gerektiği bilincini oluşturarak iyi insan olma gayretini artırır. İnsanın yeniden dirilişe hazırlanma şeklinde oluşturduğu hayat amacı sayesinde ölümü anlamlandırarak ruhunu dinginleştirir. Ölüm korkusu ve yok olma düşüncesinin ruhundaki olumsuz etkilerinden dinin yardımıyla kurtulur (Yazır, :185-187). Ebeveynini kaybeden yetişkinler üzerinde yapılan çalışmada kayıp yakınları ölümün getirdiği acı ve sıkıntıyla mücadelede kendilerini teselli eden faktörün kader ve ahiret inancı olduğunu belirtmişlerdir (Işık, 2016:46).

Ahiret ceza ve mükâfat yeridir. Bu anlamda ahiret inancının suçları önleyici rolü vardır. Ayrıca insanın ölüm gerçeğindeki bilinmezlik korkularından onu içinde var olan ebedi duygularına cevap vererek kurtarır. Korkular ebedi kurtuluşa, rahatlığa ve cennete ulaşmaya, Allah'ın rızasını elde etmeye dönüşerek ümidi doğurur. Netice de kötü davranışlardan kendini koruyarak manevi doyumla birlikte dünyanın zorluk ve sıkıntılarına karşı sabır ve tahammül kazandırır (Tümer, 1996:138).

1.1.3. Ahiret İnancının İnsana Etkileri

Ahiret inancı insan benliğinde var olan ölümsüzlük arzusuna imkân vermektedir. Öldükten sonra tekrar diriliş ve ebedi bir hayat düşüncesi insanların ruhsal dengelerinin bozulmasını önlemekte ayrıca ölüm insanın Allaha bağlılığını güçlendirmektedir (Atalay, 2006:224).

Dünya hayatından daha faziletli ve hayırlı bir hayat inancı, insanı maddenin esiri olmaktan çıkararak ruhu rahatlatır. Kişi karşılaştığı olumsuzluklar ve musibetler karşısında içsel bütünlüğü ile bu güçlükleri aşmada başarılı olacaktır. İslam'ın bünyesinde ki inanç esasları insanı daima daha iyiye, daha faziletliye daha üstün bir hayata yükseltmeyi sağlar. Maddeyi, iyiliğe ve hayra ulaştıran, ilerideki mutlu hayata kavuşturan bir vasıta olarak kabul eder (Doğan, 1967:56).

İnsanın kaygı ve belirsizlik gibi varoluşsal sorunlarına karşı din bireye güven duygusu sunar. Kişi, Allah'a ve onun ilkelerine olan inancı ve Allah'a güvenmesi sayesinde ölüm kaygısı ve ölüm sonrasının nasıl olacağı hususları kendisi için sorun olmaktan çıkar. Kişi üstesinden gelemeyeceği sorunlarının çözümünde Allah'ı vekil kılarak ona güvenir ve tevekkül eder (Ayten, 2017:18).

Ölüm bilinciyle donanmış, faniliğini kavramış bir insan için dünya hayatı anlamlı dolayısıyla daha değerli bir hale gelir. Anlamlı ve değerli bir hayat, kişinin ve çevresindeki insanların değerini yükseltir. Böylece insan, diğer insanlara karşı daha fazla sevgi ve şefkat hisseder. Dünya hayatını yaratıcının bir hediyesi olarak gördüğünden insanlara daha derinden bağlanır (Göka, 2009:115-116).

Rad Suresi 21. ayete göre, Allah'a saygı duyan selim akıl sahiplerinin “kötü hesaptan korktukları” bildirilmektedir. İnsan boşuna yaratılmadığı, hayatının bir amacının, gayesinin olduğunun farkına varması, amellerinin hiçbirinin kaybolmayacağını bilmesi davranışlarını düzenler ve disiplin altına alır. Ayrıca bu ilahi kontrole göre hareketlerini düzenlemek güzel ahlakın da temelidir. Ahiret inancı insanın hayatını, yaşadığı dünya ile sınırlı görmeyip daha geniş düşünmesine, bencilliklerinden kurtulmasına yol açar.

Acı ve zararların hem şimdiye hem de geleceğe matuf bir şekilde tam olarak giderilmesi ancak en kapsamlı, en güçlü ve en iyi gerçek koruma olan Allah'ın korumasına girmekle mümkündür. Allah'ın korumasının her yönüyle tamamen ortaya çıkması insanın şimdiki zamandan çok ahireti hedef edinmesine bağlı olup bu hedef kendisini O'nun koruması altına koyarak, günahlardan sakınması ve iyiliklere sarılmasına neden olur (Yazır, :161).

Fıtratı gereği yok olmaktan hoşlanmayan insan bir gün ölümün kendisini de bulacağını bilir. Maddesel bir bakışla ölenin yokluğu söz konusu olmakla birlikte ölümün yok oluş olmadığını, ebedi bir hayata dirilişi bütün ilahi dinlerin sunmuş olduğu ölüm ötesi hayat izahıdır. Bu izah insanoğluna hayatının bir değeri olduğu anlamını yükleyerek insanı yaptığı eylem ve davranışlarına bir yön verme yönünde güdüleyecektir. İnsan karşılaştığı olayları değerlendirme ve vereceği tepkileri dünya sınırları çerçevesine sıkışmış bir şuur ile değil ahiret hayatını da kapsayacak bir şuur ile olacaktır. Böylece insanda var olan sorumluluk bilinci yaratılan her şeye ve yaratana kapsayacak boyuta yükselecektir. Kişinin

hayat memnuniyeti ahiret memnuniyetini de kapsayacağından ölüm korkusunun yerini bir teslimiyet ve iç huzuru alacaktır.

1.1.4. Kaza ve Kadere İmanın İnsan Yaşamına Yansıması

“Allah’ın yarattıklarına ilişkin planını ve tabiatın işleyişini ifade eden” (Yavuz, 2001: 58) kader kelimesi yaşanan olayların anlamlandırılması noktasında başvurulmuş dini kavramlardandır (Kula, 2016:51).

Bahadır tarafından 1999 yılında yapılan bir araştırmada “Hayatta en büyük amacınız ve hedefiniz aşağıda sıralanan tercihlerden hangisine uygundur” şeklindeki soruya %50,2 gibi büyük bir oranla, “anamlı, huzurlu, belirli amaçları ve hedefleri olan düzenli bir hayat kurmak” şeklindeki cevabı tercih etmişlerdir (Bahadır, 2002:24). Araştırma sonuçları insanları hayata bağlayan nedenlerin en güçlüsünün “anlam ve amaç bulma” olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede günlük yaşamında hastalık, kaza, ölüm, doğal afet gibi olumsuz durumlarla karşılaşan insan yaşananların anlam ve amacını bulmak ister. Bu sıkıntıları aşmada her ne kadar tıbbi tedavi, psikolojik destek gibi yollara başvurulsa da manevi referansların bulunduğu manevi danışmanlık da zorlukları aşmada tercih edilen yollardan biridir (Kula, 2016:48).

Yaşanılanları anlamlandırıp kontrol etmede dini kavramlardan olan kader kavramı önemlidir. Kur’an-ı Kerim’de (5/71, 9/47-49) yer alan bela, bozgunculuk, fitne gibi bireysel ve toplumsal bazı sıkıntılara yol açan olay ve durumlar karşısında insanların, bu olayları nasıl anlamlandırıp ne gibi tutum ve davranışlar takınacağı ve nasıl çözümler üreteceği yönünde “deneme” ye tabi tutularak insanın “çözüm, çare arama” özelliği açığa çıkarılmaktadır. Dolayısıyla Allah’la yaklaşması ile uzaklaşması açısından durumunun tespitine yönelik fonksiyonu olduğuna dikkat çekilmektedir (Kula, 2016:50).

İnsan ekonomik çöküş, sağlığın bozulması gibi hayatını zorlaştıracak durumlarda olayları anlamlandırmak ister ve durumu kader yani “Allah’ın takdiri” şeklinde nitelendirir. Yaşanan olumsuz olayın bir hikmeti olduğuna, sorununu çözmede Allah’ın kişiye güç vereceğine inanarak Allah’a sığınır ve O’nun korumasına girdiğini hisseder. (Kula, 2016:51).

1.1.5. Başa Çıkmada Kader İncininin Tevekkül, Şükür, Sabır Unsurlarıyla Bütünleşmesinin Önemi

Kur’an, “yeryüzünde yürüyen her canlının rızık, yalnızca Allah’ın üzerinedir...” ayeti ve başka benzer ayetlerle rızık konusunda duyulabilecek kaygıları giderir. “De ki: “Şüphesiz, Rabbim rızık kullarından dilediğine bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Allah yolunda her ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır” (34: 39). Rızıkın kendisinin elinde olduğunu ve taksimatı kendisinin yaptığı güvencesini verir. Ayetler müminin kendini güvende hissetmesine destek olmaktadır. “Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliliklerini aralarında biz paylaştırdık...” (Zuhruf 43/32). “De ki Allah’ın bizim için yazdığından başka bize asla erişmez. O bizim Mevla’mızdır. Ve müminler yalnız Allah’a dayanıp güvensinler” (Tevbe 9/51). “Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O’ndan başka giderecek yoktur.

Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve o bağışlayandır esirgeyendir” (Yunus,10/107).

Allah kendisinin güçlü ve merhametli bir dost olduğunu, güvenin kaynağının kendisi olduğunu kendisinden yardım istenmesini buyurarak insanın olumsuzluklar karşısındaki kaygı duyup rahatsız olacağı ve ruh sağlığını olumsuz etkileyecek durumlara karşı moral, güven ve ümit vermekle manevi bir destek sunmaktadır. Ayrıca ayetlerin, insanın kaygı halini tevekkül ve sabır haliyle değiştirmesi gerektiğine işaret ettiği anlaşılmaktadır.

“O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Şu hâlde onları affet; bağışlanmaları için dua et, iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zamanda artık Allah’a dayanıp güven. Çünkü Allah kendisine dayanıp güvenenleri sever (Al-i İmran, 3/159) ayetinin mealinde görüldüğü üzere tevekkül; çalışmanın ardından Allah’a güvenle birlikte teslim olarak işin sonucunu O’na bırakmak şeklinde ifade edilmektedir.

Tevekkül; tembellik ve hareketsizliğin bir sığınağı değil, bütün zorluk ve olumsuzluklara rağmen başarmamıza yardım edeceğine inandığımız Allah’a samimi güven ve bu güvenin verdiği tükenmez ümidin iman halini alışıdır (Karaman, 2007:704).

1.1.6. Dini Başa Çıkmada Sabır

Gazali, sabrı “inanç gücünün bencil istek ve tutkulara karşı koyması” şeklinde kapsamlı bir ifadeyle tanımlar. Gazali bu erdemin canlılar içinde sadece insana verilmiş bir ayrıcalık olduğunu belirtir. Çünkü hayvanların akıl gücü olmadığından ve sadece içgüdüleriyle hareket ettiklerinden, meleklerin de zaten yetkin varlıklar olmalarından dolayı sabır gösterme imkanları ve ihtiyaçları yoktur (Karaman, 2007:217).

İnsan yaşamında maddi manevi olumsuz olayla karşılaşarak bunların üzüntü, elem ve ruhi sıkıntılarına maruz kalabilir. Kendisi bunlarla başa çıkamadığında türlü fevranlarla maddesine ve ruhuna zarar verir. Sabır terbiyesini edinmeyen insanlarda isyan etme ve onun neticesinde şehvetlerine uyması artar. Nefsin şehvetlerine sabretmek, nefsin hoşlandıklarını terk etmede sabretmektir. Kimi ibadetten, tembellik sebebiyle hoşlanmaz, namaz ibadeti gibi. Cimrilikten kaynaklı zekât ibadetinden hoşlanmayan olduğu gibi hem tembellik hem cimrilik yüzünden hacdan, hoşlanmama örnek olarak gösterilebilir (Soysaldı, 1997:105). Sabır halinin Allah’a dayanıp güvenmenin sonunda muhakkak bir hayır olacağı sarmalında olduğunu “...sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür. Sizin için daha kötü olduğu halde bir şeyi sevmenizde mümkündür. Allah bilir, siz bilmezsiniz” (Bakara, 2/216) ayetinde açıkça görmekteyiz.

Kul, başına bir musibet geldiğinde, Allah’tan başka kimseye şikayetçi olmadan, sızlanmadan, yakınmadan ve kendine acındırmadan, karşılaştığı sıkıntı ve belanın verdiği üzüntüyü sadece Allah’a arz etmesi ve sadece O’nun inayetini istemesi gerekir (Yılmaz, 1996:48; Soysaldı, 1997:103). Yani nefse ağır gelen ve hoş gitmeyen şeyler karşısında dünya ve ahiret yararını düşünerek şikâyet ve isyanda bulunmayarak ruhi dengeyi bozmamak esastır. Sabır insanın kalbinde bulunmakta olan bu dayanma gücüdür. Bu şekilde tanımlanan sabır sürecinin tevekkül ve umudu da içinde barındırdığını “muhakkak

ki Allah sabredenleri sever” (Al-i İmran; 3/146). “Muhakkak her güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Ve yine muhakkak her güçlkle beraber bir kolaylık vardır” (İnşirah 94/3-6). Hz. Yakub’un evlatlarından ayrı kalmasının sonucunda “bana düşen güzel bir sabırdır, umulur ki Allah onların hepsini bana getirir” (Yusuf 12/83) diyerek sabır ve ümidin birlikteliğini göstermiştir. Müslüman inancı sayesinde ümitsiz olmaz. İmtihanın Müslümanların sabrının derecesini ölçme doğrultusunda olduğunu “Andolsun ki, içinizden cihat edenlerle, sabredenleri belirleyinceye ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi imtihan edeceğiz” (Muhammed 47: 31), “Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber) Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir bela geldiği zaman; Biz Allah’ın kullarıyız ve biz O’na döneceğiz derler. İşte Rablerinden bağışlamalar ve rahmet onlarıdır. Ve doğru yolu bulanlar da onlardır” (Bakara 2/155-157) ayetleri bildirmektedir.

Yukarıdaki ayetlerin ışığında bakıldığında Allah’ın yarattığı şeyleri bir ölçü, miktar, üzere yarattığı ve yaratılan her şeyin belli bir amaca göre programlı planlı olduğu görüleceğinden olaylar doğru anlamlandırılacaktır. Kader kelimesi doğru anlamlandırıldığında savunma mekanizması özelliğinin dışına çıkarak, insan aktif şekilde olayları kavrama ve kontrol etme durumuna gelebilecektir. Bu bakış açısı Stark’ın, dindarlığın depresyonu önlemede bir boyutu olarak belirttiği hikmet hipotezinin fonksiyonunu ortaya koymaktadır. Bu manada olayların hikmetini anlamaya yönelik olarak kader inancı; insanlara her hadisede, ilahi bir hikmet, kadere bağlı bir sebep bulunduğu inancını yerleştirerek, insanların olumsuz olaylar karşısındaki negatif algılama potansiyelini daha sağduyulu ve iyimser bir bakış açısı kazandırarak olumlu yöne çevirmektedir (Kula, 2016:52).

1.1.7. Dini Başa Çıkma Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi

Şükür, isteyerek yapılmış (ihtiyari) bir iyilik ve ihsana karşı dille veya başka şekillerde uygun mukabelede bulunmaktır. Müslümanın, verdiği her türlü nimetlerden ve imkanlardan dolayı Allah’a minnettarlık duyması, bunu sözleri ve amelleriyle göstermesi şeklindeki tariflerden de anlaşılacağı üzere kulun Allah’a edep ve saygısını dile getiren İslam ahlakında önemli bir kavram olarak yerini almıştır. Genel tanıma göre her nimetin şükürü, o nimetten insanlara ihsan ve ikramda bulunmak, Allah’ın razı olacağı şekilde kazanıp harcamak ve kullanmakla yerine getirilmiş olur (Karaman, 2007:60).

Kulun Allah’ın kendisine bahşetmiş olduğu göz, kulak gibi bedeni uzuvlar ile para gibi çeşitli nimetleri yerinde sarf etmenin ifadesidir şükür. Mesela, zenginliğe şükür; fakire infakla, sıhhate şükür; hastaları gözetip onları ziyaret etmekle, ilme şükür; bir başkasına ilmi öğretmekle, tokluğa şükür, aç doyurmakla yerine getirilmiş olur (Soysaldı, 1997:108).

Hayata karşı takınılan olumlu bir tutum olan memnuniyet ile şükür arasında güçlü bir bağ vardır. En olumsuz durumlarda dahi kişinin yaşanan zamanın kıymetini bilmesi ve bir nimet olduğunun farkında olması her şeye şükretmesine, inancını diri tutmasına, yaşamdan tat ve huzur almasına sebep olur (Öztürk, 2012:70). Yaşanılanları hayır ya da şer olarak değerlendirme, sorunları çözerken Allah’tan destek alma, din kardeşlerinin

varlığı ve destekleriyle güçlenme tarzındaki dini başa çıkma süreci, özelde ise sahip olduklarına kanaat etme ve haline rıza gösterip şikâyet etmeme tarzındaki şükretme eğilimi kişinin hayat memnuniyetini olumlu etkileyebilmekte, bu da kişinin yaşam kalitesine yansımaktadır (Öztürk, 2012:49).

İnsan özellikle aciz kaldığı durumlarda yoğunlaşan bağımlılık hissi ile arzu ve isteklerini yaratıcı ve koruyucu olduğuna inandığı güçlü olana iletir. Yaratıcının huzurunda hayatının yapıcısı değil sadece alıcısı olarak derin bir tevazu içinde bir pozisyonadadır. Bu şuur ile yaratıcıdan niyazda bulunan kişi minnettarlık duygularının coşkusu ile hamd eder (Yaparel, 1986:202).

1.1.8. Dinin Toplumsal Fonksiyonları

Din birey için psikolojik bir olay olmakla birlikte toplum içinde sosyolojik bir realitedir. İnsan var olduğundan beri dine ihtiyaç duymuş ve din toplumsal kurum olarak devam edegelmiştir (Karlık, 1988. 13).

İnsanoğlu kendinde var olan bağlanma duygusunu Allah’a yöneltirse o hürriyet ve bağımsızlığını kazanacaktır. O artık kula kulluk yapmaz, yaratıklar, tabiat olayları, belaların önünde titremez. Böyle şahsiyetli insanlardan oluşan toplumlar elbette ki yücelir ve hedeflerine ulaşır (Tümer, 1996:138).

Dinler aynı inancı paylaşanları inanç birlikteliği kapsamında buluşturur. Böylece bir grup oluşturarak grubun birlik beraberliğine yönelik sosyal destek ağı oluşturarak grup içi dayanışmayı emreder. Dolayısıyla dindar kimseler yalnızlık ve çaresizlik hislerini daha az yaşamaktadırlar. Kişi sıkıntıları esnasında sosyal çevrenin yardım ve desteğini görmektedir (Yapıcı, 2007:139).

Din, fertleri mukaddes duygu ve alışkanlıklarda birleştirir (Tümer, 1996:139) İnanç kişileri aynı yöne çevirerek fertler arasındaki manevi bağın kuvvetlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü toplum ortak düşünce etrafında birleşmiş fertlerden oluşacağından dolayı güç ve kuvvet kazanmış olur (Doğan, 1979:77-78). “Mü’minler ancak kardestir” (Hucurat 49/10) ayetinde belirtildiği üzere ve yine Tevbe (9/72) suresinde Allah mü’min erkeklere ve mü’min kadınlara cenneti ve en önemlisi onlardan razı olacağını vaad ettiğini buyurarak sağlıklı kardeşlik çerçevesinde birliktelikler için inancın önem arz ettiğini, kardeşlik ve dayanışmanın desteklendiğini görmekteyiz.

Dinin ortaya koyduğu prensipler ve kurallar barış, huzur ve güven çerçevesinde toplumsal birlikteliğin sağlanmasına yönelik işleve sahiptir. Din insanları kanunların ulaşamadığı yerlerde doğruya, iyiye doğru yöneltmek toplumsal barış, toplumsal güven, toplumsal birliktelik gibi toplumsal huzuru sağlayacak hayat nizamıyla kendini gösterir. (Tümer, Küçük, 1988:367)

Toplumlar varlıklarını düzen içinde sürdürürler. Toplumu meydana getiren fertlerin iyi işler yapmaları ve başkalarına karşı hukuki ve ahlaki vazifelerini yerine getirmeleri için birtakım kaidelere ihtiyaçları vardır. Din insanın kendisine, insanın Allah’a, insanın insana ve insanın devlete karşı sorumluluklarını düzenleyen toplumda adaleti, ahlaki, birlik ve düzeni, temin eden kanunların oluşturduğu bir kurumdur. Dinden uzaklaşan

toplumlarda ahlaki çöküntüler, hukuki noksanlıklar ve anarşinin yaygınlaştığı tarihte gözlenen hadiselerdir. Özetle toplumsal huzurun ve düzenin sağlanması için dine ihtiyaç vardır (Kılavuz, 1987:10).

1.1.9. Dinin Toplumsal Barışa Katkıları

İslam selamete girmek, emniyet ve güven vermek gibi anlamları ifade eder. Barışa dayalı bir sosyal hayatı ifade eder. İslam'ı, Kur'an'ın evrensel mesajlarını iyi anlayıp öğrenen her müslüman, insanlara karşı önyargılı davranmanın, insan hakları ihlallerinin, şiddet ve savaş yanlısı olmanın bu dinin özünü bağdaştırmayacağını kolayca anlayabilir. Kişi bilir ki İslam kendisi, Rabbi ve birlikte yaşadığı toplumu ile barışık olmasının adıdır (Yılmaz, 2003:15-16).

Din, insanlığa hitap eden, insanın ruhi ve manevi hayatını dolduran, düzenleyen, onu fazilet ve iyiliğe yönelten, onun yalnızlığını, sıkıntılarını gideren, ona güven duygusu veren ve böylece toplumsal huzuru sağlayan bir fonksiyona sahiptir. Dini ihtiyacını karşılayamayan insanın zararı kendisini aşarak topluma intikal edebilir. Topluma intikal etmesi suç, saygısızlık, haksızlık, hoşgörüsüzlük gibi toplum huzurunu bozacak şekilde kendini göstermektedir (Tümer, 1996:138).

Din, toplumsal yapının güçlenmesine, kaynaşmasına ve bütünleşmesine etki eden faktörleri içermektedir. Bu nedenle toplumda kaynaştırıcılık işlevi görür. Maddi ve manevi unsurların uyumlu bir bütünleşme olacak şekilde bir mana etrafında toplanarak bir birlik meydana getirmeleri durumu en uyumlu bütünleşme modeli olarak vasıflandırılmaktadır. Bu tıpkı bir sanat eserinin çeşitli unsurlarının ahenkli ve bedii bir şekilde toplanıp bir eser meydana getirmesine benzetilmektedir (Günay, 1989:5). Temelinde “Tevhid” akidesi bulunan İslam dini ve bu dini kucaklamış bulunan müslümanlar dinin bütünleştiricilik tablosunun içinde bulunmaktadırlar. Müslüman topluluklar kaynak olarak Kur'an'ı Kerim ve O'nun getirdiği vahyi esaslara dayanmakta olan İslam dininin inanç esasları etrafında birleşmişler, bu ruh sayesinde İslam medeniyeti vücuda gelmiştir (Günay, 1989:7). Din, kişinin birlikte yaşama bilincini geliştirici bir işleve sahiptir. Kişiyi ilahi emirlere uymaya davet eder ve bu emirler doğrultusunda yaşamasını ister.

İnsan hayatta kalmak için topluma ihtiyaç duyan sosyal bir varlıktır. Toplumla madden ve manen etkileşim halinde olan insan gelişimini sağlarken topluma uygun hareket etmelidir. İnsan hayatının ilk yıllarında ben merkezciyken zamanla gelişerek kendinden başkalarını da benimser. Sadece kendi çıkarlarını düşünmeyip başkalarını da gözetmesi onları önemsemesi sosyalleşmenin özelliklerindendir (Altıkardeş, 2003: 62). “Allah'ın ipine (İslam'a) sınımsız yapışın, parçalanmayın, Allah'ın size olan nimetini hatırlayın, hani sizi birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti. Ve Onun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı...” (Al-i İmran, 3/103) buyurarak, birlik, beraberlik ve kardeşlik ilkesi çerçevesinde kaynaşmaya çağırılmaktadır. “Ve (Allah) onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde olan her şeyi verseydin yine onların gönüllerini birleştiremezdin. Fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak

galiptir, hikmet sahibidir” (Enfal 8/63). Ayetlere bakıldığında toplumsal bütünleşmeye yöneltici oldukları görülmektedir. Aslında konuya bütünleşme açısından bakıldığında Kur'an-ı Kerim'de geçen bütün emir ve yasaklar, teşvikler ve tavsiyelerin, namaz, oruç, zekât, sadakalar, hac, kurban, Allah'ı anmak gibi bütün ibadetlerin toplumsal bütünleşmeyi sağlamaya yönelik faktörler oldukları söylenebilir. Cemaatle kılınan namaz ve hac ibadeti sırasında müminlerin teşkil ettikleri birlik tabloları bu bütünleşmenin canlı örnekleridirler (Günay, 1989:9-10). Dini sosyalleşme kişinin yaşadığı toplumun inanç sistemine katılma sürecidir. Kişilerin inançları farklı olsa da büyük çoğunluğun kabul gördüğü inanç ve o inanca ait öğretiler doğrultusunda kişinin toplumsal değerlere uyum sağlaması beklenir (Çelik, 2010: 15).

Fıtrî bir duygu olan din ferdin davranışlarını disipline edebilme gücüne sahiptir. Fert hayatının ve toplumsal hayatın her boyutunda varlığını, huzuru ve mutluluğu tesis edecek şekilde hissettiren en etkin kuvvettir. Din duygusu fiiliyatta açığa çıkmasıyla manevi bir güç olarak fert, aile ve toplum katmanlarında istikrarlı sağlıklı gelişimin sağlanmasında bir vasıta olarak kendini gösterir. Dinin bu etkin gücünü icra edebilmesi fertlere iyi bir şekilde öğretilmesi ile mümkündür.

1.2. Din Eğitimi ve Mahiyeti

Sözlük yönünden ele alındığında eğitim; terbiye, yönlendirme, yetiştirme, şartlandırma, uygulama, alıştırma, geliştirme, öğrenme, öğretme veya öğrenim, öğretim, eğitim bilimi, pedagoji ve benzeri anlamlara gelir (Çelikkaya, 1993:59).

Eğmek kökünden gelmekte olan eğitim, insan için kullanıldığında insanın davranışlarında inanıp kabullenerek veya zorla değişiklik meydana gelmesi anlamına gelir. (Bilgin,1988:10) “Eğitim, insandaki kabiliyetleri dengeli bir şekilde geliştiren, toplumun gelişmesini hızlandıran, kalkınmasını destekleyen, kültür değerlerini koruyan, nesilden nesile aktaran, milli birlik ve bütünlüğü sağlayan en etkin faaliyetlerden birisi ve en önemlisidir” (Tavukçuoğlu, 1990: 425). Eğitimde esas olan, insanın fitratında var olan iyiliklerin açığa çıkarılmasıdır (Okumuşlar, 2002: 49).

İnsanın leh ve aleyhine olan durumları idrak edebilecek şekilde yetiştirilmesine şahsiyet terbiyesi diyebileceğimiz gibi din eğitimi de diyebiliriz (Çamdibi, 2003:23).

İmam-ı Azam eğitimi, “şahsiyeti ihya eden veya bozan şeyin idrak edilmesidir” şeklinde tanımlamıştır (Bayraklı, 2002:114). Günümüzde din denince özetle insanın kayıtsız şartsız olarak mutlak varlığa yönelişi ve onun tarafından kuşatılışı şeklinde anlaşılmaktadır.

İslam ve Allah'a teslimiyetin ifadesi, Allah, insan, tabiat ve ölüm ötesi alem hakkında en doğru bilgilere ulaşmaktır. İslam'ın bütün kuralları ile iman, ibadet ve ahlak esasları sayesinde, dünyayı düzenlemek ve kişinin kendini doğru tanıması gerçekleştirilebilir. İslam'ın getirdiği kuralların öncelikle Eğitim ve Öğretim konusu olarak ele alınması gereklidir (Ayhan, 1997:17).

1.2.1. Din Eğitiminin Gayesi

Dini anlamda eğitim; *"insana kendine yönelmeyi, kendini hissetmeyi, kendini tanımayı öğrettikten sonra, kendinden sıyrılıp Allah'ı tanımayı öğretmek ve bu yolda ona rehberlik etmek"* gibi bir görev ve işlevi yerine getirmek durumundadır.

Din dünya ve ahiret dengesi kurarak insanın Allah katındaki yerini belirlemek ve toplumsal bütünlüğü tesis etmek gibi temel görevlerini yerine getirebilmesi için o dinin fertleri tarafından öğrenilip bilinmesi gerekir ki (Usta, 2001:1) bunun için de dinin öngördüğü hedef olan Kur'an anlayışını ve Hz. Muhammed'in ahlakını insanda gerçekleştirmeye çalışır. Kaynağı Kur'an olan peygamberin hayatı, davranışları ve sözlerinde uygulanan bu süreci, insana tecrübeler yoluyla öğretmeye ve inceliklerini benimsetmeye uğraşır (Dodurgalı, 2011:25).

Dinin girilmesini istediği doğru yola zamanında ve yeterince yapılacak eğitim ile girmek mümkündür. Eğitimin konusu ise bu istikamete akıl irade ve duyguların hepsinin yönlendirilmesidir (Ayhan, 1997:15). Eğitim ve öğretim bu yönlendirmede çok önemlidir. İnsanın kültürel değerleri kazanması, doğuştan var olan kabiliyetlerinin gelişmesi, şahsiyetinin olgunlaşması, karakterinin oturmasında eğitim ve öğretim önemli faktörlerden olmakla birlikte hayatı sevdirep kolaylaştırarak, insanı geleceğe hazırlar (Özüdoğru, 2012:35). Eğitim kişinin beden ve ruh kabiliyetlerini zamanında uyandırmak, geliştirmek ona birtakım bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Ayrıca kültürün ilerlemeye engel olmayanlarını geliştirerek nesilden nesile aktarır, milletin ve toplumun devamlılığını sağlar (Ayhan, 1997:48).

Genel manada İslam, insanın doğuştan iyi meziyetlerle donatılarak güzel bir biçimde yaratıldığını kabul eder. İnsan fıtratı gereği iyi olmakla birlikte sonradan çeşitli etkenlerle bir bozulma ve çöküş yaşaması da mümkündür (Tin 95/4). İnsan fıtratı ve yaradılışındaki kabiliyetler sebebiyle diğer canlılardan farklıdır. Bu kabiliyetlerin insanı üstün ve değerli kılacak şekilde gelişmesini sağlayan sebep ise talim ve terbiyedir (Canan, 2006:17). Terbiye, eğitim-öğretim, kişiye içinde yaşadığı toplumun sunduğu kültür, bilgi ve hayat görüşüne göre kişilik kazandırır (Bilgin, 1988:10). Bu durumu ifade eden bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: "Her insan, fıtrat üzerine doğar. Sonradan anneleri ve babaları onu Yahudileştirir, Hristiyanlaştırır veya Mecusileştirir (Buhari, Cenaiz, 80).

Terbiyenin gayesi, insana insani hayatın gayesini ve buna ulaşmanın yollarını göstermektir. Nefsin aşırılıklarına müsaade etmeyerek bununla birlikte nefsin hakkını da gözeterek bütün hareketlerde denge ve itidali korumak suretiyle şahsiyette denge oluşturmaktadır. Böylece beşerî münasebetlerde olgunluğa ve uyuma (ülfet) ulaşacak ve netice itibarıyla Allah sevgisine varacaktır (Çamdibi, 2006:291). İslam'da Allah'a kulluk için yaratılan insan; nefsin tanıyıp insani özelliklerini süfli arzuların üstüne çıkardığında hayatının gayesini gerçekleştirmiş olur. İnsanlık hususiyetlerini geliştirerek, adalet ve fazilete ulaşır. Ferdi ve içtimai huzura kavuşur. Aksi taktirde hayat anlamsız ve gayesiz olacağı için bireysel ve toplumsal tahrip unsuru olur. Nefisteki kötü arzular ve onların şekil değiştirmiş uzantısı olan para, konfor, mevki ve başarı gibi saiklerin huzursuz kölesi durumuna düşer (Çamdibi, 2006:291).

1.2.2. Kur'an'ın Eğitim Anlayışı

Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu din anlayışı; İnsanlığın gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlayan bir din anlayışıdır. Bu anlamda Kur'an'ın amacının insan fitratına aykırı olmayan din anlayışını hâkim kılmak olduğu anlaşılmaktadır (Küçük, 2010:14). Dinin en önemli alanı olan inançlar insanların davranış biçimlerine etki etmesi ve değişiklikler meydana getirmesi bağlamında eğitimle ilişkilidir. Eğitimin merkezinde inançlar olması nedeniyle eğitimin hedefi hareket noktası ve işleyiş biçiminin şekillenmesinde inançların etkisi büyüktür (Doğan: 336).

Kur'an açısından kişilik gelişimi; tüm potansiyellerin fiili olarak ortaya çıkarıldığı, bir "kendini gerçekleştirme" süreci olarak değil, "nefsini tezkiye ve tasfiye etme", "benliğini arındırma" ya da "kendinde aşkınlaşma" süreci olarak anlaşılmalıdır. Bu da ancak insan tabiatında bulunan ahlaki gerginlikler üzerinde bir denge kurmakla mümkündür (Hökelekli, 2008:66).

Kur'an'da Allah "Rab" (eğitici), insanın "merbub" (eğitilen) olarak anlatılması; Allah'ın eğitim ekseninde bulunan insanın manevi tavır kazanması böylece insanın Allah ile olan ilişkisinin sürekli ve canlı kalmasının yolunu göstermektedir. Bu ilişkinin sürekli ve canlı olması, metafizik bir tavrın alışkanlık haline getirilmesi ve geliştirilmesi demektir. İlahi ölçüye riayet ederek, fitratına uygun yüksek değerlerle iç içe olmanın huzuru ve zevkini yaşayacaktır (Dodurgalı, 2002:112).

İslam dini, insanın bireyselliğini, ancak toplumla beraber, toplumun içinde gerçekleştirebileceğini vurgulamaktadır. Kişilerin "cemaat ruhu" (sense of community) kazanmalarını temel hedef olarak gören İslam dini sağlıklı dindarlığın ancak böyle yaşanabileceğini telkin etmektedir. Genel olarak din eğitiminin hedefi; insanda fitraten var olan bu duyguyu açığa çıkarmak, geliştirmek, ileri taşımak, aksayan taraflarını ise iyileştirmektir. Bir anlamda, pozitif ruh sağlığı açısından da olmazsa olmaz denebilecek bir ilkeyi oluşturmaktadır. Din eğitimi bu açıdan bakıldığında "grup kültürü" olma ve cemaat olabilme becerisini kazanma sürecidir diyebiliriz (Yaparel, 2013:129).

İslam temelli bir eğitim modelinde eğitimin amacı; insan fitratındaki güzelliklerin açığa çıkarılıp beslenerek iyi insan yetiştirmektir. İnsanın akıl, duygu gibi var olan yeteneklerinin eğitilerek yıkıcı etkilere yol açabilecek taşkınlıklara karşı zapt edilmesi, dinin çizdiği sınırlarda durabilme becerisini kazanması ve bu hususlara riayet dahilinde sosyalleşmesi din eğitiminin hedefidir. Böylece beden ve ruhun tüm unsurları, dinin istediği doğrultuda vazifelerini ifa edeceklerdir. Bu anlamda diyebiliriz ki bilişsel ve duyuşsal yeteneklerin geliştirilmesi, nitelikli hale gelmesi din eğitiminin sorumluluğu dahilindedir.

1.2.3. Değerlerin Din Eğitimindeki Önemi

Değerler, fertlerin onaylayarak olumlu tepkiler verdikleri düşünceler, kurallar, uygulamalar ve maddi nesnelerdir. Değerler iyi ve kötü ayrımının göstergesi olan ölçütler olduğundan doğru ve yanlışın ayrılmasına yardımcı olarak davranışlara yön verir. Değerler aynı zamanda kültürü de oluşturan öğelerden biridir (Eser, 2013:18).

Bütün değerlerin kaynağında bulunan din, onların oluşumunda en belirleyici role sahiptir. Çünkü din bireysel ve toplumsal kimliği belirler, doğru-yanlış, iyi-kötü, güzel-çirkin tezathatlarının ayırım sınırlarını çizen doğrulardır. Dini anlayış doğrudan değer sistemini, değer sistemi ise tutum ve davranışları yönlendirici bir işlev üstlenir (Kızıler ve Canikli, 2016:16).

Din ve ahlak toplumun temel değerleri olarak ferde birçok olumlu katkılar sağlar. Ahlaki değerler olarak kabul gören doğruluk, dürüstlük, güvenirlilik, saygı, şefkat, iyilik, hoşgörü gibi uygulamalar hem fert hem de toplum için fayda sağlayan uygulamalardır. Toplumu oluşturan fertlerle birlikte yaşamaya imkân sağlayan ve herkes tarafından kabul gören bu standartlara uymayı toplum fertten her zaman isteyebilir (Genç, 2013:29).

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in çeşitli alanlarda ortaya koyduğu değerler ana hatlarıyla şunlardır: İnanç, aile, sevgi, saygı, can, mal ve ırz güvenliği, özgecilik, dayanışma, doğruluk, adalet, ehliyet, İstişare, çalışma, iyilik, hoşgörü, barış. Bu değerlerin kaynağı, mutlak varlık olan, kâinatı yaratan Allah'tır. İnanılan, sevilen, kendisine itaat/ibadet edilen Allah'ın otoritesinin ön plana çıkarılması, İslam' da değerlerin sınırlarının çizilmesini sağlayan, her şeyin mübah kabul edilmesine engel teşkil eden başlıca etmendir. İslam' da değerler vahiy merkezlidir. Vahiy ile akıl arasında da uyum söz konusudur. Tevhid temelinde yükselen değerler, hayatla bütünleşerek onu anlamlı kılar (Sarıçam, 2006:207).

Din, manevi değerlerin sembolüdür. İnanç eğitimi ve ibadet eğitimini de içine alan din eğitimi de manevi değerler eğitimidir. Öncelikle sosyal eğitim demek olan din eğitiminin gayesi düşünce ve fiilleri iyi olan nesiller yetiştirmektir (Çelikkaya, 2014:130-131).

'Bir şeyin arzu edilebilir iyi veya kötü olduğu hakkındaki inanç olarak ifade edilen değerler, insanların hayatını anlamlandırır, onların davranışlarına, kararlarına, amaçlarına, hedeflerine yön verir (Sarıçam, 2006: 205-206).

Toplum ortak değerler etrafında birleşir. Bu açıdan baktığımızda değerlerin toplumsal hayatın birlik ve bütünlüğünün, verimliliğinin ve gücünün artarak tesis edilmesindeki gücü açıkça karşımıza çıkmaktadır. Toplumun geleceğinin iyi olması ve sosyal hastalıklardan uzak durması ancak kişilerin değerleri iyi anlamlandırıp içselleştirmesi ile mümkündür (Kızıler ve Canikli, 2016:18).

Her varlığın değer ölçüsü farklıdır. Varlıklara yüklediğimiz değer ölçüsü onlarla kuracağımız ilişkinin seyrini yönlendirir. Bu bakış açısıyla diyebiliriz ki eğitim- öğretim sürecindeki kişilere kimi ne kadar seveceğimizi, kimi ne kadar takdir edeceğimizi öğretmemiz gereklidir. Aksi halde değer ifade eden varlıklar hak ettiği yerde bulunmazlar. Bu ise insanları birçok yanlışla hatta Allah'a şirke kadar sürükler. Doğru bir eğitim bize bu ölçüleri öğreten eğitimidir. Ancak böyle bir eğitim sayesinde varlıklar karşısındaki tavrımızı aşırılıklardan arındırabiliriz (Fersahoğlu, 2001:147).

Değerler eğitiminin amacı, üstün ahlakı gerçekleştirmek üzere insanın kişiliğini geliştirip mükemmelliğe ulaşmasına yardımcı olmak bireyi ve toplumu kötü ahlaktan korumaktır. Ayrıca toplumu değerlerle donatarak devamını sağlamaktır. Bu sebeple kişilere değerler hususunda doğru bilgiler verip sağlıklı düşünce yapısı oluşturulması önemlidir (Kızıler ve

Canikli, 2016:21). Kişi, yüksek kişilik değerlerini eğitimle kazanır. Değerlerin yozlaşması kişilik bozukluklarına ve toplumsal huzursuzluklara yol açar. Menfi noktada yer alan değerlerin hayata hâkim duruma gelmesi birey ve toplum için tehlikeli bir durum arz eder (Sarıçam, 2006:207).

İnsanın iç dünyasına hitap eden ve manevi dünyasını zenginleştirip tatmin eden değerlerin özümsetilerek verilmesi ve programlı bir şekilde eğitime konu edilmesi günümüz dünyasında ihmal edilmemesi gereken önemli bir mevzudur (Kızıler ve Canikli, 2016:25).

Din fıtrata aykırı değerleri kabul etmez. İnsanın dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak değerler hayatı anlamlandıracak gerçeklerdir. O halde iman ve değer birbirlerinin olmazsa olmazıdır. Müslüman değerlerini Allah'ın koyduğu değişmez ölçülerden yola çıkarak oluşturur.

1.2.4. Din Eğitiminin Gerekliliği

İnsan maddi ve manevi yönden gelişime müsaittir. Bundan dolayı bütün sosyal sistemlerde eğitime düşen görev insanın beden, zihin ve duygu yeteneklerinin ortaya çıkartılarak geliştirilmesi ve temel ihtiyaçlarının giderilmesidir. Bu hedefleri gerçekleştirirken eğitimin en güçlü yardımcısı din eğitimidir (Yılmaz, 2003:78). Bilgin (1995:86-87) din eğitiminin gerekliliğini insani, kültürel ve toplumsal olmak üzere üç temel amaca dayandırmaktadır. Fıtratın hayatı yorumlama ve hayata bir anlam kazandırma ihtiyacının karşılanması için İslam'ın hayat anlayışının bu dine inananlara öğretilmesi gerekmektedir. Kültürümüzü etkilemiş olan İslam dinini bilmek ve yeni nesle aktarmak, davranışlarımızla sorumlu olduğumuz toplumun inanç ve yaşantı biçimini tanımak ve toplumsal çevreyle İslam ahlakı yoluyla kaynaşabilmek din eğitiminin gerekliliğini göstermektedir.

İnsan benliği, kendi maddi manevi varlığı ile ilgili duyguları oluşturur. İnsanın karşıdan başka birine bakar gibi “ne olduğu, nasıl hareket ettiği, değer yargılarının iyi ve kötü taraflarının neler olduğu, neleri yapabileceği, arzu ve ideallerinin neler olduğu, nasıl olması gerektiği” şeklindeki sorularla kendisini sorgulayarak değerlendirmesi kendisini ve duygularını tanımasına sebep olur. Bu durum değerleri yaşamada etkilidir. Yaşamda başarılı olmak duyguları tanımak yönetebilmekle mümkündür (Doğan, 2003:170).

Kur'an'da hidayet kelimesi; insanın fiziki ve manevi güç ve yeteneklerinin onun iyiliğine uygun bir şekilde yönlendirilmesi, doğru ve yanlış arasındaki farkı görmeye yardımcı olan maddi ve manevi destek şeklinde anlamlara gelmektedir. Hidayetin gerçekleşmesinde bilginin önemli katkısı vardır (Karadaş, 2007:64,67).

Eğitimin en önemli gayesi, müsbet veya menfi şartlara karşı ümidi de içinde barındıran büyük bir dayanma gücü oluşturmaktır. Bu güç iman; Allah'a iman, Allah'ın takdirine iman, hayır ve şerrin ondan geldiğine imanla mümkündür (Ayhan, 1997:67).

İnsan başıboş yaratılmadığından zihni ve ruhi ihtiyaçlarını tatmine yönelik yaşamak ister. İsteklerin içini anlam doldurur. İnsanın isteklerine erişebilmesi isteklerin yüklendiği anlam dahilinde bir yol takip etmesiyle mümkündür. İnsanın fıtratında var olan duygular ve özellikler, onun evrendeki konumu ve bu konuma yüklenen anlam konusunda onu

arayışa iter. İman ilahi kaynağın vereceği cevaplara tatminkâr bir teslimiyeti içerdiğinden insan hayata dinden gelen bilgilerle anlam kazandıracak ve bu doğrultuda hayatını şekillendirecektir.

1.2.5. Din Eğitimi ve Vicdan İlişkisi

Maddi ve manevi yönü bulunan insanın manevi tarafında insani nefis denilen ruhu vardır. Hayati faaliyetler olan beş duyunun duygularını, şehvet, hırs, nesli muhafaza, hayatı koruma olgularını, büyümeyi ve bedenın diğer ihtiyaçlarını nefis organize eder. Nefsi natıka da denen bu nefsin iki kuvveti vardır. Birincisi düşünüp bilen anlayan bilgileri kazanan kısaca şuur faaliyetlerini idare eden akıldır. İkincisi ise vicdan denen ruhun hayrı şerden ayırt eden fitri bir melekesi ve kuvvetidir. Merhamet, haksızlık ve kötülük karşısında üzülmeye gibi vicdani hislerin kaynağı ruhun bu yönüdür. Akıl, olaylar ve manevi değerler için şahiddir. Vicdan hakimdir. Vicdanın aldanmaması için, onun temizlik ve saflığını koruyarak ahlaksızlık ve kötülüklerden uzak tutulması gerekir (Bağçeci, 1987:179-180). Vicdanın olaylar karşısında doğru ya da yanlış şeklinde yargılar yapabilmesi kişiye verilecek eğitime, kazanmış olduğu bilgi ve anlayışa bağlıdır. Vicdan duygusunu geliştirip harekete geçiren en önemli unsurlardan biri dindir. Küçük yaştan itibaren büyüklerinden aldığı eğitimle bir dine inanan kişi hem o dinin dünya ile alakalı değerler sistemini kabul etmekte hem de davranışlarını bu değerler doğrultusunda düzenlemektedir (Yılmaz, 2003:93-94). Kanunlar, nizamlar, kamuoyunun baskıları, dinin emir ve yasakları insanın vicdanında bir yer edinmezse, devlet ile vatandaş arasında sürekli bir hırsız-polis kovalamacası olur. Çünkü kişi yakalanmayacağını ümit ettiği her fırsatta suç işlemeye yönelir. Öte yandan vicdanın yaptırıcı gücü suçluluk duygusundan kaynaklı olup bu duygu, insanın kendi ahlaki davranışı hakkında kendisinin vermiş olduğu hükümdür (Cihan, 2015:660).

İnsan, hayatı ifsat edici veya ıslah edici bir rol alabilecek şekilde kabiliyetlerini kullanabilecek bir varlıktır. İnsan kendisinde potansiyel olarak var olan bazı yetilerini geliştirmesi kendisinde ıslah edici unsurların açığa çıkmasını sağlayacaktır. Vicdan fitratta var olan iyiliklerin adeta koruma mekanizması gibi değerlendirilebilecek, adalet merhamet, sorumluluk gibi duyguların zarara uğramasını kendi yöntemleriyle önleyecek insanın manevi yönünün muhafızıdır. Vicdanın hüküm vermedeki kıstası dinden aldığı veriler olduğundan onun sağlam olması dinin bu verilerinin insana doğru nüfuz etmesiyle mümkündür. Elbette ki İslam dininin eğitimi gerçekleştirerek vicdanın en üst düzeyde çalışabilmesini sağlayacaktır. Vicdanın sağlıklı çalışması bireysel ve toplumsal faydalara önemli katkısı olacaktır.

1.2.6. Din Eğitiminin Kur'an Kursları ve Manevi Destek Bağlamında Değerlendirilmesi

Manevi destek bağlamında Kur'an'a bakıldığında onun pek çok ayetinin insanın mahiyeti, ruhi durumu, sorumlulukları, kaderi gibi insanı ilgilendiren temel konular hakkında olduğu görülmektedir. İnsanın, iyi- kötü, dünya ve ahireti içeren anlam arayışlarına, Allah, insan, kâinat ve bunların birbirleriyle ilişkileri gibi çok geniş bir yelpazede varoluşsal

çözümlemeler yaparak hayatı anlamlandırmada yaşadığı sorunlara yönelik rehberlik yapmaktadır (Söylev, 2017:80).

Manevi rehberlik için çeşitli tarifler yapılmıştır. Manevi rehberlik her insanın içinde saklı bulunan manevi gücü harekete geçirmektir. “Manevi gücün canlanmasında dışsal destek gücü ve tarzı olarak insanlara, hayat ve ölümle ilgili sorularında, din ve hayat anlayışları istikametinde, profesyonel bir şekilde yardım ve rehberlik etmektir” (Karagül, 2012:12-13) şeklinde yapılan tarifler de rehberliğin mahiyeti ifade edilmektedir. Anlaşıldığı üzere fitrattaki manevi kabiliyetleri açığa çıkarmak için dini değerlerden referans alarak insanlara dinin sunduğu desteği sağlamak kapsamında yapılan çalışmalar manevi rehberliğin tanımına girmektedir.

Karagül’ün tanımıyla manevi rehberlik; “Bir din ve inanç desteğidir. İnsanların acılı sıkıntılı üzüntülü, korkulu, yalnızlık ve ümitsizlik hallerinde, ani değişimlerle gelen (hastalık, ameliyat, mahkumluk, askerlik, sakatlık, afet, yaşlılık gibi) kriz durumlarında, onların yanında olmak; onlara din ve inanç açısından destek olabilmek, varsa soru ve sorunlarına danışmanlık etmek; adet ve ibadetlerini yerine getirebilmelerinde rehberlik, varlıklarına bir mana, hayatlarına yeni bir anlam verebilmede eşlik edebilmektir” (Karagül, 2012:7).

Din eğitime manevi rehberlik boyutu açısından Kur’an kursları bağlamında bakıldığında gerek Kur’an okuma gerekse ibadet, itikat, ahlak ve Hz. Peygamberin hayatı derslerinin, kursa katılanlara katkıları, kişilerin karşılaştıkları sorunlara karşı din ve inanç merkezinden destek olmaya yönelik kişinin kendisi ve hayatını anlama ve anlamlandırmasına yardımcı olmaktadır.

Din ve din eğitimi fertlerde içsel bir özgürlük tesis edebilir. Özgürce inanmaya karar verdiğinde kendini fark etme, kendini belirleme, kendini denetleme gibi alanlarda dış etkilere mümkün oldukça sıyrılabilen kişiler böyle bir din eğitimi ile ortaya çıkabilir. Allah katında iradesini kullanan insanın makbul olması ilkesi göz önünde bulundurulacak olursa eğitimin, dinin ve din eğitiminin ilkeleri arasında bir çelişkinin olmadığı görülür. Dindar olduğunu iddia eden bireylerin sırf iradelerini kullanamamaktan dolayı özgürleşemiyor ve kararlarında çelişkiler bulunuyorsa bunun sebebinin dinde aramak yerine yanlış ve yetersiz din eğitiminde aramak gerekir (Mehmedoğlu, 2005:91).

Din eğitimcisi ibadeti öğretirken konuyu teklifi hükümler (farz, vacip, haram vb.), şart ve rükünler bağlamında öğretmesi gereklidir. Ancak bunu yaparken bütün bu hükümlerin şart ve rükünlerle birlikte ibadet olgusunun ardındaki manevi boyutun ve ibadet etmenin imanımız ve yaratılış gayemizle ilişkisinin kavratılması gerekir (Meydan, 2006:229).

İnsan kendisini hayata bağlayan ilkeleri ve bu ilkeleri yönlendiren maneviyatı, din kaynağından alarak değerleri doğrultusunda yaşaması rehberliğe olan ihtiyacını ortaya koymaktadır. Kur’an kursları katılanlara destek sağlayan eğitim merkezleri, sistemli profesyonel destek merkezleri olarak da bu bağlamda nitelenebilir. Manevi rehberlik ve Kur’an kursu organik bağına oluşturan Kur’an kurslarının gerek din eğitimi boyutu gerekse sosyalleşmeye zemin oluşturma boyutu manevi doyumu sağlayacak işleve sahip olmasıdır.

1.3. Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursları ve Manevi Destek Hizmetleri

İslam dini, yeryüzünde varlığını gösterdiği ilk andan itibaren okumaya ve eğitime önem vermiş ve bağlularının bilgiye erişme ve uygulamaları yönünden kendilerini geliştirmelerini daima tavsiye etmiştir (Bilgin, 2001:10).

Kur'an Allah (cc) tarafından elçisi Hz. Peygamber'e Arapça olarak indirilip insanlara tevatür yoluyla naklolunan kitabın ismidir.

Kur'an lafız ve mana olarak Allah sözü ve insanlara Peygamber'in bir tebliğidir. Mümin kalpler O'nun tabiatını ve hakikatini idrak eder, O'nunla doğru yola erişir ve şifa bulurlar (Adıgüzel, 2005:76). Binaenaleyh Kur'an-ı Kerim insanoğlunun aklını ilahi hidayet doğrultusunda kullanmasını, kendisinin de bir parçası olduğu mahlukatın düzeni üzerinde bu yönde tasarruflarda bulunmasını mümkün kılan sonuncu ve nihai hidayettir (Görgün, 2007:55). İnsanın dünya ve ahiret mutluluğunu gaye edinen Kur'an bütün hüküm, prensip ve direktiflerinde, evrensel bir insanî karakter ve ruh taşımaktadır. Tüm alemler için rahmet ve bütün insanlar için bir hidayet ve kurtuluş kaynağıdır (Adıgüzel, 2005:77).

1.3.1. Kur'an Kurslarının Tarihi

Hz. Peygamberin eğitim faaliyeti Kur'an'ın nüzülü ile başlamıştır. Kur'an eğitiminin hedefi esas itibarıyla insanların bilgi, duygu ve davranışlarının değiştirilmesi şeklinde olmuştur (Zengin, 2012:18).

Hz. Peygamber Kur'an okumayı teşvik etmiş, ibadetlerde okunan ayetlerin ezberlenmesi, yazılması, korunması, anlaşılması ve insan hayatında uygulanması zaruret halini almıştır. Bu amaçla Kur'an eğitimi çeşitli mekanlarda talep eden insanlara verilmeye başlanmıştır. O'nun rehberliğinde olan bu ilk eğitim çalışmaları evlerde başlamış, zamana göre mescitler, bilginlerin dükkanları, saraylar, medreseler gibi değişik yerlerde yapılmaya devam etmiştir (Öztürk, 2007 b,33).

Kur'an öğretimi ilk defa Mekke'de bizzat Hz. Peygamber tarafından kendi evi de dahil olmakla beraber daha çok Erkam'ın (Dar'ül-Erkam) evinde Kur'an'ın ezberlenmesi, anlaşılması ve hayata tatbik edilmesinin gösterilmesi şeklinde bir yetişkin eğitimi olarak yapılmaya başlanmıştır. İslam'da ilk öğretmen gönderme faaliyeti ise Hicretten iki yıl önce Medine'den gelen bir topluluğun İslam dinini kabul etmesi üzerine Medine'ye öğretmen olarak gönderilen Mus'ab b. Umeyr'in, Kur'an ayetlerini ve İslam'ın prensiplerini Medinelilere öğretmek üzere görevlendirilmesidir (Bilgin, 2001:10-12).

Mekke döneminde Kur'an öğretimi, Hz. Peygamber'in ihtida edenlere Kur'an öğretmesi ve yeni Müslümanların öğrendiklerini çevrelerindeki insanlara öncelikle de ailesine okumaları suretiyle onları eğitmeleridir (Demircan, 2017:15).

Mekke'de indirilen vahiyler, insanları kendi sübjektif görüşlerinden sıyrılabilmeye, düşünce ve duygu mekanizmalarını harekete geçirip çevrelerini anlamaya çağırmıştır. Bu dönem insanların İslam dinini öğrenmeye hazırlanmaları olarak değerlendirilmektedir. Baktıklarını gören, gördüklerini akıllarını kullanarak düşünen var oluş sırlarını anlamaya çalışan bu insanlar sahip oldukları kabiliyetlerini gereğince kullanmaları sayesinde

“Allah’ın varlığını kabul edecek, O’na inanacak, O’nu sevecek, O’nun sevgisiyle Peygamberi sevecek ve Peygamberin getirdiği öğütlere uyacaklardır” (Bilgin, 1991:43).

Mekke’deki dini eğitim ve öğretim “bilgilendirme” faaliyetindeyken, Medine’de uygulamaya geçilerek bilinçlendirmeyle birlikte kimlik kazandırmaya önem verilmiştir (Başkurt, 2007:49).

Hiz. Peygamber’in hicreti esnasında Medine’ye varmadan inşa ettirdiği İslam tarihinin ilk müstakil mescidi olan Kuba mescidi ibadet mekânı olmakla birlikte fonksiyonel bir eğitim kurumu olarak ilk numunelerdendir. Kuba mescidi inşa ettirilmesinin ardından içerisinde başta Kur’an ilimleri olmak üzere diğer ilimlerde tedris edilmeye başlanmıştır (Erbaş, 2018:5).

Medine’nin güney yönünde kurulan Kuba camiinde de bir okulun mevcudiyetinden bahsedilmektedir ki Rasulullah buraya çok sık gelip öğretime nezaret ederdi (Hamidullah, 2003:771).

Hiz. Peygamber’in Medine’ye hicret etmesinin ardından, ilk iş olarak İslam’ın eğitim ve öğretiminin gerçekleşeceği Mescid-i Nebevi inşa edilmiştir. Herkese açık ve kurumsal anlamda İslam’ın eğitim ve öğretiminin yapıldığı bu mescit, din ve vicdan özgürlüğünün serbestçe yaşandığı bir merkez olmuştur. Mescidin işlevi, Müslümanları bir araya getirerek ibadetlerin yapıldığı bir mekân olmasıdır. Ayrıca Peygamberin etrafında toplanan Müslümanlar bilmediklerini sorup öğreniyorlardı (Başkurt, 2007:47). Hiz. Peygamber mescidinin, Medine döneminde öne çıkan iki önemli fonksiyonu vardı: Birincisi Müslümanların orada toplanıp ibadet ettikleri bir mekândı dolayısıyla orası dini bir merkezdi. İkincisi ise Müslümanların toplanıp her türlü meselelerini konuştukları istişare ettikleri sosyal bir mekândı. Görüldüğü üzere Asr-ı Saadette Mescid-i Nebevi Müslümanların dini ve sosyal hayatlarının merkezi idi (Pusmaz, 2007:393).

Mescid’un-Nebi’de birbirinden ayrı üç mekân vardı. Namaz kılınması için ayrılan geniş bir mekân ki Müslümanlar burada toplanıp namaz kılıyorlardı. Suffa denilen mahal ise okul ihtiyaçları için kullanılıyordu. Ayrıca Rasulullah’ın zevcelerine tahsis olunmuş birkaç odanın bulunduğu başka bir kısım da bulunmaktaydı (Hamidullah, 2003:768).

Hiz. Peygamber mescitte bir hurma kütüğüne dayanarak gelen vahiyleri ashaba okuyarak açıklar, öğrenmelerini sağlardı. Hiz. Peygamberin çevresinde halka olarak oturan Müslümanlar O’nun, öğrettiklerini tekrar eder ve ezberlerlerdi. Bu metot örnek alınarak daha sonrada mescit ve camilerde uygulanagelmıştır (Bilgin, 2001: 12-13).

Suffa’daki talebeler, mübelliğ-muallimler İslam’ı öğrenmek ve öğretmek üzere kendilerini yetiştiriyorlardı. Medine’de evi bulunmayanlar ise eğitim gördükleri Suffa’yı yatakhane olarak kullanmaktaydı. İlk İslam üniversitesi olan Suffa da bizzat Rasulullah ders vermekle birlikte henüz başlangıçta bulunanlara okuma yazma ve Kur’an’ı öğretmek üzere başka öğretmenler de görev yapıyorlardı. ‘Ubadet’ubn’us-Samit, Kur’an ve okuma-yazma öğreten muallimlerden biridir (Hamidullah: 768-770).

Suffa’da toplanan talebeler esas olarak Kur’an-ı Kerim öğrenimi ile meşgul oluyorlardı. Bu yüzden onlara Kaari deniyordu. Bu Müslümanların büyük bir bölümü kendilerini ruhi-manevi hayata vermişlerdi. Suffa’daki sahabelerin içinde İslam’ı öğrenmek için

yurtlarından ayrılmış olanlar olmakla birlikte kendi geçimlerini sağlayamayacak kadar yoksul kimselerde bulunmaktaydı (Hamidullah: 770).

Suffa'da Kur'an öğrenimi görüp yetişen talebelerden bir kısmı ihtiyaç duyulan beldelere Kur'an öğretmeni olarak gönderilmiştir. Kaynaklar Suffa'da Peygamberin hanesine bitişik yerde kadınlara ayrılmış bir yer bulunduğunu kaydetmektedir. Kadınlar kendilerine ayrılan bu bölümde cemaatle namazlarını eda ederler, Hz. Peygamberin konuşmalarını takip ederlerdi (Baktır, 2009:469-470, Başkurt, 2007:48).

Suffa kısa zaman sonra artık ihtiyacı karşılayamaz hale gelince Rasulullah buradaki kalabalığı dağıtmak üzere başkentteki mahallelerde ilkokul yahut hazırlık okulları diyebileceğimiz birçok okul açtı. Hicretin ikinci senesinde Medine'de Mekremet'ubn Nevfel'in evinde Dar'ul-Kurra adında ve Kur'an-ı Kerim öğretimine tahsis edilmiş yeni bir okul faaliyete geçirildi (Hamidullah: 771). Ayrıca sahabelerin Suffa'nın yetersiz kaldığı durumlarda evlerini öğretim için açarak eğitim öğretimin aksamaması için fedakarlıktan kaçınmamış oldukları görülmektedir.

Mescid-i Nebevi, İslam'ın yetişkinlere yönelik ilk dini eğitim kurumu kimliğini kazanmış olup burada dini yükseköğrenim yapılmaktaydı. Böylece, örgün eğitimin ve Batı'da asırlar sonra görülen "*Toplum Okulu*" modelinin temeli atılmıştı (Bayraktar, 1994:91).

Mekke'de tebliğ, tebşir, tebyin, tezkir, inzar ve davet yapılırken, Medine döneminde dünya görüşü ve inancın teorisi şeklinde Kur'an tarafından çizilen İslam, Peygamber tarafından yaşanarak insanlara anlatılmıştır. Kur'an'ın genel olarak muhatap olduğu insanlar eğitimsiz ve yetişkin insanlardı. Bu insanlar elbette ki kendilerinden istenileni bir uygulayıcı örnek şahsiyetin önderliğinde başarıyla yapabilirlerdi. İşte Hz. Peygamber gerek Suffa'da ve gerekse toplum içerisinde iyi bir örnek ve uygulayıcı olarak insanlara rehberlik etmiş ve görevini başarıyla tamamlamıştır (Başkurt, 2007:49).

Hiz. Peygamber döneminde Darü'l Kurra ismi verilen daha sonraki dönemlerde ise Darü'l-Kur'an ve Darü'l-Huffaz adı verilen bu müesseseler de Kur'an-ı Kerim'in öğretildiği, bir kısmının veya tamamının ezberletildiği ve kıraat vecihlerinin talim ettirildiği bilinmektedir (Bozkurt, 1993:543). Hiz. Peygamber döneminde Küttab adı verilen eğitim kurumlarından da söz etmek gerekirse Medine'de birçok Küttab bulunmaktaydı. Çocukların eğitimi için ayrılan küttablarda okuma yazma, şiir, Kur'an ve temel bilgiler öğretilmekteydi (Zengin, 2012:22).

İslam coğrafyasının genişlemesine paralel olarak özellikle İslam'ın diğer kültürlerle karşılaşması sebebiyle çeşitli yeni ilimler İslam eğitim sistemine girmiştir. Bunun üzerine Kur'an öğretimi, özel ihtisas mektep ve medreseleri olarak; "Dar'ul Kurra", "Dar'ul Kur'an", "Dar'ul Huffaz" larda Kur'an'ın tamamının ezberletilmesi, İlm-i Kıraat ve İlm-i Meharic-ül Huruf gibi sadece Kur'an ilimlerinin yüksek seviyede öğretilmesi şeklinde devam etmiştir (Buyrukçu, 1995:64-65).

Hiz. Peygamber ve Ondan sonraki dört halife döneminde üst düzey görevlerin verilmesinde ilk aranan şart, Kur'an'ı okuyup anlamak hususunda maharetli olmaktı. Ashap ve tabiin devirlerinde her müslümanın birinci derecede görevleri arasında Kur'an okumayı öğrenmek ve öğretmek yer alıyordu (Işık, 2000:68).

İlk Müslümanlar; birlik beraberliği temsil eden yardımlaşmayı esas alan İslam dininin özelliğine uygun yerler olarak, mescit ve camileri inşa etmişlerdir. Bu mescit ve camiler sadece ibadete imkân sağlamakla kalmamış aynı zamanda eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütülmesiyle yeni İslam toplumunun inşasını da sağlamıştır. İnsanlar dinlerini camilerde öğrenmişler, sosyal yaşamdaki birlikteliğin talimini buralarda yapmışlar, ahlaki değerleri buralarda öğrenip uygulamışlar, Allah’a anne babaya ve diğer insanlara nasıl tutum ve davranış içinde olacaklarını buralarda kavramışlardır (Başkurt, 2007:57).

1.3.2. Hz. Peygamber’den Sonraki Dönemde Kur’an Eğitim- Öğretimi

Kur’an öğretimi kökü Hz. Peygamber’in Peygamberliği döneminden itibaren günümüze kadar uzanan köklü bir geleceğe sahiptir.

Hz. Peygamber’in Medine’ye hicret etmesinin ardından hiç vakit kaybetmeden Mescidi Nebevinin inşasını gerçekleştirmesi ilim ve irfan faaliyetlerine verdiği önemi göstermektedir.

Suffa’daki yetişkinler potansiyel güçlerini büyük ölçüde Kur’an ve sünnet temelli geliştirerek kimlik kazandıkları ve bunu yeni kuşaklara aktarmak suretiyle İslam toplumunun devamını ve gelişmesini sağladıkları tarihi süreçte görülmektedir.

İslam coğrafyasının genişlemesi ve buralardaki insanlara ve sonraki nesillere İslam’ın sağlıklı biçimde intikal etmesindeki en önemli sebepler olarak; Suffa’daki derslerin içeriği ve burada eğitim gören yetişkin erkek ve kadınların gönüllülük esasına göre eğitim-öğretim yapmaları gösterilebilir.

Tarihi seyir içerisinde Kur’an kurslarını, Suffa bağlamında değerlendirdiğimizde gerek Suffa ve gerekse Kur’an Kursları Kur’an ve sünnet ekseninde aydınlanmak üzere gönüllü kişilerin kendi arzularıyla seçtikleri eğitim-öğretim yerleri olarak ifade edebiliriz.

Hz. Peygamber’in ölümünden sonra yer yer irtidat ve irtica hareketlerinin başlaması, bazı yalancı Peygamberlerin türemesi ve bunlarla olan mücadelelerde birçok hafızın şehit olması, kıraat ihtilaflarının ortaya çıkması sebebiyle Dört Halife döneminde Kur’an’ın öğretilmesi, ezberlenmesi ve anlaşılması üzerine eğitim-öğretim etkinliklerine daha çok ağırlık verilmiştir. Bunların yanında Kur’an’ın toplanması, Mushaf haline getirilmesi, çoğaltılması ve dağıtılması gerçekleştirilmiştir (Buyrukçu, 2001:28).

Hz. Ebubekir döneminde Kur’an metni hassas bir çalışmayla iki kapak arasında toplanarak muhafaza altına alınmıştır. Hz. Ömer döneminde İslam ülkesinin her yerine Kur’an öğretmek üzere öğretmenler gönderilmiştir. Bu açıdan bu dönem İslam eğitim tarihinin dönüm noktalarındandır. Ubade b. Samit, Humus’a, Muaz b. Cebel Filistin’e, İbn Mes’ud Kufe’ye ve Ebu’d-Derda Şam’a Kur’an öğretmek amacıyla tayin edilmiştir (Akaslan, 2018:12).

1.3.3. Tarihten Günümüze Kur'an Eğitimi

Emevi ve Abbasi dönemlerinde Kur'an'ın okunuşu ve anlaşılmasına yönelik olarak "Kıraat ve Tefsir İlmi" adı altında ilmi faaliyetler sistemli bir şekilde oluşmaya ve gelişmeye başlamıştır. "Darü'l Hikme" ve "Beytü'l Hikme" gibi ilmi yeni araştırma ve öğretim kurumları ortaya çıkmış olup tercümeler sonucu kitapların çoğalmasıyla kütüphaneler kurulmuştur. Bununla birlikte İslam'da eğitim-öğretim, medreselerin açılışına kadar bütünüyle kurumlaşmamış, daha çok ferdi gayret ve fedakarlıklarla yürütülmüştür. Evler, mescitler, kütüphaneler, kitapçı dükkanları, Kur'an öğretilen, öğretim kurumları olarak kullanılmaya edilmiştir (Çelebi, 1998:23-80).

Cami dışı eğitim ve öğretim kurumlarına ilk defa Abbasiler döneminde rastlanmaktadır. Medreselerin ilk kurucusunun Nizamü'l- Mülk olduğu bilinmektedir. İlk medreseler Türk-İslam kültür (Türkistan ve Horasan) çevrelerinde doğmuş ve zamanla her tarafa yayılmış ve ilköğretim üzerine oturan daha yüksek eğitim kademelerini temsil etmişlerdir. Selçuklular döneminde ilk olarak Tuğrul Bey tarafından Nisaburi'da kurulan medreselerin daha teşkilatlı olarak yapılanması Alparslan döneminde gerçekleşmiştir. Bunların da ilk örneği Bağdat'ta kurulan Nizamiye Medresesidir. Medreselerin kurulmasıyla birlikte eğitim ve öğretim cami dışına çıkmış camilerde Kur'an ilimleri ve fıkıh yer alırken, medreseler bunların dışında kalan dini ilimleri ve beşerî ilimleri bünyesine alarak merkezileşmiş üniversite işlevi görmüştür (Başkurt, 2007:52).

Selçuklular döneminde ibadet amacıyla toplanılan zaviye, hankah, ribatlar zamanla birer eğitim ve öğretim merkezi haline gelmişlerdir. Buralarda ibadet edilmekle birlikte telif, tasnif, kıraat ve icazet konularına yer veriliyordu (Başkurt, 2007:54).

Osmanlılar zamanında ilk defa İznik'te kurulan medreseler daha sonra Bursa, Edirne ve fetihle birlikte İstanbul'da da yaygınlaşmıştır. Zamanla ülkenin her yanına yayılmış bulunan medreselerde tefsir, hadis, fıkıh-kelam ve tasavvuf gibi dinî ilimler yanında fen ilimleri de okutulmaktaydı (Başkurt, 2007:54).

Osmanlılar da camilerde eğitimin hareket noktasını Kur'an, Kur'an'ın ezberlenmesi ve hadis öğrenmek gibi dersler oluştururken zamanla bu durum Arapça, Fıkıh, Tefsir ve Kelam gibi alanlara doğru kaymıştır. Osmanlı medreseleri yoğunlaştıkları ilimlere göre de isimler almışlardır. Daru'l-Hadisler, Daru'l-Kurralar ile Tıp medreseleri bunlardandır (Başkurt, 2007:55).

Selçuklular da "darü'l-Kur'an ve darü'l-huffaz" adı verilen Kur'an eğitim merkezlerine Osmanlılar döneminde "darü'l- kurra" ismi verilmiştir. Bu müesseseler camiler dışında Kur'an konusunda ileri düzeyde eğitim veren kurumlardır (Akaslan, 2018:12).

Osmanlılar döneminde sıbyan mektepleri; Osmanlı Türk toplumunda Müslüman kesimin kız ve erkek çocuklarına dini değerlerle yüklü Osmanlı kültürünü aşılamak amaçlı temel eğitim örgütlenmesidir. Bu amaca ulaşmaya yönelik sıbyan mektebi programlarının sade muhtevası, şahsiyet gelişimi için merkezi önem arz eden teorik uygulamalı öğrenme tecrübelerinden oluşmaktadır. Teorik öğrenme tecrübeleri boyutunda Kur'an-ı Kerim, tecvid, ilmihal, adab-ı muaşeret, hitabet, kitabet ve amal-ı erbaa (hesap) gibi dersler

bulunmaktaydı. Öğrencinin başarısına göre oluşturulan cemiyetler, merasimler, gezi ve gözlemler ve ders dışı etkinlikler ise tatbiki tecrübelerdi (Akgündüz, 1997:206).

Osmanlı eğitim sistemi ana hatlarıyla Sıbyan mektebi, Medrese, Cami, Tekke, Zaviye, Hankah, Ahi Zaviyeleri, Dergâh, Enderun, Şehzadegan, Acemi Oğlanlar, Yeniçeri Ocakları ve Daru'l-Kurra gibi örgün ve yaygın eğitim kurumlarından oluşmaktaydı. Kur'an öğretimi bütün eğitim kademelerinde okulların durumuna göre basit veya ileri seviyede yapılmaktaydı (Başkurt, 2007:58).

İlk dönem mescitlerinde sürdürülen eğitim ve öğretimin temelini ağırlıklı olarak Kur'an'ın öğrenilmesi, anlamının kavranması, Hz. Peygamberin sözlerinin ezberlenmesi, namazı gereği gibi kılma, vahyin insan hayatı için neler getirdiği ile insanların sorumluluklarının idrak ettirilmesi gibi aktiviteler oluşturmaktaydı. Ayrıca kaynaklar zekât toplama, yardımlaşma, temizlik, insanların manevi/ruhi yapıları, ahlak ile ilgili bilmeleri gereken konular, vergiler, medeni hukuk ve ceza hukuku gibi konulara da yer verildiğini bildirmektedir. Bütün bunlar ferde manevi boyutunu zenginleştirmesinin yanında, toplumsal "kenetlenme ve dayanışma ruhunun" gelişmesine önemli katkı sağlamıştır (Başkurt, 2007:58).

İslam eğitim tarihinde genel olarak Kur'an öğretilip ezberletildiği, dini inanç, ibadet ve ahlak bilgilerinin verildiği görülmektedir. Bu bilgiler küttab, sıbyan mektebi, Daru'l-Kur'an ve Daru'l-Kurra gibi çeşitli kurumlarda verilirken Cumhuriyet dönemine Kur'an Kursları adıyla intikal etmişlerdir (Başkurt, 2007:123).

Cumhuriyet döneminde çıkarılan 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Şer'iyye ve Evkaf vekâleti yahut özel vakıflar tarafından yönetilen bütün medrese ve mektepler ve Kur'an'ın okutulup ezberletilen eğitim kurumları Maarif Vekâleti'ne devredilmiştir (Çağrı, 2002:424). Aynı yılın mayıs ayında Maarif Vekaleti tarafından yayınlanan bir genelge ile medreseler kapatılmış, bunların yerine, yüksek din uzmanları yetiştirmek üzere Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi, imamlık ve hatiplik görevlerini yerine getirecek elemanlar yetiştirmek üzere de 29 merkezde İmam Hatip Mektebi açılmıştır (Koç, 2005:17).

Kur'an eğitim ve öğretiminin Kur'an Kursları adı altında faaliyet göstermeye başlaması Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar uzanır. Nitekim 1925 bütçe görüşmelerinde 50 milletvekilinin müşterek imzalarıyla verilen bir önerge ile 'Hafız-ı Kur'an' yetiştirmek üzere 10 kişi için bütçe ayrılması kararlaştırılmıştır (Bolay, 1995:124). Böylece 1925 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'na 10 adet Kur'an muallimi kadrosu verilmiş ve aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak 9 Kur'an Kursu açılmış ve bu kurslar resmen eğitim-öğretime başlamıştır (Koç, 2005:18).

Kur'an kurslarının açılması sonucunda 1932'de 9 kurs 9 öğretmen faaliyet içerisindeyken Diyanet işleri başkanı Rıfat Börekçi'nin gayreti ile 1934'da 19'a yükselmiş bir yıl sonra 15'e düşmüştür. 1947'ye kadar inişli çıkışlı seyir izleyen Kur'an kurslarının sayıları 1949'da 122'ye ulaşmıştır (Bolay, 1995:124).

Örgün eğitim kurumlarında 1924-1926 yılları arasında Kur'an öğretimi sadece ilkokulların programında yer alıyordu. Daha sonraki dönemlerde ise Kur'an öğretimi ilk

okulda dahil olmak üzere orta ve yüksek öğretim programlarının hiçbirinde yer almamıştır (Koç, 2012:353).

Mevcut Kur'an Kurslarının 1929'da kapatılmasından sonra, 1930'da 12 yaşından büyük olmak şartıyla ancak namaz sure ve duaları ile Kur'an-ı Kerim'in sıkı denetimler altında öğretilmesi için bazı hoca efendilere izin verilmiştir (Baltacı, 2000:22).

1932-1937 yılları arasında resmi olarak sadece 16 tane Kur'an Kursunun açılmasına izin verilmesinin sonucu olarak halk Kur'an öğretimi ihtiyacını gayri resmi yollarla gerçekleştirmeye çalıştığından bu insanların takibata uğramasına, suçlu duruma düşmelerine yol açabilmiştir. Çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte halkın arzu ve istekleri göz önüne alınarak belirlenen politikalar sonucunda, Kur'an Kurslarının sayısı yeniden hızla artmaya başlamış, 1949-1950 yılında 127'ye ulaşmıştır (Ay, 2005:5).

Medreseler kapatılınca yüksek din uzmanları yetiştirmek üzere Darülfünun'da bir ilahiyat fakültesi, imam ve hatip yetiştirmek üzere de 29 yerde İmam Hatip mektebi açılmıştır. Ancak imam hatip mektepleri 1930'da Darülfünun İlahiyat Fakültesi de 1933'te 'öğrenci bulunamaması' gerekçesi ile kapatılınca, ülkede Kur'an öğretimi yapılan resmi kurum olarak sadece Kur'an Kursları kalmıştır. Ayrıca ilk ve ortaokullardaki din derslerinin 1927'den başlayarak 1939'a gelinceye kadar bütün programlardan çıkartılmasıyla 1950'li yıllara kadar din öğretimi yapılan tek kurum da yine Kur'an Kursları olmuştur (Koç, 2005:20).

Kur'an kurslarının 1950'den sonra gelişim sürecine girdiği görülmektedir. 1965 yılında Diyanet İleri Başkanlığı Teşkilat Kanununun çıkarılması ve bu kanunun dayanak yapılarak kurslarla ilgili yönetmelik vb. yasal düzenlemelerin oluşturulmasıyla Kur'an kurslarının gelişimi hız kazanmıştır (DİB, 1990:66-68). Bu gelişme temel öğretimin kesintisiz ve zorunlu olarak sekiz yıla çıkartıldığı 1997 yılının sonlarına kadar devam etmiş ve o zamana kadar ki en üst seviyeye ulaşmıştır.

Temel öğretimin kesintisiz ve zorunlu olarak sekiz yıl kaydıyla uygulamaya konulması Kur'an kurslarını olumsuz etkilemiş özellikle hafızlık eğitimini bitme noktasına getirmiştir. Nitekim, Diyanet İşleri Başkanlığı kayıtlarına göre 1997-1998 öğretim yılından itibaren, Kur'an kursu öğretici ve öğrenci sayılarında önemli bir düşüş olduğu görülmektedir (Akyürek, 2005:178).

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin kabulünden sonra Kur'an kurslarına gelen öğrenci profili değişmiştir. Kursa gelenlerin çoğu genç kız ve kadınlardan oluşmaktadır. Kur'an kurslarının öğrenci portresi yüksek tahsillisinden, okuryazarına, gencinden yaşlısına, toplumun farklı sosyo-kültürel katmanlarındaki bayanların bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Bu durum kursa katılan bayanların sosyalleşmesi açısından Kur'an kurslarının önemli fonksiyonu olduğunu göstermektedir (Aydın, 2008:105). Diyanet İşleri Başkanlığının hazırladığı Kur'an Kursları Yönergesi 27 Mart 2002 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Kur'an Kursları Öğretim Programları 2003 yılında, Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'nın Program Geliştirme Şubesi Müdürlüğü tarafından yüzünden okuyanlar, hafızlığa çalışanlar ve yetişkinler için ayrı ayrı hazırlanarak yenilenmiştir. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Genelge 2007

başlığıyla yayınlanan ve Başkanlığın çeşitli hizmet alanlarında yaptıkları faaliyetlerine yer verilen genelgede Eğitim Hizmetleri başlığı altında Kur'an Kursu Hizmetleri de ele alınmış ve bu hizmetlerin yürütülmesi esnasında uyulacak ilke ve prensipler açıklanmıştır (Koç, 2010:500).

07.04.2012'de yayınlanan son yönetmeliğe göre ihtiyaç odaklı kurs öğretimine geçilmiştir. Yönetmeliğe göre 07:00-23:00 saatleri arasında kurs açılabilir. (07.04.2012 tarih ve 28257 Sayılı Resmî Gazete). Yaz Kur'an kurslarında yaş sınırlandırması da kaldırılmıştır.

Halen yürürlükte olan son yönetmelikte, Kur'an eğitim ve öğretimine yönelik kursların, Kur'an kursu yurt ve pansiyonlarının açılış ve çalışmaları, kurslarda verilen eğitim-öğretim hizmetleri ile bunların yönetim ve denetim esasları belirlenmiştir.

1977 yılına kadar Kur'an kurslarında Kur'an öğretimi ve dini bilgiler verilmesinin yanı sıra din görevliliğine hazırlama anlamında meslek okulu gibi çalışıldığını görmekteyiz. Şöyle ki bu kurslardan diploma alanlar yeterlilik imtihanını da kazanırlarsa, din görevliliğine tayin edilebiliyorlardı. 1977'den sonra bu kurumlardan mezun olanlara ihtiyaç hasıl olduğunda görevlendirme yapılmıştır. Bugün Kur'an kursları sadece halka Kur'an öğretimi ve dini bilgilerin verildiği yaygın din eğitimi kurumlarıdır (Bilgin, 2001:130).

1.3.4. Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kurslarının Amacı, İşlevi ve Rolü

Kur'an kursları, son yıllarda değişen öğrenci ve öğretici profili, Kur'an, sünnet ve bu ikisini anlama ve yorumlama merkezinden yapılandırılan mevzuatı ve yüklendiği misyon ile öne çıkan yaygın din eğitimi kurumlarından. Bu yeni öğrenci ve öğretici profili ile özelde kadın genelde aile sorunlarının çözümüne yönelik sorumluluğu üstlenerek son derece olumlu katkılar sağlamıştır. Bu kurslar dini eğitim verilmesinin yanı sıra aynı mekânı paylaşan katılımcıların sosyalleşmeleri ve sorunlarının çözümünde de önemli işlev görmektedir (Aydın, 2010:110-111).

Örgün eğitim sistemi haricinde yürütülen yaygın eğitim adeta örgün eğitimin boş bıraktığı alanları doldurmaktadır. Yaygın eğitim hizmeti, eğitim kurumları aracılığı ile yürütüldüğü gibi, ekonomik, sosyal, kültürel ve dini nitelikli çeşitli resmi özel kurum ve kuruluşlar aracılığıyla da yapılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen yaygın din eğitimi kurumları her yaş ve eğitim düzeyindeki toplum fertlerine örgün eğitim haricinde hayat boyu dinin öğretildiği mekânlardır. (Erdem, 2009).

Yaygın din eğitimi, halkı din konusunda bilgilendirmek, batıl inanç ve hurafelerden uzaklaştırmak, dinin kardeşlik, özveri, hoşgörü gibi değerlerini bireylere kazandırmak ve ibadetlerin usulüne uygun tarzda yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere farklı mekanlarda yapılan etkinliklerin tümüdür (Yılmaz, 2003:128).

Bu durum 2012 Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an Kursları Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliğinde şu şekilde açıklanmıştır:

a) Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun yüzünden okumayı öğretmek.

- b) Kur'an-ı doğru, usulüne uygun ve güzel okumayı sağlayıcı bilgileri (Tecvid, Tashih-i huruf, Talim) uygulamalı olarak öğretmek.
- c) İbadetler için gerekli olan sure, ayet ve duaları doğru bir şekilde ezberletmek ve anlamlarını öğretmek.
- d) Hafızlık yaptırmak.
- e) Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak.
- f) İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Peygamberin hayatı ve örnek ahlakı hakkında bilgiler vermek.
- g) Dini içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek.

Ülkemizde din hizmetlerinin icra edilmesi Diyanet İşleri Başkanlığının asli görevidir. Kur'an eğitimi din hizmetleri içinde öncelikli bir yere sahiptir. Başkanlık tarafından yürütülen Kur'an eğitimi geçmişten günümüze kadar her geçen gün ivme kazanarak devam etmiştir. Bugün başta Kur'an kursları olmak üzere cami içi ve cami dışında, cezaevlerinde, hastanelerde, sevgi evlerinde, kadın sığınma evlerinde, Kredi Yurtlar Kurumlarında, gençlik merkezlerinde ve daha birçok alanda yürütülen faaliyetlerde toplumda her kesimin Kur'an'la buluşturulması gaye edinilmiştir (Kurt, 2018:1).

Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam dininin temel kaynaklarına dayalı doğru ve güncel bilgileri ile toplumu din konusunda bilgilendirerek toplumun dini, ahlaki ve manevi değerlerini canlı tutmak amacındadır. İnanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütme misyon; bütün insanlığın barış ve huzuruna katkı sağlayan ve İslam ile ilişkili her konuda referans alınan etkin ve saygın kurum olma vizyonu ile din hizmetlerini yürütmektedir (Han, 2016:91).

D.İ.B.'in Kur'an Kursları Öğretim Programı'nda yetişkin kadınların profili doğrultusunda bazı değişikliklere gidilmiştir. "Öğrenme-Öğretme Süreçlerinde Uygulanması Gereken Bazı İlkeler" başlığı altında 3. Maddede, "Öğretim programı aracılığıyla öğrenenlere kazandırılmak istenen temel bilgi ve beceriler gerçek yaşamda yetişkinin ihtiyaçlarıyla örtüşmelidir." maddesi yer almaktadır.

(<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dok/kkurslariogretimprogrami.pdf>)

Kur'an kurslarının amaçları eğitim öğretim programlarında; İslam dininin değerlerinin, insan hayatına anlam kazandıran unsurlar olduğu farkındalığını oluşturmak ve kişinin öğrendiği bu değerlerden destek alarak kendi çözümlerini oluşturabilmelerini sağlamak. İslam dininin, insanın Allah'la, insanın insanla ve insanın tabiatla olan ilişkilerini düzenleyen özelliğini fark ettirmek. İbadetler ile ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek. Kur'an-ı Kerimi Arapça metninden usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak. Hz. Muhammed'in hayatından değerler üretebilmelerini sağlamak. Barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının sağlanmasına destek olabilmelerine yardımcı olmak (DİB, 2004:3).

Kur'an kurslarındaki yetişkinlere yönelik din hizmetlerinin amacı görüldüğü üzere Kur'an kurslarına gelen yetişkinlerin inandıkları dinin inanç esaslarıyla ilişki kurmalarını ve inandıkları değerler çerçevesinde yaşamalarını sağlamaktır. Yetişkinlerin itikadi konular,

ibadet, ahlak ve peygamberimizin hayatı konularında edindikleri bilgileri özümseyerek yaşamlarında uygulama desteğini sağlamaktadır. Bu desteğin tezahürü yetişkinlerde manevi doygunluk olarak nitelenebilecek psikolojik destek olarak ortaya çıkmaktadır.

Yaygın din eğitiminin konusunu sosyal hayatta ortaya çıkan dini-ahlaki özellikli bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması oluşturmaktadır. Yaygın din eğitiminin amacı ise, bireyleri dini ve ahlaki konularda bilgilendirip inanç ve yaşantılarının sağlıklı bir şekilde yapılmasına yardımcı olmaktır (Yılmaz, 2003:128).

Türkiye’de önemli bir yaygın eğitim kurumu olan Kur’an kursları, Kur’an kursuna devam eden kadınlar açısından bakıldığında, onların sosyalleşmesinde fonksiyoneldir. Bu bağlamda Kur’an kursu, yetişkin kadın öğrenciler için manevi doyum merkezi, dinî, psikolojik ve ailevî problemlerini paylaştıkları ve fiilî olarak danışmanlık hizmeti aldıkları bir kurum olarak görülebilir (İnce, 2017:153).

Bugün din eğitimi kişinin aklına ve duygularına aynı önemde hitap etme durumunda düşünülmektedir. Sadece rasyonel bir insan değil; fıtrattan gelen potansiyel gücü gelişmiş, karşılaştığı yeni durumlara uyum gösterebilen, dengeli bir kişiliğe sahip, yaratıcılığı yüksek, bilgi geçişliliğini sağlayabilen, içinde bulunduğu ortamı değiştirme gücüne sahip bilgi, duygu ve eylem dengesini kurmuş bir fert yetiştirme amaçlanmaktadır (Akyürek, 2010:561).

İslam’ın temel kaynaklarına dayalı bir yaygın din eğitimi kurumu olan Kur’an kursları bilgi ve bilginin duyguya geçişi, dini pratikler, kaliteli sosyalleşme sağlayan başat kurumlardan biridir. Kur’an kurslarında bilginin öğrenci profiline göre ihtiyacı karşılayacak sunumu, bilginin ruhsal dünyada kabul görmesine ve bilgi- davranış bütünlüğüne katkı sağlamaktadır.

1.4. Din- Maneviyat İlişkisi

İşlevsellik, Yetersizlik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması (ICF), maneviyatı, din ile birlikte görerek tanımını “Ruhani değerler ve ilahi güçlerle bağlantı kurmak, mana bulmak ve kendini gerçekleştirmek için dini ve manevi etkinliklere, düzenlemelere ve uygulamalara katılmak” şeklinde yapmıştır. Camiye gitmek, dua etmek, ilahi okumak, tefekkür etmek gibi dini ve manevi etkinlikler bu kapsamda düşünülebilir (Seyyar, 2008:14).

Maneviyatı insanın fiziksel boyutunu aşır insani vasıfları kazanma çabası olarak değerlendiren Hull (2002: 171-175) maneviyat olgusunu insanın bebeklikte biyolojik doğasında var olan dil, sembolik işlem, vicdan, öz farkındalık, kişilerarası ilişkiler ve yaratıcılık potansiyelinin biyolojik olanı aşması olarak niteler. Bu biyolojik boyutu aşma çabası insanın insanlık hususiyetlerini elde etme çabasıdır. Din İnsanın insani hususiyetlerine ulaşma çabalarında manevileşme ve insanileşmeyi sağlayan yapay olmayan kalıcı destek unsurdur. Manevileşmeyi destekleyen müzik sanat gibi din dışı unsurlar da olmakla beraber bu tür manevi gelişim unsurlarının insanı, yapay aşkınlıklara yönlendirmesi mümkündür. Nitekim günümüz piyasasının oluşturduğu daha çok kâr amaçlı ve daha çok arzu tatmini ile insanın kendini aşması çağrıları yanlış maneviyat anlayışının en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır (Meydan, 2016: 215).

Maneviyat, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “maddi olmayan, manevi şeyler” ve “yürek, moral gücü” şeklinde tanımlanmıştır. Bu bağlamda manevi kelimesi ve onun çoğulu olan maneviyat, maddi olanın ve cismin zıddı olarak ifade edilmiştir (Meydan, 2006:214).

Maneviyat, vahiy kaynaklarından esinlenme sonucunda inancı güçlendiren her türlü düşünce, yaklaşım ve faaliyetlerdir. Bu anlamda maneviyat, kesin karar, müspet inanç, hakikati bulma yönünde tefekkür ve gerçek fitrî sevgi gibi iç dünya besinlerinden oluşan bir güçtür. Maneviyatının güçlü olması demek, Yaratan’a, kadere, ahirete ve gayba imanı güçlü olan kimse demektir. Bir kimsenin zorluklara karşı koyma, engellerle mücadele etme veya moral gücünün inanç ile ilgisi bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle maneviyat, insanlık için sağlam bir rehber ve insan ruhunun gıdasıdır. Kazanılan yüksek moral gücüyle zorluklara karşı direnme becerisi gösterebilir (Seyyar, 2008:14).

Maneviyatı anlam arayışı içinde açıklayacak olursak “yaşam, anlam ve bunların kutsal olanla ilişkisi hakkındaki nihai soruların cevaplarını bulmak için bireyin kişisel arayışları” olarak açıklanmaktadır (Demirtaş, 2017:104).

En geniş ifadesiyle maneviyat; insanın anlam arayışından ortaya çıkan bir özelliğidir. İnanç ise insanoğlunun bu anlamlandırma çabalarının evrensel ve dinamik bir parçası, her bir ferdin en üst anlatısı, değerler sisteminin merkezi olarak tanımlanmaktadır (Meydan, 2016:215).

Kur’an’da “(Rasulüm) Sen yüzünü "Hanif (Allah'ı birleyen)" olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise o fitrata çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler” (Rum, 30/30) buyrulur. Bu ayette ifade edilen ilahi fitrattan kasıt, Allah'ın insanları doğuştan "tek Allah inancı üzere" yarattığına atıftır. Hz. Peygamber "Her doğan, fitrat üzere doğar. Sonra ana-babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar" (Buhari, Kader; 3) buyurur. Anlaşıyor ki insan doğarken inanmaya yetenekli olarak doğuyor. Sonradan çevresinden olumsuz bir şekilde etkilenerek yanlış inanca yönelebiliyor.

Fıtrattan gelen dini hassasiyet "henüz içi boş bir çerçeve gibi muhtevası şekillenmemiş" şeklinde ifade edilebilir. Zaman içerisinde dinin inanç ve değerlerine maruz kalınca farklılaşarak o dinin kimliğini taşıyan bir tecrübe haline gelir (Hökelekli, 2018:131).

Nitekim insanın haricindeki tüm varlıklarda dine uygun bir yapı olmadığı için onlarda dini inanç ve hayat mevzu bahis değildir. Şayet insanda belli bir gayeye münhasır yaratılıştan kendisine ihsan edilmiş dini bir yapı bulunmasaydı onun dini hayatından bahsedilemeyecek, ne kadar dini telkinlere, dini eğitim ve öğretilere başvursa da asla dindar bir varlık olamayacaktı (Akçay, 1996:290).

İnsanın fitratında var olan özellik niçin yaratıldığını sorgulamasıdır. Bu onu yaratanı tanımaya götürecek boyuttur (Özdoğan, 2009: 9). İnsanın yaratanını hürmet, haşyet ve güven gibi duyguların eşliğinde tanınması ile iman gerçekleşmiş olur. İman aynı zamanda insanın kendisi ile Allah arasındaki ilişki gibi diğer varlıklarla Allah arasındaki ilişkiyi keşfetmeyi, takdir etmeyi, tasdik etmeyi benlik ve davranışlarını bu farkındalık ile şekillendirmeyi içerir. Varoluşun anlamını kavramak insanı imana, manevi tecrübeler ve bu farkındalığa uygun davranışlara yönlendirmektedir (Meydan, 2006:215). Kur' an-ı

Kerim imanının manevi derinliğine "Bedeviler iman ettik, derler. Sen onlara şöyle de: hayır, iman etmediniz. Siz ancak Müslüman olduk, İslam dairesine girdik deyin. Çünkü iman henüz kalplerinize girmemiştir (Hucurat, 49/14)" ayeti ile açıklık getirmektedir. Ayet, kalbin derinliklerine sirayet etmiş; kalbimizi biçimlendirmiş ve kendine doğru yöneltmiş bir iman "kabul edilebilir" bir iman olarak belirtir (Özköse, 2008: 38).

İman ilahi bir gücün varlığını bilmek ve kabul etmenin sonucu; sevgi, güven, bağlanma ve saygı gibi duyguları hissetme halidir. İşte içimizde oluşan bu kabul etme ve doğrulamak ile iman etmiş oluruz. Bu doğrulama sadece zihni bir süreç değildir; tasdikın gerçekleşmesi yalnızca imana konu olan şeyin algılanıp bilinmesiyle sınırlı değildir. Bizim tasdik ettiğimiz şeyin benliğimizle uyuşması, bizi kendisine çekmesi ve teslimiyete zorlaması ile gerçekleşir. Mümin için Allah, en yüce varlık, hem de derin özelemlerin en üst sınırı ve varoluşunun tamamlanması için kendisine güvenip bağlanılan zattır. Dini iman daimî ve değişmez "zihni kesin bir kanaat" bir "itaat ve teslimiyet" ve bir "güven ve sevgi" bağdır (Hökelekli, 2018: 157-159).

İmanın sözel bir tasdikten sonra manevi derinliğe ulaşmış bir olgu haline dönüşüncüye kadarki merhalelerini ise Gazali üç safhalı bir süreç; olarak belirler. Bunlar tasdik, fikir ve marifet safhalarıdır. Bunlar her yönüyle gelişimini tamamlamış olan dindarlık yaşantısının üç bileşenidir. Tasdik safhasında taklidi iman diyeceğimiz derin düşünme ve araştırma olmaksızın kabul, itaat ve bağlanmayı içerir. Ardından iman edilen unsurların derinlemesine araştırılması ve öğrenilmesi gelir. Buna fikir aşaması denir. Marifet aşaması ise fikir aşamasında öğrenilenleri özümseme ve yaşamayla birlikte ilahi güç ile doğrudan teması geçme arzusu ile duyulan manevi süreçlerdir (Gazali, 2000: 1/284-297).

Son zamanlarda Batıda hâkim olan elementsel yaklaşım insan vücudunu oluşturan beden, ruh ve maneviyatın birbirinden bağımsız olarak çalıştığı yönündeydi. Bu yaklaşıma göre birbirinden farklı olarak çalışan vücudun kısımları şayet hastalanır veya rahatsızlanırsa tedavileri ancak o kısımla ilgili olmalıydı. Günümüzde ise beden ve ruhu ayırmak yerine bütüncül yaklaşım hakimdir. Bu unsurlar arasında meydana gelen herhangi bir rahatsızlık beden bütünü unsurlarını etkiler. Dolayısıyla ruhi fonksiyonlar da aynen insan bedenin fiziki fonksiyonları gibi eşit derecede öneme sahiptir. İnsan sağlığı bu unsurlar arasındaki denge ve uyuma göre şekillenir. Anlaşılacağı üzere hastalıkların tedavisi insanın fiziki, psikolojik, sosyal ve manevi yanlarını bir bütün olarak incelemek suretiyle gerçekleşir (Kaymakcan, 2012:301)

Psikolojide maneviyata yönelik ilk adımların din ve maneviyatın bir ihtiyaç olduğunu belirten Abraham Maslow tarafından atılmasının ardından ruh sağlığı ile maneviyat arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalara hız verilmiştir. İnsanın günlük biyolojik ihtiyaçları olduğu gibi adalet, dürüstlük, cesaret, şefkat, umut, güvenme, inanma, bağlanma, korunma, gibi psikolojik ve manevi ihtiyaçları da bulunmaktadır. Maneviyat bu değerler sistemine temel oluşturarak dünya hayatına manevi boyutta anlam kazandırıp kişinin kimliğini güçlendirir (Demirbaş, 2017:104).

İnsan ruhu yaratılıştan kaynaklı "inanç boşluğu" veya inançsızlık denebilecek bir durumdan kaçınır. Teslim olup itaat edeceği mutlak ve sonsuz bir kudreti aramak insanın doğasının gereğidir. Dolayısıyla genel anlamıyla dini hayat ruhun doğal bir ihtiyacı olarak

gözükmekte ve bu ihtiyaç sebebiyle yaratıcıyı sürekli aramaktadır. Ruh ise Allah'tan bir emir (İsra 17/185) ve O'ndan' bir nefha (Secde 32/9) olduğundan tabiatı gereği kendine özgü bir yol ve usul ile Allah'ı bulur (Akçay, 1996:291).

Olağanüstü durumlarda acziyet, teslimiyet, niyaz ve dua halleri insan fıratını açığa çıkarmaktadır Kur'an bu durumu ondaki rububiyet ve tevhid şuurunun en kuvvetli delillerinden biri olarak kabul etmiştir (Akçay, 1996:293-294).

Kişiler din alanında ibadet etmek, kutsal metinleri okumak gibi yönelimler içine girerek bir mana inşa ederler. Öte yandan Allah ile kurduğu ilişki, din kardeşleri ve arkadaşlarıyla olan münasebetlerindeki yakınlık aracılığıyla ilişkiler alanında bir anlam inşa eder. Doğal güzellikler, çevresel ve doğal olaylara yönelik tefekkür hali doğal çevre anlamında bir anlam oluşturur. Sanatsal alanda ise bir eser meydana getirerek veya bu eserleri izleyerek bir anlam oluşturur. Bu dört alanda oluşturulan anlamların bileşkesinde manevi anlam doğar (Kaya, 2017:240). Hay ve Nye'in (2006:20) kullanmış olduğu metaforla ifade etmek gerekirse bir ağaç çizdiğinizde bu ağacın kökleri maneviyat, dal ve yaprakları ise din olarak isimlendirilir. Kökler yapraklara su taşıyarak onun büyümesini destekler, buna mukabil yapraklar kökleri beslemek için gıda üretir (Meydan, 2016:220).

İnsanın kendini aşkın olan ve diğer varlıklar karşısında nasıl konumlandığını belirlemesi hem bir anlamlandırma hem de inanç gelişimi faaliyetidir. Hayatın anlamını bulma veya kurma insan olmanın anlamı sorusunun cevabıyla paralellik arz eder. Dünya görüşlerimiz, inançlarımız ve değerlerimiz bu anlamla ilişkili oluşur ve şekillenir. Bu bağlamda kişi açısından dini, manevi gelişim veya inanç gelişimini insanları kutsala daha da yakınlaştıran; kişinin kendi yaşadığı cemiyetle bağlantılı anlatılmış hikayeler, uygulamalar öğretiler, ayinler ve sembollerin içselleştirdiği gelişim süreci olarak tanımlamak mümkün görünmektedir. İnsan bu gelişim ihtiyaç ve potansiyelini bir çekirdek olarak fitratında bulundurur (Meydan, 2016: 216).

İnsan beden ve ruh ikilisinden müteşekkil olduğundan her ikisinin fonksiyonları hayatta kendini göstermektedir. Beden, ruhtan gelen istekler doğrultusunda davranış ve eylemlerini ortaya koyar. Maneviyat tanımlarına baktığımızda inancın kaynağından beslenen maddesel olmayan fakat maddenin gücünü de sağlayan yüksek bir güç olduğu anlaşılmaktadır. Bu güç sayesinde bedensel ve ruhsal dinginliğe erişen insan güçlükleri aşma becerisini gösterebilecek bir şahsiyet kazanır.

1.4.1. Manevi Desteğin Önemi ve Dindarlık İlişkisi

Arapça bir kelime olan manevi kelimesi “duyu organları olmaksızın (manevi) kalp (gönül) ile kavranıp bilinen şeye ait olan” anlamını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle manevi, maneviyatla veya inançla alakalı olup ruhsal olan her şey olarak da tanımlanabilir (Seyyar, 2008:13).

Manevi Destek, dini referanslardan hareketle bir din ve inanç; desteğidir. İnsanların acılı, sıkıntılı, üzüntülü, korkulu, yalnızlık ve ümitsizlik hallerinde, kriz durumlarında, ani değişmelerle gelen/ maruz kaldıkları yeni duruma uyum sağlama baş edebilme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olarak onlara din ve inanç açısından destek olmak,

varsa soru ve sorunlarına danışmanlık ve rehberlik etmek, hayatlarına yeni bir anlam verebilmede eşlik etmek ve onlara moral vermektir (Han, 2016:97).

Manevî sosyal hizmetler veya sosyal hizmetlerde manevi çalışma, sosyal hizmet anlayışını kişilerin başta ruh olmak üzere kalp, vicdan, akıl ve irade gibi manevî haslet ve kaynaklarına yönelerek şekillendirmek istemektedir. Hem manen (ruhen), hem de maddeten insanın mutluluk ve huzurunu temin etmeye çalışan sosyal hizmet uygulamaları olarak manevî çalışma, kişilerin sosyal bilinçlenmeleri ve topluma uyumları için, üstün karakter geliştirmeye yönelik sosyal ve manevî eğitimi esas alan bir uygulama biçimidir (Seyyar, 2008:15-16).

Sosyal hizmetlerin toplumun ve toplumdaki fertlerin gelişmesi kalkınmasına yönelik olarak yardımcı olma, toplumda sorunları çözme ve toplumu koruma, toplumsal refahın gelişmesini ve adil dağılımını sağlama gibi işlevleri olduğu görülmektedir (Taşcı, 2010:33).

Dini rehberliğin, sosyal hizmetler alanında faaliyetlerini yoğunlaştıran alanı için manevi sosyal hizmetler ya da manevi odaklı sosyal hizmetler terimleri kullanılmaktadır. Manevi sosyal hizmetler; insanı, manevi varlığı ile bir bütün olarak kabul eden, onun sosyal hayatta huzur içerisinde yaşamasını sağlamak isteyen bir hizmet türüdür (Seyyar, 2008:9).

Dini veya manevi sosyal hizmetler; “Sosyal hizmet alanlarında ortaya çıkan dini içerikli problemlerin çözümünde gerçekleşen danışmanlık ve rehberlik faaliyetidir.” şeklinde de tanımlanmaktadır (Seyyar, 2008:66).

İnsan hem fiziksel boyutu hem manevi boyutu ve onun içeriği olan inancı, hayata yüklediği anlam doğrultusundaki ilkeleri ile hayatını sürdürür. İnsanın sorunlu olduğu dönemlerde, manevi dünyasının kaynağı olan din manevi sorunların giderilmesinde en etkin faktördür.

Manevi içerikle çalışmalarda hedeflenen pozitif bilim aklına sahip olan kişiler yetiştirmenin yanı sıra ahlaki ve fitri değerleri olan kişileri topluma kazandırmaktır. Ruhu ile barışık sadece dünyada değil ahirette de mutlu olabilecek şekilde hayatını düzenleyen fertler yetiştirmek manevi çalışmaların odak noktasında bulunmaktadır (Seyyar, 2008:17).

Toplumsal bağlamda manevi sosyal hizmetlerin hedefleri şunlardır: Özellikle maneviyat kökenli sosyal sorunlu insanların manevi ve sosyal problemlerini çözme ve baş etme kapasitelerini geliştirmek, insan potansiyelini ve manevi kaynağını geliştirmek maksadıyla topluma manevi-dini hizmetler sunan kurum ve sistemlerle insanları tanıştırmak, Özellikle yabancılar, azınlıklar, göçmenler, yaşlılar, engelliler, kronik hastalar gibi dezavantajlı sosyal kesimlerin sosyal çevreye tam uyum konusundaki zorlukları yenebilmeleri, şahsiyetlerini geliştirebilmeleri ve engelleri aşabilmeleri için sosyal hizmet destek programları kapsamında manevi dayanışma ruhunu geliştirmek (Seyyar, 2008:20-21).

İslam dinine göre yardıma ihtiyacı olan kişilere maddi manevi anlamda yardım etmek, müslüman kişinin vazifeleri arasında bulunmaktadır (Seyyar, 2010:56).

İslam dininin temelini oluşturan Allah inancı ve dini ibadetler, kişiliği ve iradeyi geliştirici fonksiyona sahiptir. Allah inancı olan, hayatı anlamlandıran ve davranışlarını kontrol edebilen kişi düzenli ibadet alışkanlığı kazanır. Ayrıca saygı, güven, merhamet ve yardımseverlik gibi duygularını geliştirir (Yılmaz, 2003:87).

İslam inancı açısından iman, itikat, ahlak iç içedir. İslam dininde vazedilen ahlaki davranışlar hem bireylerin düşünce dünyasında hem de topluma yansıyan dış yönlerinin şekillenmesinde etkisini göstermektedir. Evrensel değerler olarak bilinen doğruluk, dürüstlük ve insan hakları gibi esaslar herkes tarafından kabul görebilir; fakat herkesin bildiği iyinin yanına sevabı, kötünün yanına da günahı eklemek ahlaka yepyeni bir pencere açmaktadır. Allah'a teslimiyetin bir göstergesi olan bu duygular insanı, nefsin istekleri karşısında her an cevap vermeye hazır halde tutmakta, ahlakın itici bir güç halinde davranışlara kılavuzluk etmesini sağlamaktadır (Yılmaz, 2003:89).

Dinin söz konusu olumlu etkileri doğrultusunda bakıldığında, sosyal hizmet mekanizmaları çerçevesindeki danışmanlık süreçlerine maneviyat ve din unsurlarının entegre edilmesinin olumlu katkılar sağlayacağı açıktır. Maneviyat ve dinin ruh sağlığı ile olan pozitif ilişkisi üzerine yapılmış bir araştırmanın sonuçları bu önermeyi desteklemektedir. Bu anlamda, stres ve hastalıklarla baş etme konusunda, dua ve ibadet gibi dinsel davranışlar yardımcı olmaktadır. Ayrıca dindar kişiler, dindar olmayanlara nispetle genelde daha sağlıklı, uzun ömürlü hayatta daha tatminkâr olmaktadır (Coşkunsever, 2018:237).

İslam dininin insandan istediği öncelikle Allah'a iman etmesi, ardından öteki iman esaslarına inanması, sonra da ona ibadet etmesidir. Hemen bunların arkasından iyi işler yapmasını, yani ahlaklı olmasını ister. İnsanın iman etmesi ve ibadet etmesiyle birlikte fiil ve hareketlerinin ahlaki kurallara uygun olmasını da gerekli görür. Zira iyi ve güzel ahlak ile iman arasında sıkı bir ilişki vardır. Temel vazifelerinden biri iyi ahlakı gerçekleştirmek olan İslam dini kötü ahlaktan kişiyi sakındırmak istemektedir (Yavuz, 1994:206).

Din bir taraftan bilgilenme, düşünme ve anlamlandırma gibi bilişsel etkinlik yönü olmakla beraber inanıp bağlanma teslim olma ümitlenme gibi duygusal etkinlikleri de içermektedir (Kayıklık, 2006:495).

İslam, maddi alandaki gelişmeleri Allah'ın insana vermiş olduğu yeryüzünün halifeliği vazifesinin bir gereği olarak değerlendirir. Ayrıca maddi gelişmeleri özel şartlar içinde insan varlığının hedefini tahakkuk ettiren Allah'a kulluğun bir gereği olarak kabul eder (Kutub, 1980:11).

Maddi gelişmelerden başka kişiyi insanlığın üst mevkiine geçmesini sağlayan başka kabiliyetlerin olması gerekir. Bu kabiliyetler insanlığın maddi sahadaki üstün verimliliğini korumasını sağlayan, insanın maddi gelişme arzusuyla birlikte fitri ihtiyaçlarına da cevap veren yeni bir düşünce sisteminin gözetimi altında faaliyet icra etmesini temin eden inanç ve nizamdan başkası olmayacaktır. Bu akide ve nizamın varlığını göstermesi ancak bir müslüman topluluk halinde ortaya çıkmasıyla mümkündür (Kutub, 1980:11).

Manevi ve psiko-sosyal yönden mutluluğu yakalayabilmek için dünyaya, yaratılana ve hadiselerle mana boyutuyla bakabilmek gerekir. Kişinin yaratılanın güzelliğine dönük

bakışını yaratana çevirebilmesi esastır. O zaman manevi değerler ve Allah rızası geçerli olur. Böylece kişinin manevi dengesini ve iç barışını sağlayarak sosyal barışı, dayanışmayı ve adaleti tesis eder. Manevi destek bu anlamda önemlidir. Aksi takdirde grupların, mana boyutunu işlevselleştiremeyip hadiselerde, eşyada bir mana görememesi manevi riskleri ortaya çıkaracaktır. Grupların boşluğa düşüp değişik sapmalarla birlikte ahlaki değer ve ideallerden mahrum kalmaları söz konusu olacak ve topluma uyum sağlayamama ve psiko- sosyal yabancılaşmayla karşı karşıya kalacaklardır (Seyyar, 2008:16).

“Dindarlık, insan oluşumunun doğasında tabi olarak temelleri bulunan bir psikolojik motiftir” (Necati, 2004:41). Dindarlık bir kişinin ya da grubun günlük yaşamında dinin değerini ifade eden, dine inanma ve bağlanma düzeyini gösteren bir kavramdır. Dinin bilfiil hayata geçirilen ve yaşanan biçimidir. Allah’a inanma ve bağlanma derecesi, O’nu zihinde tasavvur etme hali, ibadet alışkanlıkları, ahlaki tercih ve kararları, aile içi yaşam ve sosyal ilişkiler, tutum ve davranışlar temelinde anlaşılabilir. Yaşam içinde karşılaşılan özel olaylar ve durumlar (doğal afetler, toplumsal baskı, dindar bir şahıs ya da kaynakla karşılaşma vb.) dini bağlılığı artırabilir ya da azaltabilir (Hökelekli, 2012:44). Dinin insanın ruh dünyasına nüfuz etmesi ve orada canlanmasına baktığımızda dindarlığın iki ana temele dayandığını görmekteyiz. Din bir taraftan İnsanın akıl yürütme, sorgulama, yorumlama, anlamlandırma gibi etkinliklerinin yoğunlukta olduğu bilişsel süreçlere; diğer taraftan ise bağlanma, dayanma, güvenme, sığınma, sevme, ümitlenme gibi etkinliklerle kendini gösterdiği duygusal süreçlere dayanmaktadır (Kayıklık, 2006:495).

Dindarlığın bazı özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Fert ve toplumun hayatında belli bir alanla sınırlı olmayıp, hayatın her alanında etkisini gösterir. İnanç, ibadet, duygu, bilgi, ahlaki değer ve tutumlar, toplumsal ilgi ve ilişkiler, tutum ve davranışlar olarak geniş bir alanda dindarlığın varlığını ve etkilerini görmek mümkündür.

Nefsaniyete düşkünlüğün sebep olduğu ahlaki-manevi suçlar işlenmesi sonucu kişinin düşünce tutum ve davranışlarında ahlaki bozulmalar meydana gelir. İşlenen günahlar, tövbe ve istiğfar edilmediğinde, inanç ve düşüncede sapkınlıklara yol açarak manevi rahatsızlıklara sebebiyet verir. İmanı zedeleyip salih ameller işlemeyi engelleyen manevi hastalıklar insanın hakikati, doğruyu görmesine mâni olur. Manevi sosyal hizmetler, manevi hastalıkların tedavisinde manevi telkin ve terapi yöntemleri geliştirir. Ameli, ahlaki, itikadi noktada tahribe sebep olabilecek ihtimaller manevi risklerdir. Manevi eğitim alma ve nefis terbiyesi mekanizmalarının işletilmesi manevi risklerden kişiyi uzak tutarak iç huzuruna kavuşmasını sağlayacaktır. Böylece kişinin sadece bu dünyada değil ahirette de mutlu olması manevi destek hizmetlerinin ana hedefidir (Seyyar, 2008:17-18).

1.4.2. Maneviyatın İnsana Olumlu Katkıları

Dinin ve maneviyatın sapkınlığa karşı koruyucu ve onu engelleyici görevinin, genel kültürel normlar ile spesifik dinî inançların etkisi arasındaki uyum işlevini üstlenmesi önemli bir sorumluluktur. Din hem basit hem de daha karmaşık şekillerdeki sapkınlık ile de negatif olarak ilişkilidir. Evlilik dışı cinsel ilişki ve sapkınlığın diğer formlarına

(örneğin, hırsızlık, başkalarına karşı kaba kuvvet kullanma) karşı dinin ve maneviyatın koruyucu ve onu engelleyici etkisi bulunmaktadır (Hill, v.d., 2013:91).

Toplumu ve ahlâkı korumak isteyen dinler öncelikle evliliği teşvik ederek cinselliğin meşru bir zeminde yaşanmasını ister. İkinci olarak evlilik öncesi ve evlilik dışı cinselliği haram sınıfına koyarak yasaklar. Üçüncüsü homoseksüellik başta olmak üzere patolojik cinsel davranışları büyük günah kabul ederek reddeder. Kuşkusuz dinler bünyelerinde getirdikleri dünya görüşleri ve oluşturdıkları sosyokültürel atmosferle mensuplarını bu yönde etkilemek, düzeltmek ve eğitmek arzusundadır. Din evlilik dışı cinsel ilişki gibi hazcı sapkınlık, içeriğine bakılmaksızın kişisel dinî inançlar ve sapkınlığın diğer formları (örneğin, hırsızlık, başkalarına karşı kaba kuvvet kullanma) ile de negatif ilişkili olup Yapılan çalışmalar dindarlıkla maneviyatın birleştiği bireylerin evlilik hayatlarını nikâhlı birliktelik üzerinden devam ettirdiğini göstermektedir (Yapıcı, 2018:86-87).

Türkiye’de evli çiftler üzerinde yapılan bir araştırma sonuçlarında edinilen bulgular göstermektedir ki dindarlık evlilik doyumu üzerinde tam yordayıcı iken, sorun çözme becerileri üzerinde aracı rol oynamıştır (Yapıcı, 2018:86-87).

Hastalığın kişilerde oluşturacağı maddi ve manevi çöküntüyü tedavi etmede ve önlemede çeşitli dini ve manevî uygulama, çoğu zaman dua, meditasyon ya da dinî olarak uygun görülen başka tedavi şekillerinin esas alınması olumlu sonuçları beraberinde getirdiği gittikçe anlaşılmaktadır (Hill, vd., 2013:191).

Hayatın anlamı ve gayesi, ölümün mahiyeti ve hikmet yönü, metafizik gerçekler ve ahiret boyutu, iman esasları çerçevesinde ve kişinin anlayacağı tarzda alanın uzmanları tarafından ihtiyaç hisseden ve isteyen bireylere anlatılarak huzur ve mutluluklarının artırılması hedeflenir. Manevi yönden sağlıklı olan hastalar, birçok hastalıkla mücadelede başarılı olacaklardır (Karali, vd., 2008:315).

Benlik saygısı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda dinle ilişkisi kuvvetli olanların daha yüksek benlik saygısı olduğunu ortaya koymuştur. Yine yapılan araştırmalarda dindar/ maneviyatlı olan kişilerde daha az depresyon olduğu ortaya çıkmıştır. Yetişkinlikte maneviyatın ruh sağlığı üzerindeki etkisini inceleyen bir başka araştırmada ise maneviyatın dört boyutu ile –hayatın anlamı, iç güdümlü (içsel) değerler, aşkın olana inanç ve manevi yaşantısı olan topluluk – depresyon semptomları arasında ters yönde bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca dinî bir grubun üyesi olma sosyal destek almayı artırır ve böylece din /depresyon ilişkisine aracılık eden (dolaylı etkileyen) bir faktör olabilir açıklaması önemli bir tespittir (Simon ve Kimter, 2014:742-744).

Tanrıyla yakın bir bağ Kur’an insanları daha az depresyon, daha az yalnızlık hissi, kendisiyle barışık olma, daha iyi bir ilişkisel olgunluk, daha fazla psiko-sosyal güç gibi faydalar edinmektedir. İnananlar için din ve maneviyat, sadece özel zamanlarda ve özel durumlarda başvurulacak birtakım inançlar ve pratikler değildir. Tam aksine din ve maneviyat, sürekli olarak aranan, tecrübe edilen, teşvik edilen ve kabul edilen yaşam biçimleridir. Psikologlar din ve maneviyatın hayata bağlanma, yaşama dair motivasyon ve istikamet kazanma şeklinde kişiye katkıları olabileceğini belirtmişlerdir (Hill, vd., 2015:351).

Dini değerlerin yükselmesi ve dindarlık düzeyinin artması ile yaşamdan memnuniyet, doğgunluk, mutluluk ve pozitif duygular arasında olumlu ilişkiler olduğu saptanmıştır. Ayrıca inanç duygusu ve maneviyatın kişinin öfkesini kontrol edebilmesinde önemli bir etkisi olduğu, ahlaki davranışları teşvik etmesi ve hayata bir anlam ve amaç yüklemesi sebebiyle bu duygunun stres ve depresyona karsıda koruyucu bir etkisinin olabildiği ortaya konmuştur. Yine dindar insanlarda alkol ve madde kullanımının daha az olduğu ve bu kimselerin hem kendilerinin hem de çevrelerinin alkol ve madde gibi tehlikelerden korunmasına yardımcı olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında dini ve manevi çöküntünün insanın ruh sağlığının bozulmasını arttırabildiği; dolayısıyla da manevi çöküntünün önüne geçilmesinin hem fiziksel hem de ruhsal sağlık açısından oldukça önemli olduğu ortaya konmuştur (Yapıcı, 2007:51).

Sosyal bilimciler kişilerin kendi cemaatlerinin üyeleri, liderleri ve din adamlarından edindikleri desteğin sağlık yönünden birtakım faydaları olduğunu öne sürmektedir. Diğer sosyal destek türleri gibi dini destek de yaşamdaki streslerin etkisine bir tampon bölge oluşturan ya da kendi temel etkilerini ortaya çıkaran etkili bir yardım, benlik saygısı, bilgi edinme ve dostluğın önemli bir kaynağı olabilir (Hill, vd., 2015:353).

Bugün ABD' de ciddi anlamda bireysel sorunu olan kişilerin %39'u, din adamlarından yardım almaktadır. Bu yardım oranı bir bütün olarak psikiyatristlerden, psikologlardan, doktorlardan, evlilik danışmanlarından ve sosyal çalışma uzmanlarından alınan yardımların toplamından daha fazladır. Bu durum artık öyle bir boyuta gelmiştir ki “Dini rehberlik yapmak için tıp doktorları mı eğitilmeli, yoksa tıp camiasının resmi parçasını din adamları mı oluşturmalıdır?” sorusu sorulmaktadır. Ayrıca artık tartışılan konu din adamlarına psikolojik danışmanlıkla ilgili ders verilip verilmemesi yönünde değil, seküler sağlık kurumlarında çalışan kişilerin dini ve manevi eğitim almalarının gerekliliği üzerinedir. Zira din adamlarının büyük çoğunluğu öğrencilik yıllarında ilahiyat fakültelerinde danışmanlık dersleri alırken, psikologların ya da psikiyatristlerin çok azının (%5) din ya da maneviyatla ilgili ders aldıkları bilinmektedir (Köylü, 2008:536-537).

Manevi desteğin kapsam alanı insanın fitri olan manevi ihtiyaçlarıdır. İnanç ve onun gerektirdiği yaşam tarzında kendini göstermesi gereken ibadetler ve güzel ahlak dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayıcı unsurlar olarak insanın manevi boyutunun temelini oluşturmaktadırlar. İnsanın fitri eğilimleri doğrultusunda onun manevi dünyasının dini, manevi ve ahlaki dinamiklerle desteklenmesi gerekmektedir. Maneviyat, dindarlık manevi yönde desteklenmenin sağlıklı sonucu olarak fitratın gelişim ve tezahürleridir. Kişinin manevi değerlerinin onların şahsiyet gelişiminde oynadığı rol fitratın bu değerlerden oluşması nispetinde önem arz eder. O halde manevi değerlerin desteklenmesi kişinin ruhsal sağlığını dinginleştirdiği gibi aynı şekilde bedensel sağlığını da etkilemektedir. Bunun tam aksi olduğunda ise hem ruhsal hem bedensel çöküntü kendini gösterebilir.

1.4.3. Manevi Destek Hizmetlerinin Esasları

Manevi destek hizmetlerinin temel esasları ve kişi üzerindeki etkileri;

Vahyilik; Rabbini tanıyıp O'nun rızasını kazanma idealini doğurur. Bu kişinin ümitvar olmasını sağlar.

Gaybilik; Manevi alemleri ve varlıkları tanıma imkânı sağlar. Ahiret inancı ile imtihan dünyasının hikmetlerini idrak eder.

Fıtrilik; Kendiyle barışık olmasını sağlar, kişiye manevi huzur telkin eder. Evrensel insani değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine katkı sağlar.

Kaderilik; Tevekkül, teslimiyet sabır ve şükür duygularını geliştirir.

Dünyevilik ve Uhrevilik; Dünya ve ahiret saadetini sağlar.

Sosyal Sorumluluk (Ahlakilik); Sevgi, saygı ve samimi kardeşliğe dayanan sosyal dayanışma ve paylaşma toplumu meydana gelir. Böylece sosyal ve manevi sermaye oluşur. Kişisel ve toplumsal manada sosyal ve manevi tekâmül gerçekleşir (Mollaoğlu, 2013:15).

Manevi destek hizmetlerinin esaslarına bakıldığında ortaya çıkan tabloda; insan akli ve kalbini Kur'an ve sünnetten besleyerek mutlu olması öngörülmektedir. "Kendisini yalnız hisseden kimselerle, kendini anlamlı bir ilişkiler ağı içinde bulan kimselerin yaşamın sıkıntılarını göğüsleyişleri ve stresle başa çıkma becerileri farklı olur." Bu tesbitten hareketle din eğitimcileri ve din adamları bu alandaki çalışmalarını hızlandırması gerekmektedir. Sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan kimselerden başlamak üzere toplumun bütün fertlerinin değişik sosyal ve manevi risklerden korunmaları hususuna önem verilmelidir. Kişisel gelişimi, sosyal dayanışmayı ve toplumsal gelişmeyi harekete geçiren ve aynı zamanda kişilerin manevi ihtiyaçlarını ihmal etmeyen bir anlayış doğrultusunda uygulanması gereken sosyal hizmetlerin teorik ve akademik çerçevesi, manevi ve sosyal bilimlerin temsilcileri tarafından oluşturulması gerekmektedir (Seyyar, 2008:10).

BÖLÜM 2: KUR'AN KURSLARININ MANEVİ DESTEK FONKSİYONU VE YETİŞKİNLER

2.1. Kur'an Kurslarının Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Rolü

Manevi danışmanlık, kişinin yaşamında kutsal ve aşkın bir yönün olduğunu kabul eden veya varsayan danışmanın yürüttüğü sözel, dolaylı-dolaysız, literal veya sembolik iletişim biçimleri kullanarak danışanın stres ve kaygı gibi psikolojik sorunlarla başa çıkmasını sağlayan bir danışmanlık türüdür (Korkmaz, 2017:1359).

Dini danışmanlık veya Ok'un tabiriyle inanç bakım danışmanlığı; yetkin ve yetişkin bir din adamının veya genel olarak "inanç" konularına önem veren bir kişinin hem kendi hem de danışan(lar)ının inanç ve kültürel kaynaklarını (dinsel içerik, sembol, üye olunan grup/lar vb.) kullanarak danışan(lar)la birlikte (ortaklaşa) onların (sosyo-politik ve ekonomik şartları da dahil) temel "inanç" etkinliğini doğrudan ya da dolaylı olarak engelleyen ya da ilgilendiren sorunlara yönelik belirli kurallar çerçevesinde yürütülen yapılandırılmış sözel (görüşme gibi) veya eylemsel (ziyaret gibi) çözüm bulma etkileşimlerini (iyileştirme, destekleme, uzlaştırma vb.) içerir (Ok, 2007:560).

Dini danışma ve rehberlik konusu, halkın din konulu sorunlarının çözümüne yardım anlamında öncelikle bir din hizmeti olarak görülmektedir. Ancak dini bilgilerin içsel, duygusal ve skolastik karakteri nedeniyle din eğitimi ve öğretiminde rehberlik edici bir yol izlenmesinin, din konulu danışma taleplerinin rehberlik edici bir öğretim tarzıyla karşılanmasının gerekli olduğunu göstermektedir (Cebeci, 2010:61).

Rehberlik “Bireyin kendini anlaması, çevredeki olanakları tanınması ve doğru kararlar vererek özünü gerçekleştirebilmesi için bireye yapılan sistematik ve profesyonel bir yardım süreci...” (Kuzgun,2008:5) olduğundan dini danışmanlık, fiziksel, zihinsel ve manevi boyutlar arasındaki bağlantıyı sürdüren bir tedavi modeli sunar ve böylece kişilerin bütünlüğünü korumaya çalışır. Dini danışmanlık, yaşamda karşılaşılan kaygıyı azaltabilir veya güçlü sınırlar koyarak kontrol mekanizmasını besleyebilir (Ok, 2008:113).

Manevi destek sorun temelli olmayıp kişilerin gündelik hayatta karşılaşılabileceği problemlere yönelik önerilerden oluşmaktadır. Pozitif psikolojinin savunmuş olduğu “insanın hasta olmadan ve eksiye düşmeden psikolojik sağlığını koruma” düşüncesi manevi destek konusunda da geçerlidir (Korkmaz, 2017:1360).

Dini danışmanlık, “davranış uyumunu ve davranış değişikliğini kolaylaştırabilmek için dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanmakta hem kişinin kendisiyle ilişkisinde hem de kişiler arası ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkları teşhis ve tedavi etmektedir” (Atlas, 2000:338).

Brewer'e göre rehberlik, “eğitimin bir parçasıdır. Amaç, yöntem ve sonuçları bakımından eğitimle rehberlik arasında bir fark yoktur (Kuzgun, 2008:22).

Rehberlik, bir süreç ve ürün hizmetidir; kişinin kendisini ve çevresini tanımaya, problemlerinin kaynağını görebilmesine, doğru ve yerinde karar vermesine yardım

etmektir. Rehberlik hizmeti, merkezine kişiyi almakta, onun gelişimine destek olmakta ve kişiliğinin yaratıcı açılımlarına ortam oluşturmaktır. Böylelikle kişi kendisi ve çevresi ile daha sağlıklı ve dengeli bir uyum kurabilmektedir (Selçuk, 2003:462).

Bir kişinin diğerine yol göstermesi yardım etmesi anlamındaki rehberlik, din eğitimi alanında; öğrencinin kendini tanıması, maddi ve manevi sorunlarını çözmesi doğru kararlar alması kabiliyetlerini kendine uygun seviyede geliştirmesi, çevresine karşı sağlıklı ve dengeli uyum sağlaması, dünya ve ahiret mutluluğuna kazanarak kendini gerçekleştirme için dini bilgi ve rehberlik eğitimi almış kişilerce verilen psikolojik yardımlara denir (Bulut, 2011:50-51).

“Mallarımız ve ailelerimiz bizi alıkoydu. Bizim için mağfiret dile (Fetih, 48/11)” ayetinde insanın zaafının varlığı ve kötülüğe eğimli olması karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte “Biz insanı en güzel biçimde yarattık (Tin, 95/4)” buyurularak insanın üstünlüğü vurgulanmıştır. İnsanın yaratılışında var olan bu tezatlar ve onların sunduğu çeşitli tercihler insanın karar verebilmesinde rehberliğe ihtiyacı olduğunu göstermektedir.” “Andolsun ki Biz, daha önce de Adem’e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu (Taha, 20/115)”. Hz. Adem’in yanlış tercihi, Kur’an’da “yolunu şaşırdı” (Taha, 20/121) şeklinde ifade edilmektedir. İnsanın kemalata doğru uzanmasında rehberliğe ihtiyacı olduğunu “Sonra Rabbi onu seçkin kıldı; tövbesini kabul etti ve doğru yola yöneltti (Taha, 20/122)” ayeti ile söylemektedir. İnsanın eğitilip geliştirilebilen bir yapıda olduğu iyiliğe yöneliminin ancak Allah’ın rehberliği ve yardımı ile mümkün olduğu bu ayetlerden açıkça anlaşılmaktadır.

Allah insanın yeryüzünde kendisinin vekili ve halifesi (Bakara, 2/30) olarak özgür iradesiyle yaşamasına müsaade etmekle birlikte İnsanı başıboş bırakmayıp (Kıyamet, 75/36) bir denetim ve disiplin işlevi gören ve sağlıklı bir benlik geliştirmesine yardımcı olan kitap ve peygamberler göndermiştir. Kur’an kendisinin işaret ettiği hedeflere ulaştırmak için maksatlı ve düzenli bir rehberlik ve irşat işlevi ihtiva eder. Kur’an, ayetlerini içselleştiren muhataplarında, köklü bir değişim ve dönüşüm meydana getirerek "Müslüman" denilen şahsiyeti oluşturmuştur (Hökelekli, 2008:59).

Kur’an’da belirtilen irşad ve tebliğ, insanlar arasında bir çeşit manevi faydayı göstermek şeklinde yardımlaşma sorumluluğu yüklediği ve bu anlamda rehberlik faaliyeti olarak düşünülebileceği görülmektedir. İrşad, tebliğ ve din eğitimi faaliyetlerinin içeriğinde bulunan dini rehberlik ve danışmanlık günümüz İslam dünyasında kurumsallaşmış bir kavram olarak yeni olmasına rağmen, irşad ve tebliğ gibi görevlerin geleneksel yöntemlerinin yerini almaması için haklı bir sebep yoktur (Altaş, 2012:338-339).

İnsan yaşamının her alanını kapsayan din söz söylemediği bir yaşam alanı bırakmaz. Dini danışmanlık, dinin kuşattığı yaşamın her aşamasında, insanın problemlerine ilgi ve ihtiyacına göre, bu kişilerin talepleri durumunda, bu alanda yetişmiş, uzman kişilerce dinin ilkeleri ve öğretileri çerçevesinde verilen bir hizmet türü şeklinde ifade edilebilir. Dini danışmanlık, kişinin bizzat dinle ilgili problemlerine çözüm sağlamayı kapsadığı gibi, doğrudan dinle ilgili olmayan yaşam olaylarında da dini anlamda destek olmayı kapsar. Evlilik, boşanma, aile içi problemler, kişinin sosyal ilişkileri gibi yaşamsal konularda kişiler dini danışmanlığa ihtiyaç duyarlar. Ayrıca inanç, ibadet ve ahlak gibi

doğrudan dini içerikli ve dini alana ait problemlerde de bireylere dini danışmanlık hizmetiyle yardımcı olunabilir (Işık, 2016:48). İnsan kontrol edemeyip aciz kaldığı konularda dini izah ister. Ölüm, doğal afetler, bedensel ve ruhsal rahatsızlıklar ve kayıp gibi stres, acı veren olaylarla baş etme sürecinde insanlar manevi boyutunda var olan din kaynaklı anlamlandırma yolunu tercih eder.

Dini rehberlik ve danışmanın amaçları arasında dini insanlara sevdirmek, benimsetme, kabul ettirme de yer almaktadır. Bunun yanında dini rehberlikte, dinsel içerikli problemlerin çözülmesine yardım edilmesi, kişinin ruh sağlığına bozacak herhangi bir problemin ortadan kaldırılması, kişinin kendini gerçekleştirme sürecinde onun önüne çıkan dinsel sorunlarda ona yardımcı olunması da amaçlanmaktadır. Ancak bununla birlikte dinin insan hayatının bütününe kuşatan bir kurum olması sebebiyle, insanın dini içerikli olmayan problemlerine de çözümler sunulması gerekmektedir. Dini rehberlik ve danışmanlık genellikle kişilerin belirli krizlerle, kayıplarla veya yaşamdaki iniş ve çıkışlarla daha başarılı bir şekilde baş edebilmesine yardımcı olabilmeyi hedeflemektedir (Selçuk, 1998:463).

Nasıl çözüleceği bilinmeyen bir sorun veya dini meseleler karşısında, Müslümanların yetkili ve bilen birine danışması, istişare etmesi durumu İslam'ın temel prensiplerindendir. Bu vasıflar Müslümanların en iyi hasletlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Bir bilene sormak şeklindeki uygulama olan danışma dini veya dünyevi merkezli olabilmektedir. Din eğitiminde öğrencilerin maddi ve manevi sorunlarını halledebilmek ve kaygılarını giderebilmek için yetkililerin fikir ve görüşlerini almaları önemli bir ihtiyaçtır. Danışmak sayesinde insan yanlışlardan kendini korur. Böylece kişi bireysel, toplumsal ve kamusal yararı ilgilendiren konularda ihtisas ve tecrübeli makamlara danışması suretiyle isabetli kararlar alacaktır (Bulut, 2011:86-88).

Toplumda var olan değerlerin sarsılması o toplumdaki kişilerin manevi dünyasının ihmal edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu kişinin kendi bütünlüğünü kaybetmesine anlam çöküntüsüne sebebiyet verir. Ne için yaşadığını bilmemenin oluşturduğu “huzursuzluk”, “stres”, “bıkkınlık”, “anlam boşluğu” kendinden ve doğadan “yabancılaşma”sına, “hayatın donuklaşması”na ve “insanın otomatikleşmesi”ne neden olur. Kişilerin ve toplumun ruh sağlığı ciddi bir tehdit altına girer; toplumsal bütünleşme ve dayanışma zayıflar (Hökelekli, 2008:61). Değer karmaşası ve kimlik problemi yaşayan insanlara yardım edebilmek onların inanç boyutunun desteklenebilmesi ile mümkündür. Bunun için “inanç” konusunda bilgi birikimi gereklidir. ‘Nasıl yaşamalıyım’ sorusuna verilecek cevapta inanç ve kültür değerleri önemli alternatif oluştururlar (Ok, 2007:556). Dinsel danışmanlık, yaşamda karşılaşılan kaygıyı yatıştırabilir veya güçlü sınırlar koyarak kontrol mekanizmasını güçlendirebilir. Böyle bir davranım kişilikte bulunan çatışmanın düzeyini azaltmaya yardım edebilir ve böylece bir din mensubunun bütünlük duygusunu çoğaltır (Ok, 2007:556).

Çağdaş dünyanın bilgi zenginliğine, bu zenginliğe ulaşma kolaylığına rağmen, sorunlar karşısında dinî yönü temayüz etmiş kişilere başvurma ihtiyacı duyulmaktadır. Bu ihtiyaç dinî yönden hata yapma, sorumlu duruma düşme korkusu ile suçluluk duygusundan kurtulup iç huzuruna kavuşma arzusundan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bilginin

kendisine ulaşmak yeterli görülmemekte bilgi verecek dini şahsiyetlerin, rehberlik edici mantıksal ve duygusal yaklaşımları ile manevi feyzine de ihtiyaç duyulmaktadır.

Akıl sağlığı uzmanları veya dünyevi danışmanlar dinsel ve manevi konularda bilgi anlamında eksiktirler. Akıl sağlığı uzmanları yaygın olarak, hastaların varoluşsal ve manevi sorunlarıyla ilgilenmede güçlük çekebilmektedirler. Oysa Türkiye nüfusunun çoğunluğunun müslüman olması danışmanların dinsel değerler konusunda bilgilerinin yetkin düzeyde olmasını gerekli kılmaktadır. Böylece dinsel danışmanlar kendi alanlarıyla ilgili olanları tedavi etmede daha başarılı olabilirler (Bulut, 2007:556).

Bazı toplumlarda özellikle dini hassasiyeti olan kesimlerde ruhsal problemler karşısında dünyevi bir sağlık uzmanına gitmek uygun bulunmayabilir. Veya böyle bir uzmana ulaşmak pahalı ve güç görülebilir. Bu gibi durumlarda dindar kişinin devam etmekte olduğu ibadet merkezinin din görevlisi, kolay ulaşılabilir olması ortak inanç ve değerleri paylaşmanın verdiği rahatlığı ifade eder. Ayrıca din görevlisinin en azından ona diğer sağlık görevlilerine başvurmasını önermesi açısından önemli bir işlev görmüş olur. Kültür ve değer birliği olan ortamlarda kişiler kendilerini daha rahat hissetmeleri, inanç bakım ve danışmanlığına başvurmayı teşvik ederek, ruh sağlığına önemli katkıda bulunulmuş olur (Ok, 2007:556).

Günümüzde İslam eğitimi cami ile sınırlı olmayıp cami dışında da geniş bir alanı kuşatmaktadır. İslami ibadetlerin yerine getirilmesinde bilgi eksikliğinden kaynaklı güçlükler kişilerin danışma ihtiyacı duymasına sebep olmaktadır. İslami bir yaşantı içinde olmak isteyen kişilerin toplumda karşılaştıkları doğum, ölüm, aile ve akraba ilişkileri ve problemleri, huzursuzluklar gibi konularda İslami bilgiye gereksinim duymaktadır (Sarı, 2016:314).

Dini danışma psikolojisi insanın manevi boyutunun tahlili yönüyle din psikolojisinin içinde bir alt dal, insanın manevi dünyasının tanzimi yönüyle de din eğitimi içinde bir alt dal görülmektedir. Bu anlamda tanzim edici yönü öğretim faaliyetiyle birlikte öğrenme sonucunu da beraberinde getirecek bir rehberlik eğilimi olarak düşünülebilir. Dinin hayatla bütünleştirilmesi ve dini bilgileri hazmetmedeki zihinsel ikna ve çözüm sorunları açısından psikolojik destek ve rehberliğe ihtiyaç duyulacağından böyle bir yardımı gerektirmektedir. Dolayısıyla dini bilgi, duygu ve davranışları kazandırmaya yönelik din eğitimi etkinliklerinde rehberlik edici bir yaklaşımın gerekli olduğu açıktır (Cebeci, 2010:57).

Ülkemizde dini danışma ve rehberlik hizmetleri; müftü, müftü yardımcıları, vaiz, imam ve müftülüklerdeki dini danışmanlık bürosu çalışanları tarafından yapılmaktadır. Hastalara, engellilere, düşkünlere, fakirlere, çaresizlere yönelik İslami manevi destek de İslami danışmanlık konuları kapsamındadır. Ayrıca ülkemizde ‘alo fetva hattı’ da danışma hattı olarak hizmet veriyor (Sarı, 2016:314) olmakla birlikte yaygın din eğitimi kurumları olan Kur’an Kursları, başvuranlara, kişisel inanç dünyalarını, hayatı anlamlandırmaları konusunda kendilerine İslam’ın kaynağından yardımcı olma, rehberlik yapma, sorumluluğunu üstlenmiş kurumlardır. Kur’an Kursları, öğrenenlerin hayatlarını anlamlandırma sürecinde yaşadıkları problemlere destek sağlayarak bilişsel, duyuşsal ve

psiko-motor davranışların kazanımını sağlayan önemli merkezler olma özelliği taşımaktadır (Aydın, 2010:147).

2.1.1. Kur'an ve Sünnet Kaynaklı Rehberliğin İnsana Etkileri

Kur'an-ı Kerim Allah'ın kelamı olup insana hitap etmekte ona bir şey iletmektedir. Kur'an-ı Kerim sadece mushaflarda yazılı harflerden oluşan bir metin olmayıp aynı zamanda hafızların ezberinde bulunan ses ve harfler, Kur'an okuyanların dilindeki ses, müminlerin gönlünde, ruhunda oluşan his, kulluk vazifelerini yapanların ibadetlerindeki hakikat, dinleyenlerin kulaklarında varlığını sürdüren bir hitaptır. Ayrıca Allah'ın vahyiyle birlikte peygambere ve insanlara ulaşan bir manadır. Kur'an-ı Kerim yazı, gönül, hafıza, söz, amel, ibadet ve mana olarak nazil olduğundan itibaren peygamberlerden insanlara nakledilen ilahi bir hitaptır (Görgün, 2007:55-57).

Kur'an insanlar için bir rehberdir. İnsan sözleşmeye uyar, ilke ve prensiplerini Kur'an'ın kaynağından çıkardığı bir hayat tarzını benimserse, gene Allah ile ilişkisi sürüyor demektir. Bu sefer onun rehberi Kur'an'dır. Kur'an'ın rehberliği, insandaki bu metafizik tavrı canlı tutar (Dodurgalı, 2002:114). Kur'an öncelikli olarak insana, varlık, dünya-ahiret, iyi-kötü gibi anlam arayışları ile Allah, insan, kâinat ve bunların birbirleriyle ilişkileri gibi çok geniş bir çerçevede varoluşsal çözümlemeler yaparak hayatı anlamlandırmada yaşadığı temel problemlere yönelik sunduğu açıklamalarla rehberlik yapmaktadır. Kur'an rehberliği insanın Allah ile yakınlaşma halidir.

Kur'an, insanlardan, arzu ve isteklerini kontrol altına almalarını ve aşırılıktan uzak olarak onları meşru sınırlar dahilinde doyurmalarını istemektedir. Böylece kişi, heva ve şehvetlerine kul olmamakta, sadece dürtüleri üzerinde bir denetleyici, onları kontrol altına alıcı ve yönlendirici olmaktadır. Kur'an insandan bedeni istek ve ihtiyaçları ile insanın Allah'ı arzulayan ruhun istekleri arasında denge kurmasını istemektedir (Necati, 2004:56).

Hz. Muhammed'in Kur'an'ı öğrenen ve öğretenin en hayırlı insan olduğunu ifade eden sözleri Kur'an sayesinde sağlanan manevi faydayı göstermektedir. Aslında manevi fayda geçişlilik arz eder ve maddi faydayı da beraberinde getirir.

İslam kültüründe "kıssa" diye ifade edilen dinsel hikayeler, Allah'ın birliği, ahiret inancı, felaket ve sıkıntılara dayanma gücü, teselli, sabır, tevekkül, dini ve ahlaki ibret (Öztürk, 2006: 36) gibi konularla insana rehberlik etmeye çalışan kutsal metinlerdir. Bu metinlerin, inananların dini-ahlaki yaşantılarına çok önemli bir katkısı vardır. İnanç, ibadet ve ahlak esaslarının sembolik bir dille ifade edildiği bu metinler hem bilişsel hem de duygusal anlarında insanı etkileyici bir yapı ve içeriğe sahiptir. Burada asıl olan verilmek istenen mesajdır (Kayıklık, 2006:492).

Esas itibarıyla Kur'an, insanları hidayete erdirmek, onları tevhid inancına davet etmek, onların düşüncelerinde ve yaşamlarında yeni birtakım değerler öğretmek, onların kendileri ve yaşadıkları toplum yararına tutarlı ve doğru davranışlar öğrenmesine rehberlik etmek, dünya ve ahiret yaşantısında insanın mutluluğunu sağlayacak şekilde nefsi terbiye etmek ve sağlam gelişimini temin edecek yollara yönlendirmek için inmiştir (Necati, 2004:247).

Peygamberin eğitim sisteminde ana kaynak olarak Kur'an-ı Kerim yer almaktadır. Kur'an Müslümanların hayatının sadece inanç ve ibadet alanını değil, ferdi ve toplumsal ilişkileri, dini, ahlaki, hukuki, mali ve sosyal hayat alanını da düzenleyen hükümleri ihtiva eden bir kitaptır. Bu hükümlerin çıkarılması amacıyla başvurulmuş bir kaynak olması, günlük ibadet olan namazda Kur'an okumanın mecburi olması dışında Kur'an'ın okunmasını öğrenmek, öğretmek, okumak ve dinlemek Peygamber tarafından teşvik edilmiş, bir ibadet olduğu duygusu kazandırılmıştır (Buyrukçu, 2008, 64-65).

Kur'an okumanın alışkanlık haline getirilerek devamlılık sağlanması doğal olarak insanın düşünce, duygu ve davranışına yansiyarak bir gelişme kaydetmesine sebep olacaktır. İnsan yaşadığı hayata ve ilişkili olduğu her şeye Kur'anî bir nazarla bakacaktır. "Hayır O (Kur'an), kendilerine ilim verilenlerin sinelerinde (yer eden) apaçık ayetlerdir..." (Ankebut 29/49) ayette de belirtildiği üzere gerek Kur'an'ın tilaveti gerekse anlama çalışması, insanın gevşekliğe kapılmadan manevi olgunlaşma ve gelişme yolunda ilerlemesini sağlar (Karslı, 2014:142-143).

İslâm dininde kültürel moral ve insanî değerler, Kur'an ve sünnetin öğretilerine dayalı olarak fitrata uygun şekilde tanımlanmıştır. Bu nedenle dinî danışma ve rehberliğin teolojik temellerine İslâmî yaklaşım, dinî prensipler ve ahlâkî kurallar tanımlanmalıdır. Dolayısıyla Kur'an ve sünnet ile onların etrafında şekillenen dinî geleneğe odaklanmalıdır.

Dinin ve Allah'ın gönderdiği peygamberlerin genel amacı, insana yaradılış gayesini açıklamak, dünya ve ahiret hayatına uyum sağlaması ve böylece mutlu olması için ona yol göstermektir. "Bizim Rabbimiz her şeye yaratılışını veren, sonra ona doğru yolu gösterendir (Taha, 20/50)". Peygamberlerin rehberliğine işaretler: "Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyan, sizi arındıran, size kitabı ve hikmeti ve de bilmediklerinizi öğreten bir peygamber gönderdik (Bakara, 2/151)" buyurulmaktadır.

Allah yarattığı insana verdiği kabiliyetlerini geliştirmesi manevi risklere karşı koruması için ilahi mesajını gönderirken onu hemcinsinden olan peygamberle destekledi. Peygambere ilahi buyruğunda insanlara rehberlik yapması hususunda sorumluluk yükledi. Bu durum insanın bu rehberliğe ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Peygamberler ilahi mesajları insanlara iletirken dini danışma ve rehberliğin en güzel örnekleridir. Hz. Peygamberin hayatına baktığımızda Kur'an'ın öğretilerini insanların dimağlarına aktarırken onların duygu eylem ve davranışlarına yansiyacak rehberlik metodunu görmekteyiz. Onun örnek olduğu ve işaret ettiği rehberlik görevi; bu görevi yüklenecek ve sonraki nesillere aktaracak dini şuurda yetişen alimler, din gönüllüleri ve onun izinden yürüyen kimseler tarafından yerine getirilmektedir.

(Asr, 103/1-3)'de insanların birbirlerine doğruya yönelik rehberlik yapmaları istenmektedir. "Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi amel işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler müstesnadır." Ayette işaret edildiği üzere Müslümanlardan istenen hakkı ve sabrı tavsiye etmeleridir. Rehberlik doğru yolda bulunma gayreti içinde olan insanlara yanlış yola girmemeleri için destek olmak, yanlış yolda olanları ise doğru yola davet etmek şeklinde ifade edilebilir.

Din eğitiminde uzman olmayan, din açısından sorunlara bakmayan ve çözümünden anlamayan, manevi sorunlara çözüm yolları bulamaz. Mesele danışılan kişinin, sorunları yok edecek şekilde manevi destek sağlayıcı çözümler üreten, insanı huzursuz eden yanlış dürtü ve düşüncelerin kaybolmasını sağlayacak yönde tavsiyelerde bulunan, alanında uzman kişilerden olmasıdır (Bulut, 2011:89).

Kur'an ayetlerine baktığımızda insanı düşünmeye sevk edici, akli melekelerini kullanmaya yönlendirici ve böylece kişinin Allah'ı tanımasını sağlayıcı olduğunu görmekteyiz. Kur'an ve sünnet rehberliği doğrultusunda hayat geçirme sorumluluk şuuru içinde olan kimseler birbirlerine ruhsal dinginlik içerisinde olmaları doğrultusunda destek sağlamaları, insanı zarara uğratacak, onun manevi boyutunu çökertecek yanlışlara düşmelerini önlemek veya oluşan yanıştan kurtarmak, birbirlerine hakkı tavsiye etmek hususu Kur'an ve hadislerde ısrarla vurgulanmaktadır.

2.1.2. Kur'an Kurslarındaki Eğitimin Manevi Destek Bağlamında Katkıları

Eğitim bir anlamıyla, insanın fitri yeteneklerinin geliştirilmesi ve kişilere birlikte yaşadığı toplumla uyumlu yaşayabilme kabiliyetinin kazandırılmasıdır. Bu bağlamda din eğitimi kişilerin birbirlerine olan sevgi ve saygılarına katkıda bulunacak birlikte yaşamının en insani boyutuna ulaşmayı onlara hedef olarak koyacaktır. İslam Dininde vurgulanan sevgi, saygı, sabır, adalet, sorumluluk, hoşgörü, paylaşma ve kardeşlik gibi ahlak kuralları ile birlikte iyilik, mutluluk, huzur, eşitlik ve sevgiye dayalı bir hayat vurgusu yapılarak İslam kültürünün yaygınlaşmasını ve toplumun bütün kesimlerine ulaştırılmasını sağlayan Diyanet İşleri Başkanlığı cami ve Kur'an Kursları kanalıyla bu konuda önemli görevler ifa etmektedir (Yılmaz,2012:447-448).

Manevi açıdan Kur'an kurslarının toplumsal destek sistemi olarak üstlendiği roller şöyle sıralanmaktadır (Akyürek, 2005:179).

- 1-Kur'an'ı Kerim'in doğru bir şekilde okunmasını sağlamak,
- 2-Uygulamalı olarak Kur'an eğitimi vermek,
- 3-İbadetler için gerekli olan sureleri ezberletmek ve bunların anlamlarını öğretmek,
- 4-Hafızlık eğitimi vermek,
- 5-İslam dininin esasları ve Peygamberimiz hayatı ile ilgili bilgiler öğretmek.

Kur'an kursu eğitiminin kişiye yansımalarını (Tosun, 2000:219-221) şöyle ifade etmiştir.

- 1- Dini aslına uygun bir şekilde öğrenme,
- 2- Kendini gerçekleştirmede dinin katkısından faydalanma,
- 3- Toplumsal hayatın dini yönüne uyum sağlama,
- 4- Dinin evrensel boyutunu kavrayabilme,
- 5- Kültürün dini boyutunu algılayıp benimseyerek onu geliştirecek donanıma sahip olma,
- 6- Ahlaki alanda dinin katkılarından yararlanma,

Geçmişten bugüne Kur'an Kursları, kültürümüzün şekillenmesinde önemli katkısı olan yaygın eğitim kurumlarından biridir. Günümüzde örgün öğretim süreci içinde bulunan veya bu süreci tamamlamış insanımızın büyük bir kısmı, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı; iman, ibadet, ahlak konularında temel bilgileri ve Hz. Peygamberin hayatını önemli ölçüde bu kurumlardan öğrenmektedir. Kur'an Kursları, milli, birlik ve beraberliği pekiştiren, sevgi, saygı ve dostluk bağlarını güçlendiren, vatan, millet, bayrak, şehitlik, gazilik gibi milli değerleri aşılayan ve bir arada yaşama bilincinin oluşmasına katkıda bulunan kurumlardır (Yılmaz, 2013:450).

Kur'an kursu programlarının en önemli özelliklerinden biri öğrencinin hayatını ve hayatta karşılaştığı veya karşılaşacağı sorunları merkez alarak "öğrenciden hareket" ilkesini öngörüyor olmasıdır. Kur'an kurslarının amaçlarına baktığımızda;

- 1-İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran değerlerden biri olduğu farkındalığını oluşturmak,
- 2-Öğrendiği değerlerden destek alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak
- 3-İslam dininin Allah-insan, insan-insan ve insan-tabiat ilişkilerini düzenleyen yönünü fark ettirmek,
- 4-Kur'an'ın manasını da okuyarak yaşanan hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini sağlamak, Hz. Muhammed'in hayatından değerler üretebilmelerini gerçekleştirmek.
- 5-İslam dininin değerlerinden çıkarımlarla sosyal barış ortamının oluşturulmasına katkıda bulunmak (Aydın, 2010:168-169).

İnsanların inanç ve yaşayışlarla ilgili eksik veya yanlış bilgi sebebiyle batıl inanç ve hurafeler, manevi sıkıntı ve huzursuzlukların oluşması kaçınılmazdır. Günümüzde insanların düştüğü manevi çöküntü ve huzursuzlukların giderilmesinde, toplumun sağlıklı gelişip kalkınmasında ve bu süreci devam ettirmesinde, ferdi huzur ve mutluluğun tesisinde, toplumsal barışın, birlik ve beraberliğin korunmasında dinin doğru anlaşılması ve anlatılması önemli bir gerekliliktir. Dinin doğru anlaşılması ve yaşanmasında da din görevlilerine büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir. Vaizler gibi din görevlilerimiz de yaygın din öğretiminin aktif uygulayıcıları olarak toplumun dini bilgi ve tecrübelerine katkıları bulunmaktadır (Buyrukçu, 2006:100).

Kur'an kurslarının kişinin hayatının manevi boyutunun yanında sosyal yönünü de etkiliyor olduğu göz önünde bulundurulması gereken ayrıntılardandır. Kur'an kurslarının toplumdaki etkileri; din olgusu ile birlikte dini kavramlara hâkim olmak, ibadet ve inanç esaslarında ibadet etme ve bunun toplumsal yaşama katkıları, temel kaynakların ve Kur'an-ı Kerim ile ilgili temel bilgilerin öğrenilmesi yer almaktadır (Akyürek, 2005:184-185).

Kur'an kurslarının bireysel düzeyde topluma destek olarak üstlendiği manevi rol dini eğitimin yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Bu kurslardaki öğretici konumundaki görevliler din etkinliklerini planlamakla birlikte bu süreçleri yöneten kişilerdir. Bu görevliler Kur'an kurslarının bireysel manevi rollerinin oluşumunda önemli bir etkidir (Korkmaz, 2001:110).

Kur'an kursu programlarının, öğrenciye hayatın anlamı olduğu ve bu anlamı dolduran değerleri geliştirmesi gerektiği farkındalığını oluşturmada anlamında içeriğe sahiptir.

2.1.3. Kur'an Kurslarının İlahi Vahyin Kılavuzluğunda İnsan Kişiliğini Kuvvetlendirme Desteği

Kişinin hayata yükleyeceği anlam, inandığı dünya görüşü ve değerler vasıtasıyla olur. İnanılan değerlerin yaşanan hayatın sorunlarına çözüm getirebilmesi durumunda o inanılan değerlere sahiplenilir. Böylece değerler hayatın parçası haline gelerek birer hayat formülüne dönüşmüş olur. Zira bu değerler kişi için hayat düzeyini yükseltmesine katkı sağlayan vazgeçilmez unsurlardır. Kur'an kursunda gerçekleştirilen eğitim; talep edenlerine, kişisel inanç dünyalarını, hayat anlayışlarını oluşturmaları konusunda yardımcı olmaktadır. İslam nokta-i nazarında yardımcı olma/kılavuzluk yapma hususunda din kaynaklı değerleri kazandırma ilkeleri olmazsa olmaz niteliktedir (Aydın, 2010:171).

Kur'an'ın öngördüğü insan kişiliğini kuvvetlendirmek, o çerçevede yapı kazandırmak dinin asıl amaç ve hedefini oluşturur. "Allah yükünüzü hafifletmek ister, çünkü insan zayıf yaratılmıştır (Nisa 4/28)". İnsanın zayıflığı, kulluk imtihanını kazanabilecek kadar donanımlı, iradesi ve gücü olmasına rağmen cinsel arzu ve mal düşkünlüğü gibi zaaflarıdır. İslam ahlaki bozulmaya sebep olacak bu zaafların meşru yollardan tatminini istemiştir. Allah kulları için kolaylık diler. Taşınamaz yüklerin altına sokmaz (Bakara, 2/185) (Karaman, Çağrı, 2007:49). "Allah sizin tövbenizi kabul etmek ister. Nefsani arzularına uyanlar ise büsbütün yoldan çıkmayı isterler. (Nisa, 4/27)". İnsan kulluk mücadelesini müsbet ve menfi etki arasında vermektedir. Müsbet etki Allah'tan, meleklerden ve güzel ahlaklı müminlerin oluşturduğu eğitim çevresinden gelmektedir. Bu etkinin hedefi kulun günaha girmemesi, şayet girerse pişman olup tövbe etmesi Allah'ın affına nail olup rızasını kazanacağı bir hayat sürmesidir. Nefisten, şeytandan ve kötü ahlaklı insanların oluşturduğu olumsuz eğitim çevresinden gelen menfi etkiler kulu Allah yolundan uzaklaştırarak günah ve azgınlık içine sokar (Karaman ve Çağrı, 2007:49).

"İnsan, şerri de hayrı istediği gibi ister. İnsan pek acelecidir!" (İsra,17/11). Zihinsel ve ruhsal yönden yeterince gelişmemiş olanlar ciddi bir sıkıntıyla karşılaştıklarında sabır ve olgunluk isteyen bu sürece tahammül edemezler. Sabır ve metanetle sıkıntıdan kurtulmaya çalışmak yerine "Allah canımı alsa da bu dertten kurtulsam" diye kendilerine dahi beddua edenler de bulunur. Karşılaşılan olumsuz durumda neyin iyi neyin kötü olduğu hususunda düşünmeden, aklını, bilgisini, tecrübesini kullanmayı bırakıp nefsanî isteklerinin tesiriyle aceleci davranıp yanlış hükümde bulunurlar. İşte ayetler bu zaaf konusunda uyarıda bulunmakta doğruya davet etmektedir (Karaman ve Çağrı, 2007:466). Böylesi düşünmeyi perdeleyici sabırdan uzak karar ve davranışlar isabetsiz ve kendi aleyhine durumların da kaynağını oluşturmaktadır.

"İnsan hayır istemekten usanmaz. Fakat kendisine bir kötülük dokunursa hemen ümitsizliğe düşer, üzülmüverir. Andolsun ki, kendisine dokunan bir zarardan sonra biz ona rahmet tattırsak; bu benim hakkımdır... der." "İnsan Rabbine karşı pek nankördür." (Fussilet, 41/49-50). "De ki Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız harcanır korkusuyla kıstıkça kısdınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır." (İsra, 17/100). Aşırı mal

sevgisi insanı hırsla sürükleyip toplumun güçsüz kesimi olan yetim ve yoksul kişilerin mallarını gasp etme noktasına getirebilmektedir. “Doğrusu siz yetime ikram etmiyorsunuz, yoksulu yedirmeye birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helal demeden mirası yiyorsunuz, malı aşırı derecede seviyorsunuz.” (Fecr, 89/17-20).

Yüce Allah, Kur’an’da, başta kendisine şirk koşmak olmak üzere, anaya babaya kötü davranmayı, fakirlik kaygısıyla çocukların öldürülmesini, zina ve benzeri çirkinlikleri, Allah’ın haram kıldığı cana kıyılmasını haram kılmıştır (En’am, 6/151).

Kur’an’ın bildirdiği olumsuz insan davranışları ve özellikleri hakkındaki bilgiler doğrultusunda denilebilir ki, insan benliği çökme ve dağılma tehlikesi ile karşı karşıya olan zayıf bir yapıdır. Zayıflık ve yetersizlik onun varlığının temel özelliklerindendir. Yapıcı ve yaratıcı yönünü geliştiremediğinde yıkıcı güçlerin etkinliğinden kendini kurtaramayacak zayıflıktadır. Aceleci, tutarsız ve kırılgan yapısı onu kendisini yönetme ve denetim altında tutmada başarısızlığa ve çok kolay hatalar yapmaya sürüklemektedir.

İnsanı dünya ve ahirette zarara uğratabilecek tehlikeleri gösteren Kur’an kurtulma yollarını da göstermektedir;

Ruh sahip olduğu sayısız duygular ve latifeler (manevi kaynaklar) ve maddi hasletleriyle birçok önemli işlevi görür ve şuuruyla her şeyi fark eder. Aklıyla idrak eder, vicdanıyla muhakeme eder, iç muhasebe ile karar verir, hayaliyle planlar yapar, hafızasıyla bilgilerini en ayrıntısıyla saklar, kalbiyle sever, kısacası tesirleri bedeninin her yerinde (ve isterse başka mekanlarda da) bulunan diri ve çok fonksiyonları olan bir varlıktır. İnsan fitratına uygun olarak kulluk vazifelerini ifa edip ruhunun saflığını muhafaza etmesi Kur’an’ın desteği ile mümkündür (Seyyar, 2008:35). “Sen, sana vahyedilene sınırsız sarıl. Şüphesiz sen, dosdoğru yoldasın” (Zuhruf, 43/43). İnsan benliğinde, iyileştirici düzenlemelere boyun eğme, nefsinin kötülüklerden arındırma kabiliyetleri mevcuttur (A’la, 87/14-15; Şems, 91/9).

Nefsin bencillik aşılayan esaretinden kurtulmayı Kur’an-ı Kerim güven toplumunun en önemli ahlaki ilkesi olarak şöyle övmüştür. “Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler, onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. İhtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin bencilliğinden korunmayı başarırsa işte kurtuluşa erecekler onlardır.” (Haşr, 59/9) (Keleş, 2017:7). Ayet de kendinden önce mümin kardeşini düşünme hasleti olan “isâr” vurgulanmaktadır.

“O halde gücünüz yettiğince Allah’a isyandan kaçın. Dinleyin, itaat edin, kendi iyiliğinize olarak harcayın...” (Teğabün, 64/16)

“Ancak, tövbe ve iman edip iyi davranışta bulunanlar başkadır; Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.” (Furkan 25/70)

“De ki Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O’na çevirin ve dini yalnız Allah’a has kılarak O’na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O’na) döneceksiniz.” (Araf, 7/29). İnsanın başına gelen zararlarla ilgili “...o bir imtihandır fakat çokları bilmezler.” (Zümer 39/49).

“...Nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki, nefsinı kötülüklerden arandıran kurtuluşa ermiş, onu kötülöklere gömen de ziyan etmiştir.” (Şems 91/7-10). Nefs, doğal eğilimlerinden uzaklaştırılması, temizlenip arındırılması, eğitilip dönüştürölmesi ve geliştirilmesi gereken bir yapı olup bu da ancak Allah'ın rehberliğı ve yardımı ile mümkündür. İşte eğitim ve iletişimin önemi kendisini burada ortaya koyar. Eğitim öncelikle kişinin fitri yeteneklerini sağlıklı bir şekilde geliştirebilmesinin yol ve yöntemlerini uygulamalıdır.

Nefse hâkim olabilme donanımı için duygu terbiyesinin eylemsel şekle dönüşmesi esastır. Örneğın; Hz. Peygamberin gadap yönünü terbiye ile ilgili bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Güçlü kimse, insanları güreşte yenen değildir. Asıl pehlivan, sinirlendiğı zaman sinirlerine hâkim olandır” (Riyazü's-Salihin, c.I, s.78.). İnsanlarla ilişkileri güzelleştirmenin öfkelenmemek ve hoşgörölü olmakla mümkün olacağı yönünde Tirmizi'de geçen bir hadis şöyledir: “Bir Bedevi, Hz. Peygamber'in yanına gelir ve giysisini o kadar hızlı çekiştirir ki, o çekiştirmenin sebep olduğı iz elbisenin kenarında rahatlıkla fark edilir. Bedevi, 'Sahip olduğundan bana da ver!' diyerek ganimetten kendisine pay ister. Efendimiz, Bedevi'ye döner, hiçbir öfke belirtisi olmaksızın gülümser ve adama bir şeyler verilmesini emreder” (Buhari, Edep, 68).

Kur'an bu konuda “...öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.” (Al-i İmran, 3/134) şeklinde ifade buyurarak affetmeye teşvik eder. Yine Hz. Peygamber toplumsal güven ve huzurun tesisi için güvenir olma vasfını; “Müslüman, elinden ve dilinden Müslümanların emin olduğı kimsedir.” (Buhârî, Sahih, İman, Bab:4,5, C.1 s.8, 9).

Hz. Peygamber toplumda sevgi, barış ve huzuru sağlayacak eminlik vasfının en önemli reçetesini şöyle ifade etmiştir; “Sizden biriniz kendisi için sevdiği bir şeyi başkası içinde sevmedikçe imanı kâmil olmaz” (Buhârî, Sahih, İman, Bab:7, C.1 s. 9).

İslam dini, Müslümanlar arasındaki dostluk ve samimiyetin ortadan kalkmasına sebep olacak hiçbir tutum ve davranışa izin vermemiştir. Hz. Peygamber, Müslümanlara, başkalarının kusur ve ayıbını gördüklerinde onu örtmelerini, başkalarının kusurlarıyla ilgilenmek yerine kendi kusur ve günahlarıyla ilgilenmelerini, bunlardan kurtulmak için çaba sarf etmelerini tavsiye etmiştir. Bu anlamda bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “...Kim dünyada bir kulun ayıbını örterse, Allah da kıyamet günü onun ayıbını örter” (Müslim, Sahih, Birr ve's-Sıla ve'l-Âdâb, Bab: 21, H. No:71(2590), 72, C.3, s.2002).

2.1.4. Kur'an Kurslarının İnsanın İnanç Boyutuna Katkıları

İman insanın manevi boyutunu etkileyerek kişiye kazandırdığı anlayış çerçevesinde düşünmeye ve bu doğrultuda tutum ve davranışlarının değişimine sebep olur. Bireyin tutum ve davranışlarının değişimi imanın eğitsel işlevini göstermektedir (Aydın,1998:105).

“İyilik yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik o kimsenin yaptığıdır ki Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah'ın rızasını gözeterek) yakınlarla, yetimlere yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Anlaşma yaptığı zaman sözlerini

yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Muttakiler ancak onlardır.” (Bakara 2/177).

İnsan, kendi değerinin farkında olmak ve yaratıcı gücünü ortaya koymak için bir şeye inanmak durumundadır. Zira bir kimse kendisinden daha büyük ve daha yüce bir şeyin parçası olduğunu bildiği zaman yaşamı anlam kazanır. Bu sebeple organize olmuş dini inançlara sahip olan kimseler kuvvetli “ben” yapısına sahip olurlar, kişiliklerinin kuvvetli ve zayıf taraflarını şuurlu ve gerçekçi bir şekilde görür ve kabul ederler (Hökelekli, 2003:188).

Dini değerlerden uzak olan kimseler dahi bir dine, bir inanca mensup olmak isterler. Bir dine inanmadığını söyleyen kimseler, çeşitli fikri akımlara, güçlü görülen kimselere ya da bazı nesnelere bağlanır. Aksi halde kişi kendini güçsüz, yalnız ve çaresiz hissedecektir. Zira insanoğlu maddi varlığının devamını sağlamaya çalışırken, bir yandan da kendisine yaratılıştan verilmiş olan inanç duygusunun da tatmini için cevaplar arar. (Peker, 2000:71)

İnsan kendini bilmek, tanımak, varlığının ifadesini değerini anlamak ve kendi gücünü açığa çıkarmak ister. Bunun için de her şeyin kendisine muhtaç olduğu güç ve kudret sahibi bir varlığa inanır (Özbaydar, 1970:63). Kişi gerçek Tanrı’ya kulluk konusunda yeterli bilgiler edinmediği takdirde mutlaka bir yanlışla açığını kapatmaya çalışır. Din eğitimiyle ilgilenen kimseler bu gerçekten hareketle insanlara inanç eğitimi verirken, onların inançlarında boşluk bırakmamalıdır (Fersahoğlu ve Demir, 2012:118-119).

Allah hem ümitsizlik, sıkıntı, bunalma, korku ve kaygı durumlarında insana yardım edecek kudretli bir güç, hem de sevinç ve mutluluk anlarında insanın şükran ve sevgi duygularını yöneltebileceği ilahi bir güçtür. Böylece insan duygusal aşırılıklardan kurtulduğu gibi çökkünlük durumlarından da kurtulur ve dengeli bir özellik kazanır (Peker, 2000:245).

Beden sağlığı, vücut organlarının sağlıklı ve dengeli çalışmasıyla mümkün olduğu gibi ruh sağlığı ve iyiliği için de ruh sağlığını oluşturan unsurların birbirleriyle uyum içinde çalışması gerekmektedir. Manevi iyilik dört unsurdan oluşur. Manevi iyiliğin ilk boyutu insanın fitri ihtiyacı olan yaşamın anlamı ve gayesidir. İkinci boyutu asli değerler denilen kendisiyle yaşanan prensipler ve kişisel inanç sistemleridir. Üçüncü boyutu ise kâinatın büyüklüğünün farkındalığıyla birlikte kişinin yüce olan bir varlığa inanmasıdır. Dördüncü boyut kişinin kendisiyle, toplumla ve Allah’la olan ilişkileri anlamında olup başkalarının yararını kendi yararı kadar düşünme ve kamunun faydalanacağı şekilde çalışma sevgisini içermektedir (Kaymakcan, 2012:302).

Manevi iyiliğin bilinci ve elde edilmesinde din eğitimi önemli rol oynar. Kur’an kurslarında verilen eğitim kişiye manevi iyiliğin yollarını göstererek dünya ve ahiret mutluluğuna katkı sağlamakta ve bu iyilik ferde, aileye ve topluma yansımaktadır.

2.1.5. Dua ve Tövbenin İnsana Etkileri

Dua, “İnsanla Allah arasında bir haberleşme ya da iletişim” olarak tanımlanabilir. Görünüşte bu haberleşme tek yönlü gibidir. Duada sadece dua eden tarafından anlaşılabilecek bir yol ile Allah’ın buna cevap vereceği beklentisi ve umudu vardır.

Konusu ne olursa olsun dua, insanın içinde acziyet ve o nispette talepkar olarak ihtiyacını karşılayacağına inandığı Allah'a yönelmesidir. Bu yöneliş Allah'ın kendisini işittiğine inanıp güvendiği, açıkça denk olmayan bir ilişki içerisindeki iletişim şeklindedir (Hökelekli, 2018:212).

Dua insanın “eksiklik şuuru” içerisinde bu eksiklikten kaynaklı gerginliği gidermek için ilahi kudrete ümit ve güvenle yönelen insan kendi faniliğini itiraf etmekle birlikte hayatın bir anlamı olduğuna da inanarak arzusunu sürdürmektedir. Bu durum kişinin Allah'ın yardım eden, iyiliksever, aktif ve güçlü olduğunu açıkça ifade etmesinin göstergesidir (Hökelekli, 2018:212-213).

İbn Manzur Allah'ın birliğini dile getirip O'nu överek anmak, Allah'tan af ve merhamet dilemek gibi manevi isteklerde bulunmak ve son olarak da kendisinden dünyevi nimetler isteme şeklinde duanın üç şeklinin olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca İbn Manzur “Ya Rabbi, Allah'ım” gibi hitaplar ile başlayan veya Allah'ı övgü ile anan her sözün-içinde, bir dilek ve istek içermese de dua olduğunu belirtmiştir (Parladır, 1994:530).

Tarih boyunca tüm insanlar, isteklerini, şikâyetlerini, şükürlerini, pişmanlıklarını ve tövbelerini ifade etmek, bazen de yalnızca duygularını paylaşmak için Allah'a dua etmektedir. Psikolojik açıdan önemli bir dışavurum ve rahatlama imkânı sağlayan dua, ruh ve beden sağlığını etkileyebileceği düşünülen temel dini unsurlardan biri olarak pek çok araştırmaya konu olmakta, geliştirilen dindarlık ölçeklerinin vazgeçilmez öğelerinden birini teşkil etmektedir (Horozcu, 2010:212).

Kur'an'da pek çok ayet de Allah kendisinin insana çok yakın olduğunu belirterek, kuluyla olan yakınlığın güvenini insana sunmaktadır. Yaratıcı yüce olan Allah'a aciz zavallı bir insan nasıl ulaşabilir? “Biz O'na (ölüm halindeki insana) sizden daha yakınız.” (Vakıa 56/85) “Biz O'na (insan) şah damarından daha yakınız” (Kaf 50/16). “Allah kişi ile kalbinin arasına girer.” (Enfal 8/24). Ayetler de Allah kullarına her an ve her yerde hazır ve nazır bulunduğunu ve yakınlığının da zaman ve mekân söz konusu olamayacak şekilde mesafeleri gerektirmediğini bildirmekte dolayısıyla kullara şuurlu ve canlı bir ibadetin yollarını açmaktadır. “Bana dua ettiğinde duacının dileğine karşılık veririm...” (Bakara 2/186). Kâmil insanlığın şartı Allah'ı tanımak, Onunla ibadet yoluyla ve ibadet şuuruyla ilişki kurmaktır. Kulun Rabbiyle en yakın ve sıcak ilişkisi secde halinde ve içtenlikle yapılan dua ve niyaz halinde kurulan ilişkidir. İnsanın gizli açık her türlü ihtiyaçlarını bilen, sorunlarını çözebilecek bir Yaradan'ın olduğunu bilmesi rahatlatan ve güven veren bir duygudur. Bu duygu insanın sıkıntılı durumlar karşısında bu durumu aşabileceğine dair ümit beslemesine de sebep olur. Dua edenin mutlaka sonuç aldığı, hadislerde şöyle bildirilmektedir. “Acele etmedikçe her birinizin duası kabul edilir. Bu sebeple (acelecilik yüzünden) insan dua ettim de kabul olunmadı der”; “Hiçbir dua eden yoktur ki, şu üç sonuç arasında olmasın: Ya istediği hemen verilir ya lehine ertelenip saklanır yahut da dua bir günahına kefareti olur” (el-Muvatta, ‘Kur'an’, 29,36; Karaman, vd., 2007:284).

Levine (2008), duanın insan psikolojisi üzerindeki psikolojik etkilerini başa çıkma mekanizması olarak ele aldığı çalışmada, grupla dua etmenin öz saygıyı geliştirmeye pek çok bakımdan katkı sağladığını belirtir ve bunları şu şekilde irdeler:

1. Grupla dua ederken herkes aynı kelimeleri tekrar eder. Ortak bir ritüele katılmak psikolojik toplum olma duygusunu pekiştirir. Başkaları ile paylaşılan inançlar kişinin inançlarının doğruluğu kanaatini geliştirir.

2. Cemaat destek grubu olarak algılanır. Cemaat üyeleri duygusal gıda ve birbirlerine daha somut yardım sağlarlar. Katılım soyutlanmanın ve yalnızlığın panzehridir. Kişinin huzur bulmasını sağlar. Cemaatin üyesi başkalarından yardım istediğinde kendisine memnuniyetle yardım edileceğine inanır (algısal destek).

3. Edilen dualar geleneksel ise ve düzenli bir şekilde tekrarlanıyor ise bu durumda üyeler bir tarihi olan ve süreklilik arz eden bir gruba katıldıklarını hissederler. Bu ise katılımcıya zaman ve mekânda bir aşkınlık duygusu ve kendinden daha büyük ve güçlü bir şeyin parçası olduğu hissini verir.

4. Bildik bir ritüel stresli hayat olayları ile baş edebilmek için sosyal olarak onaylanmış bir eylem sunar. Bunun en güzel örneği, sevilen bir kişinin ölümü üzerine ölüyü onurlandırmak için düzenlenen dua merasimidir (Baş, 2008:168).

Dua, olumsuzluklar karşısında ümitvar olma ve anlamlı bir gelecek duygusuna sahip olmak, geleceğini güvende hissetme gibi iyimserliği de beraberinde getirmek suretiyle ruh sağlığını olumlu yönde etkiler.

Batman'ın araştırmasında kader inancının, savunma mekanizması fonksiyonu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kişinin dua, şükür, namaz, oruç ve sadaka gibi bazı dini başa çıkma yöntemlerine de başvurması göstermektedir ki dua ve ibadetler de başa çıkma da etkin bir rol oynar (Batman, 2008:50).

Manevi gelişimin ilk basamağı olarak kabul edilen tövbe, kulun bir vicdan muhasebesi sonucunda pişmanlık duyarak inkardan, isyandan, kötü huy ve davranışlardan bir daha dönmek üzere vazgeçmesi, dinin ruhuna uyan iyi huy ve davranışlara dönmesi olarak ifade edilmektedir.

Din psikolojik açıdan önemli bir destek kaynağı olarak kişiye, işlediği günah ve hatalar karşısında yüce bir varlığa itiraf etme ve af dileme fırsatı verir. Böylece kişi, iç huzurunu bozup rahatsız eden bir takım duygu ve düşüncelerini yüce yaratıcıya söyleyerek, onların vermiş olduğu rahatsızlıktan kurtulur. Ayrıca yaşamın olumsuz olayları ve güçlükleri karşısında yaratıcısına yalvararak ondan yardım dilemesi, bireysel değerinin yeniden oluşmasına katkı sağlar. Kutsal metinlerde geçen kıssalar, günlük hayattaki olaylarla örtüştüğünde dinleyene yeni bir ümit kaynağı olarak, kendi yaşamıyla bir özdeşleştirme fırsatı verir (Köylü, 2012:74).

Yaptığı kötülükten dolayı kendini suçlu hisseden kişi affedileceğine inanarak tövbe etmesi daha fazla yanlış yapmaktan kendini kurtarmasına, ruhindaki huzursuzluktan sıyrılmasına sebep olur. Din insanın sosyal ve psikolojik açıdan destek kaynağıdır. Dine inanan kişi işlediği günah ve hatalarını Yüce bir varlığa itiraf etme af dileme imkanını bularak onların verdiği rahatsızlıktan kurtulmuş olurlar (Köylü, 2015:208).

“Bir suç işledikten sonra tövbe edip kendini ıslah edene gelince, şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Allah, çok bağışlayıcıdır; merhamet sahibidir.” (Maide, 5/39) Allah

yaptığı kötülöklere pişman olup halini düzeltenlerin tövbesini kabul buyuracağını günahlarını bağışlayacağını bildirmiştir (Karaman, 2007:271).

Hız. Peygamber bir hadisinde; “Allah merhametini yüz parçaya ayırdı, doksan dokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yeryüzüne indirdi. İşte bu bir parça rahmet sebebiyle yaratıklar birbirine merhamet eder. Hatta yavrulu hayvan, bir tarafını incitir endişesiyle ayağını yavrusundan sakınır” (Buhari, Edeb, 19; Müslim, Tevbe, 17) buyurarak Allah'ın merhametinin genişliğine vurgu yapmıştır.

2.1.6. Kur'an Kurslarının İnsanın Amelî Boyutuna Katkıları

İbadet kavramı ile bir dinin mensuplarının yerine getirdikleri tüm özel dini pratikler kastedilmektedir. Bütün dua, dini ayin ve tören gibi tapınma şekilleri bu boyut içinde yer alır (Hayta,2000:487). Tevhidin amelî boyutu, kulluğun ve ona dair amellerin Allah'a yöneltilmesi ve davranışlarda yalnızca O'nun rızasının gözetilmesidir. Kulluk davranışlarının O'ndan başkasına yöneltilmesi veya O'nun dışında bir varlığın rızasının gözetilmesi Tevhidi bozar. İbadetlerde ihlâsın bulunması gerekli görölmektedir. Çünkü ihlâs, kulluk görevlerini tam bir samimiyetle yerine getirmeyi ifade eder. Bu da amelî tasarruflar için söz konusu edilecek olan gizli şirkten yani riyâ (gösteriş), süm'a (duyuruş) ve kalbe ârız olan manevî hastalıklardan uzak durmakla mümkündür (Dodurgalı,2002: 108 109). Gerçek manada ibadet, insanın gerek ferdi gerekse toplumun içinde, iş yaparken veya dinlenirken Allah'a yönelmesidir. Kalbi Allah'a yöneldiği müddetçe insanın bütün işleri ibadetin geniş kapsamı içindedir (Çamdibi, 1989:65).

İnsan Allah'a yönelerek psikolojik taşkınlıklara sebebiyet teşkil eden suçluluk komplekslerinden kurtulma imkânı bulur. Bu konunun önemi hasebiyle yeni bir ilim dalı (psikosomatik) doğmuştur. Mesela kişi üzüntü sebebiyle şeker, ülser gibi hastalıklara düşebilmektedir. Üzüntülerin yıpratıcı tesirlerine dua ve ibadetler; direnç, irade gücü, oluşturacak kaynak konumundadır. Kişinin bu sayede manevi bir rahatlık ve teselli bulması mümkündür. Aynı şekilde pek çok ruhi hastalıklarda da hastanın rahatsızlığının sebebi ruhi ihtiyaçlarını ihmal etmiş olmasıdır.

Dini terbiye ile yakın alakası olan ibadet, dini inanç ve dini kültürle de ilgilidir. Bu yüzden, sağlıklı bir eğitime ihtiyaç vardır. Şüphesiz din bilgi ve telkinini doğru bir şekilde alan kişi, bundan yoksun bırakılmış diğer bir kişiden daha çok hayata ve çevresine, karşı uyumludur (Şentürk, 1985:11).

İbadetin, Allah'a karşı bir vazife olarak düşünölmesi, sorumluluk duygusunun gelişmesinde etkili olmaktadır. Ancak sorumluluk şuuru ile yerine getirilen davranışların ahlaki değer taşıdığı dikkate alındığında ibadetlerin kişinin ahlaki tabiatını geliştirmedeki önemi de açığa çıkar (Hökelekli, 2018:243). İbadet esnasında geçici de olsa kötölük düşünceleri ve kötü eğilimler bir kenara itilir. İbadet halindeki psikolojik hal ile normal yaşantıdaki psikolojik durum farklılıkları kişide daha üst seviyedeki manevi ve ahlaki hayata arzu ve özlem uyanmasında başlangıç noktası oluşturabilir (Hökelekli, 2018:243).

Dini ibadetlere devam etmenin insan psikolojisi üzerinde olumlu etkileri olduğu, ibadetlere devamla depresyon arasında pozitif bir ilişki bulunduğı tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre dini ibadet ve ritüellerin yapıldığı yerlere devam eden kişiler

daha az depresyona girerken düzensiz giden kişilerde depresyona girme oranı iki kat daha fazla görülmüştür. Dini mekanlara devam etme, ibadet etme, dua etme sayesinde cemaat arasında bir birlik oluşur. Manevi açıdan birbirlerine destek sağlamanın oluşturduğu güç birliği depresyona girmeye engel olmaktadır. Çünkü birbirleriyle aynı gaye etrafında manevi destek birliği oluşturan kişiler yalnızlık hissi, güçsüzlük, umutsuzluk, gayesizlik gibi olumsuz duygu ve düşüncelerden uzaklaşmaktadırlar (Köylü, 2015:209).

Akif Hayta tarafından yapılan bir alan araştırmasının “Psiko-sosyal Uyum ve Dini Pratikler” (Bursa, 1993) sonucunda, dua, namaz, oruç, tövbe gibi İslami ibadetlerle, kendini ifade etme, kendini kabullenme, kaygı, etkinlik, sosyallik ve sorumluluk arasında anlamlı ve olumluluk düzeyi yüksek bir ilişki tespit edilmiştir. İbadetlerini yerine getirme oranı ile, daha korkusuz yaşama ve hayatın zorluklarıyla başa çıkma, mutluluğun işaretlerini yakalama ve kendini güçlü hissetme arasında olumlu ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

İnsan tabiatı temelde çok yönlü istek ve ihtiyaçların, birbiriyle çelişen karşıt güç ve eğilimlerin yol açtığı çatışmalı ve dolayısıyla değişken, istikrarsız bir özellik gösterir. Bu değişken ve tutarsız tabiatın tutarlı ve dengeli bir karaktere dönüştürülmesi, ilahi hakikatle ilişkilerin sürekli canlı tutulması, sistemli bir davranış ve uygulama düzenini gerekli kılmaktadır. İbadetler genelde, kişilik ve karakteri düzenleyici ve dengeleyici sistemler olarak anlaşılabilir (Hökelekli, 2018:241). Dolayısıyla denilebilir ki İbadetler, dini rehberlikte insanda birtakım değişimleri sağlamak için kullanılabilecek yöntemler olarak kullanılabilir.

Eğitimcinin yaptığı iş, kişinin iyi karakterlerinin ortaya çıkması için zararlı unsurların temizlenmesi ve gelişime uygun şartların hazırlanmasıdır Dolayısıyla insanın varoluşsal ikilemlerine çözüm oluşturacak, fitratındaki güzellik ve mükemmelliğin gerçekleşmesine yardımcı olacak eğitim etkinliklerine ihtiyaç vardır. Bir bütün olarak İslam ibadet sistemi başta olmak üzere ahlaki görev ve sorumlulukların; insanın benlik gelişimini engelleyici ve bozucu yönelimleri etkisiz kılma ve kişiyi iyiliğe teşvik etme ve iyi davranışlar kazandırma, onda aşkın bir bilinç oluşturma vasıtaları olduğu kabul edilebilir. Çünkü " ibadetten maksat, nefsi her bakımdan temizleyip arındırmak ve ona sıhhatini kazandırmaktır." (Hökelekli, 2008:66).

İbadetlerin hedefi; ibadet yönüyle kişinin Allah’la ilişkisini güçlendirirken, hikmet boyutuyla da ruh sağlığı ve sosyal dayanışmayı beslemektedir. İbadetler soyut dini inanç ve duyguların somut ifadeleri olmaları sebebiyle sembolik; çeşitli dini, sosyal, kültürel ve psikolojik duygu ve düşünceleri destekleyip geliştirmeleri nedeniyle öğretici ve eğitici; Allah’la ilişkileri güçlendirmek sebebiyle de mistik ve metafizik fonksiyonları bulunmaktadır. Örneğin, bedeni bir ibadet olan namaz ve oruç ibadetinde nefis terbiyesi ağır basarken; malla yapılan zekât, sadaka ve kurban ibadetlerinde dayanışma ruhu öne geçmektedir. Hem beden hem de malla yapılan hac ibadetinde ise, bu özelliklerin hepsi bulunmaktadır. (Koca, 2007:262-265)

“Namazı kılın, zekâtı verin, önceden kendiniz için yaptığınız her iyiliği Allah’ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı noksansız görür.” (Bakara, 2/110).

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve rızık olarak yerden size çıkardıklarımızdan hayra harcayın. Size verilse, gözünüzü yummadan alamayacağınız kötü malı, hayır diye vermeye kalkışmayın. Biliniz ki Allah zengindir, övgüye layıktır.” (Bakara, 2/267).

Namazın bağlanma; orucun yeme, içme ve cinsel ilişkide bulunma; zekât ve sadakanın mülk edinme ve sahip olma... gibi ihtiyaç ve arzuları düzenleme fonksiyonu olduğu söylenebilir. Bir bütün olarak ibadetler güçlüklerle karşı sabırlı olma, benliğini geliştirme, zorluklarla mücadele etme ve kendini aşma gibi sonuçları olan psikolojik bir olgunlaşmanın itici güçleri olarak değer kazanırlar. Ayrıca, ibadet vakitleri, kişide güçlü bir zaman planlaması alışkanlığı oluşturur. Belli bir program içerisinde süreklilik arz eden ibadet uygulaması, fertte bir iç disiplinin oluşması ve iradenin güçlenmesine imkân verir. İbadetlerin sağladığı kendini denetleme mekanizması dengeli bir kişilik gelişiminde önemlidir. Kötü alışkanlıkları yenme, kendini yenileme ve güçlendirme konusunda ibadetlerin destekleyici etkisi vardır (Hökelekli,2018:244). Bu bakımdan da denilebilir ki, namaz ferdin tek başına ve cemiyet içinde topluca eğitimidir. Çünkü, tek başına bile olsa namaz kılan kişi, kendisinin işitebileceği bir sesle “tekbir”leri alarak kendisine komut vermektedir. Bu suretle de önce kendi sözünü kendisi tutmaya, hiç kimse bulunmasa bile uyması bildirilen talimatı aynen uygulamak suretiyle de kendi kendisine güvenmeyi, kendi şahsına karşı dürüst davranmayı ibadet pratikleriyle öğrenmiş olacaktır (Sezgin, 1986:39).

Namaz ile; kendini, insanlığını bilen; kendini yaratan Rabbi'nin emirlerine tabi olmayı öğrenen; kendi dışındaki insanların dertleri, meseleleri hakkında bilgi sahibi olan, bu ilahi talim sebebiyle cemaat ve namazla terbiye olan ve kendisine gelen insan, sosyal ilişkilerini geliştirecektir. Cemiyet içinde ki yoksulu, dertliyi, yolcuyu ve garibi düşünecek, elinden geldiğince de yardımda bulunacaktır (Sezgin, 1986:39).

Zekât, sözlükte “artma, çoğalma, temizlik, bereket, iyi hal ve övgü” anlamlarına gelmektedir. Dini bir terim olarak ise, belirli bir malın bir kısmının Allah rızası için muayyen kişilere verilmesi demektir. (Paçacı, 2007:711) Kâinat esas itibarıyla insan için yaratılmıştır (Bakara, 2/29). Yeryüzü, rızıklanmaları için insanların emrine verilmiştir (Mülk, 29/15). Öyleyse Allah'ın koyduğu sınırlar ölçüsünde ve israf etmeden insanlar yeryüzü rızıkından istifade edebilirler (A'raf, 7/31-32) (Yılmaz,2010:99). Servete Allah adına tahakküm yetkisi verilmiş olan insana bu yolda birtakım yükümlülükler de getirilmiştir. Yaratılışı itibarıyla bencil ve haris olan (Mearic, 70/19) insan, bir imtihan için geldiği bu dünyada elindekini Allah'ın gösterdiği doğrultuda sarf etmekle yükümlüdür (Bakara, 2/3) (Yılmaz, 2010:98).

Dinin çeşitli boyutlarda kişilere yüklemiş olduğu görevler olarak zekât, sadaka, infak, fitre ve kurban gibi ekonomik kaynaklara dayalı ibadetler, yoksulluğu doğrudan azaltan kişisel sorumluluk örneklerini oluşturmaktadır (Yenen, 2015:104).

Allah Teala, namaz ve oruç ile kendisine bağlılık ve teslimiyeti göstermesini istediği müminden bu teslimiyeti sosyal bir bağlılığı da içine alıp zekât ile genişletmesini dilemiştir. Maldan fedakarlığı gerektiren bir emirle denemek ve pekiştirmek üzere mü'minlere mali bir ibadet olarak zekâtı teklif etmiştir (Certel, 1997:347).

Ekonomik temelli bir ibadet olmasıyla birlikte zekât pratiğinin, varlıklı ve yoksul insanlar arası maddi bağ kurarak sevgi ve barış ortamı oluşturmak, sosyal güvenlik ve dayanışmaya katkı sağlamak, yoksulluğu azaltmak, servetin belirli merkezlerde toplanmasını önleyerek ekonomik canlılık kazandırmak gibi fonksiyonları bulunmaktadır (Yenen, 2015:104).

Zekât; fertleri cimrilik, ihtiras, katı kalplilik, kibir, bencillik, tamahkar olma gibi dinen ve ahlaken hoş görülme, kişi ve toplum için olumsuz sonuçlara sebep olan duygu, düşünce ve tavırlardan arındırmak üzere nefsi terbiye edip, bunların yerine cömertlik, hayırseverlik diğer kâmlık. Yardımlaşma, dayanışma, şefkat, merhamet, Allah'a yönelip maddenin köleliğinden kurtulma gibi faziletleri koyabilecek güçte bir ruhi eğitimidir (Certel, 1997:352). Fakir insanlar açısından bakıldığında malının bir kısmını zekât yoluyla kendilerine veren zengin malının artmasının kendi faydalarına olduğunu bilerek, onun mal varlığını kıskanmaz ve bir zarar vermek istemezler. Böylece zengin malı, zenginle fakir arasında zekât ve yardımlaşma yoluyla kurulan manevi bağ sayesinde korunmuş olur (Certel, 1997:354).

İslam'ın beş şartından biri olan oruç kelimesi Farsçadaki ruze kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir. Arapçası savm ve sıyam'dır. Savm kelimesi Arapça'da "bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, engellemek" anlamında kullanılır. Fıkıh terimi olarak ise, imsak vaktinden iftara kadar bir amaç uğruna ve şuurlu olarak, yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak anlamına gelmektedir (Karaman, vd.,1999:381).

Oruç tutmak, kulluk bilinci ile içgüdüleri, benliği, egoyu, şehveti, dürtüleri, arzuları kontrol altında tutarak, benliğin esiri olmanın önüne geçilmesidir. Oruç, kötülüklerden, çirkin işlerden ve haramlardan korunma ve sakınmanın yani takvanın yoludur. Oruç insanı sorumluluğun bilincine ulaştırarak öz disiplin sağlar. Orucun ferdi hayatının geliştirilmesi olgunlaştırılması, toplumsal uyum içerisinde olması, hayatın zorluklarına katlanabilecek sabrı gösterebilmesi gibi eğitici yönleri bulunmaktadır. Ayrıca fakir ve ihtiyaç içerisinde olanlara karşı kendisini onların yerine koyarak merhamet hislerinin artması paylaşma ve yardım etme duygularının üst düzeyde canlanmasını sağlar. Bu yardımlaşma fakir ve zengin kaynaşmasını, kardeşlik ve toplumsal barış gibi unsurları devreye sokmaktadır. Bu konuda teşvik mahiyetinde olan Hz. Peygamber'in sözü dikkate şayandır. "Komşusu açken tok yatan bizden değildir." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, I. 55) (Ahatlı, 2007:286-288).

Oruç ibadetinde özellikle sabır ve merhamet duygularının beslenmesi canlı tutulmasının psikolojik ve sosyal açımlarındaki faydaları uzun araştırmalara konu olacak boyuttadır.

Hac sözlükte "kastetmek, yönelmek" anlamına gelen bir kelimedir. Fıkıh terimi olarak ise hac, "Mekke şehrindeki Kâbe'yi ve civarındaki kutsal sayılan özel yerleri, özel vakit içinde, usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken diğer menasiki yerine getirmek" demektir (Karaman, vd.,1999:514).

Dış görünüş olarak sembollerle dolu görünen hac, gerçekte ise çeşitli ruhi eğitimleri gerçekleştiren birbirinden farklı davranışların toplamından ibarettir. Hac dünyanın her tarafından aynı amaç için bir araya gelen Müslümanlar da kolektif bir bilinç oluşmasına

imkân veren evrensel bir olaydır. Hac toplumsal bütünleşme ve kaynaşmanın uluslararası bir boyutta gerçekleştirilmesidir. Hac Müslümanın Allah’a iman, ahirete iman gibi inanç esaslarını kuvvetlendirdiği gibi aynı zamanda takva, sabır, sevgi, saygı, kardeşlik, fedakârlık vb. ahlaki güzellikleri kazanma ve yaşama imkânı sunar (Erul, 2007: 303,309).

Anlaşılan odur ki bütün ibadetler inanç temeli üzerine bina edilen Allah’a yakınlaşma ve O’nun istediği gibi olma anlamında kişinin kulluk göstergesidir. Tabi ki ibadetler kanalıyla kul Allah’ın terbiyesine boyun eğerek şahsiyetini o minvalde kontrol etme çabasıdır. Bu iç disiplin mekanizmalarını iyilik dairesinde tutma, kötülükten uzak durma şeklinde çalıştıracaktır. Bu dairenin dışına çıkıldığında tövbe devreye girerek tekrar iyilik eksenine geçilebilme şansı da Allah tarafından insana bahşedilen bir destektir.

2.1.7. Kur’an Kurslarının İnsanın Ahlaki Boyutuna Katkıları

Ahlak, “nefsi kendileri ile süslemek için erdemleri ve nasıl elde edileceklerini; çirkin işleri terk etmek ve onlardan nasıl korunacağını bilmektir.” (Çelebi, 1941:35). İslam dininin insandan geniş manada istediği, öncelikle Allah’a, sonra öteki iman esaslarına inanması, ardından ona ibadet etmesidir. Hemen bunların arkasından iyi işler yapmasını, yani ahlaklı olmasını ister. İnsanın sadece iman etmesi ve ibadetlerini yerine getirmesi yeterli değildir, onun fiil ve hareketlerinin ahlaki kurallara uygun olması gereklidir. Zira güzel ahlak ile iman arasında sıkı bir ilişki vardır. Nitekim İslam dini, insana iyi ahlaklı olmayı öğütlerken, kötü ahlaktan da onu sakındırmak istemektedir (Yavuz, 1994:206). Kur’an’da İyi ve faydalı işler yapanlar övülmüştür. Toplumla uyumlu sağlam kişilikli insanların oluşmasında iyi davranışların önemi büyüktür. Allah hayatı yaratma sebebini en iyi davranışta bulunanları deneme olarak belirlemiştir (Çamdibi, 1994:32).

Günlük hayatı zenginleştiren manevi değerler içerisinde yer alan, hoşgörü, merhamet, sabır, kardeşlik duygusu, iyilik yapma gibi erdemler insanlar arasında uyumlu yaşama modelleri oluşturur. Bireysel ve toplumsal boyutuyla manevi değerler insanların sosyal barış çerçevesinde temel değerler etrafında birlik içinde yaşamalarını sağlayarak, sosyal huzur oluşumuna katkı sağlamaktadır. Maddi değerlere göre daha köklü ve kalıcı olan manevi değerlerin temelinde genel anlamda din ve inançla ilgili duygu ve düşünceler bulunmaktadır (Yılmaz, 2012:453).

Kur’an, belirlenen imtihan sınırlarının aşılmaması ve Allah’ın her şeyi gördüğü hususunda bir ihtar olarak dikkatleri toplamaktadır. Bu doğrultuda hareket etmek insanın aşırılıktan kaçma, adil olma gibi meziyetlere sahip olmasını ve bu meziyetleri kaybetmeme noktasında kendini denetlemesini sağlar. Eğitimin bu anlamda önemi açıktır.

İnsan manevi yönden geliştikçe, gerçek, iyilik ve güzellik kavramlarını da beraberinde geliştirir. Manevi eğitimin etkisiyle kişi Hayasızlık, kin, nefret, karamsarlık gibi olumsuz tutumlardan uzaklaşır. Ahlaki erdemleri hayatına hâkim kılarak insan-ı kâmil düzeyine yükselir. Ahlak, irade ve din eğitimi kişinin hayatını düzene sokarak ona birtakım ilkeler kazandırır (Ayhan, 1997:59-60).

Değerler kaynağını Kur’an ayetlerinden ve hadislerden aldığı anda, zaman ve mekânı aşarak kalıcı, tatmin edici ve davranışları yönlendirici işlevini sürdürmektedir. Helal,

haram, sevap, günah kul hakkı yememek gibi değerler toplumda etkisini devam ettirmektedir (Kızıler, Canikli, 2016:33).

Toplumda oluşan birçok problemin mekanik ya da yasal önlemler yoluyla tedbirler alınarak tamamen ortadan kaldırılması mümkün olamamıştır. Kişinin iç dünyası ve onun gerçek karakterine uygun olmayan bütün önlemler birey ve toplumun hayatında etkili olduğu söylenemez. O halde insanın iç dünyasını ölçü alan ve manevi boyutunu zenginleştiren değerlerin özümsetilerek verilmesi ve bunun bir program dahilinde eğitime konu edilmesi büyük önem arz etmektedir (Kızıler, Canikli,2016:25).

Kur'an'ın insanların uymasını istediği prensipler, özünü kaybetmemiş toplumlar tarafından uyulması gereken kurallar olarak kabul edilmişlerdir. "Allah'la beraber başka tanrı edinmeyin!... Rabbiniz, anne-babanıza iyilik etmenizi buyurmuştur! ... Yakına, düşküne, yolcuya hakkını verin!... Elinizdekini saçıp savurmayın!... Elinizi boynunuza bağlayıp cimri kesilmeyin... Çocuklarınızı yoksulluk korkusu ile öldürmeyin! ... Sakın zinaya yaklaşmayın!... Allah'ın haram kıldığı cana kıymayın!... Yetimin malını en güzel şekilde yönetin... Ölçüyü tam tutun, teraziyi doğru tartın!... Bilmediğiniz şeyin ardına düşmeyin!.. Yeryüzünde böbürlenerek yürümeyin!... (İsra, 17/23-37) Bu kurallar tüm toplumlarda daima bulunmuştur.

Doğruluk, adalet, sevgi, selamlaşma, sabır, merhamet duygularının geliştirilmesinin dışa vurum hali gıybet, haset, kin, düşmanlık, kibir, alay etme gibi kötü davranışlardan uzak durma şeklinde kendini gösterir. İyi davranışlar insanı ahlaken olgunlaştırmaktadır. İnsanın iyi ve kötü ayırımını yapabilmesinde yardımcı bir iç duygu olan vicdan devreye girer. Din eğitimi bireyi iyiye sevk edecek vicdan duygusunu harekete geçirerek otokontrol sağlamada ona yardımcı olur (Hökelekli, 2011: 153-154). İnsanın görev ve sorumluluklarını yerine getirmede içten gelen güdülenmeyi ifade eden vicdanın dayandığı manevi bir dayanağının olması gereği vardır. İşte bu manevi dayanak kişinin inançlarıdır. Yani yanlış inanca sahip birisinin vicdani ve ahlaki değerleri de ona göre şekillenerek, ahlak dışı uygulamaları rahatlıkla vicdani ölçüler içerisine sığdırabilir. O halde öncelikle kişinin inanç bakımından doğru ve sağlıklı olması gerekir (Karadaş, 2007:75).

Dini ve ahlaki normların ve kuralların etkisinin azaldığı bir toplumda yabancılaşma meydana gelir. İnsanların çoğu, sahip olma ihtirasının ve açgözlülüğün, kendi gerçek ihtiyaçlarını engellediğinin farkına varamaz hale gelir. Bu durumda akıl ve ruh sağlığı tehdit altındadır. Çünkü kişinin bütün ruh sağlığı ve dengesi, olabildiğince çok şey elde etmeye ihtiraslı olduğu sürece, nesneler ya da objeler kişilere bağlı olmaktan çıkıp, onları denetler duruma gelir. Bu tür insanlar, elde ettikleri mal, makam ve itibarı fazlasıyla hak ettikleri ve kimseye de hesap verme zorunda olmadıkları inanç ve düşüncesi içerisinde hayatlarını sürdürürler (Hökelekli, 2011: 153-154).

2.1.8. Sosyal Hayatın Düzenlenmesi ile İlgili Manevi Değerlerin Yansımaları

Sevgi; ferdin kimlik bütünlüğünü ve şahsiyet kazanma ihtiyacını gideren ve diğer insanlarla kaynaşmasını sağlayan bir paylaşma tecrübesidir. Sevgi sayesinde insan, sevilen kişideki temel özellikleri ve potansiyelleri harekete geçirir. Kanaatkarlık, nefsanî davranışlardan uzaklaşma, bencillikten uzaklaşma ve sabretme gibi dince methedilen

özellikler, sevginin dışı vurumudur. Sevginin toplumsal ilişkilere tezahür etmediği durumlarda ise toplumsal uyum ve güven sorunu yaşanmaktadır (Yılmaz, 2003:104).

Sevilen ile seven arasında estetik güzelliğe veya menfaate dayanmayan sadece ruhi uygunluğa dayanan sevgiler gerçek sevgidir. Bu tip sevgide fedakârlık ve fazilet vardır. Fromm'un dediği gibi “sevgi vermektir; almak değil”. İnsan fitri olan sevgi ihtiyacını karşılayamadığında sapıklıklara ve tahripkâr davranışlara yönelmekte, ruh sağlığı bozulmaktadır. Böyle bir durumda kişi kendisi ve çevresi için yıkıcı ve anormal olur (Çamdibi, 1985:342).

Arap dilinde hoşgörü; tolerans ve esneklik anlamındaki “tesamuh” kelimesiyle karşılanmaktadır. “Müsamaha teriminin içeriğinde, ‘esenlik ve kolaylık’ bütünüyle hakimdir; yumuşaklık rıfk ile muamele, sakin olmak ve tahammül etmek anlamları kelimenin türevlerinde mevcuttur (Yiğit, 2010:30).

Sevgi ve hoşgörünün insanlar arası ilişkilerde hâkim olması toplumsal barışın temini için gereklidir. Bu yüzden toplum bireylerinin sevgi ve hoşgörü kültürüyle eğitilmeleri etkin bir şekilde toplumsal barışın teminini sağlayacaktır. Dinin istediği Allah, peygamber insan ve tabiat sevgisinin yetişmekte olan bireye anlatılması fıtrattaki sevgi duygusunu geliştirerek bireyi bencillik duygularından sıyrıp teslimiyet ve bağlılığı hâkim kılacaktır (Yılmaz, 2003:104).

Allah Teâlâ birçok ayette hoşgörülü ve affedici olmayı emretmiş, kin ve düşmanlık içerisine girilmesini men etmiştir. “Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır. Onlardan sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, kusurlarını örterseniz, bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (Teğabün, 64/14)

Sevginin oluşmasının Allah’ın yardımıyla olduğuna “Ve Allah, onların kalplerini birleştirmiştir.” (Enfal, 8/63) ayetinde işaret edilmektedir. Yeryüzündeki hiçbir şeyin sevgi olmadıktan sonra onların kalplerini birleştiremeyeceğini ilahi bir onay sonucuyla ancak sevginin oluştuğunu ve onların birbirleriyle kaynaştığını işaret eden ayette sevginin mahiyeti ve neticesini görmekteyiz.

Hz. Muhammed kişiyi bencillik, haset, kin, zulüm gibi kötü hasletlerden uzaklaştırıp güven, adalet ve sevginin tesisini oluşturan ve toplumsal bütünlüğe, kardeşliğe ve huzura taşıyan reçete mahiyetindeki şu sözleri dikkate şayandır; “Hiçbiriniz kendisi için istediğini mümin kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz.” (Buhari, İman, 7) hadisinde ki mümin kardeşini kendisi gibi düşünmesi gerektiği vurgusunu “Mü’minler birbirlerini sevmede, birbirlerine merhamet ve şefkat göstermede, tıpkı bir organı rahatsızlandığında diğer organları da uykusuzluk ve sancıyla bu acıyı paylaşan bir bedene benzer.” (Buhari, Edep, 27) hadisiyle pekiştirerek bu ahlaki güzelliğin önemine işaret etmektedir (Turgay, 1999:59).

İnsanın yapısında, terbiyeye müsait olan bölümü ve hayvani tabiatının saikleriyle, aklın ve ilahi prensiplerin bildirdikleri arasında şuurlu bir denge kurabilme özelliği mevcuttur. Bu yapısı, şahsiyetinin yapılanmasında “sorumluluk” esasının temellerini oluşturmakta olduğu söylenebilir, İnsan şahsiyetinin esasında var olan Allah’a karşı sorumluluk; aşırılık

ve taşkınlıklardan uzak durarak, sabırla doğru yolda olmakla mümkündür (Çamdibi,1989:22).

İslam’da sorumluluk, dünya ve ahiret hayatını içine alır. Sorumluluk sahibi olabilme şartlarını taşıyan her kişinin kendisine, ailesine ve topluma karşı sorumlulukları vardır. Kur’an bu hususta uyarır; “Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onun mükafatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görecektir.” (Zilzal, Ayet 7-8)

Toplumsal ilişkilerin sağlıklı var olabilmesi güvenle oluşur. Ahlaki değerlerin oluşumu ve emanet ahlakının gelişmesi güven sebebiyledir. Eşler, kardeşler, çocuklarla ebeveyn, işverenler çalışanlar, yöneticilerle yönetilenler arasında, devlet ile fertler arasında ve kurumlar arasında işlerin iyi bir şekilde ilerleyebilmesi için güven gerekir. İnsan potansiyelini o zaman kullanabilir, güzel duygularını sergileyebilir, yapabileceklerini yapar, yeniliklere açılır. Aksi halde ilişkiler mekanikleşir, hayat robotlaşır, maddi-manevi kazanç yolları kapanır. Güven duygusunun zayıf olduğu ortamda çalışanların enerjisi dedikodu ve komplo senaryoları ile tüketilir. Buna karşılık yüksek güven, çalışanlar arasında yaratıcılık ve iş birliği dağılımına imkân verir. İnsanların çatışmasız, korkusuz ve kaygısız yaşamaları yine güven duygusu sayesinde mümkün olur (Sarıçam, 2006:209).

İnanmak ve emin olmak anlamına gelen güven, iman ile güçlü bir ilişki halindedir. Allah’a iman eden bir mümin kendisinin de varlık aleminin bir parçası olduğunun bilincinde olarak Allah’ın koruması ve garantisi altında olduğuna inanır. Bu güven duygusu sayesinde huzur ve mutluluğa ulaşır. Peygamberlerin sıfatlarından olan “sıdk ve emanet”, “doğruluk ve güvenilirlik” anlamındadır. Peygamberler imanı ve güveni insanlığa aşılama huzur ve güven toplumunu oluşturmak için yılmadan tebliğ etmişlerdir. Hz. Muhammed’in yaşantısına bakıldığında güvenilir bir insan olarak baba, eş, arkadaş gibi hayatın içinde var olabilecek her rolünde güven veren, sadık insan olarak yer almıştır. “Mü’min insanların mallarına ve canlarına zarar vermeyeceğinden emin oldukları kimsedir” (Tirmizi, İman, 12) hadisi iman ile “insanlara güven sunma” arasında bağ olduğuna işaret etmektedir (Görmez, 2017:5). Görüldüğü üzere Hz. Muhammed güven toplumunun temel ahlaki ve insani ilkelerini ortaya koymuş, O’nun eğitiminde kurulan ilk İslam toplumu güven toplumu olarak insanlığa örnek olmuştur.

Karı ve kocadan meydana gelen aile de çocuklar ailenin ikinci dereceden üyeleridir. Toplumun temelini teşkil eden aile de karı ve koca rolündeki erkek ve kadın birbirleriyle sükûn bulmak üzere birleştirilerek biri ana diğeri baba olarak çocuklarını büyütüp besleme ve terbiye etme görevlerini üstlenmişlerdir. Allah’ın kendilerine vermiş olduğu sevgi ve şefkat sayesinde biri diğerinin elbisesi olmuş birbirlerinin hak ve hukuku ve vazife anlayışı içerisinde toplumun çekirdeğini vücuda getirmişlerdir (Duman, 1996:104).

Çocukların değerler sisteminin oluşmasında sosyal kurum olan aile önemli bir yere sahiptir. Değerler model alma ve anne babayı taklit etme şeklinde oluşmaya başlar. Edinilen davranış ve tutumların sonucunda çevreden görülen tepki ve yorumlarla gelişir. Değerlerin aktarımında anne ve babaların bilinçli çaba sarf etmeleri gerekmektedir (Yılmaz, 2012:445).

Bilim ve teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin yaygınlaşması, günümüz Türkiye’inde bazı değerlerin kaybına ve bu değerlerin yerine yeni değerlerin konmasına sebep olmaktadır. Zayıflayan değerlerin birinci sırasında ailevi değerler gelmektedir. Toplumun devamını sağlayan aile, fertlerin kimlik şahsiyetlerinin oluşmasında, toplumsallaşıp topluma uyumlu fertler haline gelmelerinde benzeri olmayan önemli bir kurumdur. Toplumun yapı taşı olan aile ve çocuk arasındaki etkileşim toplumun devamlılığına katkı sağlamaktadır. Bu nedenle aile kurumunun görevlerini yerine getirememesi bireysel ve toplumsal ciddi sorunları beraberinde getirmektedir (Keskin, 2012:118).

Hızlı kentleşme, iç göç vb. olgular aile kurumunu dağılma ve parçalanma sürecine sokmuştur. Ülkemizde boşanmalar artmış olup, tek ebeveynli parçalanmış aileler toplumsal sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle gençler arasında uyuşturucu kullanımı yaygınlaşmakta olup cinsel ve diğer adi suçlarda bir artış oranı gözlenmektedir. Kitle iletişim araçlarının aile değerlerini dikkate almaması sonucunda da ahlaki ve kültürel yozlaşmalar yaşanmaktadır. Ayrıca yoksulluk faktörü de aile kurumunda çeşitli problemlere yol açmaktadır. Aile eğitimi şeklindeki uygulamaların yeterli düzeyde olmaması da ailedeki sorunların çözümsüzlüğünü süreklileştirmiştir. (Kaçaranoğlu, 2017:161)

Kur’an kurslarında Kur’an-ı Kerim öğrenme ve diğer ahlak, ibadet ve Hz. Peygamber’in hayatı hususunda öğrenilen bilgilerin yetişkin hanımların hayatlarına yansıtacak şekilde içselleştirilmesi aile yaşantısında değişimlere sebep olmakta ailede olumlu gelişmeler meydana getirmektedir. Kadınların öğrendiklerini aile içinde paylaşımları ve aile içinde yaşamaları ailede sıkıntıların oluşmasını önleyen ortak paylaşımlardır.

Eşlerin birlikte ibadet etmesi, evlilik ve sabır konusunda kutsal kitaptan aldıkları öğütler evlilik stresini aşmada etkili olduğundan önleyici etkinlikler kapsamındadır. Eşlerin ilişkilerinde dini inanç ve uygulamaların beslediği bencil olmamak, diğerkam olmak, empati yapabilmek ve koşulsuz sevgi erdemlerini devreye sokmaları problemlerin önlenmesinde önemli faktördür ve işlevsel olabilmektedir. Geçimsizliği çözümlemede kutsal kitap öğretileri, ibadetlere katılım ve dua davranışının ön plana çıktığı görülmektedir. Psikolojik sağlamlılık ve sabır mekanizmasını işleten ibadet ve dua pratikleri, eşlerin birbirlerine yönelik suçlamalarını azaltmakta, dahası dikkatlerini kendi iç dünyalarına, oradan da eşlerine yönelmesini sağlamaktadır. Özellikle ibadetlere katılım ve duadan sonra çiftlerin öfke kontrolünü yapabilmesi önemli bir bulgudur. Bu da muhtemelen dua ve ibadet ortamında bilincin farklılaşması, öfkeyi harekete geçiren hususların geri plana atılması ve kişinin daha sakin düşünerek karar vermesiyle alakalıdır (Yapıcı, 2018:89).

Ailedeki problemlerin çözüme ulaştırılması yönünde sağlıklı bir din ve ahlak eğitiminin verilmesi toplum yapısının sağlıklı olmasını sağlayacaktır. Ailelerin huzurlu olması toplumun huzurlu olmasına işaret ettiği gibi tersi de aynı oranla ifade edilebilir. O halde Kur’an kurslarında yetişkinlere yönelik yapılan eğitimin aile sorunlarının çözümü veya sorunların oluşmasını önleyici noktada katkısı önemlidir (Bozkurt, 1993: cilt:7).

Aile içindeki kavga, kötü söz ve dedikodular çocuğun ruh dünyasında derin etkilere sebep olmakta ve onun başkalarına karşı duygu ve düşüncelerinin çarpık gelişmesine neden olmaktadır. Ancak çocuk çevresindeki insanların kötülüklerden hoşlanmayıp uzak durduklarını ve çevreyle iyi geçindiklerini görürse, işte o zaman kendisi de olumlu davranışlarda bulunmaktan zevk alacaktır (Yılmaz, 2003:131).

Aile dini davranış ve dini ilişkilerin örnek temsilcisidir. Aile fertlerinin dini davranışları ve kullandıkları dini ifadeler, aile ile din arasındaki bağlar çocuğun manevi bir yaşantı içine girmesine neden olur. Çocuk ailenin sevgi ve şefkat kaynağı olduğunun farkındalığı içinde ailenin dini değerlerinin korunmasını, ailesinin düzeninin korunması olarak görür ve dini değerleri istekle dünyasına alır. Dua ve ibadetler yapılırken, kutsal gün ve geceler, dini bayramlar kutlanırken aile üyelerince çocukla birlikte ortak olarak yaşanması aileye özel bir bağlılık kazandırır (Hökelekli, 2018:258-259).

Sevgi merhamet, sadakat gibi manevi-ahlaki değerler çerçevesindeki ilişkilerle bütünleşmiş bir aile sağlıklı bir toplum inşasının temel belirleyicisi durumundadır. Örneğin, karşılıklı güven oluşturan sadakat, eşler tarafından titizlikle korunması gereken dini ve ahlaki bir kuraldır. Evlilik ilişkisini koruyan ve dağılmasını önleyen, eşleri birbirine bağlayan manevi bağıdır. Bu bağ herhangi bir çıkar ilişkisinden uzak Allah rızası için oluşan birlikteliktir. Sadakat, aynı zamanda doğru düşünmek, doğru konuşmak, doğru davranış sergilemek, dürüst ve emin olmak, samimiyetle dostluk etmek, nikâh akdi esnasında karşılıklı verilen sözlere uygun davranmak anlamlarına da gelir. Sadakat sorumluluğu evli kimseler açısından sadece cinsel sadakatle sınırlı değildir. Sadece fiili ilişkilerde değil duygusal ve düşünsel ilişkiler de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Mesela, eşler arasında sır saklama, yalan söylememe, karşılıklı doğru ve dürüst davranma, birbirlerine bağlı olma, söz ve amellerin birbirini tutması gibi benzer sorumlulukların temelinde de sadakat yükümlülüğü bulunmaktadır (Acar, 2017: 6-7).

Basında hemen her gün izlediğimiz sadakatsizlik ve buna bağlı boşanma haberleri, toplumu derinden sarsmaktadır. Eşlerin birbirlerini aldatması hatta sadece böyle bir güvensizliğin oluşması bile, evdeki huzur ortamının temelinden sarsılmasına sebep olmaktadır (Acar, 2017:7).

Toplumsal bir varlık olan insan barış güven huzur içerisinde yaşam sürdürmek ister. Toplumun küçük parçası olan aile içinde bu huzurun tesisi, dini ve ahlaki değerlerin aile fertleri tarafından uygulanması ve yaşatılması ile mümkündür. Bu huzur ortamının sağlanması için değerler eğitime önem verilmesi gerekir. Olumsuzlukları önlemede koruyuculuk görevi aile bireylerinin sorumluluğu içerisindedir.

Kur'an kursuna gelip derslere katılan yetişkin kadınlar gerek bireysel gerek toplumsal sorumluluklarını idrak etme hususunda ayet ve hadisler doğrultusunda yol almaları önem arz eder. Anne –babaların öncelikle kendi anne babalarına itaatte kusur göstermeme, iyilikle muamelede bulunma, onlara sesini yükseltmeme, saygısızlık olacak her türlü söz ve davranıştan kaçınmaları gerektiğini, derslerde hocanın bu hususla alakalı çeşitli ayet ve hadislerle izah etmesi yetişkinlerin konuya hassasiyet göstermesi açısından önemlidir.

2.2. Yetişkinlik Dönemi

Yetişkinliğin farklı açılardan tanımı yapılabilir. Yetişkinliği biyolojik açıdan insanların üretken duruma gelmeleri şeklinde tanımlarken, psikolojik açıdan kendi hayatları için kendilerini sorumlu hissettikleri zaman olarak tanımlanabilir. Sosyal açıdan kişiler toplumun kendilerine verdiği rolleri yerine getirebilmeye kendilerini yeterli gördükleri zaman yetişkin olurlar diye kabul görürken, hukuki açıdan bakıldığında yaş faktörü önemlidir. 18-20 yaş arası yetişkin olarak kabul edilmekle beraber bu ülke ve kültür farklılıklarına göre değişiklik arz eder. Dini ve kültürel geleneklere göre; büyük din ve kültürler dini inanç ve uygulama konusunda olgun, mükemmel, iyi ve erdemli kişi niteliklerinden bahsetmişlerdir. Örneğin; İslâm dininde olgun kişi “hukukî ve ahlaki olgunluğa erişmiş, aklî dengesi yerinde olan, ticarî ilişkilere girebilen, mal mülk tasarrufu hakkına sahip, hukukî müeyyidelerle Allah tarafından emredilen emir ve yasaklara karşı sorumlu olan kişi” olarak tanımlanmıştır. (Köylü, 2004:49-51)

Yetişkinlik döneminin sınıflandırılması konusunda görüş birliği olmasa da genel kabule göre bu dönem ilk yetişkinlik 20-35, orta yetişkinlik 35-55 ve son yetişkinlik 55 ve sonrası şeklinde kabul edilmektedir. (Köylü, 2004:44)

Yetişkinlik, bireyin bedensel, ruhsal ve sosyal açılardan olgunlaşması demektir. Bireyin olgunlaşmasında ırk, İklim ve kültür gibi çeşitli etkenler rol oynamaktadır. (Tosun, 2005: 173)

Yetişkinlik sürecinde, kendi kimliğini oluşturmak, akıllı olmak, dini sorumluluk yüklenme ve kendi görevlerini yapabilme sorumluluk ve bilincinin olması, iyi bir aile veya sosyal gruba dahil olma özelliklerinin bulunması gibi birtakım nitelikler kendini göstermektedir (Köylü, 1998: 48).

Jung kendi klinik çalışmalarına ve psikolojik kuramına dayanan hayat evrelerini açıklamaya “gençlik” ile başlar. Ve bu evreyi ergenlik sonrasında orta yıllara (35-40) kadar olan süreç olarak belirtir. Jung’a göre yaşamın evresinin birinci döneminde birey başkalarıyla ilişki kurma yönünde ilerler ve toplumsal başarılar elde etmeye çalışır. Yetişkinin görevleri toplumsal istekleri karşılamaktır. Yaşamın evresinin ikinci döneminde ise 40 yaşına doğru başlayan ruhsal değişim sürecinde yetişkin artık hedeflerinin ve hırslarının eski önemini yitirdiğini hisseder. Bütün bunlar yetişkinin kendisini çöküntü içinde ve eksik olarak algılamasına neden olur. Bu bunalımdan bilinç dışının kişiyi iç dünyasına dönme ve hayatının anlamını araştırma hususundaki dürtüleri sayesinde kurtulur. Yetişkin bu dönemde dış dünya ile yoğun uğraşlara girmekten sıyrılıp enerjisini iç dünyaya yöneltir (Onur, 2011:67).

Yetişkin bir bireyin organizması, çocuk ve gençlere oranla belli bir düzene girmiştir. Yetişkinin mizaç ve karakter özellikleri netleşmiş, birey kendine has alışkanlık ve anlayış oluşturmuştur. Yetişkinde umulmadık ani hareketler azalır, jest, mimik ve gülüşler kontrollüdür (Kurt, 2000:90).

Kişilik hususunda bazı teorisyenler belirli yaşlarda özellikle delikanlılığın son dönemlerinde sosyalleşmenin tamamlanıp bireyin rolleri, görevleri karşılayabileceğini söylemektedirler. Ancak bu görüşün böyle olmadığı bireyin biyolojik gelişimi durduğu

halde psikolojik ve sosyal gelişiminin durmadığı göz önünde bulundurulduğunda anlaşılmaktadır. Özellikle sosyal gelişimi sürmekte olup yeni durumlara göre yeniden oluşmakta değişmektedir. Bu durum ise yetişkinin sosyalleşmesi olgusunu ortaya çıkarmaktadır (Kurt, 2000:95).

Yetişkinin sosyal çevre oluşturma özelliği arkadaş grupları, ziyaretler, dini, siyasi, toplumsal ve gönüllü kuruluşlara katılma şeklinde kendini göstermektedir. Böylece yetişkin toplumda çeşitli roller kazanmaktadır. Bazı yetişkinler yaşadığı topluma uyum sağlayarak çevre ile ilişkilerini sürdürürler. Bazı yetişkinler ise toplumsal ilişkilerde uyum problemi yaşayarak toplumsal ilişkiyi kabul etmeyebilirler (Kurt, 2000:96).

Yetişkinlerin hayatlarını kazanma, evlenme, çocuk sahibi olma, gerçek anlamda toplumsal sorumluluk üstlenme gibi her bir alana ait önemli sorumlulukları vardır. Tüm bu görev ve sorumluluklar farklı tecrübeler edinmelerine neden olmaktadır (Köylü, 2006:98).

Yetişkinler yaşlarının ilerlemesiyle birlikte hayat görüşleri de tabii olarak değişmektedir. Artık eskisi gibi üretken olamama durumunda olan yetişkinde, kendi kendinden ve hayattan memnun olmama, huysuzluk, ümitsizlik, korku, yetersizlik, şüphe gibi durumlar başlayabilir. Özellikle 44-47 yaşları arasındaki kadınlarda psikolojik rahatsızlıklar daha çok oluşabilir. Her ne kadar bedeni değişimlerin yetişkinin tavırları üzerinde bir etki oluşturduğu bir gerçekse de bundan daha büyük etken yetişkinin kendi zihni durumu ve içinde bulunduğu grubun takındığı tavidir (Kurt, 2000:106).

Erikson'ın "İnsanın Sekiz Çağı" adını verdiği kuramının son evresi olan bütünleşmeye karşı umutsuzluk evresi, kişi gittikçe artan bir şekilde hayatın sınırlılığı ve ölüme yaklaşıldığı duygusunu yoğun yaşadığı bir evredir. Sağlık problemleriyle karşılaşması ve emekliye ayrılması bu duygu dünyasındaki hali daha da hızlandırır. Jung insanın ileri yaşlara doyurulmamış isteklerle ulaştığını, geriye bakmadan ve geleceğe dönük bir amaç edinmeleri gerektiğini savunur. Büyük dinlerde ölümden sonra bir hayat vaadinin olması, insanların hayatlarının ikinci yarısında da bir amaç edinmelerini sağladığını vurgular (Kurt, 2000:82).

Uysal'ın, 1994 yılında İstanbul'da, 20-41 yaşları arasında yer alan 439 denek üzerinde yaptığı araştırmanın sonucunda yaş ilerledikçe insanların dine karşı daha olumlu tutum ve davranışlar içinde oldukları görülmüştür (Mehmedoğlu, 2005:71).

2.2.1. İlk Yetişkinlik Dönemi Özellikleri ve Din

Sosyal bilimciler bu dönemi 18- 40 yaşına kadar süren bir dönem olarak gösterebilirler de kronolojik olarak daha küçük birimlere ayıranlar da olmuştur. Bu görüşlerden yola çıkarak ilk yetişkinlik dönemi, ergenlik dönemi sonlarından orta yaşlılık dönemi başlangıcı olarak ifade edilen 40 yaşa kadar olan süreç olarak gösterilebilir (Özüdoğru, 2012:27).

İlk yetişkinlik yıllarının başlarında kişiler temel yetişkinlik kimliğini oluştururlar. Böylece kişi kendi vazifelerini yaparak topluma katkılar sağladığı bir döneme girer. Bu dönemde önemli değer yargıları belirginleşir ve geleceğe dönük önemli kararlar alınıp hayat planları yapılır. Bu dönem önemli kişisel kararların alındığı bir dönem değildir. İlk yetişkinlik

yıllarında toplumun istek ve beklentileri söz konusudur. (Uysal, 2006:209) İlk yetişkinlik döneminin gelişim ödevleri, öğrenimini tamamlamak, eş seçmek ve eşiyile birlikte yaşamaya uyum sağlamak, evle ilgili işlerini düzenlemek, çocuk sahibi olmak ve onu büyütmek, iş hayatına atılmak, değişik toplumsal grupların içinde yer almak, vatandaşlık haklarının bilincinde olmak ve vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmek şeklinde sıralanabilir (Duman, 2000:103).

İnsan bedeninin güç ve kuvvet itibarıyla en verimli çalışma devresinin 25-30 yaşları arasında gerçekleştiğini yapılan araştırmalar ortaya koymuştur (Cüceloğlu, 2004:364). Bu dönemde fiziksel gelişim ve genel sağlık zirvededir. Yetişkin bu dönemde diğer zamanlarına göre daha fazla ağırlık kaldırabilir, daha fazla koşabilir, daha yükseğe atlayabilir ve daha uzun süre çalışabilir. Bedensel faaliyetlerindeki bu zirvedeki güç derece derece düşer ve 40 yaşlarından itibaren bu düşüş önem kazanır (Onur, 2008:116).

Biyologlar için genellikle 30 yaşı, yetişkinlik dönemi yaş değişiklikleri için bir dönüm noktasıdır. 30 yaş civarında kişi en yüksek biyolojik ve psikolojik kapasitelere yaklaşmıştır. 30 yaşından sonra kişinin bedensel faaliyetlerinde yavaşlama başlar (Köylü, 2004:56). İlk yetişkinlik yılları biyolojik açıdan olduğu gibi zihinsel kapasite açısından da zirve bir dönemdir. Zihinsel olarak soyut olarak düşünebilecek seviyededir. İnandığı ilkeler doğrultusunda ahlaki değerlerini yorumlayabilme ve dünya görüşü geliştirmeye başlarlar. Toplumda sosyal etkileşimi anlayabilme, değerlendirebilme kapasitesine sahiptirler (Köylü, 2004:47).

Yirmi ile kırk yaşlarını kapsayan bu dönem en büyük biyolojik zenginliklerin yanı sıra, en büyük tezat ve stressin de kendini gösterdiği bir dönemdir. Bu dönemde fitri dürtüler en üst düzeydedir. Kişisel tatminler ya da hazlar onun için önemlidir. Bir taraftan da toplumda yerini bulma çabasıdır. Bu gayretleri hem tatmin edici hem de stres vericidir (Köylü, 2004:57).

Bu dönemde ön plana çıkan özellikler psikolojik bağımsızlığın kurulması, kişilik kazanma ve samimi bir dostluk kurma duygusudur. Yetişkin toplumda kazandığı kimliğe uygun davranış sergiler. Toplumda yerini alma çabaları sıkıntılı olmakla birlikte zorluklarla başa çıkma yeteneğini bireye kazandırır (Köylü,2000: 58-59).

İlk yetişkinlik dönemine ait gelişim özelliklerinden biri de duygusal gelişimdir. Bu gelişim özelliğini “değerlerin insanileştirilmesi” ve o değerlerin toplumdaki fonksiyonlarına karşı artan bir hassasiyetin oluşmasıdır. Bu dönemde yetişkin ahlaki kuralları kişisel değerlendirmelere ve hayat tecrübelerine göre algılar. İnsanlığa karşı empati artışıyla birlikte dezavantajlı gruplara büyük önem vermeye başlar (Köylü,2000:59).

İnsan gelişimini sekiz evrede değerlendiren Erikson, psiko-sosyal gelişim dönemleri içinde yer alan yaklaşma basamağında yetişkinlikte sosyal ilişkilerin önemini vurgular. Başkalarıyla yakın ilişkiler içinde olan bireyin kimliği bir başkasıyla adeta birleşmiştir. Bu evredeki tehlike, yakın ilişkiler kuramamanın sonucu yalnız kalma korkusunu içerir (Kurt, 2008:48).

Allport ilk yetişkinlik yıllarını insan yaşamının en problemli dönemi olarak değerlendirir. Ona göre bu dönem kişide gerçeklerle yüzleşme zamanıdır. Umut ettikleriyle gerçeklerin uyuşmadığını anlar. Bu anlayış kişinin psikolojisini olumsuz etkiler (Mehmedoğlu, 2004:64).

Zaman ve mekâna göre şekillenen sosyal ve kültürel geleneklerin hâkim olduğu ortamda bulunan bireyin kişiliği, bulunduğu toplumun gelenek ve göreneklerine göre şekillenir. Birey bulunduğu toplumda biyolojik olarak olgunlaşırken aynı zamanda da içinde yaşadığı toplumun kültür değerlerini benimseyerek olgunlaşır (Baymur,1972:294).

İlk yetişkinlik dönemine genel olarak baktığımızda fiziksel psikolojik ve sosyal olarak olgunlaşmanın ivme kazandığı bir dönem olmaktadır.

İlk yetişkinlik esnasında birey kendi kararları, hayat şekli, inanç tutumları ile ilgili konularda sorumlu olduğunu düşünür. Sonuçta yeni bir inanç şekli ortaya çıkması kişinin kendisine ve dünya görüşüne karşı eleştirel düşünmesine sebep olur. İyice düşünülüp, tecrübe edilip, tenkitçi yaklaşımla benliğe mal edilmiş bir düşünce ortaya çıkmaktadır (Mehmedoğlu, 2001:64).

Bu dönemde yetişkin, bu zamana kadar dini eğitimini yeterli ve sağlıklı şartlarda almış ve dini şuuru gelişmişse, inandığı değerler ile yaşayış tarzı ve ideallerini bütünleştirip bu doğrultuda hayatına yön verir. Ekonomik ve sosyal ilişkilerini ona göre düzenler. Gençlik dönemine göre daha istikrarlı bir sosyal ve dini hayatı vardır. Şayet dini şuuru gelişmemişse o zaman bu dönemde kişi, kendini daha çok dünyevi konulara verir. Dini hayat bakımından yeterli bir gayret içinde olmayabilir, dini konulara da fazla ilgi göstermeyebilir (Şentürk,1995:75).

İlk yetişkinlik yılları dini sorumluluğun başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Çocukluk dönemindeki somut kavramların yerini artık soyut kavramlar almaya başlar. Üretkenliğin en üst noktada olduğu bu dönemde aynı zamanda stres, cinsiyet güdüsünden kaynaklı çatışmalar, özgür kişiliğe sahip olma arzusu gibi nedenlerle genç yetişkin hayatı yeniden anlamlandırma ve kimlik arayışına girer (Bahadır, 2002:67-68). Yetişkin bu dönemde hayatının sınırlı olduğunu buna rağmen çok işinin olduğunu idrak eder. Allah'ın gücünü ve inancın hayattaki önemini kavramaya başlar. Az bir kesimi dini hayattan uzaklaşsa da genelde dinî davranışların daha da yoğunlaştığı görülür (Dodurgalı,2002:21).

İlk yetişkinlik döneminde kişiler bireysel bir varlık bilincine ve bireysel bir güce sahip olduğu şuurundadırlar. Bununla birlikte hayatın sonluluğu fikrini geliştirmeye başlayan birey hayatın anlam ve amacını anlama çabasına girer. Allah'ın gücünü ve kendi hayatındaki önemini kavramaya başlar. Bu dönemde kişi dini yaşamlarının bir parçası olarak görebildikleri gibi tam tersi bir anlayışta söz konusu olabilmektedir (Köylü, 2000:139).

Yaparel'in 22-40 yaşları arasındaki yetişkinlerin üzerinde yaptığı dini yaşantı ve psiko sosyal uyum arasındaki ilişkiyi konu edinen araştırmasında yaşın, dinin duygu ve dua boyutunda etkileşimler meydana getirdiği görülmektedir. 29-33 yaş gurubu dua boyutunda en yüksek puanı alırken, en düşük puanı 23-28 yaş grubu almıştır. Araştırmanın diğer sonuçlarından biri 23- 28 yaş grubunda ibadetlere iştirak ile depresyon

arasında olumsuz yönde, anlamlı bir ilişki olduğudur. Yine 23-28 yaş grubundaki yetişkinlerde depresyon, kaygı ve yalnızlık duygusu en üst seviyede olduğu görülürken, 29-33 yaşlarda duanın sürekli kaygı ile ilişkisinin olumsuz yönde olduğu tespit edilmiştir (Mehmedoğlu, 2005:70).

2.2.2. Orta Yetişkinlik Dönemi Özellikleri ve Din

Levinson 40-60 yaşları arasını orta yaş olarak ele almakla birlikte çoğu psikologlar 35-55 yaş grubunu orta yaşlılar olarak kabul etmektedir (Köylü,2004:63).

İlk yetişkinlik döneminde güçlülük, hızlılık, dayanma gücü, üretkenlik gibi nitelikler öne çıkarken, orta yaşlılık döneminde basiret, karar verme, erdemlilik, alicenaplık, merhamet ve sevgi gibi bazı özelliklerin mükemmel hale geldiği görülmektedir (Köylü,2004:64).

Hayatın en olgun bir dönemi olan orta yaşlılık da denge, uyum, güven ve istikrar söz konusudur. Aile bağları, eş ve çocuklar sevgi ihtiyacının merkezini oluşturur (Kurt,2000:100).

40 yaşından sonra bedensel fonksiyonlarda ve zihinsel güçlerde bir zayıflama olsa da yine de orta yaş boyunca bedensel ve zihinsel fonksiyonlar büyük ölçüde devam etmektedir. Ciddi bir hastalık veya kusur olmadığı sürece ilk yetişkinlik döneminde yaptıkları faaliyetlerden çoğunu yapabilirler. Orta yetişkinler sadece bazı alanlarda, örneğin, şehvani duygularda, kızgınlık ve ahlaki infialde, (moral indignation) kendini beğenmişlikte, hırsta, kendine ilgi gösterilmesi ve desteklenmesi gibi hususlarda gençlik dürtülerine kıyasla bazı eksilmeler gösterebilir. Bunun ötesinde orta yetişkinlik döneminin temel dürtülerinde meydana gelen azalmalar bazen yetişkinin hayatını zenginleştirmesine de neden olabilir. O ilk yetişkinlik döneminin özellikleri olan lüzumsuz şeylerden, düşmanlık duygularından daha fazla hür olabilir. Çocuklarına karşı daha çok ilgi göstermeye itina ederken ebeveynine karşı da daha çok saygı duymaya ve onlara hizmet etmeye çalışır (Köylü, 2004:63-64).

Biyologlar genellikle 30 yaşı biyolojik fonksiyonların değişimi için bir dönüm noktası olarak görür. Çünkü 30 yaşa kadar olan dönemde potansiyel olarak güç ve kuvvetteki artış devam eder ve o döneme kadar olan fiziki gelişim en üst seviyede kalır. Ondan sonrada tedrici olarak düşüş başlamaktadır (Köylü, 2004:56).

Orta yetişkinlik döneminde görme ve işitme konusunda değişim söz konusudur. Görme gücünde 40 yaşına kadar tedrici olan düşüş, 40 yaşından 55 yaşına kadar keskin bir hız kazanır. Daha sonraki yıllarda bu hız azalır. İşitme gücündeki kayıp ise 14 yaşından itibaren tedrici olarak 65 yaşına kadar sürer (Köylü, 2004:65).

İşitme ve görme duyularında meydana gelen kayıplardan kaynaklı bazen önemli olumsuz psikolojik etkiler meydana gelebilmektedir. Bu biyolojik kayıplar güven azalması, içine kapanıklık, yeni bir şey yapmak istememek gibi uyum problemlerine yol açabilmektedir. Bütün bunlar yetişkini sosyal ilişkiler kurmaktan ve öğrenim faaliyetlerine katılmaktan alıkoyabilir (Köylü, 2004:66).

Orta yaş kişilerin kendilerini hesaba çekip (Hökelekli,1998:284) başarılı ve başarısız yönleri, güçlü ve zayıf yanlarıyla kendilerine bir bütün olarak baktıkları bir dönemdir (Köylü, 2004:71).

Bühler bu dönemi kendini değerlendirme dönemi ve dönüm noktası olarak görmektedir. Kırk yaş civarı bir dönüm noktası olarak düşünülebilir. Fiziki güçlerin zayıflamasıyla çöküntüye uğrayan bireyler ile zihni güçlerini öne çıkararak yaşlılığı başarıyla yaşayan bireyler de bulunmaktadır (Kurt, 2000:82).

Bu dönemde heyecan ile bunalım iç içedir. Sinirlilik, huysuzluk, can sıkıntısı, çöküntü, halinden şikâyet etme bu dönemin özelliklerindendir. Kadın yetişkinler bu dönemin başlangıcında bunalıma düşerler. Özellikle çalışmayan veya bir şeyle uğraşmayanlar da bunalım daha fazla görülür (Kurt, 2000:101). Bunalımların türü konusunda çeşitli açıklamalar vardır. Kişinin hayatının muhasebesini yapması, yaşam şartlarındaki memnuniyetsizlik, uyum sağlama problemi gibi farklı nedenler sıralanmaktadır. Bazıları temel neden olarak aile hayatı ve sosyal görevlerdeki değişiklikten kaynaklı stres olarak belirtilmektedir. Orta yetişkinlik dönemini bunalım ya da kriz dönemi görenler olduğu gibi olumlu bir dönem olduğunu da kabul edenler de vardır. Bu dönemin olumlu yönü; kişinin daha önceki dönemlerde yapmış olduğu hatalardan vazgeçmesine ve hayatına yön verecek yeni durumları araştırma ya da sorgulamasına bir imkân yapma yeti ve kabiliyetine sahip olmasıdır. “Hayat kırkında başlar” sözü bu gerçeği vurgular (Köylü,2004:70).

Orta yetişkinlik döneminde başlayan hızlı biyolojik değişikliklerden bunalan birey ergenlik ve ilk yetişkinlik yıllarına özlem duymaktadır. Özellikle kadınlarda orta yaş döneminin sonlarında psikolojik değişimin tetiklediği önemli fizyolojik değişiklikler söz konusudur (Köylü, 2004:67).

Orta yaş dönemindeki yetişkinin zamana bakış açısı çocuk ve gençlerden farklı bir boyuttadır. Artık sadece ileriye değil geçmiş ve geleceğine aynı anda bakmaktadır (Köylü, 2004:68).

Bu evrede ana babanın ölmesi, eski dostlarının dağılması ve çocukların evden ayrılması gibi nedenler bireylerin yeni çevrelerle tanışmasına imkân tanır (Kurt, 2000:83).

Olgunluk çağı da denebilecek olan orta yetişkinlik döneminde toplum yetişkinden akıllı olma, itidalli olma ve ağırbaşlı olmasını beklemektedir. Ayrıca giyim-kuşamları ve davranışları olgun bir insana yakışır bir biçimde olmalı gibi toplum tarafından birtakım sınırlandırılmalar söz konusudur (Tezcan, 1970:68).

Orta yetişkinlik döneminde yetişkin, toplumsal ilişkilerde kendine düşen rolleri yerine getirmektedir. Arkadaşlarını güvenip önem vereceği kişilerden seçmektedir. Aile ilişkilerinde de en parlak dönem olan orta yetişkinlik, iş hayatında da en verimli olunan yıllardır (Onur, 1997:232).

Bu dönemde sosyal faaliyetlerin ve sosyal uyumun önem kazandığı görülür. Evlilik problemleri artmıştır. Meslekte ilerleme arzusu kendini gösterir ve meslek hayatında en verimli çağdır (Kurt, 2000:100).

Orta yaş döneminin en önemli vasıflarından birisi bu dönemdeki kişilerin "sandviç nesil" olma konumunda olmalarıdır. Orta yaş yetişkinleri bir tarafta ergen çocuklarıyla diğer tarafta anne-babalarıyla iletişim kurma çabasıdadırlar. Bir yandan çocuklarının ihtiyacını karşılama bir yandan anne-baba ihtiyaçlarıyla başa çıkma durumundadırlar. Ayrıca çocuklarla yetişkinler arasında değerler, tutum ve davranışlarda nesiller arası çatışmada kendini gösterir. Ergenlerle anne-baba arasında sağlıklı bir iletişim kurma bu orta yaş dönemi bireylerinin en başta gelen gelişimsel görevidir (Köylü, 2004:71-72).

Bu dönemde yetişkin her geçen gün vücudunun zayıflaması, hastalıklarının çoğalması gibi nedenlerle ölüme yaklaştığını daha yoğun hissedebilir. Bu endişe ve duygusal çalkantılar yetişkinin dine yönelimini artırmaya başlar (Özbydar, 1970:17).

Yetişkinlik döneminde dine duyulan ilgi yoğunlaşmaya başlar. Çünkü daha önceki yaşlarda ilgi duydukları ve arzuladıkları şeylerin zaman geçtikçe önem ve etkisi kaybolmuştur. Çekiciliğini kaybeden ilgilerin yerini din doldurmaya başlar. Bu anlamda din, orta yaşlıların psiko-sosyal uyumu açısından vazgeçilmez bir hayat tarzı olabilir (Uysal, 2006:222).

Orta yetişkinlik döneminde biyolojik ve psikolojik bazı kapasite, güç ve kabiliyetlerin eskisine nispetle zayıflaması yetişkinin psikolojik bir bocalama içine sokabilir. Psikolojik problemlerle başa çıkabilmek için bazıları yanlış yollara baş vurabileceği gibi Bazıları da kendini dine vermek, dini konulara daha çok ilgi göstermek suretiyle problemlerle baş edebilmeyi, sağlıklı çözüm yolları bulabilmeyi başarırlar. Bu noktada kişilerin aldıkları eğitim, sosyal çevreleri ve dini ortamı önem arz eder (Şentürk, 1995:78).

Türkiye’de yapılan ilk araştırmalar 30-50 yaş arasındaki yetişkinlerin çoğunluğunun inanç ve ibadet konularıyla yakından ilgili ve eğilimli olduklarını gösterir. Tapmacıoğlu’nun (1962:146) araştırması da bu sonuçla benzer özelliktedir (Mehmedoğlu, 2005:70).

Yaparel’in (1987:143) araştırmasında, 34-40 yaş grubundaki yetişkinlerin dini duygu ile depresyon ve sürekli kaygı arasında korelasyonun bulunduğu gözlemlenmiştir (Mehmedoğlu, 2005:70).

Orta yaşa doğru dine yönelme ve dini ibadetleri yerine getirme konusunda yapılan araştırmalar sonucunda görülmüştür ki orta yetişkinlik dönemindeki kişilerin kendi çocuklarına örnek olma anlamında ibadet mekanlarına gitmek hususunda artış olmuştur (Köylü, 2010:131).

2.2.3. Son Yetişkinlik Dönemi Özellikleri ve Din

Genellikle 65 yaş sonrası olarak nitelenen yaşlılıkta kişinin karakteri çocukluk, gençlik ve ilk yetişkinlik çağlarının etkisi altındadır. Biyolojik çöküntünün başladığı bu dönemde eski kuvvet ve zindelik kalmamıştır. Bedeni gücün azalması ile birlikte işten çekilme durumu başkalarına muhtaç olma kaygılarını da beraberinde getirir. Eşlerden birinin vefatı, çocukların büyümeleri ve evden ayrılma gibi durumların olması ve ailedeki rol değişiklikleri uyum problemini beraberinde getirir. Bütün bu değişikliklere uyum sağlama becerisi gösterebilen yaşlı mesut olabilirken bu değişimi kabullenemeyenler de ise olumsuz duygular kendini gösterecektir (Kurt, 2000:110).

Yaşlanmayla birlikte görülen fizyolojik ve ruhsal değişimler insanın gelişim süresince farklı hızlarda devam eder. İnsanın gelişim süreci içinde zaman ilerledikçe organlarda yenilenmenin yavaşlaması, durması ve yıpranmanın başlamasıyla biyolojik çöküntü oluşur. Kronik hastalıklar, kalp ve damar hastalıkları artar (Emiroğlu, 1989:97). Kas gücündeki azalma, kemiklerde erime ve kireçlenmeler, sinir sistemindeki değişimler, hareket becerisindeki azalmaya sebebiyet verir. Duyu organlarında da meydana gelen olumsuz değişimler yaşının hayat tarzını olumsuz etkiler (Onur, 2008:304-305). Zihinsel yeteneklerde özellikle ileri yaşlarda düşüş olur. Yaşlılıkta kristalize (birikimli) zekâ, pek fazla değişikliğe uğramazken, akıcı zekada zayıflama gözlenir. Öğrenme ve bellekte 65 yaşlarından itibaren hızlı bir gerilemenin ortaya çıktığı belirlenmiştir. Öğrenme ile ilgili performansı olumsuz yönde etkileyen faktörler arasında motivasyon eksikliği, sinir sistemi ve duylarda ortaya çıkan bozulmalar, algı süreçlerindeki yavaşlama, beynin yeni bilgiyi kaydetme hızındaki ve seçici dikkatteki azalmalar, öğrenme stratejilerinin yeterince kullanılmaması sayılabilir. Yine yaşlılarda bilişsel fonksiyon kaybının nedenleri arasında, kan dolaşımında meydana gelen arızalardan dolayı kanın beyne yeterli miktarda gidememesi gösterilir (Sancaklı, 2006:52). Yaşlanma döneminde bilişsel gelişim yönünden güç kaybı söz konusu olsa bile, yaşlılar da öğrenmeye devam edebilirler. Çünkü öğrenmede zekâdan çok “ilgi” önemlidir. Yaşlılara yeterli zaman verildiğinde onlar da rahatça öğrenebilirler. Bazı araştırmacılar zihinsel açıdan yaşlılığın bütünüyle bir “gerileme dönemi” olmadığı, tecrübe ve öğrenmeye dayalı “birikimli zekânın yaş ilerledikçe arttığı yönünde tespitlerde bulunmaktadır. Bazı araştırmalarda da dil kullanma yeteneği, bellek, dikkat ya da konsantrasyon gibi alanlarda yaşlandıkça işlev bozuklukları olduğu ve özellikle yaratıcılık gerektiren alanlarda temel yaratıcılık yeteneklerini korusalar da çok kaliteli ürünler vermede yaşlıların zorlandığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2013:245).

Yeniden değerlendirme basamağı olan son yetişkinlik döneminde yetişkinler toplumsal işlerle daha az ilgilenir ve daha az sorumluluk hissederler. Onların fiziksel değişiklikler nedeniyle bilişsel fonksiyonları sınırlanabilir. Amaca odaklı çalışmak isterler. Dolayısıyla bu son dönemde ‘niçin öğreneyim’ sorusu önceliklidir (Köylü, 2006:93).

Yaşlılık dönemi, yaşamın evrelerinde karşılaşılan zorluklarla mücadelenin oluşturduğu güçlü olma, bilgelik, hayat tecrübelerini içerir. Kişilerin iç dünyası çatışmalarla karşı karşıyadır. Çünkü sağlık problemleriyle zayıflayan yaşlı bedenler, ruhsal olarak da eş, arkadaş ve yakınlarının kayıplarıyla duygusal sarsıntı içindedirler. Gittikçe yalnızlık ve toplumdan soyutlanma duygusu hisseden yaşlılar kendilerini değersiz hissetmeye başlarlar (Hökelekli, 2018:286).

Son yetişkinlik dönemi fizyolojik ve ruhsal değişimler, bilgi ve tecrübelerin sentezi ve genç kuşaklara aktarılması, yalnızlık ve uyum sorunlarının yaşandığı yaşamın son evresidir. Bu dönem de algılama, hafıza ve kısmen üretme kabiliyetlerinin azalması söz konusudur. Yaşlı, ruhsal olarak değişim içindedir. Bu değişim çevreye karşı ilgisizlik, sosyal hayattan çekilme, hayattan zevk alamama gibi hallerle kendini gösterir. Hayatı boyunca emek verdiği çocukları torunları tarafından sevmek, saygı ve ihtimam görmek isteyen yaşının en büyük korkusu yalnızlığa itilmek, terkedilmektir (Karagöz, 2015:195).

Duyulardaki azalma yaşının psikolojisini olumsuz yönde etkilemektedir. Mesela görme ve işitme duyusu yaş ilerledikçe azalmaktadır. Bu durum konuşmayı etkiler, sosyal ilişkileri sınırlar. İşitme kaybı çoğu zaman karışıklık, şaşkınlık ve güvensizlik duygularına yol açar (Kurt, 2000:92).

Böyle bir psikolojiye sahip yaşlı kişileri ayakta tutan din ve dinî inanç; insanın varoluşuna, ölümüne hatta ölümden sonrasına dair tatminkâr açıklamalarla onun yaşamını zenginleştirir (Yılmaz, 2013:247).

Yaşlılık döneminde yetişkinler emekliliğe uyum problemi yaşarlar. Topluma üretim anlamında verimli olamama eksikliğini hissettiklerinden önceki dönemlerdeki rollerinin verimliliklerine, sosyal statülerine özlem duymaktadırlar. Ayrıca emeklilik öncesi ekonomik bağımsızlığın vermiş olduğu güven duygusunu da aramaktadırlar. Önceleri evdeki çocuklarının kendilerine ihtiyacı olduğu, şimdi ise kendilerinin bir işe yaramadığı hissine kapılabilmektedirler. Artık yaşlı bireylerin ev yönetimindeki görüş ağırlıkları hafiflemekte veya hiç kalmamaktadır (Sancaklı, 2006:52).

Yaşlılık, birtakım olumsuzluklarının yanında aynı zamanda bir bilgi ve tecrübe birikimine sahip olunan bir dönemdir. Ayrıca yaşlıların kaybettikleri güç ve kuvvetlerine karşı, kazandıkları yetişkin çocukları, yetişmekte olan torunları vardır (Şentürk, 1995:79).

Eş kaybının oluşturduğu travma ve şok temel psikolojik ve sosyal bir problem olup bu duruma uyum birçok konuyu da beraberinde getirmektedir: Yakınlarının evine gitmek, daha küçük eve taşınmak, yeniden evlenmeye karar vermek, çalışıp çalışmamaya karar vermek, kime emanet olacağını düşünmek gibi. Değişen hayat şartları yeni şeylerin öğrenilmesini gerekli kılacaktır. Bu yeni öğrenilen şeyler de diğer psikolojik rahatsızlıklar kadar bireyi zorlayacaktır (Köylü, 2004:85).

Yaş ile din ve ruhani hayat arasındaki ilişkiyi ilk kez ampirik bir çalışma ile ortaya koyan Starbuck, bireyin yaşının ilerlemesi ile birlikte dini inancın ve imanın önem kazandığı sonucuna ulaşmıştır (Kılavuz, 2004:83).

Taplamacıoğlu (1962) yaptığı çalışmada yaşın ilerlemesi ile birlikte bireylerin dindarlıklarının arttığını tespit etmiştir. Çalışmada dini görevlerini yerine getirmeye çalışanların oranı 16-30 yaş grubunda %31,8, 30-50 yaş grubunda %48,5, 50 ve üzeri yaş grubunda ise %68,5 olarak tespit edilmiştir (Kılavuz, 2004:83).

İnsanlar yaşlarının ilerlemesiyle birlikte ölümün yaklaştığını hissetme, sosyal baskı, gençken yapamadıklarından dolayı suçluluk duyma gibi nedenlerle vicdan muhasebesi sonucunda dini hayata önem vermeye başlamaktadırlar. Bazı yaşlılar ise suçluluk duygusunu aşamayıp ümitsizliğe kapılarak ibadet ve manevi doyum kapılarını tamamen kapatmaktadırlar (Köylü, 2015:210). Yaşlıların depresyonel hastalıkları yatan hastalara bakıldığında %35'e kadar çıkmaktadır. Bu hastalıkların tedavisi uzun zaman almakta olup olumsuz etkileri ise fiziki rahatsızlıklardan daha çoktur. Yaşam kalitesini düşürmekle birlikte ölümü çabuklaştırmaktadır (Köylü, 2015:208). Doğru bir din eğitimi ile yaşlı ümitsizliğe düşeceği böyle bir suçluluk duygusundan kurtarılarak olumsuz psikolojiden uzaklaşması sağlanabilir (Köylü, 2015:210). Dini değerlere hayatlarına anlam ve amaç sağladığı için kolaylıkla bağlanabilirler (Hökelekli, 2018:288).

Ahiret hayatına, cennet ve cehennem varlığına, ilahî mahkemeye duyulan inanç, ileri yaşlardaki insanlarda belirgin bir oranda artış göstermektedir. Dinin etkisi, yaşlıların çevreleriyle daha anlamlı ilişkiler kurmasıyla ve yaşam doyumlarının artmasıyla kendini gösterir. Dini düşünce ve davranışlara hayatında yer veren kişiler bulundukları sosyal çevreyi de buna göre oluşturarak aktivite ve sosyal destek konusunda yarar sağlarlar (Yılmaz, 2013:248).

Genellikle psikolojik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasına bağlı olarak dine karşı eğilimin bu dönemde çok yoğunlaştığı dile getirilmektedir. Bu dönemde din yalnızlık sorununa karşı bir tampon, sosyal bir destek, değerlere bağlanma, ölüm korkusuyla başa çıkma gibi çok önemli ihtiyaçları giderir (Dodurgalı, 2002:22). Anlaşılabileceği üzere Yaşlıların hayat beklentilerinin yükselmesi ve toplumdaki değişime uyum sağlayabilmeleri açısından onlara verilecek din eğitimi önemlidir (Akif, 2002: 264).

Yaşlıların hayatlarında dini inanç, dini tutum ve ibadetlerin önemli olduğu görülmektedir. Din yaşlıların hem bireysel hayatlarında hem de sosyal hayatlarında olumlu etkiler oluşturmaktadır. Din yaşlıların hayata olumlu anlam yüklemelerine ve önem vermelerine, ölümle karşılaşma fikrine hazırlanmalarına, yaşlılık döneminde var olan telafi değerlerini keşfedip kullanmalarına ve ileri yaşın kayıplarını kabullenmelerine destek olmaktadır (Kılavuz, 2004:8).

Yaşlı insanların ibadet vazifelerini yerine getirmeleri güven, ümit, tevazu, kendini kabul, sorumluluk, başkalarıyla ilgilenip yardım etmek, tefekkür ve kendilerini değerli bulmaları gibi olumlu psikolojik ve toplumsal sonuçlar meydana getirebilmektedir (Kılavuz, 2004:95).

Dini inanç ve dini yaşam yaşlılıkta ortaya çıkan bazı sorunların çözülmesinde de olumlu etki yaparak kendini gösterir. Örneğin bu dönem sorunlardan olan yalnızlık, anlam arayışı, sevgi ve ilgi beklentileri, eş kaybı, değişen roller gibi birçok sıkıntılı durumlarda, din eğitimi ve ibadetler yoluyla sosyal yahut manevi hizmetler yaşlıya duygusal destek sağlar. Krause bir araştırmasında insanlara sunulacak manevi desteğin insanlar üzerinde pozitif desteğinin çok önemli bir çeşit sosyal destek olduğunu belirterek, sosyal hayat içerisindeki bu tür manevi davranışların kişilerin huzur ve mutluluk hissetmesinde etkin rol oynadığını ifade eder. Dolayısıyla dini inançlar hayatta karşılan bunalımlar, üzüntüler, kaygılar, iç çatışmaları gibi zor anlarda devreye girmekte birey onu nasıl algılamış ise gerek gençlik çağında gerekse yetişkinliğinde o şekilde günlük hayatına yansımakta ve hayattaki zorlukları aşması için yol göstermektedir (Yılmaz, 2013:248).

Ülkemizde yapılan çeşitli çalışmalarda, dindarlık seviyesi yüksek olan kişilerin daha az depresyona girdikleri, depresyonu olan kişilerin de daha çabuk iyileştikleri, daha az kaygılandıkları, psikolojik olarak daha iyi durumda ve iyimser oldukları, hayatta daha fazla anlam ve amaç buldukları, intihara kalkışma oranlarının düşüklüğü tespit edilmiştir (Yılmaz, 2013:249).

2.3. Yetişkinin Din Eğitimi Talebi

Yetişkinler eğitiminin geleneksel amacı; kişiye evrendeki ve toplumdaki yerini belirlemek üzere şekil vermek, çevresine karşı sorumluluk ve ilişkilerini düzenleyerek toplumsal

yaşama katılmasında, devlete yardımcı olmasında, mantıki düşünmesinde yardım etmek ve ona gerekli bir iş bulmak şeklinde belirlenmiş olup (Kurt, 2000:67) insanların kentleşme, sosyal çalkantılar, kuşaklar arası çatışmalar ile toplumun eskiye oranla daha hızlı değişiminin etkilerini değerlendirebilmesine yardımcı olmak; halkın sosyal refah ve kişisel problemlerinin çözümüne yönelik doğrudan ne gibi katkılarda bulunabileceklerini saptamaktır (Dodurgalı, 2002:18-19).

Bilgi toplumunun hızlı toplumsal değişim ve gelişmelerine maruz kalan insanlar yaşamlarını anlamlı bir şekilde yaşayabilmeleri için sürekli öğrenme ve kabiliyetlerini geliştirme gereği duymaktadırlar. Yetişkinlerin bu değişime ayak uydurabilmeleri için bilgilenmeleri gerekmektedir. Bu bilgiyi hayata aktarabilmeleri için hayat boyu eğitimin önemi büyüktür. Yetişkinler toplumda üstlendikleri eş, anne, baba, işçi gibi çeşitli rollerin kendilerine getirdiği sorumlulukları nasıl yerine getireceklerini bilgi edinerek halledebilme durumundadırlar (Kılavuz, 2002:62).

Yetişkinler öğrenmeye, gerçek hayatta karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri problemleri çözmeye ihtiyaç hissettiklerinde hazırdırlar. Onlar görevlerini yapabilmek kaliteli yaşayabilmek için eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılırlar (Köylü, 2010:143).

Yetişkinler hayatı zenginleştirmede eksik kaldıklarını anladıklarında eksiklikleri tamamlamak üzere eğitime başvururlar (Kurt, 2000:68). Çünkü sağlıklı olma; fiziki, akli ve sosyal açılarından iyi olmakla mümkündür. Akıl sağlığı insanın mutlu olmasında ve çevresine uyum sağlamasında önemlidir. Kişi problemlerine kendisi çözüm yolları bulup başkaları ile iyi ilişkiler kurup uyum içinde olmalıdır. İşte yetişkinin kabul görmeyen davranışlarını istenen davranışlara dönüştürebilmesi ancak ona verilecek eğitimle mümkün olur (Kurt, 2000:123).

Yetişkinin hedeflediği amaç, kendisinde öğrenme ihtiyacını doğurur. Öğrenmenin süresini, kapsamını, miktarını ve yoğunluğunu belirler. Yetişkinin eğitime verdiği önem ve değer yaygın eğitimin en önemli şartı olmalıdır (Kurt, 2000:101).

Yetişkinlere verilecek eğitimin gerekliliği kendileri için olduğu kadar içinde bulundukları toplum ve yeni yetişen nesiller açısından da önemlidir. Yeniliklere uyum sağlamada zorlanma nesiller arası çatışmaya sebebiyet verir. Yetişkinler gençleri, gençler yetişkinleri anlayamaz. Oysa yetişkinler yeni nesle birikimlerini aktaran öğretici olmak durumundadırlar. Uyum problemi yaşayan yetişkinlerin yeni nesillerle iletişim kurması zorlaşabileceğinden onlara öğreticilik yapabilmesi sıkıntılı olabilecektir (Tosun, 1993:57).

Bir toplumun çağdaşlık üretkenlik ve eğitim düzeyi o toplumun gelişmişlik düzeyinin göstergesidir. Bu göstergenin en belirgin olanı temel eğitimin devreye girmesidir. İnsan olmak, kişiliği geliştirmek ve tamamlamak, fert olmak ve böylece toplumun faydalı bir mensubu olmak toplumun gelişmişlik düzeyinin ön koşullarından biri kabul edilmektedir. Bu gelişimin örgün eğitimle sağlanamaması durumunda yetişkin eğitiminden yararlanarak oluşan eksikliğin giderilmesi gerekmektedir (Dodurgalı, 2002:17).

Günümüz kadın yaşlılarının birçoğunun, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde eğitim ve meslek hayatına fazla katılımda bulunamadıklarından dolayı okuryazarlık oranlarının

düşük olduğu, dolayısıyla yaşlılıkta kendini ifade edebilme, ihtiyaçlarını karşılayabilme zorlukları yaşadıkları, bu durumun kendilerini güvensiz, huzursuz ve korku içinde hissetmelerine neden olduğu belirtilir (Efe, 2015:200).

Yetişkinler din eğitimi; yetişkinlerin dini istek ve ihtiyaçlarını gidermek, dini bilgilerini artırıp, dini anlayış düzeylerini yükselterek, hayatın dini boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı ve amaçlı din eğitimidir (Dodurgalı, 2002:24).

Temelinde zulüm bulunan cahiliye adetleriyle mücadele eden Hz. Muhammed merhamet, yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamayı ve bunları topluma kazandırmayı hedeflemiştir. Bu hedefe ulaşabilmek için toplumun eğitim düzeyiyle yakından ilgilenmiştir (Dodurgalı, 2002:24-25). Hz. Muhammed'in peygamberlik görevi bir boyutu dinî, bir boyutu da eğitimseldir. O'nun eğitimle ilgili faaliyetleri bir örgün eğitim çalışması olmaktan çok, hayatın doğal akışı içinde gerçekleşen bir yetişkin (halk) eğitimi çalışması olmuştur. İnsanların, özel bir mekâna gitmeden özel bir zamanlama gibi unsurlar olmadan düşünmeden, gördüğü, şahidi olduğu veya taraflarından biri olarak içinde yer aldığı olaylarla eğitilmeleri ve yeni davranış modellerini farkında olmadan kazanmaları, başarının arkasındaki en önemli neden olmuştur. Böylece insanlar kendi özgür iradeleri ile karar vererek davranışlarını değiştirmişlerdir. Bu husus, yetişkin eğitiminin önemli özelliklerinden biridir (Dodurgalı, 2002:16).

Yetişkinlik dönemi hayata katılım ve katkı sunabilecek bir dönemdir. Bu dönemde yetişkin bilgi, tutum ve davranış bakımından olgunlaşmış olmakla beraber bunlar değişmez değildir. Bu hususta Kur'an'da yetişkinin değiştiğine dair çok delil vardır (Al-i İmran,3/103.) Şu hâlde yetişkin eğitimi sıfırdan öğretmeye benzemeyen ve var olan donanımın geliştirilmesi veya değiştirilmesi faaliyetidir (Çalışkan, 2006: 337).

İslam dini öğrenme kabiliyetine sahip olan herkese dinin tebliğ edilip, dini bilgi ve değerlerin ulaştırılması prensibini benimsemiştir. İlahi mesaj yaş, cinsiyet, ırk ve din ayrımı yapmaksızın tüm insanlardır. Yaşlılar öğrenme kabiliyetleri nispetinde ilahi mesajı öğrenip dine hizmet etmek ve manevi hayatlarını zenginleştirmek isteyebileceklerinden din eğitimine ihtiyaç duymaktadırlar.

Günümüz modern dünyasında anne babaların çocuklarına yeteri kadar dini ve ahlaki model olma ve öğretme görevini yapamadıkları görülmektedir. Bu büyük boşluğu doldurma hususunda yaşlılar bulunmaz birisi olabilirler. Zamanlarının boş olması, yeterli tecrübelerinin olması, torun sevgisi ve çocuklarla ilgilenip onların zihinsel, bilişsel ve manevi gelişimine destek sağlama görevini başarıyla yerine getirebilirler (Köylü, 2015:203).

BÖLÜM 3: KUR'AN KURSLARINDAKİ EĞİTİMİN MANEVİ DESTEK DEĞERLENDİRMESİ BAĞLAMINDA KURSIYER GÖRÜŞLERİ

İnsanı maddi ve manevi tehdit eden, maddi düşkünlükler, hastalıklar, ölüm korkusu gibi kendi dışındaki sıkıntılı olaylar karşısında güven duygusu zedelenir. Bu durumda insan emin ve yeterli olma ve bunlarla başa çıkma eğilim ve arayışı içerisine girer. Bütün ruh hastalıklarının kaynağı sıkıntı ve kaygılardır. Araştırmalar sıkıntılı kimselerin dinde güvenlik aradıklarını göstermektedir (Hökelekli, 2018:112-114).

Çalışmanın bu evresinde, Ataşehir ilçesiyle sınırlı Kur'an kurslarında yetişkin kadın öğrencilerle (22 kişi) ve Kur'an kursu öğretmenleri (2 kişi) yapılan yüz yüze görüşme uygulaması yer almaktadır. Bu görüşmelerde yetişkin kadın görüşmeciler; M1., M2., ...M22. şeklinde, Kur'an kursu öğretmenleri ise H1., H2. şeklinde kodlanmıştır. Kendileriyle görüşülen kadınların Kur'an kurslarının kendilerine katkıları bağlamında değerlendirme yapmaları istenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Eğitimleri ve Yaş Durumları

Eğitim ve yaş durumu	Kişi sayısı
Okuryazar olmayan	5
İlkokul	8
Lise	4
Üniversite	5
25-35 yaş	4
36-45 yaş	7
46-55 yaş	6
56 ve üstü	5

Her eğitim seviyesinde kursiyer ile görüşme yapılmıştır. Bu durumda en az kursiyer olan lise mezunu kişi ile görüşme yapılmıştır.

3.1. Kur'an Kursunun Yetişkinlerin Manevi Kabiliyetlerini Geliştirmesi ve Sorunlarla Başa Çıkma Olumlu Katkıları

M1.

“43 yaşındayım ve bu zamana kadar hayatı hep zor yaşadığımı düşünürdüm. Kaderime küsmüştüm. Yaz Kur'an kursuna çocuğumu götürdüğüm esnada hocasıyla tanıştım. Onun güler yüzü konuşmaları beni etkiledi. Böylece kışın kursa başladım. Aile apartmanında yaşıyorum. Gelenek ve göreneklerimiz çok farklı bir evlilik yaptım. Alt katta kayınvalidem var. Sevmediğim ve anlaşılamadığım biriydi. Eltilerimle de aram pek iyi değildi.”

diye konuşan M1., Kur'an kursuna başladıktan sonra kendisinin kötü taraflarını keşfettiğini, önceden kendisini mükemmel bir insan olarak düşündüğünü belirtti.

“Oysa herkesin kusurunu gören, akraba haklarını gözetmeyen ve de cömert olmayan biriymişim. Kayınvalidem ve kayınpederim annem babam olmasa da anne- baba, yaşlı haklarına saygılı olmalıydım. Fakirler için de çalışsınlar, kazansınlar derdim yardım etmek gibi bir düşüncem yoktu.”

diyerek sözlerine devam etti. M1. cömertliğin ne demek olduğunu yaşlı duası almanın önemini ve pek çok ahlaki güzellikleri idrak ettiğini ve kendini iyi insan olma hususunda geliştirmeye çalıştığını ve bundan huzur ve mutluluk duyduğunu belirtti.

Kültür değerleri, gelenek ve görenekler toplumun yörelerine göre, hatta büyük şehirlerde semtlere göre farklılıklar gösterebilir. Bir toplumdan veya bir bölgeden diğerine geçen insan, bazen uyum sağlayamama problemi yaşar. Bu problem bireyin girdiği çevre ile bütünleşmemesinden yani kültürleşmemesinden kaynaklanabilir (Kurt, 2000:96). Bahsettiği gibi M1. evliliği ile birlikte girdiği yeni çevre uyum problemlerini de beraberinde getirmiştir.

Dinler aynı zamanda ahlak sistemleridir. Bu sistemler insanların Tanrı ve başkalarıyla ilişkilerini düzenler. İyi ve kötüyü belirleyen bir yapıdır (Güngör,1998:19). M1.'in yaşadığı uyum problemlerini çözme hususunda Kur'an kursundaki eğitimin önemli rol oynadığı görülmektedir. Örneğin M1. cömertliğin önemini İslam'ın bakış açısıyla öğrenmesi elbette fitratında var olan cömertlik, merhamet, sevgi duygularını açığa çıkarmasına sebebiyet vermiştir.

İhtiyaç halinde olana maddi-manevi yardımda bulunma hususunda İslam dini, güler yüzü, sadakayı, yolda eziyet vereni kaldırmayı da imanın bir parçası olarak görür. Çevreyi güzelleştirmeye katkı sağlamak için çeşitli alanlarda üretimde bulunmayı ise bereketin en önemli bileşeni olarak kabul eder (Mehmedoğlu, 2001:115). Buradan yola çıkarak İslam ahlakına göre, yardımda bulunabilmek için var olan imkanları belli ölçüler nispetinde, samimi ve karşılıksız başkalarının yararına sunma eğilimine ‘cömertlik’ denir (Çağrı, 1993:72-73). Bu çerçevede cömertlik İslam ahlakının önemini ısrarla vurguladığı değerlerin başında gelir. Başkalarına sahip olduğu imkanlardan karşılık beklemeden ihsan etmenin anlamı olan cömertlik, başkalarına yardım etme isteğinin kişide karakter halini alması demektir (Sancaklı, 2006:31-32). Dolayısıyla İslam dini empatik eğilim temelli yardım davranışlarını dini ve ahlaki bir değer taşıyabilmesi için riyadan uzak, samimi ve şuurlu bir şekilde yapılması tarzında çeşitli psiko-pedagojik önerilerde bulunur (Fersahoğlu, 2001:153-155). Bu şekilde yapılan yardım davranışlarının, müslüman kişilerin sosyal benlik gelişimleri için son derece pozitif bir psikolojik etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür (Koç, 2008: 88-89).

M2.

“Kur'an kursuna başlamadan önce bencil olduğumu geçmişteki yaptıklarımı düşününce şimdi anlayabiliyorum. Hep ben önemliydim. Kendi menfaatlerim daha önemliydi”

şeklinde konuşan M2. diğer insanlarla ilişkilerinin menfaatleri üzerine kurulu olduğunu belirtti. Eşinin ailesinin yanına gitmesini dahi kendisinden çalınan bir zaman olarak gören M2., Kur'an kursuna başladıktan sonra derslerde işledikleri konular, hocasıyla olan

sohbetler ve Kur'an-ı Kerim öğrenmenin nefsinin kendisini yanılsız sürüklediğini görmesine neden olduğunu ifade etti. Tabii sadece görmekle kalmadığını, uygulamak için de uğraştığını ifade eden M2., ahirette iyi insanlar sınıfında yer alabilmek için nefsinin kötülüklerinden uzaklaşmasıyla olacağını bilincine vardığını söyledi. M2. ayrıca,

“Kursta edindiğim arkadaşlarımın da benim olumlu yönde değişmeme katkıları oldu. Merhamet ettikçe ve ilişkilerimde menfaat düşüncesini bir kenara bıraktıkça kalbimin rahatladığını ve çevremdeki insanlarla ilişkilerim de sıcak ve samimi olmaya başladı.”

Arkadaşlarıyla birlikte Darülaceze'den kursa kahvaltıya gelen yaşlılara yiyecekler hazırladıklarını, program yaptıklarını, çevrelerinde ihtiyaç sahibi olan yetimlere yardım ettiklerini söyleyen M2. yardım yapmanın mutluluğunu yaşadığını ve kendini çok iyi hissettiğini ifade etti.

Kur'an kurslarında gerek eğitim programı gerek aynı gayeler doğrultusunda birleşen yetişkinlerden oluşan sosyal çevre yoluyla, dini ve ahlaki değerler öğrenilip davranışa dönüştürülmektedir.

Ahlaki olgunluk karakterin gelişmesiyle ortaya çıkar. Ahlaki olgunluğun kişideki tezahürleri ise vicdana uygun davranış, söz ve fiillerde tutarlılık, empatik olma, başkalarına karşı hoşgörülü olma, doğru ve yanlış ayırımını yapabilmektir (Binbaşoğlu, 1990:202).

Boşuna yaratılmadığının ve hayatının bir gayesi olduğunun farkına varan kişide ahiret bilinci meydana gelir. Ahiret inancıyla birlikte kişi yaşadığımız dünya ile sınırlı bir düşünce ve hayat tarzından sıyrılıp daha geniş düşünmeye başlar. Bunun sonucunda kişi bencilliklerinden kurtulur. Yetişkinlik dönemindeki bireyler, inandıkları değerleri hayatlarında gerçekleştirme ihtiyacı duyarlar (Hökelekli, 2009:274). İnsani boyutuyla “ben”, tekâmül ettirmekle sevgi, adalet ve fazilete ulaşılmaktadır. Aksi takdirde insan, ilkel isteklerin, sosyal motiflerin esareti ve baskısı altında yaşayacaktır. Bu durum ferdin en büyük mahrumiyeti ve huzursuzluğu olacaktır (Çamdibi, 2006:291).

Nefis kaynaklı bakış açısından beslenen değerlerle İslam inancından beslenen değerlerin birbirine zıt açılı hayat anlayışı ortaya koydukları ve bu durumun davranış, söz ve fiillerde ortaya çıktığı açıktır. M2. dini sağlıklı öğrenip değerlerini dinden besleyene kadar yaşamında vicdan, merhamet, sorumluluk gibi fitri değerler işlevini ortaya koyamadığı görülmektedir. Kur'an kursuna başladıktan sonra kurstaki derslerin fitri değerlerini canlandırarak dinin istediği şahsiyet farkındalığına ulaştığından o doğrultuda gayret sarf ettiği anlaşılmaktadır.

İslam yaşlıya saygı, sevgi, ilgi, şefkat, merhamet edilmesini ister. Yaşlıya saygı onun sözünü, fikrini, teklif ve tecrübelerini dinlemek, ona kırıncı söz söylememek ve hizmetinde bulunmakla gerçekleşir. Yaşlı için ilgi ve sevgi su ve gıda gibidir (Karagöz, 2015:21).

Sosyalleşme, toplum içindeki insanların barış, huzur ve güven ortamında yaşayabilmeleri için gerekli olan unsurlardan biridir. Sosyalleşmeyen bireylerin hayatlarında uyumsuzluk bocalama belirsizlik hakimdir. Sosyalleşme bireylerdeki şiddet, nefret gibi duyguları kontrol altına almaktadır (Yılmaz, 2003:111).

Kur'an kurslarında verilen eğitim, öğrencilerin dini yaşayış tarzlarında ve ruh sağlıklarında etkilidir. Örneğin kurslar, öğrencilerin dindarlıklarında ve kendini denetim seviyelerine olumlu katkı sağlamaktadır. Öyle ki onların dine olan ilgileri, kursla birlikte daha da artmıştır (Karabulut, 2010: 37-40).

M3.

“Kursa başlamadan önce karamsar, şüpheli, kaygı ve korkuları olan bir insandım.”

diyen 36 yaşındaki M3. bu halinin gerek ailesinde gerekse arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde sıkıntıya sebep olduğunu belirterek herkeste bir kusur aradığını ve şüpheli olduğunu, eşi ve çocuklarıyla arasının bu yüzden iyi olmadığını ifade etti. Kendi karamsarlıklarının çocuklarına da ister istemez kaygı yüklemesine sebebiyet verdiğini, ailenin stresli bir hale geldiğini belirtti. Kursa başladıktan sonra kötü zannın yanlışlığını, hüsn-ü zan üzere olunması gerektiğini ayet ve hadislerle, kıssalarla öğrendiğini söyleyen M3:

“Allah'ın izni olmadan dünya bir araya gelse kimsenin kimseye zararı dokunamayacağını da yine ayet ve hadislerle anlatan hocamızın konuşmaları bende çok etki yaptı, ayrıca arkadaşlarımın varlığı onlarla sevinçlerimi üzüntülerimi paylaşabilmem kötü duygularımın mücadelede bana güç verdi. Bu yeni halimle ailemde huzur oldu. Artık arkadaşlarımın da benim yanımdan kaçmadıklarını görüyorum. İçimde huzur var. Şimdi vaktimi ve çalışma gücümü daha verimli kullanabiliyorum” dedi.

Hayatın gerçekleriyle karşı karşıya kalan yetişkinde, örgün eğitimde öğrendikleri veya hiç okula gitmediyse hayatın içinde öğrendiklerinin ne kadarının işine yaradığı noktasında eleştirel ayıklayıcı bir anlayış oluşur. Bu sebeple bir eğitim kurumuna yönelirken yaşamını kolaylaştıracak, yaşamda karşılaştığı engelleri aşmaya yönelik katkı sağlayacak konuları öğrenmek isterler.

Korku; dağıtan, ürküten, kaçırın, uzaklaştıran, nefret uyandıran bir duygudur. Kişiyi önce kendi içinde bozar. Bütünlüğünü tehlikeye sokar. Sonra da tüm çevresi ile ilişkilerinde tedirgin, şüpheli ve uyumsuz yapar; kendini savunma ihtiyacı içinde, sürekli huzursuz ve her an saldırmaya hazır hale getirir (Kalyoncu, 2009:27).

Psikolojik bütünlüğünün bozulduğunu hisseden ve kontrol duygusunu kaybetme hissi ile sıkıntı yaşayan insan, kendisine zihinsel bir sığınak oluşturduğunda kaygısını azaltabilmektedir (Tarhan, 2010:102).

Toplum içinde yaşayan bir fert, eş veya çocukta kaynaklı problemler, geçim sıkıntıları, sağlık problemleri, olumsuz sosyal ilişkilerin oluşturduğu sıkıntılar gibi pek çok güçlüklerle karşılaşır. Sonsuz güç sahibi olan Allah'a inanan, olayların onun iradesi ve yaratmasıyla meydana geldiğine kabul eden bir kimse içinde ümit ve dayanma gücünü geliştirir. Kurtuluş için ümit, tövbe, dua çalışma gibi manevi dinamizmini sonuna kadar kullanan kişi sonuç her ne olursa olsun bu durumu kabullenir (Ayhan,1997:66-67).

M4.

“Eşim sekiz sene bakıma muhtaç hastaydı ona ben bakıyordum. Eşimin ölümünden sonra oğlum kalp krizi geçirerek öldü. Bir sene sonra ikinci oğlumda trafik kazasında öldü. Ne yapacağım bu dünyada dedim. Kur'an kursuna giden arkadaşımın ısrarıyla kursa başladım. Kur'an-ı öğrenmek, okumak dertlerime merhem oldu sanki. Kursa gelmeden önce Allah

vardır birdir diyordum. Ama şimdi Allah'ın beni gördüğünü işittiğini bana bendende yakın olduğunu biliyorum. Kendimi sahipsiz yalnız hissetmiyorum artık.”

Dualar benim ilacım diyen M4. dualarını Allah'ın duyduğunu içten hissettiğini söyledi:

“Acılar neden beni hep buluyor diyordum. Şimdi kaderin böyle yazıldığını imtihan olduğunu biliyorum. Sabredenleri Allah'ın cenneti vereceğini biliyorum. Eşimin çocuklarının ruhuna bol bol Kur'an okuyorum.”

Bütün bu rahatlama yollarına hocasının gerek derste öğrettiklerinden yaptığı çıkarımlar gerek ders dışı hocasının rehberliği doğrultusunda başvurduğunu belirtti.

Görüldüğü gibi acılarına manevi bir açıklama getirerek, bedensel ve ruhsal sağlığını bozan başa çıkamadığı olayların, artık manevi bir anlamı olduğunu düşünerek rahatlıyor. Acılarının ahiret için kazanca dönüşeceğini biliyor. Dua ederek stres uyumsuzluk, depresyon gibi problemlerle başa çıkmaya çalışıyor ve duadan ümit, güven ve dayanma gücü alıyor.

M5.

Sekiz yaşındaki çocuğunu kaybettiğini söyleyen M5. kayıpla birlikte yaşama amacını kaybettiğini, sosyal yaşamdan adeta kaçtığını belirtmiştir. Kur'an kursuna katılma nedenini ise çocuğunun ruhuna Kur'an okumak olarak gösteren M5.

“Ama gördüm ki Kur'an okumak benim ruhumun da gıdasıymış”

diyerek Kur'an'ı öğrenmek ve okumanın ruhunda meydana getirdiği huzur ve dinginliği ifade etmiştir. Sabır durumunda Allah katındaki değerinin artması ve mükafatı olduğunu hocasının izah etmesi, hocası ve arkadaşlarıyla konuşmaları sayesinde dünyanın ve ahiretin kendisindeki anlamının gerçek yerini bulduğunu ve böylece hiç ölmeyecekmiş gibi dünya, yarın ölecekmiş gibi ahiret için çalışması gerektiğinin şevk ve gayreti içerisine girdiğini söyleyen M5. şimdi evdekilere (eşi ve çocukları) öğrendiklerini anlattığını belirtti. Hocasının teşvik ve gayretleriyle dışarıdan imtihanlara girerek İmam Hatip lisesini bitirdiğini ifade eden M5. kendisinde var olan yetenekleri keşfetmenin de ona ayrıca güven ve huzur verdiğini Allah'a çok şükrettiğini ifade etti.

M5. kendi potansiyel güçlerini gerçekleştirme, kulluk ödevlerini yapma, erdemli olma şeklinde Kur'an kursunun kendisine sağladığı rehberlik sayesinde hayata dinin penceresinden bakmayı öğrenerek acılarını hafifletip, normal yaşantısına dönebilmiş olduğu görülmektedir.

M6.

Yıllarının çocukları ve eşinin mutlu olması için iş ve ev arasında yoğun bir şekilde çalışarak geçtiğini, bu yoğunluklardan sosyal hayata vakit ayıramadığından yüzeysel birkaç arkadaş edindiğini belirten M6. eşinin kaybıyla çok sarsıldığını, fakat çocuklarının sorumluluğu, hayata sıkı sarılmasına neden olduğunu söylemiştir.

“Yıllar çok çabuk geçti emekli olmam, çocuklarımdan ardı ardına evlenmeleri ile birlikte evin boşaldığını yalnız kaldığımı gördüm”

diyen M6., kaygı, güven kaybı, istenmediğini düşünme, gibi bütün olumsuz duygu ve düşüncelerin yanı sıra vücudunu da ağrılar ve hastalıklar içerisinde hissettiğini dolayısıyla bunalıma girdiğini ifade etmiştir. Komşusunun ısrarıyla Kur'an kursuna başlamasıyla birlikte, kurstaki dersler ve kurs ortamında gerek hocasıyla ve gerekse arkadaşlarıyla olan sohbet ortamları kanalıyla her geçen gün kendisinin dini duygularının geliştiğini 'Allah beni biliyor, her an yanımda ve ihtiyaçlarımı da biliyor' bilinci oluştuğunu söylemiştir. 'Benim çocuklarıma olan merhametimin kat kat fazlasıyla bana merhamet eden, ikram eden Allah'ım var' diye düşündüğünü belirten M6.,

"Artık Rabbimin güzel isimlerini hayatımda yaşamaya çalışıyorum. Hayata olan küskünlüğüm ümit, sevgi, güven ve kardeşlik gibi olumlu duygulara dönüştü." demıştır.

Kendisine somut değişimlerden örnek vermesini istediğimizde önceden eli açık birisi olmadığını, ancak Allah'ın Kerim ismi olduğunu ve cömertleri sevdiğini, Hz. Peygamberin de çorbanın suyunu fazla katıp komşuya ikram edilmesini tavsiye ettiğini öğrendikten sonra kendisini cömert olma hususunda terbiye ettiğini belirtti.

Allah'a, dine bağlanma insanda ruhsal olarak bir rahatlama ve huzur meydana getirir. Allah inancı insana adalet, doğruluk, güç bahşeden sınırsız bir güç sunar. "Her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, gücü sınırsız olan, beni işiten, kalbimden geçenleri duyabilen, beni benden iyi bilen bir güç var ve beni koruyor" düşüncesi ile kişinin kendini güvende hissetmesini sağlar (Tarhan, 2010:22).

M7.

M7. eşinin ölmesiyle birlikte büyük bir çöküntü yaşadığını çocuğunun da olmamasından kaynaklı yalnızlık duygusunun acısını ve sınırsızlık duygusunu çok hissettiğini, yaşının ilerlemesiyle birlikte fiziksel rahatsızlıklarının arttığını ve bu durumu kabullenemediğini, görme-işitme duyularındaki zayıflamanın ve günden güne güçsüzleşmesinin sinirlerini yıpratıldığını dolayısıyla gelecekle ilgili korkuya kapıldığını, hayattan zevk alamaz hale geldiğini belirten M7. komşusunun ısrarlarıyla Kur'an kursuna kaydolduğunu belirtti.

"Kur'an-ı okumayı öğrendikçe kursa gelme şevkim arttı. Sanki hastalıklarım tedavi olmuştu. Kur'an-ı daha iyi okumaya çalışıyor ve okudukça da Allah'a yakınlaştığımı hissediyor, mutlu oluyorum. Kur'an okudukça iyi insan olma gayretimi artırıyorum. Hocayı can kulağıyla dinliyorum. Hoca hastalıklarla ilgili sorularıma Allah'ın takdiri olduğunu, tedavimi yaptırıp sonra kadere teslim olup Allah'a şifa için dua etmemi sabredip beklememi söylüyordu. Şimdi dua ederken Allah'ın beni gördüğünü işittiğini iliklerime kadar hissediyorum. Sıkıntılarımın düzeleceğini çünkü Allah'ın kullarına acıyan merhamet eden olduğunu her şeyin onun olduğunu biliyorum."

M7. bu ve buna benzer öğrendiklerinin kendini daha güçlü hissetmesine neden olduğunu ve şimdi ailesiyle ve çevresiyle iyi ilişkiler kurabildiğini belirtti.

Bir yakının ölümüyle ilgili yapılan araştırmalarda, kişilerin Allah'a ve ahiret gününe olan inancı sayesinde, kaybı Allah'ın takdiri olarak görüp kabullendikleri ve dayanma gücü buldukları görülmüştür.

Çoğu insan yas için; profesyonel bir yardıma ihtiyaç duymaz. Duygularını rahatlıkla anlatabileceği kendisine destek olacak bir sosyal ağa ihtiyaç duyar. Kaybın ardından keder

içinde olan ve yalnızlık hisseden kişi kendisini dinleyen destek olan samimi bir dost arar (Işık, 2016:46).

M7'un sözlerinden de anlaşılacağı üzere mutluluğu elde etmesinde, önemli bir yere ve role sahip olan Kur'an-ı Kerim ile kurduğu bağ sebebiyle Allah'a yakınlaştığını, bunu hissettiğini mutlu olduğunu anlıyoruz. Kur'an kurslarında oluşan arkadaş ortamının da sosyal destek oluşturduğunu M9'un sözlerinden anlamaktayız.

Yaşlı erişkinler dini etkinliklere katılmaları durumunda kendi yaş gruplarıyla veya daha genç yetişkin arkadaşlarıyla tanışma imkânı bulmaktadırlar. Ölüm veya başka yere taşınma gibi çeşitli nedenlerle arkadaşlarını yitiren yaşlı bireylerin farklı yaştaki arkadaş ve tanıdıklardan oluşan dostluk çevresi böyle bir kayba karşı koruyucu bir tampon vazifesi görür. Yaşlı erişkinler genç arkadaşlarına hayat derinliği ve bilgeliğin harmanladığı bakış açısını kazandırır (Kılavuz, 2004:94).

Yaşlılığın getirdiği sorunlar, hastalıklar, yalnız kalma duygusu, güçsüzlük hisleri ve geçmiş gençlik günlerinin özlemi ile birlikte ölümün yaklaşmakta olduğu gerçeği ileri yaştaki insanda ruhsal karmaşaya sebebiyet verir. Böyle zihinsel ve duygusal çalkantı içinde bulunan insanın ümit ve dayanağı inancı olmaktadır (Tarhan, 2015:193). İnsan yaratıcısına sığınmak, içini dökmek, onunla beraber olmak ve konuşmak ister. Kur'an okuyan Allah'la konuşmuş ve dinleyen Allah'ın sözünü işitmiş sayılır. Böylece kalbi, ruhu rahatlar, zihnen dinlenir, manen güçlenir (Uludağ, 2013:61).

M8.

“Hayatımı Kur'an kursuna gelmeden önce ve geldikten sonra diye ikiye ayırsam yanlış olmaz. Ahirete inanıyordum derdim ama onun ne demek olduğunu Kur'an kursunda içime sindirdim. Ufacık bir hastalıkta bile ölüm korkusundan uykularım kaçıyordu. Şimdi ölüm gerçeğini; dünyaya imtihan için geldiğimi, öldükten sonra dirileceğimi düşünüyorum ve iyi kul olursam cennete gideceğimi düşünerek rahatlıyorum. Ayrıca Allah'ın korumasında olmak düşüncesi bana güven duygusunun huzurunu yaşıyor.”

M8. kaçamayacağı bir gerçek olan ölüm ve sonrası bilinmezliğine dinin getirdiği açıklıkla cevap bulduğunu ifade etmiştir. Bulduğu cevabın içindeki fitri duyguyla örtüşmesi ile yokluğun karanlığından varoluşun güzelliklerine çıktığını ve neticesinde iç sükûnetine, huzur ve güvene kavuştuğunu söylemiştir.

Bireyin benlik saygısı gelişiminde temel faktörler olan 'varlığını emniyet altına alma, koruma güvenme, dayanma, sığınma, kabul görme ve sevilme' gibi yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasında genel anlamda dini inançlar, özelde ise tanrı inancı önemli bir role sahiptir (Koç, 2008:52).

Yapılan araştırmaların sonucunda insanların problemlerinin ve sıkıntılarının artması oranında ibadetlere yönelimin arttığını ve inanç duygusunun artmasıyla da stres, kaygı ve depresyon hallerinin azaldığı saptanmıştır (Yaparel, 1987:130,131,137,140).

M9.

Kanser hastası olduğunu söyleyen M9. ölmek düşüncesi kendisini maddi manevi çökerttiğini ağrılarının arttığında hayatının kaba döndüğünü söyledi. Çevresindekilerin ısrarıyla Kur'an kursuna başladığını belirten M9.

“Kur’an-ı öğrenmekle ve okumakla anlatamayacağım güven ve huzur duydum. Allah’ın beni sevdiğini bana sahip çıkacağını düşünmeye başlamıştım. Kur’an’da bulunan şifa ayetlerini okudum, hocamın anlattığı Eyyüb peygamberin hayatından çok etkilendim. Ölüm saatinin belirli olduğunu Allah ol demedikten sonra kimsenin ölemeyeceğini öğrendikçe kaygılarımın yatıştığını hissettim, iyi ki de imanım var dedim. Şimdi hayata ümitle bakıyorum kendimi iyi hissediyorum. Kendimi iyi hissetmemde hocamın ve arkadaşlarımın da önemli yardımları oldu.”

Ölümsüzlük arzusunda olan insan ölümün kaçınılmazlığı karşısında, ölümsüzlük imajını yaratacak ve besleyecek bazı semboller ve değerler arayarak bir çözüm bulma çabasına yönelebilir. Bir kişinin bedeni ve ruhi varlığının yanı sıra, sahip olduğu şeyler de benliğinin bir parçasını oluşturur. Birçok insan kendi benliğini, sahip olduğu şeyler ile bir tutar. Kazanılan servet benliğini yükseltir. Servetteki bir azalma veya zarar onları üzer, etkilenir, benlik saygısını yitirir. Dolayısıyla kendini sahip olduğu şeylerden oluşan bir bütün olarak algılayan biri, sahip olduklarının çokluğunun ve yok olmazlığının kendisini ölümsüz kılacağını zanneder (Hökelekli, 1992:149). Bu tutkuyu disipline etmenin veya eğitmenin en önemli yöntemi insanda, ebedi bir hayatın, ahiret hayatının ve cennet nimetlerinin varlığı inancının bilinç haline getirilmesidir (Peker, 2010:83). Zira asıl ölümsüzlüğü, ahirete olan iman sağlar ve bu iman ölüm korkusunun da en etkili ilacıdır (Aydın, 1999: 237).

Son yirmi yılda yapılan araştırmalar kesin olarak göstermektedir ki pozitif fiil ve duygular sağlığı olumlu yönde etkilemektedir. Dindarlık ve maneviyatın da insana, meydana getirdiği bu pozitif duygular vasıtasıyla etki ettiği anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalar, meme kanserine yakalandığı halde hayatta kalabilen bazı kimselerin duygusal streslerini azaltmada manevi inançlarını kullandıklarını ortaya koymuştur (Horozcu, 2010:226).

M10.

Eşinden boşanmasının onda hayata karşı küskünlüğe sebep olduğunu, eşine karşı intikam alamamanın sıkıntısını takıntı haline getirdiğini belirten M10., takıntılı, çocuğuna karşı sabırsız ve sinirli, insanlara güvensiz, içine kapanık olduğunu söyledi. Anne babasıyla birlikte yaşadığını fakat onlarla ilgilenmediğini dile getirerek şunları söyledi:

“Sanki kalbim kaskatı oldu. Annem de olsa hiç kimseyle ilgilenmek istemiyordum. Annemle babamla tartışıyordum. Sigara üstüne sigara içiyordum. Bu olumsuzluklar Kur’an kursuna başlayıp derslerle birlikte hocamın anlattıkları ile azalmaya başladı. İmtihan, Allah’a teslim olma, kader, sabır, ahiret düşüncesi gibi şeyleri öğrendikçe sıkıntılarımın yerini rahatlama aldı. Artık boşandığım kocama olan kin ve intikam hissim kalmadı. Ahirette karşılaşma inancı bunda etkili oldu.”

Artık dünyada yaptığı her şeyin ahirette karşılığı olduğunu bilinciyle hareket ettiğini, anne baba hakkının önemini kavradığını onlara hürmetli ve yardımcı olduğunu çocuğunu da bu şekilde yetiştirme gayretinde olduğunu belirten M10. kursa gitmenin kendisinde huzur, rahatlama meydana getirdiğini geçmişe sünger çektiğini ve geleceğini de iyiliklerle doldurma gayretinde olduğunu, arkadaş çevresi edindiğini, ibadetlerine dikkat ettiğini ifade etti. M10’un vurguladığı ve Kur’an kursuna gelmemiş olsaydı Allah’a karşı bir isyan ve küskünlük içinde dua etmekten uzak bir hayat süreceği yönündeki itirafı da altı çizilmesi gereken bir husustur.

Kur'an kursunda ki eğitimin ruh dünyasındaki güzellikleri açığa çıkarması, hayatına dini yüklemeler yaparak yeniden yön verme, olumlu başa çıkma yöntemi kullanması, bakış açısını iyiye doğru yönlendirmiştir. Yaptığı her şeyin karşısına çıkacağını bilmesi hem boşandığı kocasının kendisine yaptığı kötülüklerin karşılığını ahirette göreceği düşüncesi kininin intikam alma hırsının ateşini söndürmüş, hem de kendi davranışlarını düzenleme ve disiplin altına almasını sağlamıştır. Bu durum ahlaki davranışların açığa çıkmasına neden olmuş anne babasına iyilik yapma gayretine girmiştir. Bütün bunlarla birlikte çocuğuna yaklaşımı da değişmiş onu güzel yetiştirme gayreti oluşmuştur. Kurs ortamında sosyalleşme sürecine girmesi olumsuz halleri olumluya döndürmede büyük katkı sağlamıştır.

M11.

Yürüme engelli olan M11. eşinin ölümüyle üç çocuğunu büyütmek için hayat mücadelesini çok yoğun yaşadığını belirtti.

“Yaşadıklarına çok isyan ettim. Oğlum kanser oldu kardeşleri ve ben perişan olduk. Onu kaybettiğim gün dünyanın tavanı başıma yıkıldı. Ama geride kalanlar için dayanmalısın dedim kendime. Sonraki sene diğer oğlumu trafik kazasında kaybettim. Neden öldü çocuklarım. Neden bütün kötülükler benim başımda hep bunları diyordum. Duaya ellerim kalkmıyordu.”

O günlerde intihar etmeyi çok düşündüğünü ama 19 yaşındaki kızı için yine hayata sarılmaya çalıştığını söyledi. Kızının evlenmesi ile evde yalnız yaşamaya başlayan M11. öleceği hissine kapıldığını, bunalıma girdiğini, geceleri aniden uyanıp tekrar uyuyamadığını şiddetli baş ağrılarından dolayı çok sayıda ağrı kesici kullandığını, sık sık mide ağrısı çektiğini anlattı. M.11., doktora gittiğini, doktorun bir iki mide ilacı ve ağrı kesiciler verdiğini ve psikiyatriste yönlendirdiğini belirtti:

“Psikiyatri doktoru beni dinlemedi bile doğru dürüst. İntihar etmeyi düşündün mü dedi, sorular sordu. İlaç yazdı. İlaçların beni rahatlatacağını söyledi. İlaçlar beni sarhoş gibi yaptı. Uyuyordum uyanınca kendimin uyuşuk hali beni üzüyordu. İsyan vardı sabır yoktu. Şükür yoktu. Hayatım boyunca hep neden benim başıma geliyor bunlar dedim. Akraba ilişkilerim bozuktur. İbadetlerim çok eksik ve yanlışlarla doluydu. İnsan ilişkilerim çok azdı. Sadece çocuklarım ve ben vardım dünyada sanki. İçimde acıma hissi sanki kalmamıştı başkalarına. Kursa başlayalı hocamla, arkadaşlarla tanıştım. Hocasının öğrettiği derslerden ve arkadaşlarıyla olan iletişiminden çok şeyler öğrendim. Bildiğimi zannediyordum. Şimdi öğrendiklerimi yapmak için uğraşıyorum.”

M11. yürüme engelli hali, engellilikten kaynaklı sorunları aşamaması, bu halini kabullenememesi hırçınlaşmasına sebep olduğunu, niye herkes yürüyebiliyor ben niye böyleyim diye sürekli yaşadıklarını sorgulayarak şükretmeyi bilmediğini belirtti.

“Kaderime isyan etmiyorum artık. Dünya imtihan yeri kabulüm oldu. Kalbinde sevgi ve merhameti her geçen gün daha fazla hissediyorum”

diyen M11, kurs ile birlikte akrabalarıyla ilişkilerini düzelttiğini, yaptığı yanlışlardan dolayı Allah'a tövbe ettiğini ve çok dua ettiğini anlattı.

Görüldüğü üzere, eşi ve çocuklarının ölümü ile sarsılan M11. manevi dünyasındaki boşluk nedeniyle, yaşanan olayları isyan boyutunda sorgulamıştır. Acısı duygularını etkilemekle kalmamış uzvi rahatsızlıkları da beraberinde getirmiştir. Ruhsal dünyasında olumsuz

olaylara karşı mukavemet gösterecek dinamizmi bulamayan M11. çözümü ise isyan etmekte, kaderine küsmekte bulmuştur. Bu durum ise onu anlamsızlık çıkmazının içine sokmuştur. Kızı için geçici bir diriliş yaşayan M11. kızının da evlenmesiyle tekrar zaten iyileşmeyen ruhsal çöküntüsü daha da belirginleşmiştir. Yaşadığı ciddi kriz sebebiyle sosyal yaşamdan uzaklaşarak kabuğuna çekilen M11., bir vesile gittiği Kur'an kursu, krizle mücadele edecek gücü kendisine eğitimle ve sosyalleşmeyi sağlayan ortamıyla vermiştir.

Travmatik olaylar, gerçeğin bireysel yorumlarına zarar vermeye sebep olduğu zaman, inanç sistemine başvurularak, yeni bir anlam yapısı meydana getirme hususunda çabalar gösterilmektedir. Bu çabalar kişilerin kayıplar karşısında dini başa çıkma yöntemi kullanarak dine yönelip olaylara anlam vermeye uğraşları şeklindedir (Kılavuz, 2016:17).

M12.

Katılımcılardan 55 yaşındaki M12., Kur'an kursuna başlamadan önce hayatı yorumlamada yanlışlarının olduğunu belirterek yaşadığı sıkıntıları da bu yanlışlar üzerinden değerlendirdiğini söylemiştir. Bunun sonucunda da hayata küstüğünü dolayısıyla hayatın tadını alamadığını vurgulamıştır. Kur'an kursuna başladıktan sonra Kur'an ve din eğitiminin kendisine hayatın amacının ne olduğunu kulluğun gereği imtihanların olacağını ve bunlara sabırla cevap vermesi sonucunda Allah'tan mükafat alacağını bilincine ulaştırdığını belirtmiştir.

"Kur'an kursuna başlamadan önce dua bile edemezken şimdi hayatın zorluklarında yalnız olmadığımı Allah'ın beni bildiğini, yanımda olduğuna inanarak düşünüyorum. Ellerimi kalbimi Allah'a açıyorum. Derdimi anlatıyorum isteklerimi söylüyorum. Sanki her sıkıntıma düzelecek hissi oluyor içimde. Kendimi rahatlamış hissediyorum."

Yetişkin talebenin Allah'a dua ederek adeta O'nu görüyormuş gibi yakın iletişim içinde olduğunu düşünerek manevi bir güç kazanmakta olduğunu görmekteyiz.

İnsanın, can sıkıntısı, kaygı, korku ve bunların oluşturduğu bunalımlardan kurtulması ümitli, huzurlu ve mutlu olması için eğitimin manevi değerler cephesinden faydalanması gerekmektedir (Ayhan, 1997:65).

Bir dine ve yüce bir varlığa inanmanın bunalım ve psikolojik hastalıkların aşılmasında olumlu bir etkisi bulunmaktadır. İnsanın Allah'ın kontrolü altındaki evrene güven duyması diğer varlıklara da güven duymasına sebep olacaktır. Böylece insan yaşamı için önemli olan güven ve cesareti kazanmış olacaktır (Akıncı, 2005:15).

Çeşitli sebeplerle hayata karşı yılgınlığı değişik yönelimlerle giderme çabaları arasında vakti kıymetlendirmek ve dini içerikli faaliyetle birleştirmek yetişkinlerin kursa yönelme nedenleri arasındadır. Kur'an kursu ortamını kursiyerler, hayatın sorunlarından uzaklaşmak ve manevi bir atmosferin ferahlatıcı iklimine girmek şeklinde değerlendirmişlerdir.

İnancın kuvvetlenmesi amel boyutunda kendini gösterir. İnanç hayata yüklediği anlam doğrultusunda tutum ve davranışlarda ortaya çıkar. Allah inancının kapsamındaki kaza ve kadere iman, ahiret inancı gibi unsurlar seküler kültürün insanın hayatı yorumlamada zorluk çekeceği, çıkmaza gireceği menfi akımdan insanı korur. İnsanın kendisi, başkaları

ve Allah’la iyi ilişkiler içinde olması; zihin, duygu, davranış ve hayat tarzında inandığı dinin yer almasıyla mümkündür. Bu durumda bedensel ve ruhsal bir bütünlük söz konusudur. İnsanın bütün kuvvet ve kabiliyetlerini dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayıcı şekilde yönlendirebilmesi Allah’a ve ahirete imanın neticesidir. Dinin terbiyesi yanlışlardan doğruya yönelişi temin eder. Doğru ve yanlış ayırımı eğitimle mümkündür.

Kur’an kurslarının din eğitimi yetişkin kadınların gündelik hayatlarının her yönüne uzanabilmektedir. İncanın kuvvetlenmesi İnsanın kendisi, başkaları ve Allah’la iyi ilişkiler içinde olmasıyla ortaya çıkar. Zihin, duygu, davranış ve hayat tarzında inandığı dinin yer almasıyla birlikte bedensel ve ruhsal bir bütünlük kendini gösterir. Mutluluk anlayışı dünya ve ahiret iyiliğini kapsayacak şekildedir. Din bu iyiliğe yönelişi sağlar. Doğru ve yanlışın ayırımı eğitimle mümkündür.

3.2. Kur’an Kursunun Aile İçi Huzur ve Barışa Katkı Sağlaması

M13.

“Anne babam ben yedi yaşındayken ayrıldılar. Aileler arası çatışma ortasında, aile sevgisinden yoksun büyüyen bir çocuk oldum. Küçük yaşta benden on beş yaş büyük biriyle evlendim daha sonra ondan ayrıldım ve ahlaki değerlerden uzak bir hayat yaşamaya başladım. Sonra tekrar evlendim.”

En son evlendiği eşinin ısrarıyla kursa başladığını belirten M13., Kur’an öğrenmesinin onda günahlarının affedileceği umudunu doğurduğunu, hocasıyla iletişimi ve dersler sayesinde her gün kendisinde ruhen yenilenme ve toparlanma meydana geldiğini ifade etti.

Aile parçalanmasının bireysel ve toplumsal zararlarına işaret eden din, boşanmayı önleyici ahlaki değerleri vaz etme tedbirleri almakla birlikte boşanmayı son çare olarak “Allah katında helâl olan şeylerin en sevimsizi eşini boşamaktır” (Ebu Davud, *Sünen*, Talak”, Bab:3) şeklinde orta yolu göstermektedir.

Ailenin parçalanmasının çocuklar üzerindeki etkisi büyüktür. Parçalanmış aile Çocuklarının ailesinden yeterli sevgi şefkat merhamet, fedakârlık görememeleri, güvenli bir ortamda büyümemeleri olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu kişilerin çevresine, topluma huzur ve güven vermeleri zorlaşacaktır. Suça eğilimli veya suç işlemiş çocuklar ile ilgili yapılan araştırmalar, suçlu çocukların genellikle kimsesiz ya da dağılmış aile çocukları olduğunu göstermektedir. Bu çocuklar, onları her türlü kötülükten koruyucu mutlu bir aile ortamından uzak olunca suç ortamına itilmeleri kolay olmaktadır (Demir, 2009:21).

Sosyal yapının sağlam temellere dayandırılması için eğitime önem verilmesi gereken en önemli kurumlardan biri ailedir. Toplumda var olan iyi – kötü, doğru –yanlış gibi değer yargıları aile denetiminden geçirilerek bireyin idrakine ulaşmaktadır (Yılmaz, 2012:238).

Sevgiye dayalı ilişkilerin yaşandığı ailede yetişen çocuklar sosyal yaşantısında uyumlu olurlar. Büyüklerin sahip olduğu iyilik, doğruluk, temizlik ve yardımseverlik gibi duygu ve davranışları fark eden çocuklar kin, nefret, hoşgörüsüzlük, kavga ve şiddet gibi sosyal barışı zedeleyici duygu ve davranışlara genellikle tevessül etmezler (Yılmaz, 2012:239).

M14.

“Anne ve babamla sürekli bir çatışma halindeydim. Onları hep eleştiriyor, kalplerini kırabiliyordum. Sonradan yaptıklarımın dolayı pişman olsam da yine aynı yanlışları yapmaktan kendimi alamıyordum. Kur'an kursunda, nefis ve şeytanın insanı nasıl yanlışlara sürükleyebileceğini, anne- babaya öf bile denmesinin günahını öğrendim, belki bazılarını çok duymuştum ama bu konuların burada çok farklı işlendiğine ve etki gücü olduğunu kendimde yaşadım. Mesela teneffüslerde arkadaşlarla hocanın anlattıklarını konuşuyoruz. Ayrıca bazı arkadaşlarımdan bakıma muhtaç anne babalarına şefkat ve merhametle baktıklarını anlatmaları anne ve babama iyi davranmama onları hoş tutmama sebep oldu mahiyetindeki konuşmasına şöyle devam etti; kursa başlamadan önce büyüklere saygı küçüklere sevgi nasihatini çok derlerden çevremizdekiler. Fakat kursta derste hocamızın anlatması beni çok etkiledi, sanki ilk defa duymuş gibi oldum. ‘Küçüğüne merhamet etmeyen, büyüğüne saygı göstermeyen bizden değildir’ hadisini hocamız derslerde sürekli anlatması benim hem kendi aileme hem eşimin ailesine hem de çevremdekilere karşı saygılı sevgili olmaya dikkat etmemi sağladı. Etrafımdakileri kırmamayı öğrendim ve şimdi içim daha sakin rahat. Çevremdekilerle daha sevgi ortamı içindeyiz.”

diyen M14. davranışlarının, sözlerinin çocuğunu etkilediğini, kursta öğrendiklerini kendisi uygularken çocuğuna da öğretmeye çalıştığını onlara örnek olabilmek için çaba sarf ettiğini belirtti.

Yetişkin kadın öğrenciler kursta kazandıkları manevi atmosferin hazzını, huzurunu ve eylemsel boyutunu evlerine taşırlar. Dolayısıyla ailede de dini içselleştirme başlar. Bu durum aile içi barış ve huzura katkı sağlayabilir.

Gençlik çağındaki bireyler için de doğru bir din eğitimi alma ihtiyacı vardır. Teknolojinin de etkisiyle birbirleriyle çok fazla etkileşim halinde olan dünya gençliği, sorunlarına çözüm noktasında güçlük çekmektedir. Bu problemler fertlerin hayatta sağlıklı, mutsuz, etkisiz, verimsiz ve doyumsuz olmalarına yol açmaktadır. Çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişiminin etkileri doğal olarak topluma yansımaktadır. Daha sağlıklı fertler yetiştirmek, geleceğe gençleri hazırlamak sorumluluğunda olan yetişkinler, çocuk ve gençlere nasıl sağlıklı davranabileceklerini öğretmek ve bu konuda erken davranarak muhtemel olumsuz gelişmeleri önleyebilmektedir (Korkut, 2007: 215).

İnanç- davranış uyumsuzluğu genellikle dıştan sağlanan (alışkanlık, çevre) kontrollerle oluşan kalıp yargılar ve alışkanlıklar olarak kalmaktadır. Dindar görünümlü birçok insanda dinin temel ilkelerine ters davranışları görmek pek yaygın bir olgu olarak gözlenebilmektedir. Oysa anlamlı öğrenmelerin yoğun olduğu durumlarda inanç-davranış arasındaki zıtlıklar çok daha az gözlenebilir. Kişilerin bilgileri sorular sorarak, ilişkiler kurarak anlamlandırdıklarında bilgiler hem kalıcı olacak hem de problemlerin çözümünde kullanılabilecek, davranışlara yansıyacaktır. Anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesinde, bilgi-davranış ilişkisinde ve dini problemleri çözmek için bilgileri kullanmada, Kur'an kavramlarının öğrenilmesinin önemli katkıları ve yeri vardır (Akyürek, 2007:91).

M15.

“Ailemin sıkı disiplin kurallarıyla yetiştim” diye konuşan M15., davranışlarının anne babasının denetiminde olduğu bilinciyle ahlaki kurallara riayet hususunda dikkatli

olduğunu fakat onların olmadığı yerlerde kontrolsüz olmanın kendisi için özgürlük olduğunu ifade etti. Evlilikte anne babasının denetim rolünü eşinin üstlendiğini belirten M15., anne olduktan sonra anne babasının ahlak kurallarını çocuğuna uygulamaya başladığını belirtmiştir. Kur'an kursuna başlamasının bu ezberi bozmaya sebep olduğunu söyleyen M15.:

“Artık ahlaki kuralların anlamları, faydaları Allah inancı ve dünya ahiret iyiliği ile bütünleşti. Şimdi birileri için değil beni gören, işiten, bilen Allah için düşüncelerimi, davranışlarımı düzenliyorum. Ve çocuğumu da bu şekilde yetiştiriyorum.”

diyerek, kursun önemine değindi.

M15'in hayatını nasıl yönlendireceği ile ilgili kabul etme veya reddetme şeklindeki düşünce mekanizmasını işletebilecek hürriyeti bulamadığından birilerinin söylediklerine göre yaşamının oluşturduğu baskı, ilk fırsatta değişime sebep olduğunu görmekteyiz. Kur'an kursu verdiği eğitim ve sağladığı sosyalleşme imkanlarıyla kişilerin bilgileri özümsemesine, manevi değerlerini gün yüzüne çıkarmasına imkân tanıdığını görmekteyiz.

Çocuğun öğrenmelerine katkı sağlamada en önemli faktör annedir. Ailenin diğer fertleri baba, kardeşler ve diğer aile mensupları da öğrenmeye katkı sağlar. Fertlerin tutum ve davranışlarının şekillenmesinde çocukluk döneminde alınan aile eğitiminin önemli yeri bulunmaktadır. Bu eğitim çocuğun hayatı boyunca diğer insanlarla kuracağı ilişkilerin temelini oluşturur (Köylü, 2012:295).

Kursa gelen eğitimsiz kadın, dinin bilgiye verdiği önemi kavramakta farkına varmaktadır. Bu farkındalık, o kadının hem kendi bilgisizliğini gidermek için çabalamasına yol açarken, hem de aile fertlerinin bilgiyle ilişkilerinin gelişmesi için çalışmasına neden olmaktadır. Özellikle de çocukların eğitimiyle ilgilenmesine, ne pahasına olursa olsun onları okutması gerektiğinin bilinciyle hareket etmesine yol açmaktadır. Bu eğitim bilinci, onun aracılığıyla aile bireylerinin bu anlamda bilinçlenmesine yol açmaktadır. Böylece, aile içinde toplu bir öğrenme, bilgilenme seferberliği başlayabilmektedir (Aydın, 2010:111-112).

M16.

Aile içi çatışma sorunu yaşayan ve eşinden ayrılmayı düşündüğü bir dönemde kursa arkadaşının teşvikiyle katıldığını söyleyen M16., kurs ortamındaki hocasının, arkadaşlarının ve birlikte okudukları Kur'an ve öğrendikleri dini bilgilerin hayata bakışını değiştirdiğini yaşamının anlamsızlaştığı bir noktada evdeki huzursuzluğun içinde hocasının öğrettiklerini ve arkadaşlarıyla olan muhabbetlerini, dayanışmalarını düşünerek kendinin rahatladığını adeta nefes aldığını ve öğrendiği sabrı uygulayabildiğini, ailesine özverili şekilde yaklaşarak ortamı düzeltten konuma geldiğini belirtmiştir.

“Şimdi düşünüyorum da nasıl boşanmaya kalkmışım”

diye konuşan M16. önceki boşanma kararının yanlışlığını görür hale gelmesinde Kur'an kursunun etkisini net bir şekilde ifade etmiştir.

M16. dini konularda öğrendiklerini içselleştirdiğini, sorunlarla karşılaştığında hocasını ve arkadaşlarını düşündüğünü ve sabrettiğini söylemesinden anlıyoruz. Manevi değerleri hayatına aktarabilme becerisinde hocasının rehberliği, arkadaşlarıyla olan dayanışması söz konusudur. Kur'an kursundaki eğitimin hayatının akışını olumlu yöne çeviren bireysel ve toplumsal faydaya matuf olduğu "nasıl boşanmaya kalkmışım" sözünden anlamaktayız.

H1.

Kur'an kursu öğreticisi H1., derslerde sabır, empati, Allah sevgisi ve Allah korkusu gibi değerleri işlemeye çalıştığını, mesela yeri geldiğinde Hz. Asiye'nin sabrından, yeri geldiğinde Hz. Yusuf'un sabrından ve affetmesinden bahsettiğini, özellikle yaşanan aile içi problem ve çatışmalarda çözüm yolu olarak etkili olabileceğini düşündüğünü belirtti.

"Yetişkin kadın öğrencilerin sorunlarını çekincesiz bir biçimde bize açmaları manevi destek yollarını kullanmamızı kolaylaştırıyor. Elimizde sorunlara çözüm odaklı yaklaşabileceğimiz çok fazla argümanımız var. Bunlar; Kur'an-ı Kerim, ibadet, itikat, ahlak ve siyer derslerini içeren ders programını onların hayatına yansıyacak şekilde işlememizdir. Eğitimin inanç boyutunda; "kader, imtihan, ahiret, günah, sevap..."; ibadet boyutunda, "namaz, oruç, zekât, sadaka..."; ahlaki boyutta ise, Allah sevgisi, sabır, tevekkül, kanaat, şükür..." kavramları birer manevi ilaç olmaktadır."

H1., Kadın talebelerin kursa gelmekle huzur bulduklarını, çatışmalara daha sabırlı ve sakin nüfuz ettiklerini, her geçen gün anlaşmazlıkların dozunun düştüğünü, dini ve ahlaki değerlere göre davranışlarını kontrol altında tutmaya çalıştıklarını belirtti. Bunun Kur'an kursunun sunduğu manevi desteğin olumlu gücünü gösterdiği şeklindeki görüşlerini ifade etti.

Pargament, insanların karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmalarında din ve maneviyatın önemli bir yeri bulunduğunu düşünür. Ancak, ona göre din ve maneviyatın sorunlarla başa çıkabilmeye olan katkısının miktarını belirleyen husus, o kişinin karşılaştığı sorunlarda dine ne kadar başvurduğu ve kişinin dini derinliği önemlidir (Horozcu, 2010:217).

M17.

"Evlendikten sonra Van'dan İstanbul'a geldik. Aліştığım memleketimden buraya gelmek bana çok zor geldi. Baş ağrıları başladı, çok şiddetli ağrı oluyordu. Çocuklar kocam, maddi sıkıntılar hayattan bıkmıştım, hepsi üstüme geliyordu sanki."

diyen M17, ailesinin uzakta olması, çevresinin yabancı olması bunalımını daha da artırdığını belirtti. Kocasının kendisine şiddet uygulaması sonucu boşanmayı çok düşündüğü halde sinirle ilaç içerek intihar teşebbüsünde bulunduğunu söyleyen M17., pişman olup kapı komşusuna söylediğini ve hastaneye götürdüklerini söyledi. Arkadaşının teşvikiyle Kur'an kursuna başladığını oradaki çevrenin kendi yalnızlığından kurtulmasında önemli olduğunu belirtti. İlerleyen günlerde ise kursta öğrendiklerini hayatına geçirdiğini, Kur'an okuduğunu namaz kıldığını gören kocasının çok şaşırdığını hatta kocasına onun babasının da ruhuna Kur'an okuduğunu, maddi sıkıntıların düzelmesi içinde çok dua ettiğini, söylediğini belirtti.

"Oğlumun dersleri çok kötüydü. Kavga yapıyordu sürekli. Şimdi derslerde daha başarılı. Sabah erken kalkıyorum önceden çocuğu okula, kocamı işe gönderir, öğlene kadar uyurdum. Baş ağrılarında vardı zaten. İşlerimi bitiremezdim. Şimdi sabah namazını kılıyor

uyumuyorum işlerimi yapıyor kursa gidiyorum. Dersler bana çok iyi geliyor. Önemli bir şeyler yaptığımı düşünüyorum. Sevap kazanıyorum. Arkadaşlarımla mutluyum. Onlarla dertleşiyoruz. Hocamda sıkıntılarımı dinliyor. Benimle konuşuyor. Onun nasihatleri beni rahatlatıyor. Arkadaşlarımızla derslerimizde yardımlaşıyoruz. Birbirimizin evlerine de gidip geliyoruz. Çocuklarımızda kaynaştılar. Hayatım değişti. Artık hayatı seviyorum. Rabbimle aramın iyi olduğunu düşünüyorum, rahatlıyorum. Rızkımın Allah'ın elinde olduğunu biliyorum, verdiklerine şükrediyorum. Başım eskisi gibi beni yataklara düşürmüyor.”

Kocasının da eskisi gibi olmadığını, kendisine karşı daha iyi davrandığını belirten M17.,

“Kocamın ve çocuklarımın ahlakı güzel olsun, hastalık olmasın, maddi sıkıntılarımız düzelsin diye dua ediyorum. Duamın kabul olacağına bütün kalbimle inanıyorum” şeklinde görüş belirtti.

M17. memleketinden göç etmesi çevresinden ayrılması geldiği şehrin içinde kendini yalnız hissetmesi, güvensizlik gibi olumsuzluklara sebep olmuştur. Ruhi denge de sıkıntı olunca o hal baş ağrıları gibi stresin uzvi rahatsızlığa sebep olmasını beraberinde getirmiştir. Ailede herkes göçün verdiği kargaşayı yaşaması, çocukların ilgiden, sevgiden yoksunluğu, çocukların okul hayatlarını etkilemiştir. Ailede anne faktörünün etkin rol oynaması ve annenin de gerek hastalığı gerekse diğer olumsuzluklar sebebiyle çocuklarına gerekli sevgi, ilgi ve eğitim verememesi ailede günden güne problemleri artırmıştır. Kur'an kursunun din eğitimi doğrultusunda hayatı yorumlama, dini başa çıkma, sosyalleşme gibi pek çok faydayı temin eden bireysel ve toplumsal fayda sağlayan eğitim kurumu olduğunu M17.'nin ifadelerinden anlamaktayız.

Yaşanan olumsuz olay ve durumlar, insanların psikolojik ve sosyal uyumlarını bozacak pek çok menfi sonuçlar doğurabilmektedir. Sağlık sorunları kişinin psikolojik ve sosyal uyumunu bozan birincil nedenlerden olup ayrıca ona bakan yakınları üzerinde de gerilim ve huzursuzluk oluşturabilmektedir. Hastalık veya sakatlık gibi bir sorunla karşılaşan kişinin hayatla ilgili kontrol ve anlam duygusunu kaybetme ve umutsuzluk duygusu yaşaması söz konusu olabilir. Böyle bir durumda depresif eğilimleri artar, hayat memnuniyeti ve mutluluk düzeyleri düşer ve kişi bu olumsuz durumla başa çıkma sürecine girer. Kişinin hayattan memnuniyetsiz olmasına sebep olan asıl neden kişinin olumsuz durumlara verdiği içsel tepkidir (Öztürk, 2012:65).

M18.

“İki çocuk annesiyim. Kursu Kur'an öğrenmek niyetiyle başlamadım. Aile apartmanı eşimin ailesi falan. Değişik bir yere geldiğim için kursa başladım. Ama kursa başladıktan sonra öğrenmem gereken çok şey olduğunu gördüm. Kur'an'ı öğrenmek çok mutlu etti içim huzurlu. Şimdi yaşıyorum. Sanki çevremdeki insanlara hiç değer vermemişim bunu anladım. Çocuklarıma dahi hırçınmışım, yese-uyusa ben de biraz dinlensem demişim hep.”

şeklinde konuşan M18., her şeyi kendine yük gördüğünü, çevresi ve çocuklarına, eşine yapması gereken vazifeleri canı nasıl isterse şeklinde yol çizdiğini ve hep mutsuz olduğunu belirtti. Ayrıca sigara da kullandığını çocuklarına faydalı bir anne olmadığını belirten M18., kursun onda büyük bir değişim meydana getirdiğini belirtti. Ailede Kur'an okuma seferberliği başlattığını söyleyen M18., yaşantılarını Allah'ın istediği tarza göre düzenlediklerini ifade etti. “Ne gibi değişiklikler yaptınız?” sorusuna ise,

“İnsanların haklarına dikkat etmiyordum dedim ya canım nasıl isterse tarzındaydı, şimdi gıybet, alay, saygısızlık, kınama, kötü düşünme, küs durma, hemen sinirlenme, israf etme gibi. Eğer yanlışlıkla kötü bir şey yapsam mesela sabırsızlık yapıp sinirlensem içim sıkılıyor hemen tövbe ediyorum. Hocamızın anlattıklarını yapmaya çalışıyorum. Namazlarımı kılıyorum, içim rahatlıyor. Akşam günüm güzel geçtiği için huzurla uyuyorum. Çocuklarımı Allah’ın sevdiği bir kul olacak şekilde yetiştirme gayretindeyim. Mesela onlara hocamdan öğrendiğim Allah beni görüyor, Allah beni biliyor, Allah beni seviyor tekerleme gibi ezberlettim. Apartmanda da cuma günleri Kur’an toplantısı başlattık, öğrendiklerimi onlara anlatıyorum. Durumu kötü olanlara aramızda para falan toplayarak yardım ediyoruz. Sigarayı bırakmam çok zor oldu hala da içmemek için kendimi frenlemeye çalışıyorum. Çocuklara kötü örnek anne olmamam lazım. Günlerim, saatlerim değerli olduğunu meğer hiç bilmiyormuşum.”

M18. Kur’an Kursunun hayata bakışını olumlu yönde değiştirdiğini derslerin, hocasının, arkadaşlarının bu değişimde rolü olduğunu ifade etti.

Ülkemizde ailede çocukların yetiştirilmeleri hususunda kadınlar baş öğreticilerdir. Evin içinde çocuğun bakımından sorumlu olan kadın, çocuğa konuşmaya başlamasından itibaren birtakım dini formülleri, duaları öğretip ilk dini bilgileri ve terbiyeyi vermektedir. Günlük hayatta tekrarlanan dini, mistik ve büyüsel davranışlar, jestler, konuşmalar, objeler ve olaylar, ayinler ve törenler çocuğun dikkatini çekmekte, sorular sorarak, büyüklerini taklit ederek toplumdaki dini kültürü kendi şahsiyetiyle bütünleştirmektedir. Özellikle çocuğun kendisine “model” olarak seçtiği büyüğün işe besmele ile başlaması, abdest alışı, namaz kılışı, dua edişi, Kur’an okuması, camiye gitmesi ve günlük konuşmalarda dinî kavramları kullanması ve dini davranış ve tutumları çocuk tarafından dikkat ve ilgiyle izlenmektedir. Çocuk aklına takılan hususlarda çevresine sorduğu sorularla cevap aramaktadır (Günay, 2000:344-345).

Yetişkin kadınların öncesinde annelik sonrasında büyükannelik rolü ailenin manevi şekillenmesinde önemli rol ve sorumluluğu onlara yüklemektedir. Bu rolü ailenin iyilik ve faydasını sağlayacak şekilde icra edilebilmesi aileye gerekli olan manevi değerler noktasında katkı sağlayabilecek donanıma sahip olunması önemlidir. M18’in de ifade ettiği gibi Kur’an kursları bu anlamda yetişkinin manevi değerlerle donanımlı olmasına katkı sağlamakta ve yetişkini toplumda saygı uyandıracak bir konuma taşımaktadır.

Doğruluğu, dürüstlüğü, iyiliği dinle anlatmak daha kolaydır. Ailede, okulda, camide, kışlada doğruluk, dürüstlük, iyilik, tasarruf, israf etmeme, çalışma, yardımlaşma, başkalarının haklarına, düşünce ve inançlarına saygı göstermenin dini temelleri anlatılırsa, devlet de çeşitli kurumlarıyla uygulamada destek verirse sonuç başarılı olacaktır (Tümer, 1996:143).

Katılımcılardan çocuğu olanlar, annelik rolünde çocukların yetiştirilmesi yönünü dini değerler kazandırma noktasında ihmal ettikleri ve örnek oluşturamadıkları görülmüştür. Kur’an kursunun kendilerinde oluşturduğu manevi değişim nedeniyle bunun çocuk eğitimi ve yetiştirilmesine yönelik teşvik oluşturduğu, eşleriyle olan ilişkilerin iyileştirilmesinin de ailenin huzuru bütünlüğü açısından katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

3.3. Kur'an Kursunun Yetişkinlerin Sosyalleşmesine Yönelik Katkıları

Kur'an Kursları birbirini tanıyan-tanımayan, farklı yetişkinlik dönemlerinde, farklı yaşam tarzları olan insanları bir araya getirerek bütünleştirici ve kaynaştırıcı özelliğe sahip olan mekânlardır. Bu nedenle insanlarda bir arada bulunma, ortak alanı aynı hedefler doğrultusunda ahlaki değerler çerçevesinde kullanma alışkanlığı kazandırmaktadır.

M19.

“Kursa gelip Kur'an okumayı öğrendim. Kur'an okuyunca kendimi özel hissediyorum. Hocamın anlattığı Peygamberimizin ahlakı bende çok etki yaptı. İlk defa ben nasıl bir insanım, yanlışlarım doğrularım nedir diye düşünmeye başladım. Kendimde meğer ne kadar çok eksik varmış. Başıma gelen sıkıntılar hep ahlakımın eksiklerindenmiş. Mesela sözlerime, yaptığım işlere başkasının hakkını onun üzüleceğini düşünmeden yapıyordum. Birisine kızdığında gıybet yapabiliyor, kötü sözle söyleyebiliyordum. Şimdi küs olduklarımla barışmaya, helalleşmeye çalışıyorum. Akrabalarımın ilişkilerimi düzeltmeye çalışıyorum. Namaza başladım. İçimde vazifemi yapma huzuru yaşıyorum. Sıkıntıları eskisi gibi kafama takmıyorum. İmtihan dünyası sabır diyerek geçiyorum ve çok tövbe ve dua ediyorum. Sınıfımızdaki yaşlı teyzelerle samimi oldum. Halbuki yaşlılarla aram önceden hiç iyi değildi.”

Bazı yetişkinler kavgacılık, küfürbazlık, küskünlük, alınganlık gibi toplumsal huzuru bozacak beğenilmeyen davranışlar içinde bulunurlar. Bu durum yetişkinin topluma girmesini grup çalışmalarına katılmasını güçleştirir. Yetişkinin karşılaştığı engelleri yenemeyip kendi içine kapanması onun yalnız kalmasına sebep olur (Kurt, 2000:103).

Dini inançların yanı sıra dua ve ibadet gibi dini pratikler fertlerin kendilerini daha kontrollü hissetmelerine, gelecekle ilgili daha iyimser düşünmelerine sebep olurlar. Böylece kişilerin daha güçlü bir benlik saygısı ile güven ve amaç duygusuna sahip olmalarını sağlarlar (Hallahmi ve Argyle, 2000:462).

Gençlerin ve yetişkinlerin birbirlerini tanımaları ve anlamaları sayesinde kuşaklar arasında anlayış ve hoşgörü gerçekleşir. Gençlerin yetişkinlik dönemi konusunda yeterince bilgi sahibi olmaları kuşak çatışmalarının engellenmesinde önemli olduğu gibi kendilerinin de yetişkinlik dönemine hazırlanmalarına imkân sağlayacaktır. Bu konu hakkında öğrenilecek bilgiler, yaşlılığın problemleri hakkında bir bakış açısı kazandıracak ve onlara başarılı bir yaşlanma dönemi için planlama yapmaya ve yaşlılık sürecini daha iyi anlamaya yardım edecektir (Kılavuz, 2002:65).

Türkiye’de bir dönem din eğitiminin kısıtlı olması, toplumun kız çocuklarının okutulmaması yönündeki eğilimi din eğitimi olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla yetişkinlik döneminde kadınların Kur'an kurslarına gönüllü olarak katılma amacının genel olarak Kur'an-ı Kerim’i yüzünden okumayı öğrenmek, dini bilgilerdeki eksikliği giderebilmek ve bu minvalde oluşmuş sosyal grubun içinde olmak olduğu anlaşılmaktadır.

M20.

“Kur'an kursuna her geldiğimde içimde huzur duyuyorum. İfade edemediğim bir rahatlık hissediyorum, sanki bütün sıkıntılarım kapının gerisinde kalmış gibi oluyor”

diyerek manevi huzur sağladığını belirtmiştir. M20., kursta öğrendiği bilgilerin özellikle Kur'an okuyabilmenin kendisini çok mutlu ettiğini içinin huzur dolduğunu söyledi. Kursta öğrendiği bilgilerin kendisinde Allah sevgisi oluşturduğunu ifade etti. Allah'ın onu sevmesi için yapması gereken vazifeleri öğrenmesi gerektiği farkındalığının hayatına anlam yüklediğini ifade eden M20., ibadetlerini şimdi çok daha bilinçli yaptığını belirtti. M20. ahlaki değerler anlamında da olumlu gelişmeler yaşadığını örneğin kursa gelmeden önceki vicdan anlayışıyla şimdiki arasında çok fark olduğunu ifade etti. Ayrıca aynı düşünceleri paylaştığı kurs arkadaşlarıyla öğrendiklerini uygulama noktasında dayanışma içinde olduklarını söyledi:

“Mesela Darülaceze’deki teyzelere kursumuzda kahvaltı hazırladık, gönüllerini hoş etmeye çalıştık onlar çok mutlu oldular arkadaşlarımızla iyilik azmimiz arttı.”

Arkadaşlarıyla sohbetlerinin sorunlarının çözümü noktasında da faydalı olduğunu gerektiğinde hocalarına danıştıklarını vurguladı.

Kur'an kursunda her gün bilgi akışının olması, bu bilgilerin hayata yansıtma yollarının M20. tarafından söylendiği üzere olumlu yönde gelişimi beraberinde getirmektedir. Ayrıca her gün aynı gayeyle toplanan yetişkinler birbirlerini daha iyi tanıdıkları, paylaşımlarını öğrendikleri bilgiler çerçevesinde yorumladıkları anlaşılmıştır. Kursa katılan yetişkinlerin inanç, ibadet, ahlaki noktalarda gelişimleri söz konusudur. Sorunlarla baş etme açısından bu sosyal çevrenin dayanışma ruhunu oluşturduğu söylenebilir. Kur'an kursları bireysel ve toplumsal gelişime ruhlarda oluşturduğu olumlu yönde değişim meydana getirme, toplumsal bütünleşme, toplumsal huzur, toplumsal barış potansiyeline sahip kurumlar olduğu görülmektedir.

Din ve sosyal destek arasındaki ilişki literatürde geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Sosyal desteğin depresif semptomlara karşı koruduğu çok iyi bilinmektedir. Dinî bir grubun üyesi olma sosyal destek almayı artırır ve böylece din /depresyon ilişkisine aracılık eden (dolaylı etkileyen) bir faktör olabilir (Dein, 2014:744).

Kur'an kursları çatısı altında toplanan yetişkin kadınlar dini sorumluluklarını öğrenip yerine getirmek üzere eğitilmektedirler. Ayrıca birlikteliğin oluşturduğu sosyal ve kültürel etkileşim de yetişkin kadınların eğitimlerinde önemli etkenlerdir. Allah adına olan ve aynı gayenin etrafında toplanmanın oluşturduğu yakınlaşma sevgiyi açığa çıkararak toplumsal huzur ve toplumsal barışın küçük bir tecrübesi kurs ortamında yaşanarak öğrenilmektedir. Yetişkin kadınlar kursa hem bilgi edinmek hem de sosyalleşmek amacıyla katılmakla birlikte arkadaşlık ortamlarından dolayı da kursa geldikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca toplumda saygınlık kazanma durumu da söz konusudur.

Kur'an kursları değişen şartlar neticesinde işlevselliğini büyük oranda hanımlar ağırlıklı sürdürmeye devam etmiştir. Kurslara öğretici ve öğrenci bazında hanım eli değmesi, hatırı sayılır ölçekte, hanım buluşmalarını tetiklemiştir. “Kursta kafası ve kalbi aydınlanan bayan, eşinden başlayarak, çoluk çocuğunu, gelinlerini vb. etkilemek suretiyle onlarda şu veya bu ölçüde tutum ve davranış değişiklikleri sağlamaktadır. Aynı zamanda kurslara gelen hanımlar yalnız Kur'an ve temel dini bilgiler öğrenmekle kalmayıp, ortak etkinlikler düzenlemekte, mezun olduktan sonra da gerek birbirleriyle gerek hocalarıyla iletişimlerini halk diliyle “gün” yaparak sürdürmektedirler” (Kurt, 2017:186). Kur'an kursu ortamında

her gün birlikte olan hanımlar sıkıntı ve ailevi problemlerinden gerek öğrencilerini gerekse arkadaşlarını haberdar ettiklerinden, ortak akılla çözüm aramakta yahut farklı mercilere başvurarak yardım alıp problemlerinin çözümüne katkı sağlamaktadırlar. Birbirlerine sabır tavsiyeleri ile destek vermektedirler. Bütün bunlar farkında olmadan gerçekleşen, aslında din kaynaklı toplumsal terapilerdir. İyi ve kötü günde birbirlerinin yanında olmayı, aynı hedefe odaklanmayı, dini şuuru kısmen bile olsa kazanmayı başaran hanım kursiyerler ve hanım Kur'an Kursu Öğreticileri, toplumsal barışa, huzur ve birlikteliğe önemli katkı sağlamaktadırlar (Kurt, 2017:186).

M21.

“Çocuklarımla evlenmesiyle birlikte evde sadece eşim, ben ve kaynanam kalmıştık. Yalnızlaştığımı, yaşlandığımı ve hayatın anlamı kalmadığını düşünmeye başladım. Duygularıyla baş edemiyordum. Uykularımla düzeni bozulmuştu. Her gün vücudumda yeni bir ağrı yeri keşfediyordum. Kötü bir hastalığa yakalandığım ve öleceğim korkusuyla doktorlara gidiyordum. Asabi ve stresliydim. Yıllardır çocuklarım dünyamı o kadar doldurmuştu ki samimi arkadaş çevrem yoktu”

Hasta ve yaşlı kayınvalidesine de bakmak zorunda kaldığından bu sebeple eşiyle de tartıştığından bahsetti.

“Annemin ölüm yıldönümünde Kur'an kursundan hocaya evimize gelip Kur'an okuması için rica ettim. Hocaya sıkıntılarımı o gün uzun uzun anlattım. Kendime hayret ediyordum hiçbir şeyi eğip bükmeden gizlemeden tüm duygularımı sıkıntılarımı anlatıvermişim. Sonraki günlerde hocaların da tavsiyesiyle Kur'an kursuna başladım”.

Kursa gelmeden önce namaz kılmadığını, şimdi ise bilmediği sureleri öğrendiğini, unuttuklarını da tekrarladığını ve namaz kılmaya başladığını ve Kur'an okumayı öğrendiğini söyleyen M21., “Namaz kılmak ve Kur'an-ı okumakla içim huzurla doluyor, üzerimden bir yük kalktı sanki. Artık kendimi yalnız düşünmüyorum her an Allah benimle düşüncesi kendime güvenimi sağladı” demektedir.

“Kur'an kursunda her gün saygı ve sevgi duyduğum güler yüzlü hocam ve arkadaşlarım ve derslerimiz hepsi zamanımı güzelleştiriyor artık ağrılarım geride kaldı her gün kursa yeni bir enerjiyle geliyorum”

şeklinde ifadelerde bulundu. Kur'an kursunda öğrendiklerinin çoğunun şimdiye kadar kulaktan dolma bilgiler olduğunu, ibadetlerini yapmadığının pişmanlığını yaşadığını kayınvalidesine artık severek yardım ettiğini söyleyen M21., kursa üç senedir devam ettiğini ve bırakmayı düşünmediğini söylemektedir. Ayrıca torunlarına duaları öğretme çabasında olduğunu eşinin de ona destek olduğunu beraber Kur'an okuduklarını sözlerine ilave etmiştir.

Din, kişinin toplumdan kopmasını önleyerek sosyalleştirir. Yaşlılık döneminde sosyal hayatın önemi ise malumdur. Dinin bu fonksiyonu, dini inanç, ibadet, ahlak ve faziletlerin hayatın bütünü içindeki yerlerine ve etkilerine bakılarak anlaşılabilir. Mesela, dinimizde yaşlıları, hastaları ziyaret etmek, onların gönüllerini almak sevaptır (Şentürk, 1995:81).

M21. hayatının gayesini sadece yaşamının (evlenme çocuk edinme ve onları büyütme, evlendirme gibi) devreleri çerçevesinde anlamlandırdığından, çocuklarının evlenmesiyle birlikte aslında kendisinde var olan inanç amel boşluklarını ruhsal çöküntü olarak

yaşadığını görmekteyiz. Bu durum kendisini ailesinden, toplumdan uzaklaşmasına, hayat gayesini yitirmesine ve kendisini değersiz hissetmesine sebep olmuştur. Kur'an kursundaki eğitim ve sosyal ortam ona dinin dünya, ahiret, insan gibi unsurlara yüklediği anlamlar hususunda şuur oluşturmuş, ruh dünyasında yankı bulmuştur. Bu durum yaşamını dinin bakış açısıyla değerlendirebilmesine sebep olmuştur. Netice itibarıyla iç huzura kavuşmuş ailesiyle ve sosyal ilişkilerinde rahatlama meydana gelmiştir. M21. söylediklerinde dikkat çeken bir husus da hocasına gönül dünyasını açabilmesi duygularını paylaşabilmesidir. Sorunların çözüme ulaşmasında en önemli faktör; samimiyetle yaşantının ve duyguların manevi değerlere sahip bilgili birine anlatılabilmesi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Kur'an Kursu ortamının olumlu katkılarının önemi açıkça ortaya çıkmaktadır.

İnsan her ne kadar bir toplum içinde yaşasa da onun bir iç dünyası vardır. Yalnızlık, çaresizlik, korkular, kederler, başarısızlıklar, hastalıklar, kayıplar, musibet ve felaketler karşısında ona ümit, teselli, güven kaynağı olan yegâne şey dindir. Dini hayat aynı zamanda güzel bir meşgaledir. İnsanı kendisiyle, lüzumsuz endişeler, düşüncelerle baş başa bırakmaz, ruhi hastalıkların kapısını kapatır. Böyle bir yaşayışa kavuşan kimsenin dünyası, hayatı aydınlanır ve tatlanır. İyi işler yapmanın huzuru, kötülüklerden kaçınmanın rahatlığı ona ayrı bir mutluluk kazandırır. Allaha itaat etmek ana-babaya iyilik, büyüklere, devlete, millete saygı ve bağlılık, küçüklere sevgi içerisinde bulunur. Kul hakkına girmez, Allah'a ve yarattıklarına karşı hak ve vazifelerini bilir (Tümer,1996: 138).

Sosyalleşme toplumun norm ve değerlerini içselleştirme, rolleri yerine getirmeyi öğrenme toplumda birey olabilme sürecidir. İnsanın doğduğu andan itibaren ölümüne kadar sosyalleşme devam eder. İnsanlar sadece toplum içerisinde birey olmayı öğrenmez aynı zamanda toplum içerisinde de toplumsal görevlerini yeniden şekillendirebilir (Marshall, 2009: 760).

Yapılan araştırmalar modern sanayi toplumlarında, kadınların gerek aile içi gerek sosyal hayattaki sorumluluklarının artmış olması, aile içi huzursuzlukların artması ve kadınların aile içinde güçsüz pozisyonda olmaları erkeklere göre daha sık ve yoğun ruhsal hastalıklara yakalanmalarına sebep olmaktadır (Coray, 2008:476).

İlk yaşlılık dönemi diyebileceğimiz 55-75 yaşlarda eğitim, bu kişilere daha sonraki yaşlarda, hayata başarılı bir şekilde uyum sağlamada destek olacaktır. Sosyalleşme yönü zayıflayan bu kişilerde eğitim, yeni ilgiler uyandırarak etkinliklerde yer alma yeteneği verecek ve yaşlıların yeniden insan ilişkilerini daha sağlıklı bir şekilde devam ettirmelerine fırsat tanıyacaktır. Bunlara ilave olarak eğitim, bu etkinliklerle yaşlıların boş zamanlarını doldurma fırsatı sağlayacaktır. İleri yaşlılık döneminde (75 ve daha sonrası yıllar) eğitim, kişilerin topluma yardımcı olma duygusunun devamlılığını sağlayarak, onların bu kişisel ihtiyaçlarını temin edecektir. Pek çok yaşlı için eğitim, her yaş grubu insanla ilişkide bulunma, toplumsal etkinliklerle ilgilenme fırsatı sağlayacaktır. Ayrıca yaşlılıkta öğrenme, zihinsel ve fizyolojik gelişme için canlılık verecektir (Kılavuz, 2002:63).

Manevi değerleri hayata aktarmanın eşler arasındaki sorunların çözümünde olumlu rol oynadığını görmekteyiz. Bu anlamda Kur'an kurslarındaki eğitimin, Kur'an Kursu Öğreticisi (KKÖ)'nin ve sosyal ortamın bu olumlu gelişmelerde katkısı göz ardı edilemeyecek kadar çoktur. Kişinin dindarlık düzeyinin artması, inanç ibadet ahlak konularında bilgiyi içselleştirmesi ve yaşamına aktarabilecek noktaya gelmesinde, Kur'an kurslarının eğitimle birlikte rehberlik edici doğru ve yanlış, iyi ve kötü, sevap ve günah olgularını kavratıcı yönünü kursiyer görüşmelerinde müşahade etmekteyiz.

M22.

“Eşimin işlerinin bozulmasıyla bir anda yaşadığımız varlıklı hayat tersine döndü. İşyerimizi, evlerimizi, arabalarımızı her şeyimizi kaybettik. Bize eşimin arkadaşı ve iş ortağı hainlik yapmış müşterilerimizi kendine alarak bizden ayrılmış. Aklım almıyordu, nasıl olurdu, birlikte kazandık, aynı sofraya oturduk, insanlık bu muydu? Soruları sürekli beynimden çıkmıyordu.”

M22. konuşmalarına yaşadığı krizin ruhsal çöküntüsüyle birlikte uzuvsal rahatsızlıkların da baş gösterdiğini söyledi. “Yemekten sonra kusma, nefes daralması, gibi sıkıntılar vardı. Doktorlar vücudumda bir hastalık olmadığını, sinirlerimin yıpranmış olduğunu söylüyorlardı. Sinir yatıştıran ilaçlar veriyorlardı. M22., sürekli hasta halinin eşi ve çocuklarında moral çöküntüsüne sebep olduğunu belirtti. Çocuklarının kötü arkadaş edindiğini, sigara ve içki içmek, küfürlü sözler, bağırma gibi değişimler olduğunu söyleyen M22., eşinin işleri düzeltme derdinde olduğunu geç vakitlerde eve geldiğinden ailesini ihmal ettiğini ifade etti.

“Dua etmeye çalışıyordum ama her şey kötüye gidiyordu Duamın kabul olmadığını düşünmeye başladım. İnsanlara güvenim kalmamıştı. Çoğu arkadaşıma küsmüştüm. Kimseye güvenilmez diyordum. Herkesten elimi eteğimi çekmiştim.”

M22. rızık ve gelecek korku ve kaygıları yaşadığı o dönemde eşiyle sürekli kavgalar ettiğini, bu kavgalara şahit olan çocuklarının evden günden güne uzaklaştığını belirtti. Annesinin vefatı sonucu annesinin ruhuna Kur'an okumak düşüncesiyle, Kur'an'ı öğrenmek üzere Kur'an kursuna gitmeye başladığını belirtti. Kur'an okurken kendini Allah'a yakın hissettiğini, içinde huzur duyduğunu, ‘hayat dersi’ diye ifadelendirdiği Kur'an kursu programı dahilinde işlenen derslerin hayata bakışını değiştirdiğini, kendisinin manevi toparlanmasının evine yansıdığını, çocuklarının ve eşinin sakinleştiğini, çocuklarının içkiyi bıraktığını, cuma namazına başladıklarını söyleyen M22.

“Evet hayat imtihan. Ben de bu imtihanı kazanmalıyım” dedi.

Dini başa çıkma yöntemi kişinin sebep üzerinde denetiminin çok az olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Bu durumlarda Allah'a dayanan yüklemeler, kişiye kontrol duygusu vererek kişinin üzerindeki sorumluluk yükünü hafifletmektedir (Coşkunsever, 2016:199).

Yaşlılık dönemindeki yetişkinlerin dini etkinliklere katılımları çeşitli yaş gruplarından kişilerle arkadaşlık etme fırsatı bulmalarına katkılar sağlamaktadır. Bu durum yaşlıların geçmiş ve şimdiki zaman arasında köprü görevi yerine getirmektedir. Bu bağlamda din kişiler arası ilişkilere “dini bütünleşme”, “dini algılar” yoluyla sosyal ilişkilerin niteliğini yükseltmektedir. Sevgi, hoşgörü çerçevesinde dostluk ve kardeşlik duygularını sosyal

ilişkiler ve sosyal bütünleşme sağlamaktadır. Böyle bir dostluk çevresi yalnızlığa karşı koruyucu bir tampon işlevi görmektedir (Kılavuz, 2016:31-32).

H2.

Sömestride umreye giden Kur'an Kursu öğreticisi H2., umre dönüşü yaşadıklarını, düşüncelerini, ruh dünyasına olan katkılarını sınıfında anlatmış, öğrencilerinin ilgisini çekerek yurtdışı dini seyahate dair farkındalık oluşturmuştur.

“Dönem arası umreden geldikten sonra yaşadıklarımı öğrencilerimle paylaştım. Sınıfımın büyük çoğunluğu coşkımdan etkilendiler ve grup oluşturarak umreye topluca gitmek istediler. Büyük bir grup da gitti çok şükür. Buna sebep olmak çok güzel bir deneyimdi. Bu umre, talebelerimin inanç, ibadet ve ahlak hususlarında müsbet yönde gelişmelerine katkı sağlamıştır. Umre gibi dini-sosyal aktivitelerin daha sık yapılmasını umuyorum. Çünkü yalnızca sömestr veya yaz dönemi yeterli değildir. Hatta kendi sınıflarımızdan oluşturduğumuz gruplarla dönem içinde yapacağımız umrenin etkilerinin de daha fazla olacağına inanıyorum. Çünkü kursun genel atmosferi içinde gidildiğinde öğrencilerin dini gelişimlerine daha fazla katkı sağlayacağını gözlemliyorum.”

Kur'an kurslarının yetişkinlerin sosyalleşmesine katkılarından biri de belirli yaş üzerindeki kadın kursiyerler için düzenlenen yurtdışı seyahatler olduğunu düşünen H2., Kâbe, Kudüs gibi dini merkezler hakkında bilgi sahibi olmayan ve ziyaret etmeye cesareti bulunmayan kadın kursiyerlerin Kur'an kursları vesilesiyle gittikleri umre ve turlardan adeta kursun bir tamamlayıcı bölümü gibi daha memnun döndüklerini gözlemlemiştir.

Kursiyer görüşmeleri sonunda, katılımcılara problemlerine çözüm noktasında kurs hocalarına başvurmalarının sebepleri sorulduğunda;

Karşılaşılan problemle ilgili olan kursiyerlerin kimseye hatta akrabalarına dahi söyleyemeyecekleri sorunlarını en ince teferruatıyla tanıdıkları, itimat ettikleri hocalarına anlatmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Akrabalarına söylememe nedeni olarak ayıplanma, dedikodu malzemesi olma gibi kişinin aile veya sosyal konumunu bozacak olduğu düşüncesinden kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir.

Kur'an kursu öğreticilerine kursiyerlerin sorunlarını kendileriyle paylaşması konusundaki görüşlerini sordüğümüzda: “Kursiyerler sorunlarını bizlere anlattıklarında detaylarıyla anlatmayı tercih ediyorlar. Bu bize sorunun çözüm yolları noktasında yardımcı oluyor” demişlerdir.

Anlaşılan odur ki Kur'an kursu öğreticilerinin dersleri işleyiş tarzı; derslerin içeriklerinin yetişkin kadınların günlük hayatta karşılaştıkları sıkıntı veya mutluluklarına nüfuz edecek, sorunlarını çözmeye kılavuzluk edecek, mutluluklarını muhafaza etme ve artırmaya yardımcı olacak zenginliğe ulaştırma çabası içerisindedirler. Öğrencilerle her gün birebir muhatap olup kişisel özelliklerini tanımaları, onlara sağlıklı rehberlik etmeleri açısından altı çizilmesi gereken bir husustur. Tüm bu uğraşları manevi destek hizmetleri bağlamında “rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri” kategorisinde değerlendirmek mümkündür.

Hayatı doludizgin yaşadıklarını belirten kursiyerler; hayatın bir anlamı olduğunu ve bu anlamında dünyada Allah'ın istediği şekilde yaşayıp, bunun sonucunda ahirette mükafat elde edeceklerinin farkına Kur'an kursu sayesinde vardıklarını belirtmişlerdir. Dini benimsediklerini düşünürken, dini kulaktan dolma ve yanlış bilgilerle anladıklarını

belirten kursiyerler; kursa gelene kadar “inandık” dedikleri dini, duygu, düşünce, tutum ve davranışlarında açığa çıkaramadıklarını belirtmiştir. Kursa geldikten sonra ise dinin hayatlarının her boyutunda açığa çıktığını söylemişlerdir. Allah sevgisi, adalet, hoşgörü, sabır, diğerkâmlık, cömertlik gibi unsurları ruhlarında canlandıran, kendilerinin mutluluğunu sağlayan ve Allah katında değerli kılacak bilgiyi öğrenip, yaşama aktarmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Kur'an kursuna başlamanızın ailenize yansımaları sizce nasıl bir etki oluşturdu şeklindeki soruya kendilerindeki olumlu yöndeki değişimin ailelerinde de gözle görülür değişim meydana getirdiğini ifade etmişlerdir.

Kur'an kursuna kendi arzularıyla geldiklerini belirten yetişkinler hayata bakışlarının değiştiğini, bu bakış açısının Kur'an ve sünnet kaynaklı geniş açılımlı boyut kazanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Yetişkinlerin iletişim sorunları yaşamadıkları tam tersi sosyalleştiklerini, sıkıntı ve sorunlarını kurstaki arkadaşlarıyla paylaşmanın düşüncelerini etkilemesi anlamında önemlidir. Tüm kursiyerlerde ısrarla vurgulanan Kur'an kursu ortamında kendilerini mutlu ve huzurlu hissetmeleri şeklindedir. Bu da göstermektedir ki Kur'an kursları kişilerin bedensel ve ruhsal sağlık açısından iyi olmalarında önemli rol oynamaktadır. Bu durum toplumsal huzur ve barış ortamının tesisinde büyük önem taşır.

Kur'an kursları, bireysel farklılıkları olan yetişkinlerin bir arada eğitim-öğretim görmeleri sebebiyle verimlilik ve performansları artacak şekilde düşünce ve davranışlar kazanmalarına katkı sağlamaktadır. Kur'an kursu ortamında birlik ve beraberliğin hem mekânsal hem de manevi anlamda tesisi söz konusudur. Bu durum yetişkin kadınlara manevi bir moral ve güç kazandırmaktadır.

Kur'an-ı Kerimi okumanın onların huzur duymalarında etkisi olduğunu ve en güzel en akıcı şekilde okuma gayreti gösterdikleri, kursiyerleri kurs dışında da zaman zaman taziye, hasta ziyareti, düğün nişan merasimleri gibi durumlarda buluştukları. İçine kapanık olan birçok kursiyerin sosyalleştiği görüşmelerden edinilen bulgulardır.

Toplumsal birlikteliği vurgulayan hadislerin üzerinde durarak dayanışma, kardeşlik gibi hususları sınıf içinde konuşulması, böylece insanların olumsuz durumlarla karşılaştıklarında onlara moral verecek şekilde birbirlerinin yanında olmalarının farkındalığının sağlanması açısından önemlidir.

Kur'an kursu öğreticilerinin dersleri hayatın içine uyarlayarak öğrencilerin sorunlarla karşılaştıklarında kazandıkları manevi verilerle dini başa çıkma yöntemlerini kullanabilmeleri, sosyal ilişkilerinin sağlıklı olması, öz denetimli olmaları ve böylece yaşanması muhtemel sorunların önlenmesi gibi kişinin mutlu ve huzurlu olabilmelerine de kılavuzluk etmekte oldukları araştırmada anlaşılmıştır. Kur'an kurslarının insanın var olan fitri yeteneklerini geliştirme yönünde eğitim- öğretim programı dahilinde yetişkine sundukları hizmetin, zaten yetişkinin fitri ihtiyaç duyduğu unsurlar olduğundan öğreticinin bilgileri manevi destek olarak yansıtmasını kolaylaştırmaktadır.

Araştırmada altı çizilmesi gereken önemli bir hususta öğrenci-öğretici ilişkilerinde, her iki tarafında birbirlerini tanımaları, bireysel özelliklerinin farkına varmaları, zaman

mekân birlikteliğinin kısa zaman aralıklarıyla genel olarak her gün olması açısından önemli bir faktördür. Bu birliktelik adeta ailevi bir güven bağı oluşturması açısından ilişkilerde etkileşim boyutunu üst düzeye çıkarmakta olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu etkileşim dini bilginin benimsetilmesi ve ikna etme yönünün kuvvet kazanmasında önemli gözükmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma da yetişkin kadınlara yönelik faaliyet gösteren Kur'an kurslarında yürütülmekte olan eğitim- öğretimin, yetişkinin manevi boyutuna katkıları, bu katkıların aileye ve topluma yansımaları ele alınmıştır.

Din, kişileri aynı inanç merkezinde toplayarak hedef ve bu hedefe ulaşma birliğini sağlar. Bu gaye ile oluşan sosyalleşme ortamlarında kişiler dinin işaret ettiği kardeşliğin manevi dayanışmasını oluştururlar. Kur'an kurslarında Kur'an-ı Kerim öğrenme ve ayrıntılı olarak ele alınan iman, ibadet ve ahlakın temel konuları çerçevesinde hocalarından öğrendikleri bilgi akışı yetişkinlerin ruhsal dünyalarında manevi gelişme oluşturduğu, bakış açılarını farklılaştırdığı görülmüştür. Aynı dini duygular ve uygulamalar kaliteli sosyal ilişkiler oluşturur. Kur'an kursları İslam'ın istediği kardeşlik bütünleşmesini sağlayan sosyalleşme ortamını gerek verilen eğitimle gerekse mekânsal boyutta sağladığı anlaşılmaktadır. Kur'an kursları; bünyesinde gerçekleşen bu kardeşliği toplumsal hayata aktarmaya teşvik eder.

Kur'an kurslarının eğitim programında yer alan; Kur'an ve sünnet kaynaklı inanç esasları, ibadet esasları, ahlak esasları, Hz. Peygamberin hayatı, Kur'an-ı Kerim'i okuma derslerinin yetişkinin dünyasına olumlu etkileri olduğu ve yetişkinin dünya ve ahiret saadetini sağlayıcı eğitim verdiği araştırmada anlaşılmaktadır. Kursların hayatın boşluklarını doldurma, zamanı güzel değerlendirme, huzurlu olma gibi konularda yetişkine katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Katılımcıların kurs hakkındaki görüşlerini anlatırken ısrarla vurguladıkları, Kur'an kursuna gitmeden önce ve kursa gittikten sonra şeklinde hayatlarındaki olumlu değişimi ifadelendirmeleri altı çizilmesi gereken bir husustur.

Katılımcıların edindiği bilgilerden daha ziyade o bilgilerin hayatındaki boşlukları doldurabilmesi sayesinde manevi dünyalarının güzelleştiği huzuru yakaladıkları anlaşılmıştır. Kur'an kurslarının katılımcıların düşünce yapısını olumlu yönde değiştirmesi sebebiyle aile bağlarını ve akraba ilişkilerini kuvvetlendirme hususunda hassasiyet göstermeleri, sorunlara karşı çözüm odaklı olmaları ve önlem almalarında üstlendiği roller barış ortamını sağlayan önemli özelliklerindendir.

Bulgulara baktığımızda;

Araştırmaya katılan öğrenciler Kur'an kursuna kendi istekleriyle veya yakınlarının teşvikiyle gelmektedirler ve ayrılmayı düşünmemektedirler. Kurs gelmeden önce dini bilgilere kulaktan dolma sahip oldukları pek çok yanlış bilginin, hurafelerin hayatlarında yer aldığını görmekteyiz. İbadetler ya hiç uygulanamamış ya da şekil boyutunda kalmış olduğundan manevi doygunluğu sağlayamamıştır. Yetişkinin hayatında ahlaki değerlerin işlevsel hale gelememiş olmasından kaynaklı problemler oluşmuştur.

Kur'an kurslarına geliş sebepleri öncelikle Kur'an'ı yüzünden okuyabilmektir. Fakat geldikten sonra öğrendiklerinin hayatlarını güzelleştirme yönünde gerekli olduğunun farkındalığına ulaşmışlardır. Denebilir ki yetişkinlerin kursa gelirken hedefledikleri

amaçları gerçekleşmiş ve kurslar hayatlarında ummadıkları olumlu açılımlara sebep olmuştur.

Kur'an kursu, katılımcıların Allah'a yönelerek O'na yakınlaşma yollarını öğrenme, ibadetlerini çoğaltma, sosyal ilişkiler geliştirme, merhametli ve adil olma, sorumluluk bilincinin olması, gibi değerleri manevi dünyasında geliştirmesine ve fiiliyata çıkarmasına katkı sağlamıştır. Kısaca kurslar; huzurlu bireysel ve toplumsal yaşam için gelişim imkânı tanıdığı, bu konuda maneviyatın öneminin anlaşılmasına katkı sağladığı ulaşılan sonuçlardandır.

Yetişkinlerin çocuklukta eksik kalmış dini bilgileri (özellikle Kur'an-ı Kerim'i okuyamama) giderebilme ihtiyacı, kurslara olan talebi artırmaktadır. Kursu giden katılımcıların bir bölümünü hiç okula gidememiş, bir bölümünü ise orta öğretim ve üniversite mezunu olanlar oluşturmaktadır. Hepsinin ortak noktada birleştiği husus kursun hayata bakış açılarını olumlu yönde değiştirdiği içsel bir huzur oluşturan açılımı sağladığı görüşüdür.

Hayatı yüksek düzeyde anlama ve olgunlaşma döneminde olan kadınların Kur'an kurslarında Kur'an, inanç, ibadet ve ahlak, Hz. Peygamber'in hayatı derslerinin yaşamlarına yansıtacakları şekilde eğitim görmeleri manevi olgunlaşmalarını gerçekleştirmelerine katkı sağlayacaktır. Bu noktadan hareketle eğitim programının, hayatı anlamlandırmayı ve yaşanan olaylar karşısında ki tutum ve davranışları manevi olgunlaşmayı sağlayıcı şekilde olması önemlidir. İmtihan, sabır, hamd, kaza, kader, tevekkül, ecel, dua gibi kavramların peygamber kıssaları ve ahlak önderlerinin hayatından örneklerle birlikte anlatılması bu kavramların doğru anlaşılması ve hayata uygulanabilmesi açısından önem arz etmektedir. Kurs ortamında ibadet, tevekkül, kaza, kader, sabır, şükür, imtihan vb. konular konuşularak hayatın içinde uygulanış boyutu talebelerle işlenirken yetişkin dini bir moral aldığı ve dünya ve ahiret açılımlı moralin yetişkine güç vererek hayat direncini artırdığını görmekteyiz.

Kur'an kurslarında işlenen dersler ve aynı inanç dairesinde oluşan arkadaş ortamının meydana getirdiği sevgi ve dayanışmanın yetişkin kadınların bedensel ve ruhsal sağlığında olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Aile içinde çocukların yetiştirilmesinde birincil rol oynayan yetişkin kadınların aldıkları dini eğitim ile meydana gelen dini duygu pratik ve organizasyonlar sağlıklı sosyal ilişkiler ürettiğinden, bu durum aileye ve topluma yayılarak toplumsal huzur, toplumsal barış ve toplumsal güvenin tesisinde kendini göstermektedir.

Katılımcıların karşılaştıkları sorunlar nedeniyle yaşadıkları ruhsal çöküntüyü aşmada, sorunlarını hocalarına anlatmayı tercih etmektedirler. Hocaların da inanç sembollerini kullanmaları, dersleri problemleri çözüm odaklı işlemeleri katılımcıların bunalımını iyileştirmede etkili olmuştur. Bunalımından kurtulan rahatlayan katılımcılar yalnızlıktan kurtularak toplumsallaşmışlardır. Anlaşılan o ki Kur'an kursları yetişkin kadınların bireysel ve toplumsal verimliliklerini artırmaları yönünde önemli bir işlev görür.

Öğreticilerin gerek ders içinde gerek ders dışında katılımcılarla daima ilgilenmeleri yani din gönüllüsü olduklarını göstermeleri, toplum içinde katılımcıların değer kazanması için

gerekli olan bilgileri öğretmeleri ve bu bilgilerin uygulanabilmesi yönünde destek sağlamaları katılımcıların güven duygusunu güçlendirmektedir.

Hz. Peygamberin hayatını, amacını ve amaca ulaşırken nasıl bir yol takip ettiğini, günümüzle irtibat kurarak kursiyerlere sunulması bilgilerin hayatı kolaylaştırıcı, sorunlara doğru istikamette çözüme ulaştıracak canlı misallere dönüşmesini sağlamıştır. Bu durum katılımcılarda hem Peygamberlerini tanıma hem onun gibi olarak ona yaklaştıklarını hissetme ve doğrudan sebat etme çabası ve azmi görülmüştür.

Her sıkıntılı durumun düzelmesi için Allaha yalvarmak, başına gelenleri Allah'ın bir imtihanı olarak görmek ve bu imtihana “sabrın sonu selamettir” diyebilip sabretmek, başa gelen kötü durumlar karşısında hadis-i şerifteki gibi “Her şerde bir hayır vardır” diyerek hayra yormak ve böylece olumsuz, kaygı ve üzüntülü durumlar karşısında eğitimin verdiği bilgelikle dini başa çıkma etkinliklerini kullandıklarını görmektedir.

İslami eğitimin ana hedeflerinin akıllı güçlendirip düşünceyi işlev hale getirme ve ibadet duygusunu geliştirme, takva ve ahlaki şahsiyeti oluşturma ve geliştirme insan ilişkilerini bu zemin üzerine oturtturarak yardımlaşma, kardeşlik hislerini açığa çıkarma, sosyalleştirmek olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda başat eğitim kurumu olarak Kur'an kursları olduğunu görmektediriz. Kur'an kursları, bireysel ve toplumsal manevi destek hizmeti verip tampon vazifesi gören, huzuru bireye, aileye, topluma yönelik tesis eden kurumlardır. Dolayısıyla eğitimin, yetişkinlerin eğitimi olarak itikat, ibadet, ahlak esasları ve peygamberin hayatı temelinde yetişkinin yaşantısının her safhasına uzanacak şekilde verimli olması yönünde güncellenmesi gerekmektedir.

Kur'an kursları öncelikle resmi bir kurumsal eğitim sürecinden geçmemiş sosyo-ekonomik gerekçelerle dezavantajlı konuma düşmüş olan yetişkin kadınlar olmak üzere toplumun her kesimine hitap etmektedir. Kur'an kursu eğitiminin doğal sürecinde ortaya çıkan sosyalleşme fonksiyonu yeterince sosyalleşmemiş yetişkin kadınlar için sağlıklı bir alternatif kurum olarak değerlendirilebilir. Sosyal kesimlerin toplumsal bütünleşmesini sağlayan Kur'an kurslarında kadınların kaliteli sosyal ilişkiler geliştirmesi ve manevi destekte verimliliğin artırılması hususunun kapsamlı çalışmalarla ele alınması ve uzun vadeli planlamalara dayalı olarak yürütülmesi gerekmektedir.

Öğreticilerin bilgileri aktarımı yetişkinlerin günlük yaşantılarına uygulanabilir tarzda kendilerinin manevi huzurunu sağlayacak şekilde en kısa yoldan en verimli olarak gerçekleşmesi önemlidir.

Kur'an kursu öğreticilerinin eğitim seviyelerinin yükseltilmesi önemli olmakla birlikte yetişkinlerin eğitimi hususunda bilgilendirilmeleri de önemlidir. Yetişkinlikle ilgili hususiyetleri tanımadan onu anlamak ve ona ulaşmak zordur. Kur'an kurslarının en büyük avantajı yetişkinle öğreticinin sürekli iletişim halinde olmasıdır. Bu yetişkini pratik anlamda tanımayı kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte teorik yetişkin eğitimi bilgilerinin de bilinmesi bilinçli bir eğitim için önemlidir. Yetişkinle yaklaşmak, özellikle onların manevi boyutlarına katkı sağlayacak yaklaşımlarda bulunmak ve onlara rehberlik ve danışmanlık yapabilmek için “yetişkin psikolojisi”, “gelişim-öğrenme psikolojisi” ve

insanın manevi boyutunu oluşturan değerlerin hayata aktarılması konusunda hizmet içi eğitimlerle desteklenmelidir. Bu din eğitimi kalitesini verimli düzeye çıkaracaktır.

Kur'an kursu öğretmenlerinin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi yanında mesleğini seven kişilerden olması da önemlidir. Çünkü yetişkine verilecek bilgilerle birlikte ona manevi destek sağlayabilme sevgi temelli, özverili, samimiyet yüklü, çalışmayı gerektirir. Araştırmada katılımcılardan edinilen izlenimlerde bu doğrultudadır. Anlaşılacağı üzere sadece öğretmenlerin eğitiminin yüksek düzeyde olması yeterli değil yetişkinin ruh dünyasını doyurabilmeleri asıldır. Eğitim verilen yetişkin kadınların aynı zamanda ailede etkin rol oynayan insanlar olduğu hatırdan çıkarılmayıp, Kur'an eğitiminin yetişkini, aileyi toplumu kuşatacak ihtiyaç ve beklentileri karşılayacak tarzda olması önem arz etmektedir.

Manevi değerlerin öğretici tarafından yaşanıyor ve uygulanıyor olması, karşısındaki muhatabı anlayıp bilgileri hayatın gerçekleriyle harmanlayabilmesi, yetişkinin manevi dünyasını zenginleştirmesine yardımcı olabilecek potansiyele sahip olması ve potansiyelini açığa çıkarma yetisini gösterebilmesi yetişkine manevi destek sağlaması anlamında son derece önemlidir. Bu noktadan yola çıkarak şu söylenebilir; öğretmenlerin tespitinde mülakat asıl olmalıdır. Mülakatta seçilecek öğreticinin, yetişkine ulaşabilecek ve manevi destek sağlayabilecek yeterliliğe sahip olması esas alınmalıdır.

Öğreticilere yönelik yapılacak hizmet içi eğitimin öğreticinin kendinde var olan manevi eğilimlerini bilgileriyle sentezleyerek yetişkine sunabilme farkındalığını artırabilecek faydayı sağlaması, öğreticinin yetişkine yönelik rehberlik ve danışmanlık rolünü verimli duruma getirecektir.

Ayrıca bu yeterliliğin sadece hizmet içi eğitimlerle değil, öğreticinin manevi dünyasını doyuracak ve bu dolgunlukla çevresine aktarabilecek manevi hassasiyetlerini olgunlaştıracak, destek sağlanmalıdır. Kur'an kursu öğretmenlerinin manevi doyumun yüksek olduğu Mekke, Medine, Kudüs ziyaretlerinin sayıca artırılması ve belki öğretim dönemlerinde de kısa zamanlı olarak planlanması öğretici açısından faydalı olacaktır. Böylelikle öğreticinin dini hayatın manevi derinliklerine ilişkin donanım kazanması, kendini yenilemesi, manevi doyum ve ibadet hususunda tecrübe boyutuna geçişi sağlanmış olacak, dolayısıyla da İslami eğitim yaşanmışlığın canlılığıyla talebelere yansımaktır. Üstelik kurslardaki kadın öğrencilerin hayata katılımlarında, sosyal ilişkilere girmelerinde ve yaşamı ve dünyayı anlamlandırmalarında Kur'an kurslarının ve öğretmenlerinin etkileri de görülmektedir. Karşılıklı faydanın bulunduğu dini-sosyal geziler de kurslardaki eğitim faaliyetlerini destekleyecektir.

Görüşmeler neticesinde edinilen bulgular yetişkin kadınların aldıkları din eğitimi, kurslarda düzenlenen dini içerikli sosyal faaliyetlere gönüllü katılımı artırmaktadır. Bu bağlamda üretilen sosyal davranışların manevi destek kalitesinin artırılması hususunda çalışmalar yapılması önemli gözükmemektedir. Örneğin Darülaceze sakinlerini kursta ağırlama ve ardında yetişkinlere sabır, şükür, tevekkül, yaşlılara saygı, zayıf kesimlere (fakir, yaşlı, yetim vb.) yardım konularının hayatla bütünleştirilerek anlatılması.

Dini sosyalleşmede ve manevi destek sağlanmasında önemli bir potansiyele sahip olan Kur'an kurslarının fonksiyonlarının bilimsel çalışmalarla ortaya konması Kur'an kurslarının daha işlevsel hâle getirilmesi açısından önemlidir.

Kur'an Kursları, toplumun Kur'an vasıtasıyla dinini öğrenme talebinin karşılanması anlamında önemlidir. Bu anlamda topluma sunulmak üzere üretilen hizmetin kalite ve yeterlilik durumunun incelenmesi ve değerlendirilmesi, eksiklerin giderilebilmesi açısından önemlidir. Böylece sağlıklı bir şekilde inanç, ibadet ve ahlak bütünlüğünü bünyesinde bulunduran kâmil insan hedefindeki eğitim verimli hale gelecektir.

Hızlı toplumsal değişmelerin beraberinde getirdiği toplumsal bütünleşme sorunlarıyla her toplumda olduğu gibi ülkemizde karşı karşıyadır. Halkımızın milli birlik ve bütünleşmesinin sağlanmasında, İslamiyet'in bütünleştirici, birleştirici ilkelerinin iyi anlaşılmasında, Kur'an kursları göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Kur'an Kurslarındaki din eğitiminin ruhsal dinginliği sağlayıcı manevi destek hizmeti çerçevesinde ele alınarak hedef kitlenin fiziksel, manevi, psikolojik ve ahlaki yönden olumlu yönde geliştirilmesi hedeflenmelidir.

Kur'an kursuna katılan yetişkin kadınların katılım amaçları onların kurstan beklentilerini ifade etmektedir. Bu anlamda öğreticilerin kursiyerlerin nabızlarını iyi tutmaları ve o doğrultuda hizmet sunmaları gerekmektedir. Bunun en önemli yolu iyi bir iletişim kurulmasıdır.

Kursa katılan yetişkin kadınlar günlük hayatta karşılaştıkları sorunlarla başa çıkmada; Kur'an kursu öğreticisiyle iletişim kurmayı tercih etmektedir. Bu noktada Kur'an kurslarında dinin doğru anlatılması, din görevlisiyle iyi etkileşim kurma önem arz etmektedir. Kur'an kursu öğreticilerinin bu manevi desteği gerek dini ihtiyaçların giderilmesi gerek bil fiil örnek teşkil etmek bağlamında ve gerekse danışmanlık ve rehberlik rolünü üstlenmeleri şeklinde sunmaları talebelerin öncelikle sevgi ve güvenini sağlamaları anlamında önem arz etmektedir. Bu öneme binaen Kur'an kursu öğreticilerinin daha işlevsel hizmet sunabilmeleri manevi rehberlik ve danışmanlıkla Kur'an ve sünnet kaynaklı bilgileri pratik hayatın her boyutuna yayabilme yeterliliğinde ve sorumluluk bilincinde olmaları gerekmektedir. Kur'an eğitiminin yanında yer alan diğer dersler içerisinde işlenen haram-helal konusunda içsel kontrolü işleyen hadis ve ayetler pratik hayatla birleştirilerek öğretime konu edinilebilir. Örneğin manevi değerler eğitimi merkezli eğitim anlayışından yola çıkarak şiddet ve saldırganlıkla mücadele sevgi hoşgörü kardeşlik gibi değerleri gerek kişinin ruhsal bünyesinde ve gerekse toplumsal bünyede hâkim hale getirilebilir.

Din gönüllüsü kurs içinde talebesiyle birlikte olduğu gibi kurs dışında da doğumda, ölümde, düğünde, sevinçte, üzüntüde ondan kopuk yaşayamaz. Talebesi kendisinin dini ve dünyevi rehberi gördüğü hocasını yanında görmek ister. Bilgi, kültür, eğitim düzeyleri ve manevi boyutu yüksek olan ve bu donanıyla halkın içinde bulunan din gönüllüsünün halkın nezdinde saygınlığı artacağı ve bu nispette sosyal etkiye kaynak olduğunun bilincinde olması verimlilik açısından son derece önemlidir.

Yetişkinlerin ruhi davranışlarının bilinmesi, din eğitiminin başarılı olması ve faydalı sonuçlar elde edilmesi açısından önemlidir. Yetişkinin kendini tanıması, duygularını tahlil edebilmesi, kötü duyguların sebep olacağı sapma ve aşırılıklardan uzak durabilmesi kısaca iyi duyguları geliştirebilmesi için duygu eğitimine yeterli ölçüde yer verilmesi gerekmektedir.

Kur'an kursları eğitim vasıtasıyla yetişkinin pozitif ruh sağlığına yönelik katkılar sağlayarak, kişinin yaşamını yönetebilmede etkili olacak manevi bir anlayış kazandırma imkanına sahiptir. Kur'an kursunda sunulan eğitimin doyurucu çalışmalar ve güncellemelerle yetişkinin duygu dünyasına etkili olacak, şekilde geliştirilmesi öncelenmelidir. Bu doğrultuda denebilir ki dinin insanın manevi ihtiyaçlarına cevap verebilecek potansiyelini din eğitiminin duygu dünyasından uygulama alanlarına aktarabilecek bir tarzda öğretilmesine daha fazla hassasiyet gösterilmesi gerekmektedir. Bu hassasiyetin oluşumu birinci olarak Öğreticide manevi desteğin önemi farkındalığı çeşitli etkinliklerle sağlanmalıdır.

Manevi değerler, dini/ manevi rehberlik formatında hayatı anlamlandırma dinin esaslarını hayatla bütünleştirme ve ahlaklılık üzerine yorum ve örneklerle zenginleştirilerek aktarılmalıdır. Darülaceze sakinleriyle buluşma, yetimhane ziyaretleri gibi faaliyetlerle, öğrenilen dinin kalbi derinliğe inmesi sağlanarak dindarca tutum ve davranışlar geliştirmeye imkân verilmelidir. Böylece “müslüman kardeşini kendinden önce düşünmek”, “kendin için istediğini başkası içinde istemek” şeklinde şükür, sabır, merhamet, yardımlaşma gibi duygular gelişip, pratikleşerek imanın hayata yansımaları sağlanacaktır. Örneğin ölüm fenomeninin rehberlik vazifesi gördüğü bakış açısından yola çıkarak ölümün çok yönlü özelliği kullanılarak ahlak ve davranışlarda olumlu tesirler bırakmanın yöntemleri geliştirilebilir.

Dini/manevi eğitim faaliyetlerinin, dini bilgilerin aktarılmasından öteye geçerek manevi doyuma ulaştıracak tarzda rehberliğe ulaşması önemlidir. Bunun için inanç esasları, ibadet esasları ve ahlak esasları anlamlandırma ve keşfedilme, özümseme içselleştirme sağlanacak şekilde sunulmalıdır. Örneğin hac konusu işlenirken bilgi ve davranış kalıplarının ötesindeki manevi yönünün izahı kişiyi dinin hedeflediği gelişime götürür.

Kur'an kursu öğreticisinin öğrenciyi olumlu yönde kendi kendini güdüleyebilir hale getirebilmek amacıyla duygu eğitimini sağlayan olması kendisine sorumluluklar yüklemektedir. Öncelikle kendi iç kontrol mekanizmasını yönetebilir, duygularını yönlendirebilir konumda olmalıdır. Öğrencilerin duygularını tanımalı onlara ilgi odaklı kalbi iletişimi gerçekleştirecek tarz da olumlu duygusal yaklaşımda bulunmalıdır. Bu yaklaşımın temelinde sevgi, hoşgörü, güven, merhamet gibi kardeşliği sağlayıcı değerler bulunmalıdır.

Kursun sosyalleşmeye zemin oluşturan ortamını değerlendirerek talebelerin birbirleriyle duygu paylaşımı sağlayacak etkinlikler düzenlenmelidir. Böylece duygusal iletişimin yolu açılacaktır.

Kur'an kursu öğreticilerine maneviyat ve manevi destek ihtiyaç olduğu anlamında farkındalıklarının artırılmasına yönelik seminer programlarının ve hizmet içi eğitimlerin

düzenlenmesi ve bu eğitimlerde “talebelerin manevi gelişimlerine nasıl katkı yapılabilir”, “manevi gelişim yönünde bir farkındalık gelişimi nasıl sağlanabilir” sorusunun cevabı hususunda Psikoloji, Sosyal Hizmet, İlahiyat gibi farklı disiplin kollarıyla ortak hareket edilebilir. Ayrıca Kur’an kursu öğreticilerinin gözlem ve tecrübeleri kendileriyle yapılacak mülakatlarla ya da grup odak görüşme ile yapılacak çalışmalarla belirlenleştirilmelidir. Bütün bu çalışmalardan üretilen öneriler, din ve eğitiminde manevi boyutun manevi doyumu sağlayacak, hayatın her safhasında ondan destek alabilecek ölçüde görünür hale getirilmesi yönünde olmalıdır.

Manevi destek hizmetlerinin Kur’an kurslarıyla olan organik bağı ve insanlara olan katkıları hakkında bilinç oluşturulmalı, bu konuya ilgi çekilmelidir. Kur’an kurslarının manevi yönden ihtiyaçların karşılanmasında bir etken olduğu toplumun ilgisini çekecek şekilde aktarılmalıdır.

Yetişkin kadınlara aile eğitimi dersleri dinin bütüncül bakış açısıyla birleştirilerek verilmelidir. Böylece yetişkine öğrendiği bilgilerin, ailesindeki manevi ihtiyaçların karşılanmasında bilinçli bir şekilde katkı sağlayacaktır. Kanaatimizce bu dini danışmanlık manevi rehberliğin topluma yansması şeklinde de bir fayda sağlayacaktır.

Dürtü Kontrolü, nefis mücadelesi, özellikle din eğitiminde bir tekniğe dönüştürülmelidir. Dini literatürde nefis mücadelesi gibi kavramlar gerek günlük hayattan örnekler gerek Kur’an’da yer alan geçmiş kavimlerin yaşadıklarından bahsedilerek nefis mücadelesinde katkı sağlanabilir. Dini davranış modellerinin yaygınlaştırılması gerekir. Örneğin Hz. Muhammed’in hayatında hiç şiddete başvurmamış olması gibi. Peygamberlerin şahsiyetleri, kişilik özelliklerine dikkatlerin toplanması sağlanabilir. Bu şekilde bir din öğretimi, edinilen bilgilerin sorunların çözümünde kullanılmasını sağlayacaktır.

Kur’an kursunda işlenen her dersin kendine has insana tezahürleri vardır. İnanç esaslarının, ibadet esaslarının ve ahlak esaslarının öğretiminde, kişiye neyi kazandıracaksa ona göre farklı öğretim tarzı ve yöntem tayin edilmelidir. Böylesi din öğretimi kişiyi bulunduğu noktadan daha iyi konuma taşıyacaktır.

Kur’an kursu öğreticisi talebelerin var olan manevi boşluklarını doldurma henüz olmayanlara karşı önlem alma yönünde inanç, ibadet, ahlak konularını krize sebep olan hastalık, ölüm, çatışma gibi unsurlarla ilişkilendirerek manevi direnç kaynaklarına dikkat çekmelidir. Bu kişinin yanlış düşmesini önleyecek veya doğruya yönelmesini sağlayacaktır. Ayrıca Allah’ın emir ve yasakları anlatılırken talebenin emir ve yasaklar hususunda yetersiz olduğu gibi bir kaygıya kapılması, öğretici tarafından rehberlik bilinci ve becerisiyle önlenmelidir. Örneğin tövbe konusunun izahı rahatlatıcı bilgi olarak verilmesi bu hususta önemlidir.

Ders konuları işlenirken içeriklerinin manevi boyut yönü manevi kriz anlarında destek kaynağı olacak tarzda anlatılmalıdır. Bilgiyi anlamlandırarak hayatın olumlu ya da olumsuz durumlarıyla ilişkiler kurabilme bilinci ve becerisi oluşturulma yönünde dersler işlenmelidir. Kişinin gönül dünyasına hitap edilerek öğretici ve öğrenci birlikte gönül dünyalarını doyurabilme atmosferi sağlanmalıdır. Mesela ibadetlerin şükür, sabır, dürtü kontrolü gibi boyutları yaşamla ilişki kurularak geniş bir yelpazede anlatılmalı sınıf içinde

kursiyerlerle birlikte konuşulmalıdır. Böylece kursiyerler beklenmedik olaylarla karşılaştıklarında şükrü gerektiren hallerde şükür, sabrı gerektiren hallerde sabır, yanlış ve doğru ayırımı yapabilecek basiret ve yanlışla düşmeyecek bir irade gibi kazanımlar sağlanmış olacaktır. Bütün bu kazanımların Peygamberler ve diğer örnek şahsiyetlerdeki canlı tezahürleri anlatılarak bu örnek karakter ve kişilik özellikleri ile kendi toplumsal rolü arasında bağ kurabilmesi farkındalığı oluşturulacak metot takip edilmelidir.

Kur'an kurslarında kadınların oluşturduğu sosyal bütünleşme kadınların gerek bedensel gerek ruhsal sağlıklarına olumlu olarak yansımıştır. Öğreticinin güvenilirliği ve öğrettikleri dairesinde kadınların bütünleşerek birbirlerine manevi sosyal destek sağladıkları görülmektedir. Dini bilgiler öğrenme, Kur'an-ı Kerim okuma gibi derslere katılım kadınların dindarlık düzeylerinin yükselmesine sebep olabileceği ve ruhsal sorunlarının çözümü noktasında olumlu katkı sağlayabileceği göz ardı edilmemelidir.

Kur'an kurslarında yetişkin kadınların dini eğitim görmek amacıyla bir araya gelmesi, kursun dayanışma ortamı sağlayarak bütünleştirici, toparlayıcı bir mekân olduğunu göstermektedir. Ayrıca Kur'an kursunun ve öğreticisinin dini sosyalleşmeye etki yaptığı anlaşılmıştır.

Kur'an Kursları iman, ibadet ve ahlak konuları ile ilgili bilgilendirdiği yetişkin kadınların dine gönülden daha iyi bağlanarak Müslümanlığı daha iyi anlamlandırmasına katkı sağlar. Yaşamda karşılaştığı veya karşılaşılabileceği buhranlar, yalnızlık duygusu, anlamsızlıklar ve ölüm korkusu gibi kişinin gerek kendi dünyasında gerek sosyal yaşantısında yaşam kalitesini ve verimliliğini düşürecek, bedensel ve ruhsal olumsuzluklar karşısında Kur'an ve sünnetin geliştirici ve teskin edici terapik yönü etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Böylece yaşamın her boyutunda işletilebilecek bir bilinç oluşturulmaktadır.

Kur'an kursunun eğitim müfredatı ve kursa katılan kadınlarla olan görüşmeler harmanlandığında kurs ortamının yetişkin kadınların duygu dünyalarını sevgi, saygı ve hoşgörü ölçüleri doğrultusunda geliştirdiği görülmektedir. Eğitiminin hedefi kurs atmosferinde kendini göstermekte kadınların birbirleriyle olan iletişimi, ahlaki değerler çerçevesinde gelişmektedir. Kargaşa ve anlaşmazlıktan uzak olan bu birliktelik başta kendisiyle, akrabalarıyla, komşularıyla çevresiyle ve diğer insanlarla birlikte uyum içerisinde sağlıklı sosyal bütünleşme oluşturmaktadır. Sağlıklı doğru olarak öğrenilen dini kurallar kadınların yaşamlarındaki dinin hoş karşılamadığı şeyleri terk etmelerine sebep olmuştur. Ayrıca kadınlar geçmişte yaptıkları yanlışların izlerini silmek, telafi etmek için tövbe, dua ve ibadetlere yönelmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İ. (2017). Ailede Sadakat ve Güven (Kur'an ve Sünnet Bağlamında), *Turkish Studies* C: XII (29), 1-16.
- Adıgüzel, M. (2005). Kur'an'ı Anlama Olgusu, *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24), 75-92.
- Ahatlı, E. (2007). Oruç: İrade ve Sabır Eğitimi, *İslam'a Giriş*, İstanbul: D.İ.B Yayınları, İstanbul.
- Akaslan, Y. (2018). *İslam Eğitim Tarihinde Kur'an Eğitim-Öğretimi*, Ankara: DİB Yay.
- Akçay, M. (1996). İmanın Oluşumunda Fıtratın Rolü, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 273-294.
- Akgündüz, H. (1997) *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi*, İstanbul: Ulusal Yay.
- Akıncı, A. (2005). Hayata Anlam Vermede Dini Değerlerin ve Din Eğitiminin Rolü, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.III (9), 7-24.
- Akyürek, S. (2005) Kur'an Kursu Öğreticisinin Mesleki Yeterlilikleri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 175-192.
- Akyürek, S. (2010). Kur'an Kurslarında İnanç Esaslarının Öğretimi, *Etkili Din Öğretimi*, (yy). 561-566
- Altaş, N. (2000). Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri, *A.Ü.İ.F. Dergisi*.
- Altıkardeş, İ. (2003). *Din, Sosyalleşme ve Hoşgörü*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Argyle, M. (2006). İbadet ve Dua, (Çev: Mustafa Koç), *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 317-338.
- Aşıkoğlu, N. Y. (1998). Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2).
- Atalay, T. (2006). Aile Dindarlığının Gençlerin Dindarlığı Etkisi Üzerine Bir Araştırma, *(Dindarlık Olgusu Sempozyumu, Bursa 2006)*.
- Attas, S. M. N. (1989). *Modern Çağ ve İslami Düşünüşün Problemleri* (Çev.M.E. Kılıç), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Ay, M. E. (2005). *Problemleri ve Beklentileriyle Türkiye'de Kur'an Kursları*, Bursa: Düşünce Kitabevi Yay.
- Aydın, M. S. (1999). *Din Felsefesi*, 7. Baskı. İzmir: İzmir İlahiyat Fak. Yay.
- Aydın, M. Ş. (1989). *Din Eğitimi Bilimi*, Kayseri: Kimlik Yayınları
- Aydın, M. Ş. (2010). *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, 2. Baskı, Ankara: DİB Yayınları,
- Aydın, M. Ş. (2002). Barış/ Uzlaşma Kültürü ve Din Eğitimi, *(Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinde Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları Sempozyumu, Adapazarı, 2002)*, Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Ayhan, H. (1997). *Din Eğitimi ve Öğretimi*. 3. Baskı. İstanbul: İFAV.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*, Adana: Karahan Kitabevi.

- Bağçeci, M. (1987). Ruhun Muhtaç Olduğu Şey İmandır, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (4), 179-208.
- Bahadır, A. (2002). *İnsanın Anlam Arayışı ve Din Logoterapik Bir Araştırma*. İstanbul: İnsan Yay.
- Baktır, M. (2009). Suffe, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 37.
- Baltacı, C. (2000). *Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri, Kur'an Kurslarında Eğitim Öğretim ve Verimlilik*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Baş, S. (2017). Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (52), 161-198.
- Başkurt, İ. (2007). *Din Eğitimi Açısından Kur'an Öğretimi ve Yaz Kur'an Kursları (İstanbul Örneği)*, İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.
- Batman, E. (2008). Yaşamın Zorlukları ile Başa Çıkmada Kader İnancının Rolü. (*Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*), Adana.
- Baymur, F. (1972). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Bayraktar, M. F. (1994). *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri*, 4. Baskı, İstanbul: M.Ü.İ.V.F. Vakfı Yayınları.
- Belik, İ. (ty). *Ayet ve Hadislerle İslami Hayat*, C.:1, İstanbul: İklim Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (1990). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: Kadioğlu Matbaa
- Bilgin, B. ve Selçuk, M. (1991). *Din Öğretimi*, Ankara: Akid Yayınları.
- Bilgin, B. (2001). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Bilgin, B. (1995). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: Çizgi Yay.
- Billig, N. (2000). *Üçüncü Bahar, Yaşlılık ve Bilgelik* (Çev.Gültekin Yazgan), İstanbul: Evrim Yay.
- Bolay S. H. ve Türköne, M. (ty). Din eğitimi Raporu, Ankara: *Ankara İmam Hatip Lisesi Öğrencileri ve Mezunları Vakfı*.
- Bolay, S. H. (1999). Eğitim, Din ve Değer, *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmi Toplantısı*, Ankara Türk Yurdu Yay.
- Bozkurt, N. (1993). *Dar'ül Kurra*. TDV İslam Ansiklopedisi, C. 8.
- Bozkurt, A. Ö. N. (1993). *Cami*. TDV İslam Ansiklopedisi, C.:7.
- Budak, S. (2010). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Bulut, A. (2011). *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: DİB Yayınları.
- Bulut, M. (1998). İmân ve Mâhiyeti, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (11), 33-64.
- Buyrukçu, R. (1995). *Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Buyrukçu, R. (2006). Türkiye'de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.: XLVII, (2), 99-126
- Canan, İ. (2006). *Aile İçi Eğitim*, İzmir: Gülyurdu Yayınları.

- Certel, H. (1997). Psiko-Sosyal Açıdan Zekât, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13), 347-359.
- Coray, G. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (Çev. Tuncay Ergene), Ankara: Mentis Yay.
- Cebeci, S. (2012). Din Eğitiminde Rehberlik Yaklaşımının Teorik Çerçevesi, *Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, (13-14), 33-44.
- Cilacı, O. (1982). *Psiko-Sosyal Açıdan İlahi Dinlerde Duâlar*. Konya: Arı Matbaası.
- Çağrııcı, M. (2002). *Kur'an Kursu*. TDV İslam Ansiklopedisi. C.: 26, Ankara: TDV Yayını.
- Çağrııcı, M. (1993). *Cömertlik*, T.D.V İslam Ansiklopedisi, C. 8.
- Çağrııcı, M. (2013). Güven ve Sadakat, (*Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber Kardeşlik Ahlakı ve Kardeşlik Hukuku" Sempozyumu, 21-22 Nisan 2012*).
- Çalışkan, İ. (2006). Yetişkinlik Dönemi Eğitiminde Kur'an Perspektifinden Bir Yaklaşım, Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri, (*İSAV Sempozyum bildirisi, 2005*) 335-356.
- Çamdibi, M. (2006). *Din Eğitiminde Yetişkinler ve Şahsiyet Terbiyesi, Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Çamdibi, M. (1989). *Din Eğitime Giriş*. İstanbul: MÜ. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Çamdibi, H. M. (1985). Varlıklar Âleminde İnsanın Yeri ve Sorumluluğu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 339-343.
- Çamdibi, H. M. (1994). *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, İstanbul: M.Ü.İ.F. Vakfı Yayınları.
- Çamdibi, H. M. (2003). *Din Eğitiminde İnsan ve Hayat*, İstanbul: Çamlıca Yay.
- Çelebi, A. (1998). *İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi* (Çev. Ali Yardım), İstanbul: Damla Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2004). *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelikkaya, H. (1993). *Cami Eğitimi*, Diyanet İlmi Dergi, C: XXIX (2), 59-66.
- Dein, S. ve Kımtır, N. (2014). Din, Maneviyat ve Depresyon: Tetkik ve Tedavi İçin Öneriler, *EKEV Akademi Dergisi*, C.: XVIII, (58), 739-750.
- Demir, Z. (2009). *Aile Huzuru*, 2. Baskı, Ankara: D.İ.B Yayınları.
- Demirbaş, S. (2017). Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları (Ed. Ali Ayten) *Ergenlik Döneminde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, İstanbul: DEM Yayınları.
- Demircan, A. (2017). *Haz. Peygamber Döneminde Kur'an Öğretimi*. Din ve Hayat, Ankara: TDV Yay.
- Dodurgalı, A. (2011). *Ailede Din Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Dodurgalı, A. (2002). *Sevgi Peygamberi ve Yetişkin Din Eğitimi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Doğan, L. (1967). *Dünyâ ve Âhiret*, Diyanet İlmi Dergi, C.: VI, (3), 54-56.
- Doğan, L. (1979). *Din ve Toplum Sosyoloji Konferansı*, İÜİF Yay. (17), 75-81.
- Duman, A. (2000). *Yetişkinler Eğitimi*, Ankara: Ütopya Yayınları.

- Duman, M. Z. (1996). *Kur'an-ı Kerim'de Adab-ı Muaşeret Görgü Kuralları*, İstanbul: Tuğra Neşriyat.
- Ebu Davud Süleyman b. Eş'as b. es-Sicistani. (2003). *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*. (haz. Necati Yeniel, Hüseyin Kayapınar). C. 15-16. İstanbul: Şamil Yayıncılık.
- Efe, A. ve Aydemir M. (2015) Yaşlı Kadın Olmak: Psiko-Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Yaşlılık ve Kadın -Isparta Huzurevi Örneği-, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (34), 193-223.
- Erbaş, A. (2018). *Dünden Bugüne Kur'an Eğitim ve Öğretimi*, Diyanet Dergi, (333).
- Erdem, G. (2009). Sosyal Açılımlı Cami Hizmetleri. (IV. Din Şûrası 12-16 Ekim 2009), Ankara.
- Erdil, K. (1991). *Aile Okulu*, Ankara: TDV Yayınları.
- Erul, B. (2007). *Hac: Evrensel Buluşma ve Kutsala Yolculuk, İslam'a Giriş*, İstanbul: D.İ.B Yayınları.
- Eser, F. (2013). Değerler Eğitimi Üzerine, Bilim ve Aklın Aydınlığında, *Eğitim Aylık e- Dergi*, (166).
- Fazlur Rahman. (1987). *Ana Konularıyla Kur'an*, (Çev. Alpaslan Açıkgenç), Ankara: Fecr Yayınları.
- Fersahoğlu, Y. (2001). Yetişkinlerin Din Eğitim ve Öğretiminde Yardım Etme Bilinci, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (20), 145-159.
- Fersahoğlu, Y. (1997). Din Eğitim ve Öğretiminde İnsanı Tanımanın Önemi, *İLAM Araştırma Dergisi*, C.: II (2), 171-194.
- Fersahoğlu, Y. ve Demir, M. A. (2012). *Din Eğitim ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*. 2. Baskı İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Fidan, K. (2007). *Okul Temelli Önleyici Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, 2.Baskı, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Genç, M. F. (2012). *Yaygın Din Eğitiminde Toplam Kalite Yönetimi Kur'an Kursları Örneği*, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., (72).
- Genç, M. F. (2013). *Öğretmenler Gözüyle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değerler Eğitimi*, Samsun: Etüt Yayınları.
- Göka, E. (2009). *Ölme*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Görgün, T. (2007). *Kur'an: Vahyin Özü*, İslam'a Giriş, İstanbul: D.İ.B. Yayınları.
- Görmez, M. (2017). Hz. Peygamber ve Güven Toplumu. *Diyanet Dergi* (316).
- Günay, H. M. (2010). *Günümüz Fıkıh Problemleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay.
- Günay T. ve Küçük, A. (1998). *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Günay, Ü. (1989). Din ve Sosyal Bütünleşme, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (6), 1-14.
- Güngör, E. (1998). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları

- Han, A., (2016). *Diyanet İşleri Başkanlığının Hastanelerde Yürüttüğü Manevi Destek Hizmetleri*, (Ed. Ali Ayten vd.) Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Cilt 2, İstanbul: DEM Ensar Neşriyat.
- Hallahmi, B. B. ve Argyle, M. (2000). Dindarlığın Etkileri (I), Bireysel Düzey, (Çev: Adem Şahin), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (10), 453-478.
- Hamidullah, M. (2003). *İslam Peygamberi*. (Çev. Tuğ, Salih), Ankara: İmaj Yay.
- Hayta, A. (2000). Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İbadet ve Ruh Sağlığı (Psiko-Sosyal Uyum) İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.: IX (9), 487-506.
- Hill, P. C. vd. (2013). Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları, (Çev. Nurten Kimter) *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 85-118
- Hill, P. C.- Pargament, K. I. (2015). Din ve Maneviyatın Kavramlaştırılması ve Ölçülmesindeki Gelişmeler -Beden ve Ruh Sağlığı Araştırmaları için Olası Bulgular-, (Çeviren Mustafa Ulu), *Bilimname: Düşünce Platformu*, (28), 343-368.
- Horozcu, Ü. (2010). Tecrübî Araştırmalar Işığında Dindarlık ve Maneviyat ile Ruhsal ve Bedensel Sağlık Arasındaki İlişki, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C.: VII (1), 209-240.
- Hökelekli, H. (2007). *İslam'ı Bilmek, İslam'a Giriş -Gençliğin İslam Bilgisi-* İstanbul: DİB Yayınları.
- Hökelekli, H. (2009). *İslam Psikolojisi Yazıları*, İst: Dem Yay.
- Hökelekli, H. (1998). *Din Psikolojisi*, Ankara: TDV Yayınları.
- Hökelekli, H. (2011). *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hökelekli, H. (2008). Kur'an ve Eğitim, (*Kur'an Sempozyumu 12-13 Mayıs 2007/ Tokat*), Ankara: Fecr Yayınları.
- Hökelekli, H. (2003). Gayba İmanın Psiko-Sosyal Sonuçları, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-V. (*İslam Düşüncesinde Gayb Problemi-I Tartışmalı İlmî Toplantı, 12-13 Ekim 2002*), C.: V, 265-278.
- Hökelekli H. (2003). *Din Psikolojisi*, Ankara: T.D.V. Yayınları.
- Hökelekli, H. (2012). *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: DEM Yayınları.
- Hökelekli, H. (2018). *Din Psikolojisi Üniversite El Kitabı*, Ankara: DİB Yayınları.
- Işık, E. (2000). *Tarihi Gelişimi İçinde Kur'an Öğretimi, Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Işık, Z. (2016). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Sürecinde Manevi Danışmanlık Neden Gerekli?* Cilt-II (Ed. Ali, Ayten Koç vd.) İstanbul: Dem Yayınları.
- İnce, A. (2017). Kur'an Kurslarının Dini Sosyalleşmeye Katkıları, *Diyanet İlmi Dergi*, (2), 149-174.
- Kaçaranoğlu, D. (2017). Kur'an ve Sünnet Eksenli Yeni Bir Toplumun İnşasında Cami Merkezli Okul Öncesi Eğitimin Önemi (.VI. Ulusal Din Görevlileri Sempozyumu Mart 2017), Konya: Erman Ofset.

- Kalyoncu, H. (2009). *Aile İçi şiddet ve şiddet Ortamında Çocuklar*, İstanbul: Popüler Yayınları- Metkan Matbaacılık.
- Karabulut, F. M. (2010). Gençlik ve Din Kur'an Kursu Öğrencilerinin Kişilik Gelişmesi Üzerine Bir Din Psikolojisi Araştırması. (Kayseri/Develi Örneği). (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.
- Karaca, A. (2012). Kader Algısı Ruh Sağlığı Üzerine Empirik Bir Araştırma Farklı Kader Algılarında Psikoterapik Etkisi Üzerine. *İslami Araştırmalar Dergisi*, C.:9 (3).
- Karaca, F. (2007). *Dini Gelişim Teorileri*, İstanbul: (yy).
- Karaca, F. 2000. *Ölüm Psikolojisi*. Ankara: Beyan Yayınları.
- Karacoşkun, D. (2007). Cezaevlerinde ve Yetistirme Yurtlarında Din Hizmetleri (I. Din Hizmetleri Sempozyumu, 3-4 Kasım 2007, Ankara) C.II. DİB Yayınları.
- Karadaş, C. (2007). *Allah'ın Kendisini Bildirmesi, İslam'a Giriş*, İstanbul: D.İ.B Yayınları.
- Karagöz, İ. (2007). *Dini Kavramlar Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Karagöz, İ. (2015). Kurum Bakımı Olan Yaşlılara Yönelik Din Hizmetleri. *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*, Ankara: DİB Yayınları.
- Karagül, A. (2012). Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği), *Dini Araştırmalar*, C.: XIV, (40), 5-27.
- Karali, T. vd. (2008). Darülaceze Müdürlüğünde Din Eğitimi, (I. Din Hizmetleri Sempozyumu, 3-4 Kasım 2007, Ankara) Ankara: DİB Yayınları.
- Karaman, H. vd. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaman, H. vd. (1999). *İlmihal, İman ve İbadetler*, C.: 1. İstanbul: Divantaş Yayınları.
- Karlık, H. (1988). Sosyal Hayatımızda Din Eğitimi ve Öğretiminin Yeri, *Din Öğretimi Dergisi*, (16).
- Karlı, İ. H. (2014), *Kur'an'ı Anlamaya Giriş*, Ankara: D.İ.B.
- Kâtip, Çelebi. (1941). *Keşfü'z-Zunun*, C. 2 Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Kaya, G. A. (2017). Yaşlılara Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Yeni Bir Model Önerisi: *Hayat Ağacı Modeli, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori Uygulama Alanları*, 233-272.
- Kayıklık, H. (2006). Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi, *İslâmî Araştırmalar*, C.: XIX, (3), 491-499.
- Kaymakcan, R. (2012). Hoşgörü Eğitimi. (Ed. Mustafa Köylü), *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Keleş, E. (2017). Hz. Peygamber ve Güven Toplumu Daru's-Selam, *Diyanet Dergi*, (316).
- Keskin, C. S. (2012). Değerler Eğitiminde Geçmişten Günümüze Bir Işık: Aile Bilgisi Dersi Model Önerisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.: 10.
- Kılavuz, A. S. (1987). *İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kılavuz, M. A. (2004).: Yaşlılık Döneminde Dini Etkinliklerin Sosyal Destek Sağlama Açısından Önemi, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.:2 (5).

- Kılavuz, M. A. (2002). Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C.:11 (2), 59-72.
- Kılavuz, M. A. ve Kılavuz, E. (2016). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, Cilt II, İstanbul: Dem Yayınları.
- Kızılar, H. ve Canikli İ. (2016). *Değerler Eğitimi*. Karabük: Deneme Yayınları.
- Koca, F. (2007). *İslam'a Giriş*, İstanbul: D.İ.B Yayınları.
- Koç, M. (2003). Ergenlik Döneminde Dua ve İbadet Psikolojisi Üzerine Teorik Bir Yaklaşım, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.: VII (1), 373-397.
- Koç, A. (2005). *Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, Ankara: İlahiyat Yay.
- Koç, A. (2012). *Kur'an Kurslarında Din Eğitimi*. Din Eğitimi (ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş), Ankara: Gündüz Eğitim Yay.
- Koç, A. (2010). Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik (Tespit- Öneriler), *Etkili Din Öğretimi*, 499-514.
- Korkmaz, M. (2011). Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitim-Öğretim Yeterliklerine İlişkin Algıları, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (12), 109-142.
- Korkmaz, S. (2017). Manevi Destek Hizmetleri: Wilhelm Schmid'in Yaklaşımı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.: X (52). 1359-1366.
- Köylü, M. (2000). *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, Samsun: YE
- Köylü, M. (1998). Yetişkin Eğitimi; Tanımı, Alanı ve Tarihi Gelişimi, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (5).
- Köylü, M. (2004). *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Köylü, M. (2012). *Ailede Din Eğitimi*, 1. Baskı Ankara: Gündüz yayınları.
- Köylü, M. (2015). Yaşlılık Dönemi Din Eğitimi, *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*, Ankara: DİB Yay.
- Köylü, M. (2006). Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri (içinde) *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Öğretiminin Genel Özellikleri*, (Ed. M. Faruk, Bayraktar), İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Köylü, M. (2010). Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, (Ed. Mustafa Köylü) Ankara: Nobel Yayınları.
- Köylü, M. (2008) Din Hizmetlerinde Çağdaş Yönelimler ve Faaliyetler -ABD ve Kanada Örneği, *(I. Din Hizmetleri Sempozyumu, 3-4 Kasım 2007)*, C.: I, 524-541.
- Köylü, M. (2013). Yetişkinlik Dönemi Din Eğitiminin Temel İlkeleri, *(Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu –II, 30 Mart- 01 Nisan 2012, Ankara)*, 2013, cilt: II, 67-86.
- Kula, N. (2016). *Manevi Danışma ve Rehberlik*, C.:1, İstanbul: Dem Yayınları.
- Kurt, A. (2017). Birlik ve Beraberliğin Tesisi ve Devamında Din Görevlilerinin Rolü, Birlik ve Beraberlikte Cami ve Din Görevlilerinin Rolü: (8. *Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Tam Metin Bildirileri, Sancaktepe-2017*), 180-202.
- Kurt, F. (2018). Geçmişten Günümüze Kur'an Eğitimi, *Diyanet Dergi*, (333).

- Kurt, İ. (2000). *Yetişkin Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kurt, İ. (2008). *Yetişkin Psikolojisi*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım
- Kutub, M. (1977). *İslâm Terbiye Metodu*, (Çev. Ali Özek), İstanbul: Hisar Yay.
- Kutub, S. (1980). *Yoldaki İşaretler*. (Çev. İsmail Nuri). İstanbul: İhya Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2008). *Rehberlik ve Psikolojik Danışma*, 9.Baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Küçük, A. (2010). *Din ve Eğitim*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Mardin, Ş. (1982). *Din ve İdeoloji*, Ankara: İletişim Yayınları.
- Mehmedoğlu, Y. (2001). Din Eğitimi Açısından Kendini Gerçekleştirmiş İnsan, *Mehir Aile Dergisi*, C. 1.
- Meydan, H. (2016). Bireyin Manevi Potansiyeli ve İhtiyaçlarını Dikkate Alan Bir Din Eğitimi Anlayışı Üzerine Değerlendirmeler, (Ed. Ali Ayten vd.). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*, C.: I, 213-234.
- Mollaoğlu, H. (2013). Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım ve New York Healthcare Chaplaincy Örneği, (*Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*), Ankara.
- Necati, M. O. (2004). *Kur'an ve Psikoloji*, (Çev. Hayati Aydın), Ankara: Fecr Yay.
- Ok, Ü. (2007). İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi (*I. Din Hizmetleri Sempozyumu, 2007*) C.: 2, (Ed. Mehmet Bulut), DİB Yayınları.
- Ok, Ü. (2008). İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi, (Ed. Ali Seyyar), *Manevi Sosyal Hizmetler*, Ankara: Rağbet Yayınları.
- Okumuşlar, M. (2002). *Fıtrattan Dine*. Konya: Yediveren Kitap.
- Onur, B. (2006-1997). *Gelişim Psikolojisi*, Ankara: İmge Yayınları.
- Onur, B. (2011). *Gelişim Psikolojisi Yetişkinlik-Yaşlılık-Ölüm*, Ankara: İmge Yayınları.
- Öcal, M. (2004). *İlköğretim Okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Öğretim Yöntemleri*, 4. Basım, Bursa: Düşünce Kitabevi Yay.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Öner, N. (1994). *Stres ve Dini İnanç*, Ankara: T.D.V. Yayınları.
- Özdoğan, Ö. (2005). Din Psikolojisi ve Manevi Değerler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 159-180.
- Özüdoğru, Ş. (2012). *Eğitimci Gözüyle Yetişkinlerin Eğitimi*. Konya: Kültür Yayınları.
- Öztürk, Ö. (2007b). Kur'an Kursu Öğrencilerinde Depresyon Düzeyi Üzerine Bir Araştırma (Konya Örneği). (*Selçuk Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*) Konya.
- Paçacı, İ. (2007). *Dini Kavramlar Sözlüğü İçinde Zekât md.*, (ed. İsmail Karagöz), Ankara: D.İ.B. Yayınları.
- Pazarlı, O. (1982). *Din Psikolojisi*, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Pazarlı, O. (1980). *İslam'da Ahlak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Peker, H. (2010). *Din Psikolojisi*, 5. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yay.
- Pusmaz, D. (2007). Cami Derslerini Verimli Kılmak İçin Bazı Mülâhazalar. (I. Din Hizmetleri Sempozyumu. 3-4 Kasım 2007). Ankara: DİBYayınları.
- Sancaklı, S. (2006). Hadislerde Yaşlılık Olgusunun Değerlendirilişi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.: X (1), 49-71.
- Sancaklı, S. (2006). Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İhsâr (Diğergamlık) Kavramına Verdiği Önem, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, C.: VII (17), 29-56.
- Sarıçam, İ. (ty). Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu Işığında İslam'ın Güncel Sunumu. (yy)
- Sarıçam, İ. (2003). Değerlerin Hayata Geçirilmesinde Hz. Peygamber: Güven Örneği, (Kutlu Doğum 2003: İslam'ın Güncel Sunumu).
- Selçuk, M. (2003). 2000'li Yıllara Girerken İrşad Anlayışımız Üzerine Bazı İlk Düşünceler, (II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri, 23-27 Kasım 1998, Ankara) Ankara: D.İ.B. Yayınları.
- Seyyar, A. (2010). *Tıbbi Sosyal Hizmetlerde Manevi Bakım*, 2. Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Seyyar A. (2008). *Manevi Sosyal Hizmetler*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Sezen, Y. (1988). *Sosyoloji Açısından Din*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Soysaldı, İ. (1997). Tasavvufta Sabır ve Şükür Kavramları Üzerine Bir İnceleme, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 103-111.
- Şentürk, H. (1995). *Dinî Gelişim Psikolojisi*, Diyanet İlmi Dergi, C.: XXXI, (4), 63-82.
- Şentürk, H. (1985). İbadetin Mahiyeti ve Şahsiyet Gelişimindeki Fonksiyonu, *Diyanet İlmi Dergi*, C.: XXI (2), 10-15.
- Şentürk, H. (2008). *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*, Isparta: Anadolu Kitap Kirtasiye.
- Tan H. ve Baloglu M. (2006). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Teori ve Uygulama*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tapmacıoğlu, M. (1962). Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi, *AÜİFD*, (X).
- Tarhan, N. (2010). *İnanç Psikolojisi*, 3. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tarhan, N. (2015). Yaşlanma Psikolojisi, *Sosyal Hizmet Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi*, Ankara: DİB Yayınları.
- Tarhan, N. (2009). *İnanç Psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yay.
- Tavukçuoğlu, M. (1990). İlköğretimde Din Eğitimi ve Program Geliştirme Üzerine Bazı Düşünceler. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (3), 425-438.
- Tezcan, M. (1970). *Türk Kişiliği ve Kültür- Kişilik İlişkileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Tosun, C. (2000). Din Eğitimi ve Öğretiminin Bilimselleştirilmesi, (3-7 Mayıs 2000, Uluslararası Avrupa Birliği Şûrası, Ankara) Ankara: D.İ.B. Yay.
- Tosun, C. (2000). Dua Öğretimi, *Dinî Araştırmalar*, C.: II (6), 1-22.

- Tosun, C. (2005). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Yayınevi.
- Taşcı, F. (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi, Sosyal Yardım*, İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Turgay, N. (1999). Kur'an'da Sosyal Adalet ve İnsan Hakları, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.: I, 41-62.
- Tümer, G. (1996). Dinin Toplum Hayatındaki Yeri ve Önemi, *(Tartışılan Değerler Açısından Türkiye Sempozyum 17-18 Haziran 1995, Ankara)*.
- Türer, C. ve Kuşat A. (2007). *Ahlakım*, Ankara: Diyanet Yayınları.
- Uludağ, S. (2013). *İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Uysal, V. (2006). Yetişkinlikte Dindarlık ve Kültürel Arka Planı (Ed. Bayraktar, M. Faruk), *Yetişkin Din Eğitimi ve Problemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Usta, M. (2001). *Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi Sorunları*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Volkan, V. ve Zinti, E. (2010). *Gidenin Ardından* (Çev. M. Kocadere) 2. Basım. İstanbul: OA yayınları.
- Yaparel, R. (1987). Yirmi-Kırk Yaslar Arası Kişilerde Dini Hayat ile Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, *(A.Ü.S.B.E., Basılmamış Doktora Tezi)*, Ankara.
- Yaparel, R. (2013). Pozitif Ruh Sağlığına Katkıları Açısından Kur'an Kurslarının Psiko-Sosyal Fonksiyonlarına İlişkin Bir Değerlendirme, *(Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-I, 30 Mart- 01 Nisan 2012)* Ankara: DİB Yayınları.
- Yapıcı, A. (2018). Eşlerin Dinsel Algı ve Yaşayışına Göre Evlilikte Dindarlık ve Maneviyat Huzur mu, Kusur mu?, *Turkish Studies-Türkoloji Araştırmaları*, C.: XIII, (2), 79-106.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Yavuz, K. (1994). *Çocuk ve Din*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Yazır, E. M. H. (ty). *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Azim Yayıncılık
- Yenen, İ. (2015). Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak Din, *Toplum Bilimleri Dergisi*, C.: IX (17), 95-107.
- Yılmaz, F. (2010). Kapitalist Düzendeki ve İslâm'da Sosyal Güvenlik Sistemi, *Eski Yeni: Üç Aylık Düşünce Dergisi*, (18), 92-105.
- Yılmaz, M. (2012). Bireysel Şiddet Davranışlarını Önlemede Yaygın Din Eğitimi, *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu –II, 30 Mart- 01 Nisan 2012, Ankara)*, C.: II, 439-457.
- Yılmaz, M. (2013). Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (39), 241-264.
- Yılmaz, H. (2003). *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Yılmaz, H. (2012). Yaygın Din Eğitiminde Barış Eğitimi, (Ed. Mustafa Köylü), *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*, İstanbul: Dem Yayınları.
- Yiğit, Y. (2010). *Peygamberimiz ve Hoşgörü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Zengin, Z. S. (2012). *Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Din Eğitimi*. Din Eğitimi (ed. Mustafa Köylü ve Nurullah), Ankara Gündüz Eğitim Yay.

<http://www.diyanetdergi.com/ilmi/item/1439-kur-an-kursu-ogreticisi-goruslerine-gore-kur-an-kurslarinin-dini-sosyallesmeye-katkilari> erişim tarihi: 05.11.2018

http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dok/kkurslari_ogretim_programi.pdf erişim tarihi: 09.12.2018.

<http://www.diyanetdergi.com/ilmi/item/1442-dini-danisma-ve-rehberligin-teolojik-ve-psikolojik-temelleri> erişim tarihi: 11.12.2018.

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Gülden Özden; 1964 yılında İstanbul'da doğdu. İlkokul ve Kur'an Kursu Öğreniminin ardından Kadıköy İmam-Hatip Lisesinden mezun oldu. Yüksek öğrenimini Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olarak tamamladı. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur'an Kursu öğreticisi olarak göreve başladı. Şu anda İstanbul Ataşehir İlçe Müftülüğü'ne bağlı Kayışdağı Merkez Camii Kız Kur'an Kursu'nda Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapmaktadır.

